

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

**POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ İŞİĞİNDA TÜRK İKTİSAT POLİTİKA
ÇIKTILARININ ANALİZİ**

(DOKTORA TEZİ)

Filiz ERYILMAZ

**Danışman:
Prof. Dr. Feridun YILMAZ**

BURSA - 2014

TEZ ONAY SAYFASI ÖRNEĞİ

T. C. ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda numaralı
.....'nın hazırladığı
“
” konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında
yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu)
ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Filiz ERYILMAZ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İktisat
Bilim Dalı : İktisat Politikası
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı :
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Feridun YILMAZ

POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ IŞIĞINDA TÜRK İKTİSAT POLİTİKA ÇIKTILARININ ANALİZİ

Son dönemlerde yapılan çalışmalar iktidarların politik nedenlerle özellikle de yeniden seçilebilmek amacıyla ekonomiyi manipüle ettiklerini belirtmektedirler. Yeni politik iktisat literatüründe bu durum politik dalgalanmalar tarafından yaratılan makroekonomik dalgalanmalar, bir diğer deyişle “*Politik Konjonktür Teorileri*” olarak adlandırılmaktadır. Politik Konjonktür Teorileri “*Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi*”, “*Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorisi*”, “*Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi*” ve “*Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisi*” olarak dört farklı teori ile incelenmektedir. Bu modellerden “*Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorisi*”, “*Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi*” ve “*Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisinin*” varsayımları Türkiye için uygun olmadığından bu çalışmada “*Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi*” test edilmiştir. Çalışmada 1987- 2012 dönemi için çeyrek yıllık GSYİH, enflasyon, dolaşımdaki para (M0), para arzı (M1) serileri, yine 1987- 2003 dönemi için çeyrek yıllık kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı serileri *Mevsimsel Box-Jenkins Modelleri* ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ilgili dönemde hiçbir seride politik konjonktür dalgalanmaları gözlenmemiştir. *Bu bulguyu Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi'nin Türkiye için geçerli olmadığı şeklinde yorumlamak mümkündür.*

Anahtar Sözcükler: Politik Konjonktür Teorileri, Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi, Box-Jenkins Modelleri, Türkiye.

ABSTRACT

Name and Surname : Filiz ERYILMAZ
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Economics
Branch : Economic Policy
Degree Awarded : PhD
Page Number : VIII + 152
Degree Date : / / 20.....
Supervisor (s) : Prof. Dr. Feridun YILMAZ

ANALYSIS OF TURKISH ECONOMY POLICY OUTCOMES IN THE LIGHT OF POLITICAL BUSINESS CYCLE THEORY

The studies that have been conducted in recent years suggest that incumbent governments manipulate the economy for political reasons, in particular, with the aim of re-election. In new political economy literature, this situation is known as the *Political Business Cycle*; a macroeconomic cycle induced by the political cycle. The theory of PBC is studied under four theories called “*The Traditional Opportunistic PBC Theory*”, “*The Traditional Partisan PBC Theory*”, “*The Rational Opportunistic PBC Theory*” and “*The Rational Partisan PBC Theory*”. From these theories, the assumptions of the “*The Rational Opportunistic PBC Theory*”, “*The Traditional Partisan PBC Theory*” and “*The Rational Partisan PBC Theory*” do not seem to be valid in the Turkish context; hence testing of these models would not be meaningful. Therefore, in this study, “The Traditional Opportunistic PBC Model” is examined. In the study, the quarterly series of GSYİH, inflation, money in circulation (M0), money supply (M1) for the period of 1987- 2012, also the quarterly series of government expenditures, other government transfer expenditures and budget deficit for the period of 1987- 2003 are analyzed with “*Seasonal Box-Jenkins Models*”. According to the results obtained from this study, political business cycles hasn’t been observed in any series. *This means that The Traditional Opportunistic PBC Theory isn’t valid for Turkish context.*

Key words: Political Business Cycle, The Traditional Opportunistic PBC Theory, Box-Jenkins Models, Turkey.

ÖNSÖZ

Politik konjoktür teorileri iktidarların yeniden seçilme olasılıklarını artırmak ya da kendilerini destekleyen ve temsil ettikleri seçmen grubunun ekonomik çıkarlarını gözetmek suretiyle ekonomi üzerine sistematik etki yaratmaları sonucunda ekonomide görülen dalgalanmalar olarak tanımlanabilmektedir. Bu tez çalışmasında da politik konjoktür teorileri çerçevesinde Türkiye’de iktidarların yeniden seçilebilmek için ekonomiyi manipüle edip etmedikleri araştırılmaktadır.

Tez çalışmam boyunca her türlü yardımı sağlayan, ilgi ve desteğini esirgemeyen, değerli hocam Prof. Dr. Feridun YILMAZ’a derin saygılarımla teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin daha nitelikle hale gelmesi için zaman ayırarak, yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Emin ERTÜRK ve Prof. Dr. Sacit ERTAŞ’a da çok teşekkür ederim. Ayrıca her zaman desteğini her konuda hep hissettiğim ve bana her konuda yol gösteren Doç. Dr. Hülya KANALICI AKAY’a da ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Çalışmalarım boyunca bana her anlamda çok destek olan eşim Mehmet ERYILMAZ’a da çok teşekkür ederim, o her anlamda hep yanımda oldu. Son olarak bugünlere gelmemi sağlayan sevgili annem ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar.....	xiii
ŞEKİLLER.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU TERCİHİ TEORİSİ

1. Yeni Politik İktisat ve İktisatçılar Tarafından Politikanın İstilas: Kamu Tercih Teorisi ...	6
2. Öncüler.....	11
3. Entellektüel Kökenler.....	15
3.1 Black ve Komiteler ve Seçimler Teorisi.....	15
3.2 Arrow ve Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler	18
3.3 Buchanan ile Tullock ve Oy Birliğinin Hesabı.....	21
3.4 Niskanen ve Bürokrasinin Modeli.....	25
4. Pozitif ve Normatif Kamu Tercih Teorisi.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ

1. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri.....	31
2. Zaman Boyutu İtibariyle Politik Konjonktür Teorileri.....	38
2.1. 1950 Öncesi Dönem.....	41
2.1.1. Akerman.....	41
2.1.2. Kalecki.....	42
2.2. 1950–1980 Rasyonel Bekleyişler Öncesi Dönem.....	45

2.2.1. Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri.....	46
2.2.1.1. Geleneksel Fırsatçı Model.....	47
2.2.1.1.1. Geleneksel Fırsatçı Modelin Varsayımları.....	49
2.2.1.1.2. Geleneksel Fırsatçı Modelin İşleyişi.....	58
2.2.1.1.3. Geleneksel Fırsatçı Modelin Kısa Dönem İşleyişi.....	60
2.2.1.1.4. Geleneksel Fırsatçı Modelin Uzun Dönem İşleyişi.....	62
2.2.1.1.5. Geleneksel Fırsatçı Modelin Çıkarımları.....	65
2.2.1.1.6. Geleneksel Fırsatçı Modelin Değerlendirmesi.....	65
2.2.1.1.7. Geleneksel Fırsatçı Modele İlişkin Literatür Taraması.....	67
2.2.1.2. Geleneksel Partizan Model.....	69
2.2.1.2.1. Geleneksel Partizan Modelin Varsayımları.....	75
2.2.1.2.2. Geleneksel Partizan Modelin İşleyişi.....	80
2.2.1.2.3. Geleneksel Partizan Modelin Çıkarımları.....	82
2.2.1.2.4. Geleneksel Partizan Modelin Değerlendirmesi.....	83
2.2.1.2.5. Geleneksel Partizan Modele İlişkin Literatür Taraması.....	84
2.3. 1980 Rasyonel Bekleyişler Sonrası Dönem.....	85
2.3.1. Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri.....	85
2.3.1.1. Rasyonel Fırsatçı Model.....	86
2.3.1.1.1. Rasyonel Fırsatçı Modelin Varsayımları.....	94
2.3.1.1.2. Rasyonel Fırsatçı Modelin İşleyişi.....	99
2.3.1.1.3. Rasyonel Fırsatçı Modelin Çıkarımları.....	103
2.3.1.1.4. Rasyonel Fırsatçı Modelin Değerlendirmesi.....	104
2.3.1.1.5. Rasyonel Fırsatçı Modele İlişkin Literatür Taraması.....	104
2.3.1.2. Rasyonel Partizan Model.....	106
2.3.1.2.1. Rasyonel Partizan Modelin Varsayımları.....	113

2.3.1.2.2. Rasyonel Partizan Modelin İşleyişi.....	115
2.3.1.2.3. Rasyonel Partizan Modelin Çıkarımları.....	123
2.3.1.2.4. Rasyonel Partizan Modelin Değerlendirmesi.....	124
2.3.1.2.5. Rasyonel Partizan Modele İlişkin Literatür Taraması.....	125
2.4. Politik Konjoktür Teorilerine Diğer Yaklaşımlar.....	126
2.4.1. Fırsatçı ve Partizan Modelin Birlikteliği: Frey-Schneider Politik Konjoktür Teorisi.....	126
2.4.2. Bağlam Koşullu Politik Konjoktür Teorisi.....	131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE POLİTİK KONJOKTÜR DALGALANMALARI

1. Türkiye’de 1987–2011 Döneminde Yapılan Seçimler.....	137
1.1. 29 Kasım 1987 Seçimleri.....	138
1.1.1. Siyasi Gelişmeler.....	138
1.1.2. Ekonomik Gelişmeler.....	143
1.2. 20 Ekim 1991 Seçimleri.....	147
1.2.1. Siyasi Gelişmeler.....	147
1.2.2. Ekonomik Gelişmeler.....	150
1.3. 24 Aralık 1995 Seçimleri.....	152
1.3.1. Siyasi Gelişmeler.....	152
1.3.2. Ekonomik Gelişmeler.....	155
1.4. 19 Nisan 1999 Seçimleri.....	157
1.4.1. Siyasi Gelişmeler.....	157
1.4.2. Ekonomik Gelişmeler.....	159
1.5. 3 Kasım 2002 Seçimleri.....	160

1.5.1. Siyasi Gelişmeler.....	160
1.5.2. Ekonomik Gelişmeler.....	162
1.6. 22 Temmuz 2007 Seçimleri.....	164
1.6.1. Siyasi Gelişmeler.....	164
1.6.2. Ekonomik Gelişmeler.....	166
1.7. 12 Haziran 2011 Seçimleri.....	167
1.7.1. Siyasi Gelişmeler.....	167
1.7.2. Ekonomik Gelişmeler.....	171
2. Türkiye’de Politik Konjonktür Dalgalamalarına İlişkin Bir Uygulama.....	173
2.1. Box-Jenkins Modelleri.....	177
2.1.1. Mevsimsel Olmayan Box-Jenkins Modelleri.....	180
2.1.1.1. Doğrusal Durağan Olmayan Stokastik Modeller.....	181
2.1.1.1.1. Kendiyle Bağımlı (Oto regresif) Model [AR(p)].....	181
2.1.1.1.2. Hareketli Ortalama Modeli [MA(q)].....	182
2.1.1.1.3. Kendiyle Bağımlı (Oto regresif) Hareketli Ortalama Modeli [ARMA(p,q)].....	182
2.1.1.2. Doğrusal Durağan Olmayan Stokastik Modeller[ARIMA modelleri].....	184
2.1.2. Mevsimsel Box-Jenkins Modelleri.....	185
2.1.2.1. Mevsimsel Bütünleşik Kendiyle Bağımlı (Oto regresif) Hareketli Ortalama Modeli - ARIMA $(p, d, q)(P, D, Q)_m$	186
2.1.3. Box-Jenkins Model Seçimi.....	187
2.2. HEGY Mevsimsel Birim Kök Testi.....	190
2.3. Verilerin Derlenmesi ve Düzenlenmesi.....	194
2.3.1. HEGY Sınaması.....	195
2.3.2. Serilerin Dönüştürülmesi.....	196

2.4. Kukla Değişkenler.....	204
2.5. Analiz Sonuçları.....	206
SONUÇ.....	222
KAYNAKÇA.....	232
ÖZGEÇMİŞ.....	254

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP : Anavatan Partisi

ARIMA : Autoregressive integrated moving average

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

CHP : Cumhuriyetçi Halk Partisi

DSP : Demokratik Sol Partisi

DTP : Demokrat Türkiye Partisi

DYP : Doğruyol Partisi

EMS : Avrupa Para Sistemi

EPDK : Enerji Piyasası Düzenleme Üst Kurulu

FP : Fazilet Partisi

GFPKD: Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmaları

GSYİH : Gayri Yurt İçi Hasıla

HP : Halk Partisi

IMF : Uluslararası Para Fonu

KİT : Kamu İktisadi Tesebbüsleri

KKBG : Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

LRPC : Uzun Dönem Philips Eğri

MDP : Milliyetçi Demokrasi Partisi

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

PKD: Politik Konjonktür Dalgalanmaları

SSBD: Sosyal Seçim Bireysel Değerler

TABLULAR

Tablo 1. Politik Konjonktür Modelleri.....	39
Tablo 2. Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Partilerin Öncelikli Siyasi Hedefleri.....	74
Tablo 3. Fırsatçı Modellerin Ampirik İmaları.....	92
Tablo 4. ACF ve PACF'nin teorik davranışları.....	189
Tablo 5. LGSYİH serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	197
Tablo 6. LTUFE serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	198
Tablo 7. LM0 serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	199
Tablo 8. LM1 serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	200
Tablo 9. LKH serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	201
Tablo 10. LVG serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	202
Tablo 11. LTH serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	203
Tablo 12. BA serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları.....	204
Tablo 13. GSYİH, Enflasyon, M0 ve M1 Serileri için Otoregresyon Analiz Sonuçları.....	207
Tablo 14. KH, TH, VG ve BA Serileri için Otoregresyon Analiz Sonuçları.....	217

ŞEKİLLER

Şekil 1. Geleneksel Fırsatçı Modelin İşleyişi.....	58
Şekil 2. Geleneksel Fırsatçı Modelde İşsizlik ve Enflasyonun Salınımı.....	62
Şekil 3. Geleneksel Fırsatçı Modelin Uzun Dönem İşleyişi.....	63
Şekil 4. Geleneksel Fırsatçı Modelin Uzun Dönem Çözümü.....	64
Şekil 5. Geleneksel Partizan Modelin İşleyişi.....	81
Şekil 6. Büyümenin devresel salınımı.....	122
Şekil 7. Enflasyonun devresel salınımı.....	122
Şekil 8. Reel GSYİH Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği.....	196
Şekil 9. Enflasyon Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği.....	197
Şekil 10. Reel Dolaşımdaki Para Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği.....	198
Şekil 11. Reel Para Arzı Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği.....	199
Şekil 12. Reel Kamu Harcamaları Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği.....	200
Şekil 13. Reel Vergi Gelirleri Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği.....	201
Şekil 14. Reel Diğer Kamu Transfer Harcamaları Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği.....	202
Şekil 15. Reel Bütçe Açığı Serisinin Düzey Grafiği.....	203

GİRİŞ

Son yıllarda demokratik toplumlara ait devlet bütçelerinin hemen hemen hepsi hızlı bir büyüme trendi içerisine girmiştir. Bu ülkelerin milli gelirlerinin neredeyse yarısına yakını devlet bütçelerine aktarılmaktadır. Bu durumun hem bir öncülü hem de bir ardılı olarak iktisadi yaşam tamamıyla politize olmuş durumdadır. *Bu sayede siyasi iktidarların politik hesaplara göre belirli bir kurala uymayan bir biçimde ekonomik işleyişe müdahaleleri giderek artmıştır.* Öte yandan görev ve fonksiyonları itibariyle sürekli büyüyen devletin sosyal maliyeti ise ekonomik ve politik yozlaşmaların ortaya çıkması ve yaygınlaşması şeklinde kendisini göstermektedir. *Çünkü piyasa güçleri tarafından ve piyasa koşullarına göre yönlendirilmesi gereken iktisadi yaşamın, politikacıların oy artırma hesaplarına göre düzenlenen siyasi kararlarla yönlendirilir hale gelmesi ekonomik istikrar ve güveni yok etmesinin yanı sıra kişilerin de ekonomik ve siyasi özgürlüklerini sınırlandırmaktadır.* Böyle bir siyasi atmosferde iktidarlar çeşitli seçmen gruplarının tehdidi ve şantajı ile yüzleşebilmekte ve kendilerini devam ettirebilmek gayesiyle bu tehdit ve şantaja boyun eğebilmektedirler. Bu koşullarda başa gelen iktidarlar uzun dönemli hesaplar yapamaz hale gelerek, kısa dönemde çok iş yapıldığı algısı yaratan ve oy potansiyellerini arttırmaya yönelik yapay refah politikalarına yönelmektedirler. İktidarların kısa dönemdeki söz konusu bu yapay refah etkileri, seçim dönemlerinde daha da belirgin bir hal almakta, özellikle de sık aralıklarla seçim ortamına giren az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde çok çarpıcı bir şekilde gözlenmektedir.

Kamu Tercihi Teorisinin en temel çalışma alanlarından biri olarak vücut bulan “*Politik Konjonktür Teorileri*” iktidarların seçim dönemlerindeki söz konusu oy artırmaya

yönelik çabalarına ve bu çabaların ekonomi üzerindeki menfi etkilerine yoğunlaşmıştır. *Teorinin çıkış noktası seçmenlerin iktidarların performansını büyük ölçüde iktisadi koşullara göre değerlendirdikleri ve iktidarda kalmayı hedefleyen bir hükümetin de seçimlerden önce seçmenin arzu ettiği iktisadi koşulları oluşturacak biçimde ekonomiyi manipüle etmenin yollarını aradığıdır.* Bu nedenle teoriye göre iktidar partileri seçim dönemlerinde yeniden kazanma şanslarını artırmak için ekonomiyi manipüle etmektedirler. Bunu yapabilmek için de seçimlerden önce ekonomide hızlı büyüme ve düşük işsizlik sağlamak adına toplam talebi artırıcı politikalar izlerlerken, seçimlerden sonra ise genişletici politika sonucu ortaya çıkan enflasyonist baskıları gideren daraltıcı politikalar uygulamaktadırlar. İktidarlar tarafından yaratılan söz konusu müdahaleler seçim dönemlerinde politik konjonktür dalgalanmalarına sebebiyet vermektedir.

Politik Konjonktür Teorileri iktidarların “*fırsatçı*” ve “*partizan*” olmasına göre iki alt başlığa ayrılmaktadır. *Fırsatçı Politik Konjonktür Teorilerinde* politikacılar birbirlerinin benzeridirler ve ideolojik farklılıklara sahip değillerdir, onların tek gayesi seçimleri yeniden kazanmaktır. Bunun için de her türlü ekonomik manipülasyona başvurabilmektedirler. *Partizan Politik Konjonktür Teorilerine* göre ise, iktidarlar ideolojik politikalarla kendi seçmen grubunun oylarını kazanma gayretindedirler. Ayrıca Politik Konjonktür Teorileri adaptif bekleyişlerin geçerli olduğu dönemde “*Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri*”, rasyonel bekleyişlerin geçerli olduğu dönemde ise “*Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri*” olarak gelişme göstermiştir. Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri “*Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri*” ve “*Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorileri*” olarak ikiye ayrılırken yine Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri ise “*Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri*” ve “*Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorileri*” olarak iki ayrı teori altında incelenmektedir.

Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri sömürülebilir Philips eğrisi analizini veri alan Keynesyen bir niteliğe sahiptir. Bu teorilere göre iktidar partileri seçim öncesinde oylarını maksimize etmek için genişletici politikalar uygulayacak, bu sayede belirli düzeyde enflasyon ve işsizlik düzeyi bileşimleri elde edeceklerdir. Bu teorinin temel varsayımı seçmenlerin miyop ve irrasyonel olduğudur. Teoriye göre miyop olan seçmenler politik iktidarların seçim öncesinde uyguladıkları popülist politikaların sonuçlarını kestirememektedirler. Geleneksel Politik Konjonktür Teorilerinden ilki olan Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisine göre iktidarlar oy maksimizasyonu amacı doğrultusunda makroekonomik değişkenleri seçmenlerin beklentileri doğrultusunda şekillendireceklerdir. Geleneksel Politik Konjonktür Teorilerinin ikinci teorisi ise Geleneksel Partizan Modeldir. Bu teoride politik partilerin belirli ideolojik gayeleri vardır. Bu ideolojik amaçlar doğrultusunda sağ yanlı ideolojik görüşe sahip olan partiler enflasyonu düşük tutmaya yönelik politikalar uygularken, sol tandanslı ideolojik görüşe sahip olan partiler ise işsizliği azaltmaya yönelik politikaları tercih edeceklerdir.

Rasyonel Bekleyişler hipotezinin uyarlanması ile geliştirilen Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi ve Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisinin ortak özelliği seçmenleri rasyonel kabul etmeleridir. Seçmen rasyonel olması sayesinde bugün izlenen politikaların gelecekte yaratacağı sonuçları, oylama kararına dâhil ederek, iktidarın yeniden seçilme ihtimalini azamileştirecek şekilde ekonomiyi genişletme olanağını kısıtlamakta ve böylece seçim dönemlerindeki dalgalanmaların süresi ve büyüklüğü azalmaktadır. Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisinde seçim dönemlerindeki politik konjonktür dalgalanmaları iktidarlar ile seçmenler arasındaki geçici bilgi asimetrisinden doğmaktadır. Teoriye göre rasyonel olan seçmenlerin oy verme işlemine hâkim olan güdü iktidarların yetenek düzeyleridir. Aynı kamu hizmetini daha az gelir ile sunabilme şeklinde tanımlanan yetenek düzeyinin seçmenler tarafından ancak gecikmeli olarak algılandığı varsayılmaktadır. Söz konusu gecikmeyi bilen ve bundan faydalanan hükümetin yetenek düzeyini olduğundan

daha üstün gösterme çabaları bu teoride politik konjonktür dalgalanmalarının kaynağı olarak gösterilmektedir.

Bir diğer rasyonel teori olan Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisi ise seçim sonuçlarına ait belirsizliğin ve nominal ücret katılıklarının seçim dönemlerinde politik dalgalanma yarattığına dikkatleri çekmektedir. Rasyonel seçmen, seçim sonuçlarındaki belirsizlik nedeniyle gelecek seçimlerde sağ partinin mi yoksa sol partinin mi seçimi kazanacağından tam olarak emin olamadığından seçimi her iki partinin de seçimi kazanabileceğini düşünerek ortalama bir enflasyon bekleyişinde bulunacaktır. Böylece seçimleri sağ parti kazanması durumunda gerçekleşen enflasyon beklenen enflasyonun altında, sol partinin kazanması durumunda ise bu kez gerçekleşen enflasyon beklenen enflasyonun üzerinde oluşacaktır. Bu sayede sol parti yönetimlerinin ilk döneminde çıktı büyümesi doğal oranın üzerinde, sağ parti yönetimlerinin ilk döneminde ise çıktı büyümesi doğal oranın altında gerçekleşecektir. Her iki yönetim için de iktidarın geri kalan döneminde çıktı büyümesinin doğal seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bunlara ilaveten, enflasyon oranının sol parti yönetimlerinde sağ parti yönetimlerine kıyasla daha yüksek olacağı da farzedilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı “Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisinin” Türkiye için geçerli olup olmadığını araştırmaktır. Çalışmada sadece bu teorinin test edilme nedeni Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorisi, Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi ve Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisinin varsayımlarının Türkiye için münasip olmamasıdır. Öncelikle Türk seçmenin miyop olması rasyonel teorilerin testini olanaksız hale getirmektedir. Öte yandan Türkiye’de siyasi partilerin uyguladıkları iktisat politikalarını ideolojik olarak kesin sınırlarla ayırmak mümkün olmadığından partizan teoriler de Türkiye için sınamamaktadır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde “Politik Konjonktür Teorilerinin” temelini oluşturan “*Kamu Tercih Teorisi*” ele alınmıştır. Birinci bölümde ilk olarak Kamu Tercih teorisinin doğuşu ve gelişimine değinilmesinin ardından “*Entelektüel Kökenler*” başlığında Kamu Tercih Teorisine önemli katkılarda bulunan iktisatçılar ve çalışmalarına yer verilmesi uygun görülmüştür. Son olarak Kamu Tercih Teorisinin literatürde “*Normatif ve Pozitif Kamu Tercih*” olarak nasıl tasnif edildiği izah edilmiştir.

İkinci bölümde ise Politik Konjonktür Teorileri teorik olarak ele alınmaktadır. Bunun için öncelikle 1940’lı yıllarda Politik Konjonktür Teorilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan Akerman ve Kalecki’nin çalışmaları incelenmektedir. Sonrasında ise literatüre uygun olarak önce “*Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri*” ve “*Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorileri*” ardından “*Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri*” ve “*Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorileri*” ele alınmaktadır. Her bir teorisinin açıklanmasında literatüre uygun bir biçimde teorilerin *varsayımları, işleyişi, çıkarımları ve değerlendirme* kriterleri baz alınmıştır. Ayrıca ikinci bölümde Geleneksel ve Rasyonel Politik Konjonktür teorilerinin yanı sıra politik konjonktür teorilerine diğer yaklaşımlar olarak nitelendirilen “*Fırsatçı ve Partizan Modelin Birlikteliği: Frey-Schneider Politik Konjonktür Teorisi*” ile “*Bağlam Koşullu Politik Konjonktür Teorisine*” de değinilmiştir.

Son bölümde ise Türkiye’de 1987- 2012 döneminde yedi milletvekili genel seçimlerinde Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Dalgalanmalarının olup olmadığı araştırılmıştır. Bunun için öncelikle Türkiye’de ilgili döneme ait siyasi ve ekonomik gelişmelere değinildikten sonra GSYİH, enflasyon, dolaşımdaki para (M0), para arzı (M1), kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı serileri “*Mevsimsel Box-Jenkins Modellemesi*” aracılığıyla seçim dönemleri ve seçim sonraları için analize tabi tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİKAYA İKTİSADİ BAKIŞ AÇISI: KAMU TERCİHİ TEORİSİ

1. Yeni Politik İktisat ve İktisatçılar Tarafından Siyaset Biliminin İstilas: Kamu Tercih Teorisi

Adam Smith'den 19. yy'ın ortalarına kadar sosyal bilimciler iktisat ve siyaset bilimi arasında pek ayırım yapmamışlardır. İki alanın çalışanlarının uyguladıkları metot ve ileri sürdükleri argümanlar normatif niteliktedir ve birbirine çok benzemektedir. Fakat 1871'de S. Jevons'un kaleme aldığı *Politik İktisadın Teorisi (Theory of Political Economy)* ile birlikte matematiksel analizin ne denli önemli olduğu fark edilmiştir. Jevons'un çalışmasıyla birlikte iktisatta marjinalist yaklaşımın temelleri atılmış ve iktisat ile siyaset bilimleri arasındaki makas açılmıştır. İktisatçılar genellikle piyasadaki fiyat mekanizması üzerinde durmuşlar, matematiksel ve tümdengelim metodunu kullanarak iktisadın pozitif bir bilim olmasına katkıda bulunmuşlardır. Buna karşılık siyaset bilimleri bu etkilerin dışında kalarak tümevarımcı, normatif bir yapıya bürünmüştür. 1890'lardan itibaren 70 yıl boyunca iktisat ve siyaset bilimi farklı araştırma gündemleri ve teknikleri benimsemiştir. Bu süreçte ne siyaset bilimciler iktisadi araç ve kavramları ne de iktisatçılar matematiksel araçları siyasi aktör ve kurumların davranışlarını anlamak için henüz kullanmaya başlamamışlardır. Ancak bu durum 1960'lardan sonra değişmiş, iktisatçılar seçmenleri faydalarını maksimize etmeye çalışan iktisadi aktörler olarak kavramsallaştırmaya başlamıştır. Yine benzer şekilde bürokratlar piyasada mal üretenler gibi hizmet üreten ve politikacılarda girişimci gibi görülmeye başlanmıştır (Mueller, 1997: 1173). Böylece “pozitif politik teori” ya da “yeni politik iktisat” denilen ve siyaset biliminin geleneksel teorilerinden ayrılan, seçmenin ve seçimlerin

modellenmesine dayanan, iktisadın analitik tekniklerini kullanan bir disiplin ortaya çıkmıştır (Kuzu, 2001: 17).

1970'lerin sonlarında beliren yeni politik iktisat literatürünün temelleri kamu tercihi teorisi tarafından atılmıştır (Johnson, 1991: 4). Kamu tercihi teorisi esasen II. Dünya Savaşını izleyen yıllarda gelişim göstermiş olup Amerika'da 1950'li ve 1960'lı yıllarda, Avrupa ve Japonya'da ise 1970'li yıllarda yoğunluk kazanmıştır (Hepaksaz, 2007: 90). Kamu tercihi, siyaset biliminde tıpkı iktisattaki gibi bireyler ve kurumlar arasında kaynakların kıt siyaset bilimi yaklaşımlarının başarısızlığı ve yetersizliği, kamu tercihi teorisyenlerini iktisadi metot ve analizlere yönlendirmiştir (Borooah, 2005: 2–3). Bu yönelim sayesinde iktisatçılar tarafından kullanılan metotların aynı zamanda hükümetlerin ve diğer kamu yararını düşünen organizasyonların davranışlarının açıklanmasında yararlı olacağı düşüncesi destek bulur hale gelmiş ve bu düşünce kamu tercihi literatürünün bel kemiğini oluşturmuştur (Borooah, 2005:1). Bundan böyle politik iktisat düşünürleri çalışmalarını *neo-klasik piyasa ekonomisinin*¹ varsayımları ve metotları üzerine modellemeye başlamışlardır (Self, 1993: 1). İktisadın analitik araçlarını kullanması yönüyle kamu tercihi, daha önceleri politika üzerine yapılan birçok çalışmadan kendisini ayırabilmiş (Mueller, 1979: 395) ve kendi literatürü içerisinde "*politikanın iktisadi teorisi*" olarak da tanımlanır hale gelmiştir (Buchanan: 1979: 383). Yine başka bir tanımlamada kamu tercihi, politikanın özellikle iki temel problemi olan *kolektif eylem problemi ve tercihlerin toplanması problemine* iktisadi metotların uygulanması olarak kavramsallaştırılmıştır (McLean, 1991: 9).

¹ Kamu tercihi akımı tarafından kullanılan iktisadi model neo-klasik *tam rekabet piyasalarıdır*. Bu tip piyasalarda iktisadi mübadelenin bağımsız bireyler arasında gönüllü olarak yapıldığı ve her bir bireyin kişisel çıkarını sürdürdüğü varsayılmaktadır. Bu piyasaların kararlı denge yönelimli olduğu kabul edilir fakat bireysel tercihlerde, ürün maliyetlerinde yâ da piyasaya yeni bir ürün gelmesi halinde piyasada denge noktasının yer değiştirebileceği bir diğer varsayım olarak karşımıza çıkmaktadır (Self 1993: 3).

Kamu tercihi ya da politikanın ekonomisi, James Buchanan ve Gordon Tullock önderliğinde Virginia’da² iktisadın yeni bir dalı olarak ortaya çıkmıştır (West, 1990: 105). Buchanan, iktisat ve politik bilim arasında bir alt disiplin olarak gördüğü ve akademisyenlerin genel geçer bakış açısını ters yüz eden kamu tercihini (Sönmez, 2011: 70) “*düşsüz siyaset bilimi olarak*” tanımlamıştır (Shughart II, 2006: 2). Tullock ise kamu tercihini kısa ve öz bir biçimde “*iktisatçılar tarafından siyaset biliminin istilasını olarak*” tanımlamıştır. Zira Tullock, ‘politik’ ve ‘iktisadi’ düşünceler etkileşim halinde olduklarından bir alandaki konunun düzgün bir şekilde anlaşılabilmesi için diğer alandaki tamamlayıcı konuları gerekli kıldığının ve bu vaziyetin de kamu tercihinin ortaya çıkma gerekçesini oluşturduğunun altını çizmiştir (Borooah, 2005: 1).

Mueller de çok iyi bilinen bir metninde kamu tercihini şöyle tarif etmektedir:

“Kamu tercihi piyasa dışı karar vermenin iktisadi analizi ya da daha basit bir ifadeyle iktisadi metodların siyaset bilimine uygulanmasıdır. Kamu tercihinin ana konuları siyaset biliminkiyle aynıdır: devlet teorisi, oylama kuralları, oylama davranışları, parti politikaları, bürokrasi, vb. Kamu tercihinin metodolojisi iktisadın metodolojisidir. Kamu tercihinin de tıpkı iktisattaki gibi davranışsal varsayımları bireylerin bencil, rasyonel ve fayda maksimize edici olduklarıdır” (Mueller, 1979: 1).

² Kamu tercihi teorisinin gelişiminde Buchanan’ın gayretleri ile kurumsal bir yapıya dayandırılma süreci başlamıştır. Kurumsal sürecin başlangıç tarihi 1958 yılıdır. Buchanan meslektaşı Warren Nutter ile birlikte, kamu tercihi yaklaşımının kurumsal bir yapı içinde gerçekleşmesi için, Virginia Üniversitesi’nde Thomas Jefferson Politik İktisat Araştırma Merkezini kurmuştur (Özkan, 2010: 31). Bu oluşum kamu tercihinin 4 ayrı okulundan biri olan Virginia Okulunun oluşmasını sağlamıştır. Bu okul kamu tercihi okulları içerisinde en çok bilinen ve en reformist yazarları içeren bir yapıya sahiptir (Orchard ve Stretton, 1997: 410).

Mueller'in yukarıdaki kamu tercihi tarifinde “*piyasa dışı karar vermenin iktisadi çalışmasından*” kastı; kamu tercihinin piyasada ve politik arenada bireyler arasında bir farklılık gözetmediğidir (Sönmez, 2011: 70). Buchanan ve Tullock’a koştur olarak Mueller de geleneksel olarak “politik insan” ın kamu çıkarı ile ilgilendiğini “iktisadi insan” ın ise kendi kişisel çıkarı ile ilgilendiğinin varsayıldığını, lâkin kamu tercihinin bu bölünmüş ikili yapıyı reddettiğini belirtmiştir (Self, 1993: 1). Haliyle Mueller de, kamu tercihinin temel davranışsal varsayımlarının bireylerin bencil, rasyonel ve çıkar maksimizasyonu peşinde olduklarını vurgulamıştır (Mueller, 1976: 396). Buchanan ve Tullock (1962) bireylerin kişisel alandan kamusal alana geçtiklerinde o kişinin yine aynı şahıs olduğu, bu nedenle de temel güdü ve menfaatlerinin aynı kaldığının varsayılmasının akla oldukça yatkın olduğunu belirtmişlerdir (Buchanan ve Tullock, 1962: 23). Literatürde politikacıların da tıpkı bireyler gibi kişisel çıkarları ile hareket ettiklerinin kabulünün kamu tercihinin en önemli katkılarından biri olduğu ifade edilmektedir (Felkins, 1997: 1). O hâlde kamu tercihi, bireylerin davranışlarını (seçmen, kamu görevlisi, seçilmiş halk temsilcisi, lider, siyasi parti üyesi vb.) gözlemleyerek, ampirik açıdan sözü edilen temel davranışsal varsayımlarla değerlendirmeler yapmaktadır (Sönmez, 2011: 72).³ Bu yönüyle kamu tercihinin, iktisat teorisinin *rasyonel aktör* modelini politika bilimine transfer ettiğini (Shughart II, 2006: 2) ve buna binaen ontolojik olarak *yöntemsel bireyci* olduğu söylenebilmektedir. İktisadi hayatta devletin müdahalelerinin genişlemesi, kamu harcamalarının artması, bürokratik katılıklar ve kolektif karar alma problemleri gibi olguları bireylerin davranışlarının toplamı olarak inceler. Bu nedenle yöntemsel bireyciliğine uygun olarak temel analiz birimi örgütten ziyade, seçim yapan ve karar veren *bireylerdir* (Sönmez, 2011: 70). Sonuç olarak, kamu tercihi yaklaşımı politik bir bakış açısı olup, iktisatçıların piyasa dışı karar alma sürecini incelerken kullandıkları araç ve yöntemlerin genişletilmesinden ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Teoride piyasa sürecinin yerini

³ Bu konuda daha kapsamlı bilgi için Niskanen (1973) ve Downs (1967)’a bakılabilir.

politik karar alma süreci, piyasa aktörlerinin yerini ise politik sürecin aktörleri olan seçmenler, bürokratlar, politikacılar ve baskı grupları almaktadır (Buchanan, 1986: 3).

Öte yandan iktisattan ve siyaset bilimden belirgin bir etkiyle birlikte kendi içindeki metodolojisinde gelişme gösteren kamu tercihi, bireysel davranışların ve devleti çevreleyen kurumların ve politik mekanizmaların çalışıldığı saha olarak da ifade edilmektedir (McNutt, 1996: 1). “Seçmenlerin oylarını hangi faktörler etkiler?”, “Birey tercihlerinin doğru bir biçimde açığa çıkmasını sağlamak için en iyi oylama sistemi ne olmalıdır?”, “Bireylerin toplu hareket etmeleri halinde bireysel eylemleri daha etkin hale gelebilir mi?”, “Devletin üretimini belirlemede yeniden seçilme kaygılarının rolü nedir?”, “Devletin farklı bölümleri arasında fikir ayrılığı olma olasılığı var mıdır?” gibi sorular kamu tercihinin temel ilgi alanlarını oluşturmaktadır (Borooah, 2005: 2–3). Bu gibi sorularla devlet kurumlarının ve örgütlerin nasıl çalıştığı sorusuna cevap karşılık arayan kamu tercihi, bir örgütün nasıl olması gerektiğine kafa yoran ideal modeller yerine uygulamada olan modellere yoğunlaşmamız gerektiği konusunda ilgilileri uyarır (Sönmez, 2011: 72).

Ayrıca kamu tercihi politik iktisadın evrensel ilkelerini keşfetmek için de girişimlerde bulunmaktadır. Bu bilim dalı entelektüel problemlerde “ulusal sınırları” kabul etmemektedir. Bu demektir ki, Japonya, Kore, Avrupa ve ABD’nin kamu tercihi araştırma gündemi esasında tamamen özdeştir. İnsan doğası ve politik kurumların bazı özelliklerinin özel bölgeler ve kültürler için özel olma eğiliminde olması olabildiğince doğaldır. Bundan dolayıdır ki; kamu tercihi analizi için münasip olan özel modeller zamandan zamana ve mekândan mekâna çeşitlilik gösterebilir. Gelgelelim yine de kamu tercihinin mantığı *evrenseldir* zira kamu malları ve çözülmek zorunda olunan koordinasyon problemleri tüm sosyal düzenlerde ortakır (Congleton, 2002: 1).

2. Öncüler

Kamu tercihi yarım asır önce ayırt edici bir uzmanlık alanı olarak Kenneth Arrow, Duncan Black, James Buchanan, Gordon Tullock, Anthony Downs, William Niskanen, Mancur Olson ve William Riker gibi kurucu babalarının (Shughart II, 2006:1) teknik olmayan dilde yazılmış cesur çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır (Self, 1993: 2). Politik felsefede Thomas Hobbes ve Benedict Spinoza'ya, siyaset bilimi içerisinde de James Madison ve Alexis Tocqueville'e kadar uzanan köklerde, (Mueller, 1976: 395) Joseph Schumpeter (1942)'in ve Wilfredo Pareto'nun kamu tercihinin doğuşuna işaret eden müjdecî çalışmaları (Van den Hauwe, 1999: 603) ile Bruno Frey'in katkılarına da rastlanmaktadır (Mueller, 2001: 343). Frey'in yazına katkısının ana fikri, polito-ekonomik sistemin daha geniş ve daha gerçekçi modeli kapsamında politik konjonktür teorisini oluşturmaktır (Udehn, 1996: 23).

Kamu tercihinin temelleri ise iki yüzyıl önce iki Fransız matematikçi Jean-Charles de Borda (1781) ve Marquis de Condorcet (1785)'in beraberce *oylama kurallarının özelliklerini* araştırmalarıyla atılmıştır. 1873'de Dodgson Lewis Carroll'un John Stuart Mill (1861)'in *Temsili Yönetim Üzerine Düşünceler*'inden bir hayli etkilenen *oylama prosedürleri* ile ilgili olan çalışması, kamu tercihinin doğuşunda oldukça önemli bir yere sahip olabilmıştır. Mill (1861)'in Matematik içermeyen bu eseri, politik bilime katkı yapan bir klasik olarak nitelenmesinin yanı sıra iktisatçılar tarafından da politik kurumlara ilişkin olarak yapılan ilk çalışma olarak kabul görmüştür. 19. yy sonlarında alana en önemli katkı ise Knut Wicksell (1896)'den gelmiştir. Kamu maliyesi için bir *klasik* olarak ifade edilen Wicksell (1896)'in bu çalışması asıl olarak James Buchanan'ın çalışmaları vasıtasıyla kamu tercihinin gelişmesi üzerinde önemli etkilere sahip olabilmıştır. Yine yapmış olduğu farklı Wicksell okumaları Buchanan'da kamu tercihi adına önemli etkiler yaratmıştır⁴. Bir matematikçi olan Harold

⁴ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için "*Buchanan ile Tullock ve Oy Birliğinin Hesabı*" adlı kısma bakılabilir.

Hotelling (1929) *mekânsal rekabetin özelliklerini* resimleyebilmek adına *iki adaylı seçim sistemini* kullanmış ve bu da Anthony Downs tarafından kamu tercihi yazınında önemli bir iz bırakan 1957'deki *Demokrasinin Ekonomi Teorisi* klasikğine uygulanmıştır. Downs (1957)'un eserinde, Schumpeter'in ilk kez 1943 yılında basılan *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi* çalışmasının derin etkilerini hissetmek mümkündür (Mueller, 1997: 1–2). Öyle ki kimi çevreler Downs (1957)'un bu klasikğini “*Demokrasinin Schumpeter-Downs teorisi*” olarak adlandırmayı uygun bulmuşlardır (Udehn, 1996: 18). İktisatçılardan ziyade siyaset bilimciler üzerinde daha fazla etki yaratan Schumpeter'in *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi'sinin* Downs (1957) ve daha genel anlamda kamu tercihi ile bağlantısı; *politikadaki rol rekabet oyunları ve politikacılar tarafından sürdürülen bencillik aracılığıyla* olmuştur (Mueller, 1997: 1–2). Schumpeter saf ve hayali olduğu gerekçesiyle demokrasinin klasik doktrinine de karşı çıkmıştır. O, politikanın genel isteklerin bir açıklaması olmadığını ve politikacıların da kamu yararı peşinde koşmadıklarına vurgu yapmıştır. Kendisi “*demokrasinin diğer teorisini*”, bireylerin oylarının kazanılmasının rekabetçi bir mücadelenin ürünü olduğu kurumsal düzenlemeler olarak tanımlamıştır (Udehn, 1996: 17). Alanın doğuşuna katkı yapan ikinci matematikçi Howard Bowen (1943)'in *oylama tartışmaları ve kamu mallarının iyileştirilmesiyle* ilgili yaptığı öncü tartışmaları içeren çalışması, yine hiç kuşkusuz ki kamu tercihinin modern öncesi literatüründe hatırı azımsanamayacak bir ehemmiyete sahiptir (Mueller, 1997: 1–2).

Kamu tercihinin tanınabilir bir disiplin olarak ortaya çıkışı II. Dünya Savaşına kadar mümkün olamamıştır (Mueller, 1997: 3). Ekol, Duncan Black (1948)'in *ortanca seçmen*, James Buchanan (1949)'ın *kamu maliyesi teorisi* ile ilgili çığır açan çalışmalarıyla yola koyulmuş ve 1950'li ve 1960'lı yıllarda Arrow (1951, 1960), Buchanan ve Tullock (1962) ve Olson (1965)'un oldukça tesirli kitaplarıyla gelişimini sürdürmeye devam etmiştir

(Congleton, 2002: 2). Arrow'un makalesi ve daha sonradan gelen kitabı (1951), çoğunluğu iktisatçılara ve çok azı matematikçilere ait olan çok sayıda makale ve kitabın üretimine neden olmuştur (Mueller, 1997: 3). Arrow toplumsal sözleşmede veya anayasada birleştirilmiş temel değer yargılarını belirten temel ahlâk aksiyomlarına dayanarak “*Toplumsal Refah Fonksiyonu*”’nu tanımlamak için çok yoğun çaba göstermiştir. Ona göre cevaplandırılması gereken soru; hangi ahlak normlarının sosyal tercih sürecini tesis edeceği ve hangi kolektif tercih süreçlerinin bu normlara uygun olacağıdır (Arrow, 1963: 28). Kamu tercihinde en büyük dönüm noktası Buchanan ve Tullock (1962)'un *Oy Birliğinin Hesabı- Anayasal Demokrasinin Mantıksal Temelleri* kitabı ile gerçekleşmiştir (Van den Hauwe, 1999: 603). Buchanan ve Tullock temelde kurumların iktisadi teorisini ve karar verme kurallarını analiz etmeyi hedeflemişlerdir. Onlar politikanın ekonomik analizinde yeni tartışma zeminleri yaratarak dikkatlerini demokratik politikadaki oy ticareti ve özellikle de siyasi yandaşlığın önemine vermişler ve koalisyon oluşumu tartışmalarında oyun teorisinden faydalanmıştır (Buchanan ve Tullock, 1962: 120–124). Bu ikili ilk kez anayasa analizlerinin iktisadi bakış açısından değerlendirmesini yaparak özünde kamu tercihi ile aynı varsayımları kullanan *Anayasal İktisadın*⁵ temellerini atmışlar (Felkins, 1997: 3). Böylece kamu tercihi daha çok sorunların tespitini yaparak Anayasal İktisadın alt yapısını oluşturur hale gelmiştir (Buchanan, 1987: 247). Yine Buchanan ve Tullock'un alana yaptıkları en önemli katkılardan biri de politik analizlerde *homo economicus*'un kullanımının taraftarlığını ve savunuculuğunu yapmış olmalarıdır (Buchanan, 1983: 12).⁶

Modern kamu tercihi literatürünün oluştuğu 1960'lı yıllarda, siyaset bilimine “*iktisadi yaklaşımın*” politik kurumların nasıl çalıştığının idrak edilmesinde önemli katkılara sahip

⁵ Anayasal İktisat, siyasi iktidarların, iktisadi istikrarı bozmamaları amacıyla, politik davranışları sınırlayan anayasal hükümlerinin nasıl olması gerektiği konusunu incelemektedir. Bu yaklaşımla ekonomik ve siyasal sistemler arasında olması gerekenden farklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkan sorunlara çözüm aranmaktadır.

⁶ Buchanan kamu tercihi teorisine yaptığı katkılardan dolayı 1986 yılında Nobel Ödülü almıştır (Aktan, 2002: 23).

olduğu daha açık hale gelmiştir. Bu döneme ait eserlerin yazarlarının tamamının iktisatçı olmasından dolayı, kamu tercihi sadece siyaset bilimine bir iktisadi yaklaşım değil aynı zamanda siyaset biliminde sadece iktisatçılar tarafından yürütülen de bir yaklaşım haline gelmiştir. Aynı şekilde bir sosyolog olan James Coleman, 1966 yılında kamu tercihi metodolojisini biri *American Journal of Sociology*'de, diğeri de *American Economic Review*'de yayınlanan iki çalışmasına uygulamıştır. *Public Choice Society*'nin gelecekteki başkanları tarafından kamu tercihinin modern tarihine bu ilk dönemde yapılan katkılar, kamu tercihinin gelecekteki çalışmalarını *disiplinler arası bir alan* olarak devam ettireceğinin sinyalini vermiştir (Mueller, 1997: 3).

1970'ler ve 1980'lerle birlikte konuyla ilgili özel ve uzman dergiler ile ortodoks politik bilimciler ve iktisatçılar tarafından savunulan *rasyonel tercih yaklaşımı* alana büyük ölçüde ivme kazandırmıştır (Congleton, 2002:1). Kamu tercihi yazınının son dönemlerinde *piyasa başarısızlıkları* temelli çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir. Bu çalışmalar, piyasa başarısızlığının varlığında etkili bölüşüm koşullarını oluşturmak ve bu koşullarda bireysel tercihleri ortaya çıkarmak için piyasa dışı çalışmalara doğrudan öncülük etmektedir. Bunun yanı sıra kamu sektörünün büyümesi üzerine yoğunlaşan ve özellikle de *kamu maliyesi* ile ilgili konular literatürün son dönem ilgi alanlarından bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Erik Lindahl ve Knut Wicksell'in çalışmaları öncü kabul edilmektedir. Alanda uzmanlaşan dergi ilk önce "*Papers on Non-market Decision Making*" olarak adlandırılmış lakin 1968 yılında ismini "*Public Choice*"⁷ olarak değiştirmiştir. 1970'lerin başlarında ABD'de yıllık toplantılar düzenleyen "*Public Choice Society*" ise daha sonraları "*European Public Choice Society*" ile birleştirilerek daha etkin hale getirilmiştir (West, 1990: 205).

⁷ *Public Choice* kamu tercihi ile ilgili teorik uygulamalara ve ampirik bulgulara sahip makalelerin yayınlandığı dünya çapındaki en önemli dergi kabul edilmektedir (Çetin, 2007: 28).

3. Entellektüel Kökenler

Daha öncede belirtildiği gibi kamu tercihi teorisi Duncan Black, Kenneth Arrow, James Buchanan, Gordon Tullock ve William Niskanen gibi iktisatçıların çok önemli katkıları sayesinde doğmuş bir bilim dalıdır. Bu bölümde bahsi geçen bu iktisatçıların alana katkıları ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

3.1. Black'in Komiteler ve Seçimler Teorisi

Entelektüel temellerinin 18. yy'a kadar uzandığı belirtilen fakat modern anlamda ortaya çıkışı İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlayan *kamu tercihi* daha öncede belirtildiği gibi Duncan Black, Kenneth Arrow, Anthony Downs, Mancur Olson, James Buchanan ve Gordon Tullock gibi düşünürlerce ortaya konmuştur. Bunlardan Duncan Black kamu tercihinin öncülerinden biri olarak kabul edilmektedir (Dura, 2006: 108). Öyle ki kimileri Black'i kamu tercihinin kurucusu olarak da adletmektedir (Uzun ve Tok, 2009: 225). Black'in alana en mühim katkısı, siyaset biliminin karşılaştığı problemlerin iktisadi yöntemler vasıtası ile çözülebileceğini göstermiş olmasıdır (Dura, 2006: 108). Bir diğer önemli katkısı da, bireysel tercihlerin sosyal refah ve sosyal karar alma fonksiyonunda toplanıp toplanamayacağı ve eğer toplanabilecekse bunun nasıl yapılacağı sorusuna aradığı cevap olmuştur (Frey ve Stutzer, 2001: 3).⁸

Black'in ilk önemli çalışması olarak kabul edilen ve R. A. Newing ile birlikte yazdığı "*Committee Decisions with Complementary Valuation*" adlı çalışması birçok yayıncı tarafından reddedildikten sonra güçlükle basılabilmiştir. Black'in çalışmaları ilk olarak William Riker tarafından keşfedilmiştir. Riker'in 1963'teki çalışması Black'in akademik

⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Arrow (1951), Black (1958) ve Sen (1970).

tanınırlığını sağlamıştır.⁹ Öte yandan Arrow Black'in çalışmalarından etkilenen bir diğer önemli iktisatçıdır. O diğer iktisatçıların yaptığı hataya düşmeyerek Black'in önemini çok daha erken fark edebilmiştir (Grofman, 2004: 33). Bu nedenle Arrow'un "*Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler (1951) (Social Choice and Individual Values)*" adlı kitabının ikinci baskısı çok büyük etki yaratmıştır. Çünkü ikinci baskıdaki en önemli değişiklik Black'in *tek aşamalı tercihler ve çevrimsel çoğunluğun paradoksu* üzerine daha önceki çalışmasının referansının ilavesidir (Grofman, 2004: 41). Tıpkı Riker ve Arrow gibi Buchanan da Black'den etkilenenler arasındadır. Bu nedenle, Buchanan Black'e çok sayıda akademik görev imkanı sağlamıştır.¹⁰ Tüm bunlar göstermektedir ki Black'in yaptığı çalışmalar, sonrasında kamu tercihi teorisine çok önemli katkıları olan yazarlara da oldukça fayda sağlamış ve böylece yeni açılımların doğmasına vesile olmuştur (Grofman, 2004: 41).

Black'in kamu tercihi alanındaki en mühim eseri İngilterede'ki seçimler hakkında kaleme aldığı "*Komiteler ve Seçimler Teorisi (1986) (The Theory of Committees and Elections)*" adlı kitabıdır. Black'a göre bu kitap seçimlerin ve komite kararlarının mantığını gözler önüne sermektedir. Black 1947 yılında A. K. White'in *siyaset bilimini biçimlendirmenin olasılığı* üzerine yaptığı konuşmasını dinledikten sonra 1947 yılında bu kitabın birinci kısmını yayınlamak istemiş fakat muvaffak olamamıştır. Bunun üzerine kitaba ikinci kısmı¹¹ ilave etmiştir. Kitabın teorisini İngiliz politik filozofların ve kamu maliyesi üzerine İtalyan yazarların çalışmalarını okuyarak geliştirmiştir. Kitabında, meslektaşları Profesör Ronald H. Coase ile firmanın doğası üzerine görüşleri hakkında birlikte yaptığı tartışmalar ve Newing ile matematiksel konular üzerine yaptığı konuşmalar sonucu elde ettiği düşüncelere

⁹ Black akademik tanınırlığının ardından 1963'te Rochester Üniversite'sine ziyaretçi olarak atanmıştır. North Wales of University College'den emekliliğinin ardından 1971–1973 ile 1975–1976 yıllarında Michigan Üniversitesi'nde politik bilim kürsüsüne atanmıştır.

¹⁰ Buchanan, Black'a 1962 yılında VPI'da ve ardından Wales of College'den emekliliğinin ardından 1968, 1971 ve 1972'de tekrar akademik ziyaret imkanı sağlamıştır. Black aynı zamanda 1951-52'de Toronto Üniversitesi iktisat bölümünde misafir Profesör, 1965, 1969, 1972, 1973 ve 1979'da Chicago Üniversitesi'nin Hukuk ve İktisat bölümünde yeniden misafir öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 1989'da ise İngiltere Akademisi'ne seçilmiştir (Grofman, 2004: 42).

¹¹ Black kitabının ikinci kısmında 1900'lere kadar uzanan kendinden önceki komiteler ve seçimler üzerine yapılmış tüm matematiksel çalışmalara yer vermiştir.

de yer vermiştir. Yaptığı analizlerde, C. L. Dodgson ve Lewis Carroll tarafından da kullanılmış olan ve kendisinin de Newing'den öğrendiği matriks notasyonlarını da kullanmıştır (Black, 1963: xi-xii). Bu sayede 18. ve 19. yy'da Concordet, Borda, Laplace, Dodgson ve Carroll gibi bir grup matematikçinin çalışması Duncan Black çalışmalarıyla yeniden gün yüzüne çıkmıştır.

Black'e göre her seçmenin bireysel tercihlerinin tek zirveli olması halinde, bu medyan seçmen tarafından tercih edilen uygun alternatiflerden biri olacaktır. Böyle olması durumunda çoğunluk oylamasının kesin bir sonuca ulaşacağını ve bunun her noktadaki seçmenlerden çok, ortadaki seçmenleri tatmin edeceğini belirtmiştir. Örneğin; bir okul bütçesi konusunda bir çoğunluk oylaması söz konusu olduğunda, bütçeler düşük, ortalama ve yüksek harcamalı olarak ayrılabilirse, bu tür üç bütçe tercihi arasında ne en düşük ne de en yüksek harcamalı bütçe tercih edilecektir. Black, tüm bireysel tercihler tek zirve çıkacak şekilde sıralandığı takdirde, çoğunluk ilkesinin sonucunun daima gruptaki ortalama seçmenin tercihlerine karşılık geleceğine işaret etmiştir (Aktan ve Dileyici, 2001: 23).

Black çalışmalarında çoğunlukla oylama ile karar alma konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Ona göre oylama yolu ile bireysel karar almada herhangi bir iktisat teorisi söz konusu değildi. Bu nedenle "*On the rationale of group decision-making*" adlı makalesinde¹² Ortodoks iktisadın görelî değer teorisinden yararlanarak komitedeki bireylerin tercih eğrisinden yararlanarak bir analiz geliştirmiştir (Black, 1948a: 23-24). 1948 yılında yazdığı bir diğer makalesindeki teoriyi iki tipte komite prosedürüne uygulamıştır. Bunlardan ilki komite tarafından daha çok uygulamada kullanılan özel çoğunluktur. Bu bize genellikle kesin olan sonuçları vermektedir. İkinci tip ise zaten varolan karar verme şeklidir. Burada ise kesin olmayan sonuçlar söz konusudur. Black bu makalesindeki teorisini uygularken kartel formasyonunu kullanmış ve geometrik olarak teorisinin uygulanabilmesi için bireylerin tercih

¹² Black bu makaleyi kartel, firma ve ticaret birliklerinin gelişmesine katkı sağlamak, kamu harcamaları ve vergileme dağılımının denge teorisinde mantıklı düşünme tarzı oluşturabilmek amacıyla yazmıştır (Black, 1948a: 23).

eğrilerinin tek zirveli olması gerektiğini belirtmiştir (Black, 1948c: 246). Ona göre herhangi biri çalışmada uyguladığı teoremin iktisadın temel ilkelerindeki benzerliğini inkâr edemez (Black, 1948a: 28). Bu sayede makalenin dayandığı teori pür politik bilimin gelişmesine temel sağlamıştır. Çalışmada denge kavramı iktisat bilimindeki tanımlama tarzı yerine oylama terimi içerisinde kullanılmıştır. Böylelikle bir bilim dalına ait olan tanımlama diğer bilime de aktarılabilmektedir. Dolayısıyla da yapmış olduğu bu çalışma kamu tercihi teorisinin en önemli yapıtaşlarından biri haline gelmiştir (Black, 1948a: 34). Yine kamu tercihi alanındaki bir diğer çalışmada bu kez yöntem geliştirerek, tek oylama, çift seçim, ayrıntılı oylama ve tek devredilebilir gibi dört farklı seçim metodunu kıyasa tabi tutmuştur. Bunu yaparken seçmenlerin tercih eğrilerini tip a ve tip b olarak belirlemiştir. Çalışmasının sonucunda en tatmin edici seçim sisteminin ayrıntılı oylama sistemi olduğuna karar vermiştir (Black, 1948d: 171). Ayrıca bir diğer çalışmada nisbi temsil sisteminin arzu edilir bir durum olduğu sonucuna ulaşmıştır (Black, 1949: 343).

3.2. Arrow'da Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler

Arrow¹³ doktora tezinde¹⁴ *İmkânsızlık teoremi* olarak bilinen teoremin ispatını yapmıştır. Teorem özünde toplumsal tercihleri oluşturmada bireysel tercihleri toplamının bir yolu olup olmadığını ve eğer bu mümkünse bireysel tercihlerin nasıl toplanabileceğini araştırmıştır. Tezinde bireysel tercihleri toplayarak toplumsal tercihlere ulaşamayacağı

¹³ 20. yy'ın en önemli iktisatçılarından Kenneth Joseph Arrow¹³, 23 Ağustos 1921'de Romen Yahudisi olan Harry ve Lilian Arrow'un çocukları olarak New York'da dünyaya geldi. Townsend Harris Lises'inden mezun olmasının ardından matematik lisans eğitimi için New York Üniversitesi'ne başlamıştır. 1940 yılında buradan mezun olmasının ardından yüksek öğrenim için Columbia Üniversitesi'ne başlamış fakat 2. Dünya savaşı nedeniyle orduya katılmak zorunda olduğundan ara vermek zorunda kalmıştır. Savaş sonrasında Columbia Üniversitesi'ne Harold Hotelling ile yaptığı çalışmasıyla yeniden geri dönmüş ve A. Wald danışmanlığında stokastik süreç üzerine yaptığı yüksek lisans tezi ile matematik yüksek lisans derecesini almıştır. 1946-1949 yılları arasında Columbia Üniversitesi'nin Cowles Komisyonu'nda araştırma görevlisi olarak görev yaparken eşi Selma Schweitzer ile tanışan Arrow¹³ 1951'de Albert Hard ve Harold Hotelling danışmanlığında yine Columbia Üniversitesi'nde iktisat doktorasına başlamıştır (Chichilnisky, 2010: 3).

¹⁴ Arrow'un doktora tezi öylesine orijinaldi ki tez danışmanları Albert Hard ve Harold Hotelling bu tezi değerlendirmede kendilerini yetersiz hissettiklerinden yine Columbia Üniversitesi matematik profesörü Ted Anderson'a başvurular. Anderson Arrow'un tezini incelemiş ve iyiden de öte olduğunu belirtmiştir (Shoven, 2009: 4).

sonucuna ulaşmıştır. Bu durum literatürde *Arrow'un İmkânsızlık Teoremi* olarak adlandırılmaktadır (Shoven, 2009: 4). Bu teorem sadece iktisat ve siyaset bilimi değil matematiksel biyoloji gibi çok ilgisiz gibi görünen alanlarda da çok büyük etkiler yaratmıştır (Feldman ve Serrano, 2008: 46). Bu nedenle çoğu bilim adamı gibi öğrencisi Amartya Sen'e¹⁵ göre de bu teorem (ve teoremin yer aldığı *Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler* adlı kitabı) çığır açan bir çalışma niteliğindedir. Arrow'un bu teoremle elde ettiği sonuç ve matematiksel toplumsal tercih teorisindeki talebin formülasyonu, toplu tercih ve oylama teorisinde olduğu kadar refah ekonomisi tarihinde de gerçek bir dönüm noktası olmuştur (Sen, 2009: 1). Bu nedenle bu teorem *İmkânsızlık Teoremi* ile bilinmektedir.¹⁶ Sonradan tezini "*Sosyal Seçim ve Bireysel Değerler (1963)*" (*Social Choice and Individual Values*) (bundan böyle *SSBD*) adıyla kitaplaştırmıştır.

Arrow'un, tek başına toplumsal tercih teorisini¹⁷ alanını başlatan klasik monografisi (Shoven, 2009: 3) *SSBD'nin* basımı toplumsal tercih alanında çok sayıda çalışmanın üretilmesini sağlayarak alanın ciddi anlamda büyümesine vesile olmuştur.¹⁸ *SSBD*'den sonra yapılan çalışmaların çoğunluğu, alanda daha teknik ve matematiksel yöne doğru kayma yaratmıştır. Toplumsal tercih¹⁹ teorisinde yaşanan bu daha açıklayıcı matematiksel ilerleme

¹⁵ Amartya Sen daha sonra İmkânsızlık Teoremini "*liberal paradox*" olarak genişletmiştir. Bu paradoksa göre "minimal özgürlük" ve "pareto optimaliteye" bağlılık mümkün değildir.

¹⁶ O toplumsal tercih alanında yaptığı önemli çalışmaların yanı sıra bir de *tıbbi bakım endüstrisinin (medical care industry)* tam anlamıyla başlamasını sağlayan ufuk açıcı bir çalışma¹⁶ yapmıştır. Bu alanda çalışmaya başlarken tıbbi bakımın diğer mallardan farklı olduğunu belirterek işe başlamıştır. Çünkü tıbbi bakım endüstrisinde olağandışı bilgi ve belirsizlik problemi olduğunu saptamış, bu nedenle bu alanda sigortanın önemi ve ahlaki tehlike (moral hazard) ile ilgili çalışmalar yürütmüştür. Öte yandan Arrow bilgi ekonomisi, inovasyon, patentler ve fikir hakları hakkında da çok sayıda çalışma yapmıştır. 1962'deki içsel büyüme teorisine çok önemli bir katkı olarak görülen "*yaparak öğrenme*"¹⁶ onun bir diğer önemli klasiği olarak kabul edilmektedir. Bunlara ek olarak ırksal ayrımcılık üzerine de çalışmalar yapmıştır (Shoven, 2009: 3). Arrow son zamanlarda gelir dağılımı ve eşitsizlik, riske karşı davranış biçimleri, global iklim değişikliği, sürdürülebilir tüketim, gelecek nesillerin refahı gibi konulara yoğunlaşmıştır. Yazarlık ve yardımcı yazarlık yaptığı 22, editörlük ve yardımcı editörlük yaptığı 24 kitabı, 41 teknik olmayan makalesi ve 266 tane araştırma çalışması bulunmaktadır. Arrow'un çalışmaları¹⁶ 1980'lerin ortalarında 6 ciltten oluşan bir kitap halinde basılmıştır (Shoven, 2009: 4).

¹⁷ Toplumsal tercih teorisindeki daha geniş kavramlar ve sonuçlar için Suzumura (2002), Campell ve Kelly (2002), Sen (1999), Gartner (2009) ve Bossert ve Weymark (2008)'e bakılabilir.

¹⁸ Bazılarına göre *SSBD*, *modern toplumsal tercih teorisinin* başlamasını sağlamıştır (Reffgen, 2011: 3).

¹⁹ Toplumsal tercih ile ilgili giriş düzeyinde ilk tanım Arrow'dan önce M. Barbut tarafından verilmiştir (Arrow, 1963: 92).

Arrow'u çok tatmin etmemesine rağmen, onun toplumsal tercih ile ilgili düşüncelerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Arrow, 1963: 1). Çalışmalarının odağında bireysel değerler, bireysel kısıtlamalar ve sosyal yaşamın kalitesi arasındaki ilişkiler yer alan Arrow (Frohlich ve Oppenheimer, 1997: 1) , SSBD'de toplu tercihin dikkate değer açıklamasına ve bireysel tercihleri toplama problemine²⁰ dikkat çekmiştir (Arrow, 1963: 92). *SSBD'nin* 1951 yılındaki ilk baskısında toplumsal tercih teorisi ile ilgili literatür dört sayfada özetlenmişti. 1963'deki ikinci baskısına kadar, geçen dönemde, bu alanda yüksek kalitede birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen Arrow kitabın ikinci baskısında bunlara değinmeyi uygun görmedi. Bu nedenle kitabını revize etmek yerine *SSBD*'den önce toplumsal tercih teorisinin oluşmasına zemin hazırlamış çalışmalara ayrı bir bölüm olarak yer vermeyi tercih etmiştir. Bu nedenle kitabın ikinci baskısının birinci baskısından farkı sonradan eklenen "*Notes on the Theory of Social Choice*" bölümü olmuştur (Arrow, 1963: 1). Arrow bu bölümde Nanson, Concordet, Guilbaud ve Black'in toplumsal tercih alanında yaptıkları çalışmaların özetine yer vermiştir. Black'a ayrı bir vurgu yaparak, onun Concordet, Laplace, Nanson, Galton ve Dodgson'a ait çalışmaları gün yüzüne çıkarmasının önemine dikkat çekmiştir. Aynı şekilde Arrow, Borda'nın kendisinden sonraki gelen çalışmalarda belirleyici olmasını toplumsal tercih literatüründe bir diğer önemli nokta olarak görmüştür (Arrow, 1963: 4).

Matematiğin yakın kuzeni olan ve çıkarımsal tümdengelimci metodolojiyi benimseyen *SSBD* özünde arzu edilen özelliklere sahip birey tercihlerinin toplanabilmesini sağlayan ampirik mekanizmanın varlığına yoğunlaşmıştır. Bunu yapabilmek için de stratejik olarak felsefe, siyaset bilimi ve iktisat bilimini bir araya getirmiştir. Arrow bireysel tercihlerin toplanması problemini kitapta kullandığı formel modeli aracılığı çözmeye çalışmıştır (Frohlich ve Oppenheimer, 1997: 1). Bu formel modelde belirli toplumsal sıralamayı

²⁰ Bireysel tercihlerin toplanabilmesi problemi eksiksiz olarak William Riker tarafından yapılmıştır. Konunun iktisadi literatürü ise J. Rothenberg tarafından gözden geçirilmiştir. Ayrıca Duncan Black'in *Komiteler ve Seçimler Teorisi* adlı kitabı yine bu konuda öncü çalışmalar arasında yer almaktadır (Arrow, 1963: 93).

karşılaştıran (Sen, 2009: 1) “toplumsal refah fonksiyonunu” kullanarak analizlerini gerçekleştirmiştir (Reffgen, 2011: 3). Fakat herhangi bir fonksiyonun, algoritmanın ya da bireysel tercihleri toplamada kullanılan yapının mantıklı ve demokratik grup tercihi oluşturmasının problem yaratacağını ortaya koymuştur Bir diğer deyişle bireysel tercihleri toplayarak toplumsal tercihlere ulaşmanın mümkün olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Arrow bu kitabında *İmkânsızlık Teoreminin* ispatını ortaya koymuştur (Frohlich ve Oppenheimer, 1997: 1).

1972 yılında Sir John Hicks ile beraber genel denge²¹ ve refah teorisine yaptıkları katkılardan dolayı Nobel Ödülüne layık görülen Arrow, hala en genç yaşta Nobel ödülü alan bilim adamı ünvanını korumaktadır (Shoven, 2009: 1).²²

3.3. Buchanan ile Tullock ve Oybirliliğinin Hesabı

İlk olarak Florida Devlet Üniversitesi'ne ve sonra da Virginia Üniversitesi'ne geçiş yapan Buchanan, o dönemde bir yıl İtalya'da kalarak kamu maliyesi ve politik teori ile ilgili çalışmalar yapmıştır.²³ Burada geçirdiği bir yıl içerisinde İtalyan kamu maliyesi geleneği ile tanışmıştır. Bu metodolojik anlayış kamu maliyesi teorisine Buchanan'ın katkılarını teşvik etmiştir²⁴. Avrupa'dan dönüşüyle birlikte Gordon Tullock, G. Warren Nutter ve Kenneth

²¹ Genel denge teorisi, herhangi bir ekonomideki bir malın talebinin sadece kendi fiyatına bağlı değil aynı zamanda diğer malların da fiyatlarına bağlı olduğunu belirtir. Ekonomideki bütün fiyatların tüm malların arz ve talebini etkilemesi ilk kez 1874 yılında Leon Walras tarafından formüle edilmiştir. Arrow ise genel denge teorisine köşe çözümlerini de ekleyerek temel refah teoremini dış büyüklük kavramıyla daha genel bir yol ile ispat etmiştir (Shoven, 2009: 4). Ayrıca Gerard Debreu ile beraber bazı koşullar altında ekonominin genel dengeye ulaşabileceğini göstermiştir. Bu aynı zamanda bütün piyasaların da dengede olduğu bir dengedir. Yeni matematiksel teknikleri de kullanarak Arrow ve Debreu ekonominin genel dengesinin sağlanabilmesi için her mal için mutlaka bir future piyasasının olması gerektiğini belirtmişlerdir (Arrow ve Debreu, 1954: 265).

²² Arrow'un sadece kendisi değil kendi yetiştirdiği beş öğrencisi de Nobel ödülüne layık görülmüştür. Bunlar Eric Maskin, John Harsanyi, Michael Spence and Roger Myerson'dur (Shoven, 2009: 1).

²³ Politik bir popülist olan Buchanan 1919 yılında Murfreesboro Tenn'de fakir bir işçinin oğlu olarak dünyaya geldi. 1940'da Middle Tennessee Devlet Üniversitesi'nden lisans derecesini almasının ardından Tennessee Üniversitesi'nde yüksek lisansını ve Chicago Üniversitesi'nde de doktorasını tamamlamıştır. Ardından çok sayıda öğretici pozisyon tecrübesiyle 1948 yılında doçent olarak Tennessee Üniversitesi'nde göreve başlamış ve 1950 yılında profesör olmuştur.

²⁴ Buchanan o dönemde *Public Principles of Public Debt* (1958)'de Keynesyen teoriye karşı metodolojik ve analitik zeminde meydan okumuştur. *Cost and Choice* (1969) ile beraber borç yükü tartışması Buchanan'ın tipik kariyeri haline gelmiştir. 1970'ler boyunca Buchanan'ın çalışmaları sosyal felsefeye yön vermiştir. *Limits of Liberty* (1975) ise onun politik iktisattaki sözleşmecî perspektifinin açıklamasıydı. Buchanan'ın izlediği bu yol

Elginza ile birlikte çalışarak *kamu tercihi teorisi* olarak adlandırılan yeni iktisadi paradigmanın gelişme yıllarını yönetmiştir (Formaini, 2003: 1–2). Yaşadığı iç politik sorunlar yüzünden Virginia Üniversitesi'nden ayrılan Buchanan, Virginia Polytechnic Enstitüsü'ne ve son olarak da George Mason Üniversitesi'ne katılmış ve Center for Study of Public Choice' da beraberinde götürmüştür (Boettke, 1998: 22).

Buchanan'ın üniversite yıllarında Frank Knight ile tanışması ve İsveçli İktisatçı Knut Wicksell'in doktora bitirme tezini keşfetmesi hayatını oldukça değiştirmiştir (Formaini, 2003: 1). Öyle ki Buchanan'ın düşünce ve fikirleri Knight ve Wicksell'den entellektüel etkilerin sürekli ve istikrarlı gelişimi ile özetlenebilir. Buchanan Knight'tan temel ekonomik teori çatılarını ve iktisadın o dönemin geleneksel anlamındaki gibi bir bilim olmadığını öğrenmiştir (Boettke, 1998: 22). Esasen Buchanan Knight'tan insan olarak etkilenmiştir. Knight tıpkı onun gibi egemen çevreler dışından daha kırsal bir çevreden gelmekteydi. Bu anlamda Buchanan ile aynı köklere sahipti, bunun için Knight onun için tam bir rol modeliydi.²⁵ Buchanan Wicksell'den ise politikanın mübadele sistemini anlamaya ihtiyacı olduğunu öğrenmiştir (Boettke, 1998: 22). Buchanan'ın hayatındaki son entelektüel etki ise kamu maliyesinin İtalyan geleneğinden gelmektedir. O İtalyanlar'dan kamu maliyesi teorisinin muhakkak devlet teorisi olarak kabul edilmesi gerektiğini öğrenmiştir. Bu nedendir ki

Freedom in Constitutional Contract (1977), Liberty, Market and State (1986), The Economics and The Ethics of Constitutional Order (1991) gibi eserlerinde de devam etti. Son yıllarda *The Return of Increasing Returns (1994)* ile birlikte Buchanan'ın ilgisi iktisat teorisindeki artan getirileri kapsayan konulara doğru yönelmiştir. Artan getirilerin politika imaları ve tekniği üzerine çalışma yapan bilim adamlarının aksine gerek içsel büyüme teorilerinde gerekse izlek bağımlılığında Buchanan uygulamalara ve özel kurumların genelleştirilmiş artan getirileri üzerine odaklanmıştır.

²⁵ Buchanan'a göre Knight gerçeği arayan biriydi. Buchanan'ın Knight'dan aldığı tam da buydu. Knight'ın verdiği altı haftalık fiyat teorisi dersi sayesinde Buchanan piyasaların nasıl çalıştığını öğrenmişti (Boettke, 1998: 22). Bu dersin ardından Buchanan "*azimli serbest piyasacıya*" dönüşmüştü (Library of Economics and Libery, 2008). Knight Buchanan'a yavaş yavaş kuşkuculuk tavrını da öğretmişti. Böylece Buchanan temel sorular sormak için uygun hale gelmiş ve kamu tercihinin formülasyonunu yapabilmıştır (Garfield, 1987: 153). Buchanan'ı Nobel ödülüne götüren yol 1948 yılının yaz ayında şans eseri Chicago Üniversitesi'nin Harper kütüphanesinin raflarında Wicksell'in "*Finanztheoretische Untersuchungen*" isimli doktora teziyle karşılaşmasıyla başlamıştır. O dönemde Buchanan doktora tezini henüz bitirmişti. Wicksell'in vergilemedeki adaletin kuralları (Buchanan, 1987: 243) ve kamu maliyesi üzerine yoğunlaşan ilk prensipleri Buchanan'ı cesaretlendirmişti (Garfield, 1987: 152). Bu sayede Buchanan kamu maliyesi ve refah ekonomisinde dominant olan ortodoksi ile mücadele etti. İlk iş olarak, başlangıç yazılarında onu izleyen iktisatçılara alternatif politika etkilerini analiz etmek için yöntemden önce politikanın ve devletin bazı modellerini doğru varsaymak gerektiğine değinmiştir. Wicksell gibi onun da amacı antiseptik bilimden ziyade normatif bilimdi (Buchanan, 1987: 243).

Knight, Wicksell ve İtalyan bağlantısı ışığında Buchanan kendi zamanının aklına erişmek için mücadele etmiştir²⁶ (Boettke, 1998: 22).

Gordon Tullock 1958 yılında post doktora öğrencisi olarak Virginia Üniversitesi'ne gidince Duncan Black, Anthony Downs ve bir ölçüde de Arrow'dan etkilenerek oy birliği üzerine çalışmaya başladı (The Region, 1995: 2). Buchanan ile çalışması "*Oybirliğinin Hesabı: Anayasal Demokrasinin Mantığı (1962)*" (*The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*) kitabı ile başladı (Hill, 1999: 2). Bu kitapta Buchanan ve Tullock, James Madison'un daha önceden öngördüğü yolda ve Amerikan politika yapısına münasip olan iktisadi tahlil araçlarını kullandılar. Bu sayede ilk kez anayasayı iktisadi bakış açısından modellediler. O dönemde genelde *oy çoğunluğu* gibi oylama kurallarını analiz etmek oldukça yaygın olmasına rağmen onlar *oy birliği* üzerine çalıştılar (The Region, 1995: 2). Çünkü pratikte oy çoğunluğunun uygulanamaz olduğunu savunuyorlardı (Library of Economics and Liberty, 2008). Kitap bir bakıma *oy çoğunluğu* düşüncesine meydan okuyordu (Shaw, 2002: 6). Bu nedenle kitap ilk çıktığında politik bilim Alanındaki akademisyenlerin muhalefetine maruz kaldı. Çünkü kitapta anlatılanlar onların bakış açılarının tam zıttıydı (The Region, 1995: 2). Aksine kitap bazı iktisatçılar tarafından da çok olumlu karşılanmış ve oldukça prestij kazanmıştır (Buchanan, 2003: 5). Örneğin William Riker, kitap çıktıktan sonra oy birliği üzerine Buchanan ve Tullock ile çalışmaya başladı (The Region, 1995: 2). Kitaba olan bu ilgi Buchanan ve Tullock'u tetiklemiş ve Nisan 1963'de Charlottesville'de küçük bir araştırma konferansı düzenlemelerine vesile olmuştur. Bu konferansa iktisatçılarla birlikte politik bilimciler, sosyologlar ve diğer bilimlerden bilim adamları katılmış ve kendi disiplinlerinin dışında bir araştırma alanı ile ilgili çalışmışlardır. Bu konferans "Committee on Non-Market Decision-Making" olarak adlandırılan kurumun

²⁶ Kamu maliyesinin gelişen modellerinde Buchanan İtalyanlar'dan ve Wicksell'den, birilerinin devlet teorisini varsayması gerektiğini öğrenmiştir. Gelirin maksimize edilmesi Leviathan'ı varsaymasıyla Buchanan, politika içerisindeki bireylerin davranışlarını kısıtlayan oyunun politik kuralları üzerine düşünebilmiştir (Boettke, 1998: 26).

oluşmasına ve “Papers on Non-Market Decision-Making” dergisi için planların yapılmasına vesile oldu (Buchanan, 2003: 5). Bu gelişmeler sayesinde *Oybirliğinin Hesabı* Anthony Downs’un *Demokrasinin Ekonomik Teorisi* bugün bile alanın klasikleri arasında düşünülmektedir (Dura, 2006: 108).

Buchanan ve Tullock’a göre politik teori tek başına “devlet nedir” sorusuna konsantre olmuştur, siyasal felsefe ise bu soruyu “devletin ne olması gerektiğine” doğru genişletmiştir. Öte yandan siyaset bilimi de “devlet nasıl organize olmalıdır” sorusuna odaklanmıştır. Onlara göre *Oybirliğinin Hesabı* bu soruların hiçbirini cevaplamamaktadır, çünkü kitap doğrudan devlet nedir sorusu ile ilgilenmemektedir. Onlar kitapta çok açık olarak “sosyal eylemin” amaçları hakkındaki varsayımlarını açıklamışlar ve *sosyal tercih teorisinin* başlangıçtaki saf halini birkaç adımda kurgulamışlardır (Buchanan ve Tullock: 1962: 3). Bu nedenle *Oybirliğinin Hesabı*’na bakıldığında, kitabın merkezini toplu karar verme sürecine rehberlik eden ve politik aktivite başlamadan önceki anayasal kuralların analizi oluşturmaktadır. Kitapta toplu eylem piyasa altında ulaşılamayan amaçları başarabilmek için bir mekanizma olarak görülmektedir (Hill, 1999: 2). Buchanan’a göre *Oybirliğinin Hesabı* kitabının ana katkısı toplu karar vermenin iki aşamalı yapısını düzenlemiş olmasıdır; bunlar “normal politika” ile “anayasal politika”dır. Buchanan ve Tullock bu iki aşamalı ayrımın politik gerçekliğin betimleyicisi olarak icat etmediklerini, hem hukuk teorisinde hem de uygulamada bu ayrımın var olduğuna vurgu yapmışlardır (Buchanan, 2003: 5). Muhtemelen Buchanan’ın iktisada katkılarında biri kamu tercihinin bu iki düzeyli ayrımı olmuştur. Ayrıca kitapta kamu tercihinin doğuşundan önce iktisat teorisinde toplumun maksimize etmeyi amaçladığı tarafsız refah fonksiyonuna itiraz edilmiştir. Çünkü Buchanan ve Tullock’a göre tarafsız bir refah fonksiyonu mevcut değildir ve seçimlerde bulunan bireyler kendi tercihlerini tıpkı özel sektördeki gibi maliyetlerinin ve faydalarının özel değerlendirmesi üzerine dayandırırılar (Boettke, 1998: 25). Kitapta yansıtılan yaklaşım kamu tercihinin alt disiplini olan ve özellikle

parlamentodan ve kanun yapıcıların karar verme süreçlerinden önce gelen ve devletin nüfuz alanına sınır koyan “*anayasal iktisadın*” ilerlemesine yardımcı olmuştur (Shaw, 2002: 6)

3.4. Niskanen ve Bürokrasinin Modeli

Nobel ödüllü James M. Buchanan tarafından modern klasik liberalizmin cesur yandaşlarından biri olarak görülen Niskanen²⁷, sosyal ve ekonomik harmoniyi yaratan resmi ve resmi olmayan kuralları sorgulamış ve farklı kurumsal düzenlemelerin iktisadi özelliklerinin olduğu sonucuna varmıştır (Wagner, 2012: 5). Bu sayede iktisat bilimi ile siyaset bilimi arasındaki kesişimi netleştirerek kamu tercihi alanının öncülerinden biri haline gelmiştir (Dorn, 2012: 1). Niskanen *politik tercihlerin iktisat teorisi* olarak tanımladığı (Simart, 2006: 406) kamu tercihi teorisine en önemli katkısını 1971 yılında *Institute of Defense Analysis*'te yazdığı *Bureaucracy and Representative Government* (bundan böyle BRG) kitabı ile yapmıştır (Thompson, 1973: 950).²⁸ Kitabın yayınlanmasından 3 yıl sonra kamu tercihi kendi ismini kazanmıştır (Wagner, 2012: 1). Bu çalışma kamu tercihi alanında daha sonraki akademik incelemeler için geniş bir alanın doğmasına olanak sağlamış ve çok sayıda kitap ve

²⁷ William A. Niskanen 13 Mart 1933'te Bend Oregon'da doğmuştur. 1954 yılında Harvard Üniversitesi lisans mezuniyetinin ardından, 1955'te Chicago Üniversitesi'nde yüksek lisansını Milton Friedman danışmanlığındaki sigara talebi üzerine yazdığı tezi ile doktorasını ise 1962'de yine Chicago Üniversitesi'nde Harberger ile birlikte bu kez alkollü içeceklerin talebi üzerine hazırladığı teziyle tamamlamıştır (Wagner, 2012: 2). Niskanen doktorasını tamamlamasının ardından ilk kariyerine 1957 yılında entelektüel yöneliminin şekillendiği RAND Corporation'da başlamıştır (Dorn, 2012: 2). Niskanen burada iktisadi ve matematik yeteneğini askeri etkinliği artırmak için kullanmıştır. Nobel Ödüllü William Sharpe ile Air Force taşıma sisteminin 400-line doğrusal programını geliştirmesi buradaki en büyük başarılarından biri olarak kabul edilebilir. 1962 yılında Office of Systems Analysis in the Department of Defense'te ve 1964'te de bürokrasinin teorisini geliştirdiği Institute for Defense Analysis'de çalışmıştır. 1970'te buradan ayrılarak Gordon Tullock ile tanıştığı Office of Management and Budget'te müdür yardımcısı olarak görev yapmıştır. Buradan da ayrılan Niskanen, California Üniversitesi'nde yeni kurulan Graduate School of Public Policy'de profesör olarak ders vermeye başlamıştır. 1975'te bu akademik imtiyazlı pozisyonundan vazgeçmiş ve Ford Motor Company'de çalışmaya başlamıştır. Niskanen Ford Motor Company tarafından Japon arabaları üzerine konan ithalat kotasını red ettiği için işinden atılmıştır. Ardından UCLA Graduate School of Management'te bir diğer akademik pozisyonunu alan Niskanen, bu pozisyonu da 1981'de President Ronald Regan'ın²⁷ Council of Economic Adviser'ından iyi bir teklif almamasıyla terk etmiştir. Son olarak 1985'te Cato Institute'ye başkan olmuş ve 26 Ekim 2011'de ölene kadar da buradaki görevini sürmüştür, burada da çok verimli olmuştur. Birçok kitabını, makalesini Cato Institute'de tamamlamıştır (Dorn, 2012: 2).²⁷ Buradaki görevi boyunca *Regulation* adlı derginin editörlüğünü de yapmıştır. Niskanen Cato Institute'ye geçtikten sonra *düzenleyici iktisat* üzerine çalışmaya başlamıştır (Dudley, 2002: 40).

²⁸ Niskanen'in kamu tercihi alanında bir diğer önemli çalışması “*Autocratic, Democratic and Optimal Government (2005)*” adlı kitabıdır. Niskanen bu kitapta ilgisini karşılaştırmalı anayasal analize doğru kaydırmıştır (Wagner, 2012: 1). Niskanen'in diğer önemli iki eseri için *Niskanen (1971)* ve *Niskanen (1998)*'e bakılabilir.

makalenin yazılmasına vesile olmuştur (Wagner, 2012: 2).²⁹ Goodsell'e göre kamu organizasyonlarının hem mikro hem de makro düzeyde gelişmesine yardımcı olan (Simard, 2004: 410) Niskanen'in bu eserinin etkisi sadece iktisat, siyaset ve kamu yönetimi gibi akademik çevrelerde değil, aynı zamanda birçok politikacı ve bürokratin yazılarında da görülmüştür. 1980'ler ve 1990'lar boyunca İngilizce konuşulan birçok farklı ülkede Niskanen'in nasihatleri yönetsel reformlara sebebiyet vermiştir (Simart, 2004: 406).

Farklı kurumsal koşullar altında rekabetçi denge üzerine kurulu basit modellerden oluşan kitap³⁰ (Wagner, 2012: 4) kendinden önce bürokrasi üzerine yazılmış çalışmalardan farklı olarak fiyat teorisi ve demokrasi teorisi kullanımını daha geniş kapsamlı tutarak bürokrasinin üretim modelini geliştirmiş ve bu modelin çıkarımlarını testlere tabi tutmuştur (Thompson, 1973: 950). Niskanen kitabındaki bu modelleri geliştirmede Gordon Tullock'un rant kollama teorisi, Anthony Downs'un parti rekabeti ve Ludwig von Mises'in bürokrasi ile ilgili çalışmalarının kendisine ilham verdiğini vurgulamıştır (Hindmoor, 2006: 131). Niskanen BRG'de tıpkı Downs'un *Inside Bureaucracy* ve Tullock'un *The Politics of Bureaucracy* çalışmalarındaki gibi bürokratik davranışın pozitif teorisini geliştirmek için piyasayı çok iyi tanımlayan *rasyonalite varsayımından* faydalanmıştır.³¹ Downs ve Tullock temel olarak bürokraside içinde çalışanlarla ilgilenirken, Niskanen ise bürokrasi tarafından sağlanan mal ve hizmetlerin miktarı ve kalitesinin belirleyicileri üzerine yoğunlaşmıştır. Gary Miller'a göre Niskanen'in Downs ve diğer önde gelen kamu tercihi teorisyenleri gibi kamu tercihinin en hayati katkısı "*politik aktörlerin çıkarıcı davrandıklarını*" varsaymasıdır (Simard, 2004: 409).

Niskanen'in kitabı yazmaktaki temel gayesi temel matematik ve geometri enstrümanlarını kullanarak (Simard, 2004: 406) tercihler, bürokrasi ve bürokratların davranışlarından direkt olarak etkilenen kamu hizmetleri arzını ve bütçe davranışının formel

²⁹ Hatta öyle ki Niskanen'in bu kitabı Herbert Simon'un *Administrative Behaviour* adlı kitabı ile birlikte 20.yy'ın en önemli iki kitabından biri olarak kabul edilmektedir (Simart, 2004: 406).

³⁰ Kitap karşılaştırmalı kurumsal sistemlerde, farklı kurumsal düzenlemelerin denge özellikleri hakkında özel imalar ve göstergeler yaratılabileceğini kanıtlamıştır (Wagner, 2012: 5).

³¹ Bu üç çalışma içerisinde en çok tanınan ve bilinen Niskanen'in çalışması olmuştur (Simart, 2004: 406).

teorisini³² izah etmekte. O güne kadar kamu mallarının arz ve talep problemleriyle alakadar olan çok az kamu tercihi teorisyeni bulunmaktaydı. Buchanan, Musgrave, Olson, Samuelson ve Williams gibi iktisatçılar bürokrasiye ve sorunlarına vurgu yapmak yerine oylama kuralları, politik rekabetin dinamikleri, seçmenlerin sayısı ve politikacılarla daha çok ilgilenmişler ve kaynak dağılımı için normatif kriterleri ayrıntılı olarak belirlemişlerdir. Niskanen’de diğer pozitif ve normatif sorunları görmezden gelmemiştir, çelişen politika ikilemleri için olduğu kadar demokrasilerdeki kamu kurumlarının aydınlatıcı politik doğası için de efor sarfetmiştir (Mitchell, 1974: 1775).

Niskanen kitabında, hükümet tarafından yâ da bağışlarla finanse edilen ve kar etmeyen kuruluş olarak nitelendirdiği bürokrasinin özetine değinerek işe başlamıştır (Thompson, 1973: 951). BRG’nin temel tartışması bürokrasinin özellikle de bürokratların kendi maaşları ile ilgilenirken kendi bütçe paylarını ve bütçeden aldıkları ödenekleri maksimize etme girişiminde olmalarıdır (Mitchell, 1974: 1775). Bir diğer deyişle bürokratlar kendi *bütçelerini maksimize* eden çıktı düzeyleri ile ilgilenmektedirler. Bürokrasinin çıktı düzeylerini incelerken iktisadın standart fiyat teorisini kullanan Niskanen (Mitchell, 1974: 1775), bürokratların rekabetçi bir piyasaya göre *iki kat daha fazla üretim*³³ yapmasının altında tam da bu *bütçe maksimizasyonu* güdüsünün olduğuna vurgu yapmıştır (Hindmoor, 2006: 129).³⁴ Çünkü bürokratların çıktı düzeyleri, üstün pazarlık pozisyonuna sahip oldukları bütçe büyüklüğü tarafından yönetilmektedir (Mitchell, 1974: 1775). Buradan hareketle Niskanen’in BRG’deki tartışmasının temelde iki parçaya ayrılabilceği söylenebilir. Bunlardan ilki *davranışsal varsayım*, ikincisi ise *denge varsayımdır*. Davranışsal varsayıma göre kamu

³² Niskanen’e göre bütçe davranışının formel teorisi iki bileşenden oluşmaktadır. İlki bürokratların daha büyük bir bütçe araştırırken rasyonel olarak motive olduklarıdır. İkincisi ise, “iki taraflı monopol” olarak nitelendirilebilecek olan hükümet ve bürokrasi arasındaki ilişkidir: politikacılar hizmetler için bürokratlara bağlıdır, bürokratlar da kaynak için hükümetlere bağlıdır (Simart, 2004: 406).

³³ Niskanen’in kamu bürolarının rekabetçi piyasalar ile kıyaslandığında iki kat daha fazla üretim yaptığı iddiası Earl Thompson (1973), Jean-Luc Mique ve Gerard Bélanger (1974) tarafından ciddi anlamda eleştirilmiştir (Wagner, 2012: 5).

³⁴ Liberaller Niskanen’in kamu kurumlarının rekabetçi bir piyasaya göre iki kat daha fazla ürettiği düşüncesine şiddetle karşı çıkmışlardır. Galbraith, Downs ve Olson kamu mallarının rekabetçi bir piyasadan daha az üretildiğine değinmişlerdir (Mitchell, 1974: 1775).

sektörünün bürokratlarının en önemli amacı kendi *bütçelerini maksimize* etmektir. Denge varsayımı ise bürokratların kendi bütçelerini maksimize etmede başarılı olduklarını vurgular (Hindmoor, 2006: 137).

O analizini karşılaştırmalı istatistikte üç farklı denge ile ilgili uygulama olarak sunmuştur. Standart makro iktisadı takip ederek bürokrasinin üretim modelini elde etmede Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu dikkate almıştır. Onun bürokrasi üretim modelinde, toplam üretimin doğal düzeyi harcamalar ve vergiler tarafından değiştirilmektedir.³⁵ Üstelik doğal çıktı düzeyi düzenden bağımsız olarak kabul edilmiştir. Böylece düzenler arasındaki farklılık farklı maksimizasyon problemlerinden kaynaklanmaktadır. Niskanen özel göstergeler elde edebilmek için yeni klasik makro çatıyı karşılaştırmalı kurumsal analize adapte ederek mikro düzeydeki kurumlar arasındaki karşılıklı etkileşim tarafından yaratılan makro kurumları incelemeye tabi tutmuştur (Wagner, 2012: 5). Niskanen'in BRG'de yaptığı bu analizler devletin küçültülmesi, daha sıkı devlet bütçeleri, devletin aşırı üretiminin kısıtlanması ve dışlama etkisi gibi konular hakkında tartışmalara zemin hazırlayarak *Yeni Kamu Yönetiminin* meşruiyet kazanmasına yardımcı olmuştur (Hindmoor, 2006: 151- 153).

Devlete ait aktivitelerin azaltılmasını en büyük amaç olarak gören Niskanen, kamu sektöründe artan etkinliği sağlayacak iki öneride³⁶ bulunmuştur: bunlardan ilki bürolarda yapılacak reformlarla ilgiliyken diğerleri büroların yer aldığı politik sistemle ilgilidir. Bunlar dışında daha önce hiç dile getirilmeyen yenilikleri, özgünlükleri, beklenmeyen düşünceleri ve vergi sistemi ile ilgili reformları da geliştirmiştir (Mitchell, 1974: 1775).

Giriş kısmından sonra kitap iki bölüme ayrılmaktadır. 16 bölümden oluşan ilk kısım politika analizlerinin yapıldığı bölümleri kapsamaktadır. Bu bölüm Washington hükümetinin Reagan dönemine ait savunma politikalarından ilaç politikalarına kadar çok geniş yelpazedeki

³⁵ Klasik makro modellerde Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda doğal toplam çıktı düzeyi parasal şoklar tarafından değiştirilmektedir (Wagner, 2012: 5).

³⁶ Niskanen'in bu önerilerinden bazıları aşırı muhafazakâr olduğu gerekçesiyle liberaller tarafından şiddetle eleştirilmiştir (Mitchell, 1974: 1775).

iktisat politikalarının incelemesinden oluşmaktadır. İkinci kısımdaki 17 bölüm ise Niskanen'in gözlemlerine dayalı olarak kamu tercihi ağırlıklı olarak devam etmektedir.³⁷ Eğer kitabın tamamına bir bütün olarak bakılacak olursa Niskanen'in ilgisinin aşırı büyük hükümet ile ilgili olduğu ve amacının hükümetin bu gücünü sınırlamak olduğu rahatlıkla gözlemlenebilmektedir (Holcombe, 2000: 403)

Birçok bilim adamı Niskanen'in kitabında ortaya koyduğu bürokratların bütçe maksimize edici olup olmadıkları varsayımını test etmişler fakat konuyla ilgili net bir karara varamamışlardır (Simard, 2004: 409).

4. Normatif ve Pozitif Kamu Tercihi

Kamu tercihi teorisi literatürde, “pozitif” ve “normatif” olmak üzere ikili bir sınıflama dâhilinde incelenmektedir. Teorinin bu şekilde sınıflandırılması, kamu tercihi teorisinin ortaya çıkış sürecinde gerçekleşmiştir. Devletin iktisadi hayat içindeki payının büyümesinin altında yatan sebeplerin iktisadi, siyasi ve ahlaki problemlerden kaynaklandığının anlaşılması üzerine, 1930'lu yılların sonunda iktisattaki “normatif” ve “pozitif” ayrımının üzerinde yeniden durulmaya başlanmıştır. “Normatif” meselelerin yeniden iktisat biliminin içine dahil edilmesi gerektiğini savunan iktisatçılar, toplumun tercihlerini sıralı olarak yansıtacak bir “*Toplumsal Refah Fonksiyonu*” yaratmaya çalışmışlardır (Erim, 2007: 253–254). Toplumun sosyal sözleşmesinde veya anayasasında birleştirilmiş temel değer yargılarını belirten temel ahlak aksiyomlarına dayanarak “*Toplumsal Refah Fonksiyonu*”nu tanımlamak için Arrow çok fazla çaba göstermiştir (Arrow, 1963: 28). Burada cevap aranması gereken soru ise, hangi ahlak normlarının sosyal tercih sürecini kuracağı ve hangi kolektif tercih süreçlerinin bu

³⁷ Kitabın genel konuları içeren son kısımları, daha çok spesifik konulara yoğunlaşmış ilk kısımlarına çok benzerlik göstermemektedir. Okuyucunun kitabı sıra ile okunmasını gerektirecek bir durum da söz konusu değildir. Örneğin, 4. ve 5. bölümler savunma politikası ile ilgiliyken 3. ve 7. bölümler suçlarla ilgilidir. Bunun yanı sıra kitabın sonuna doğru olan bazı bölümler Amerikan hükümetinin kurumsal temelleri ile ilgilidir ve bu kısımlar oldukça merak uyandırmaktadır. Niskanen'in analizine asıl tat veren kısımlar kitabın sonlarında yer almaktadır (Holcombe, 2000: 403).

normlara uygun olacaktır. İşte bu sorulara normatif kamu tercihi teorisi cevap aramıştır. Normatif kamu tercihi teorisi “ne olmalıdır” sorusuna cevap arar ve “gerçek yaşamda süregelen” hususların yerine “olması gerekenle” ilgilenir. Politik karar alma sürecinde rol alan kimselerin davranışlarının nasıl olması gerektiğini, toplumun tercihlerinin en iyi nasıl yansıtılacağını araştırır (Aktan, 1994: 134–136). Bu teorilerle kamu tercihi teorisine önemli katkılar sağlanmakla birlikte, normatif kamu tercihi teorisi ile geçerli bir metot geliştirilememiş ve tatmin edici cevaplar ortaya konulamamıştır. Nitekim kamu tercihi teorisinin öncüsü olarak kabul edilen Buchanan, kısaca ekonomik metotların politika bilimine uygulanması olarak tanımladığı kamu tercihi teorisinin, normatif olmaktan çok pozitif olduğunu söylemiştir. Bu nedenle politikacı, bürokrat veya seçmenlere neyi kabul edip neyi kabul etmemeleri gerektiğine dair önerilerde bulunmaktadır (Buchanan, 1984: 436– 451).

Pozitif kamu tercihi teorisi, politik karar alma sürecindeki davranışları ve bu süreçte rol alan faktörlerin iktisadi analizlerini yapmaktadır. Bu analizleri gerçekleştirirken “gerçek yaşamı” incelemektedir. Kamu tercihi teorisinin pozitif sayılabilmesinin kriterlerinden birincisi, bireyi temel varlık olarak kabul etmesidir. Birey, analizin temel birimi olarak kabul edilmedikçe, ahlaki değer yargıları değişecektir. Ahlaki değer yargılarına başvurulması ise, bir teorisinin *normatif* olması demektir. *Pozitif kamu tercihi* teorisinde tek normatif unsur, her bireyin yalnızca bir oyu olduğu varsayımdır. Bu teorilerde, toplumun “A” durumunda “B” durumundan daha iyi olduğunu veya tersini göstermek gibi bir amaç bulunmamaktadır. Böylece, birey esas alındığında optimum kamu tercihi pratik anlamda sadece bireylerin tercihlerine bağlı olacaktır. Pozitif kamu tercihi teorisi seçimleri dikkate alarak kendi içinde, oylama ve oylama kuralları teorisi, seçim ve parti rekabeti teorisi, bürokrasinin ekonomi teorisi ve bu çalışmanın konusunu oluşturan politik konjonktür teorileri olmak üzere beş temel teoriye sahiptir (Aktan, 1994: 134–136).

İKİNCİ BÖLÜM

POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ

1. Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri

İktisadi faaliyetlerdeki dalgalanmalara nelerin sebep olduğu ve yine nelerin bu dalgalanmaları devam ettirdiğinin idrak edilmesi makro ekonomistler ve politika yapıcılar için her zaman cezbedici bir konu olmuş ve özellikle son yıllarda iktisadi dalgalanmaların kaynağı ile ilgili çok farklı görüşler dile getirilir hale gelmiştir (Blomberg ve Hess, 2001: 1). Bu görüşlerden ilki olan ve iktisadi ajanların koordinasyonsuz hareketleri tarafından yaratılan iktisadi dalgalanmalar ile ilgilenen geleneksel konjonktür dalgalanmaları teorisine göre işsizlik, enflasyon ve büyüme gibi makroekonomik değişkenler zaman içerisinde inişli ve çıkışlı bir seyir izleyebilirler (Paldam, 2004: 342). Literatürde makro değişkenlerde meydana gelen bu tür dalgalanmalara *konjonktür dalgalanmaları* adı verilmektedir. Bir diğer deyişle konjonktür dalgalanmaları makroekonomik değişkenlerin zaman içerisinde gösterdiği değişimin öncüllerini ve ardıllarını inceler (Aydemir, 2007: 72–73).

Konjonktür dalgalanmaları literatüründe iktisadi dalgalanmalara tarihte yaşanan olayların neden olduğu kanısı hâkimdir. İlk olarak 18. yüzyılda sanayileşme sürecine koşut olarak gündeme gelen bu teoriler, dünyada meydana gelen depresyonları açıklama çabasına giriştiler (Özkan, 2010: 54–55). Örneğin; 1848’te *Komünist Manifesto* adlı eserlerinde Marks ve Engels kapitalizmin doğası olarak gördükleri konjonktür dalgalanmalarını *ticari kriz* olarak tarif etmişlerdir. Jevons ise konjonktür teorilerini *güneş lekelerinin bazı yıllar bolluk bazı yıllar ise kötü hasada neden olması* olarak açıklamıştır. Neo-Klasik bir iktisatçı olan Marshall ise emek süreçlerinde ve bunlar arasındaki uzmanlaşma ve karşılıklı etkileşim ile konjonktür teorilerini açıklamaya çalışmıştır. 1929 bunalımının ardından klasik yaklaşımın

gözden düşmesiyle birlikte *Genel Teorisi* popüler hale gelen Keynes ise ekonominin kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini bu sebeple ancak hükümetin ekonomiye müdahalesi ile konjonktür dalgalanmalarının kontrol edilebileceğini vurgulamıştır. Keynes bu nedenle hükümetlerin iktisadi dalgalanmaların önünü alabilmek için durgunluk (çöküş) dönemlerinde genişletici iktisat politikaları uygulamaları gerektiğini savunmuştur (Özkan, 2010: 54–55). İktisadi dalgalanmaları ortadan kaldırma işlevini üstlenen istikrar politikalarının Keynes’den bu yana iki temele dayandığı söylenebilir. Bu dayanaklar makroekonomik dalgalanmalarının çoğunluğunun piyasa davranışındaki istikrarsızlığın bir sonucu olduğu ve toplam talep yönetiminin³⁸ ücret pazarlıklarındaki bazı kısıtlamalarla karşılaştığıdır (Lindbeck, 1976: 1).

Geleneksel Keynesgil görüş, iktisadi dalgalanmalar konusunda politik yönetim sistemlerinin eksikliklerini ve dengesizliklerini ihmal etmiştir (Lindbeck, 1976: 12). Yine konjonktür dalgalanmaları literatürü dikkatle incelendiğinde, hükümetin bu tür dalgalanmaları nasıl azaltacağı, yönetim ve koordinasyonun sağlanması ile ekonomiyi nasıl istikrara kavuşturacağına daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. Oysa çoğu zaman ekonomiyi yönetme girişimi bazen yapılan hatalardan fakat çoğunlukla da politik baskılar ve hükümetin çıkarları nedeniyle başarısız olmaktadır (Paldam, 1997: 342).³⁹ Bazı durumlarda makroekonomik dalgalanmaları tanımlama ve bu dalgalanmaları azaltmada kullanılan politikaları tasarlama konusunda farklılıklar yaşanabilmektedir. Daha özelden makroekonomik dalgalanmaların nedenleri piyasa ve hükümet davranışları arasındaki karmaşık etkileşimde de

³⁸ Bazı iktisatçılara göre toplam talep yönetiminin önemine rağmen istikrar politikaları yeterli ve başarılı olamamaktadır. Özellikle açık ekonomilerde (1) göreceli fiyatları etkilemek için politikalar dizayn edilmeli; (2) piyasayı geliştirici ve mobiliteyi artırıcı politikalara ağırlık verilmeli; (3) arz yönetimi dikkate alınmalı ve (4) seçici talep yönetimi politikalarına ağırlık verilerek iktisadi dalgalanmalar önlenmeye çalışılmalıdır. Bu bahsedilen politikalar için iktisadi sistemin yapısının yeniden dizayn edilmesi gerekmektedir (Lindbeck, 1976: 1).

³⁹ Politik süreçteki aksaklıklardan kaynaklanan iktisadi dalgalanmalar *iki ana başlık* altında incelenmektedir. Bunlardan ilki bu çalışmanın da konusunu oluşturan ve politikacıların yeniden seçilebilme adına ekonomide yarattıkları dalgalanmalar bir diğeri ise politikacıların yanlış iktisat politikaları uygulamalarından kaynaklanan iktisadi dalgalanmalardır (Keil, 1988: 87).

görülebilmektedir.⁴⁰ Çünkü hükümet davranışları Keynesyen görüşün aksine makroekonomik dalgalanmaları azaltmaktan ziyade bizzat bu dalgalanmalara katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle ulusal ve uluslararası politik sistemlerin yeniden dizaynı makroekonomik istikrarın geliştirilmesi açısından oldukça kritiktir (Lindbeck, 1976: 1).

Görüldüğü gibi konjunktür teorileri hükümet davranışlarının ekonomiye etkisini her yönüyle incelemediklerinden ekonomide meydana gelen dalgalanmaları açıklamada da çaresiz kalmaktadırlar (Özkan, 2010: 54–55). Çünkü bilindiği üzere politika bir diğer deyişle siyaset, iktisat politikalarını ve haliyle iktisadi performansı etkilemektedir. Son yıllarda politika ve ekonomi arasındaki etkileşim üzerine yapılan çalışmalar büyük ilgi görmeye başlamış ve makroekonomi, sosyal seçim teorisi ve oyun teorisi etkileşimi ile gelişerek “*yeni politik iktisat*”⁴¹ olarak bilinen bir alanın doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni gelişen alanda, temel kamu politikası konularını incelemek üzere iktisadi analizin modern teknik araçlarından faydalanılarak, politik ve iktisadi unsurların, konjunktür teorileri, enflasyon, işsizlik, istikrar politikaları ve uygulamaya konması, demokrasi, eşitsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki, istikrarsızlık ve anlaşmazlık, sürekli bütçe açıklarının kaynağı, uluslararası entegrasyon ve devletin büyüklüğü gibi konular üzerine yeni bakış açıları geliştirilmeye başlanmıştır (Snowdan ve Vane, 2005: 458). Bu bağlamda yeni politik iktisat çalışma alanı içerisinde iktisadi düşüncenin de tarihsel gelişimine paralel bir şekilde konjunktürel dalgalanmalara alternatif olarak *Politik Konjunktür Dalgalanmaları Teorisini*⁴² [bundan böyle

⁴⁰ Politikanın ekonomi üzerindeki etkileri ile ilgili farklı perspektifler için Kalecki (1943), Goodhart ve Bhansali (1970), Macrea (1971), Miller ve Mackie (1973), Body ve Crotty (1975), Nordhaus (1975), Lindbeck (1976) ve Amacher vd. (1977)’e bakılabilir.

⁴¹ Bazı kaynaklarda “*yeni politik iktisat*” tanımı yerine “*yeni makroiktisat*” tanımı da kullanılmaktadır.

⁴² “*Political Business Cycles*” Türkçe’de farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bunlar “*Politik Konjunktür Dalgalanmaları*” (Ergun 2000, Onur 2001, Sezgin 2004), “*Politik-Ekonomik Dalgalanmalar*” (Bakırtaş 1999), “*Politik İş Çevrimleri*” (Akalın 1995, Çakmak 2006), “*Politik Devresel Dalgalanmalar*” (Telatar, 1999; Telatar 2000), *Politik Devresel Hareketler*” (Kuzu 2001) ve “*Popülist Dalgalanmalar*” (Alper ve Öniş 2001, 2002), “*Seçimsel Politik Dalgalanmalar*” (Bakırtaş ve Koyuncu, 2005; Parlaktuna ve Bahçe, 2006), “*Seçim Çevrimleri Teorisi*” (Akalın ve Erkişi, 2007) “*Seçim Ekonomisi*”, “*Siyasal Ekonomik Devresel Dalgalanmalar*” (Akalın ve Erkişi, 2007), *Siyasal Konjunktür Dalgaları* (Durkaya, 1997; Eren ve Bildirici, 1999), *Seçim Ekonomisi*” ve “*Popülizm*” (Koç, 2013) dir. Bu çalışmada “*Politik Konjunktür (Dalgalanmaları) Teorisi*” ve modeller içinde “*Geleneksel ve Fırsatçı Politik Konjunktür Teorileri*” ifadelerini kullanılacaktır. Bu ifadelerin tercih edilme sebebi konuyu daha iyi ifade ediyor olmalarıdır.

PKDT] geliştirmişlerdir (Özkan, 2010: 54–55). İktisadi dalgalanmaların gerçek kaynağının ortaya çıkarılması çabalarından kaynaklanan PKDT, politik ve iktisadi sistemler arasındaki karşılıklı etkileşimleri analiz eden “*seçmenler ekonomi ile ilgilenirken, politikacıların güç konusunda kaygılandıkları*” şeklindeki gerçek yaşama ilişkin gözlemden doğmuştur.⁴³ Bu nedenle PKDT, makro ekonomik dalgalanmaların politik sebeplerini araştırmaya çalışan ve pozitif politik iktisadın⁴⁴ önemli bir alanı olarak makro ekonomi teorisi, sosyal tercih teorisi ve oyun teorisinin karşılıklı etkileşimleri ile ortaya çıkmıştır. Bu sayede iktisadi dalgalanmalar ile siyasi dalgalanmalar arasındaki bağlantılara ışık tutmaya çalışmaktadır. Zira bazı ekonomik göstergelerin zaman içinde dalgalandığı ve söz konusu bu dalgalanmaların zirve ve çukur noktalarının seçim zamanları ile uyum gösterdiği savı teorisinin en önemli zeminini oluşturmaktadır (Telatar, 2004: 386).⁴⁵ Sonuç olarak PKDT, makroekonomik politikalar, seçim zamanlaması, iktidar partilerinin ideolojik farklılıkları, parti yapıları, seçim kuralları ve merkez bankalarının politik bağımsızlık dereceleri arasındaki kompleks ilişkiler ağını izah etmeye çalışmaktadır⁴⁶ (Paldam, 1997: 1). Bunu yaparken de politika kararlarını dışsal kabul eden ve toplumun bugünkü değerini maksimize etmeye çalışan “iyiliksever bir diktatör” tarafından bu kararların alındığını varsayan geleneksel yaklaşımların aksine, politik faktörleri içsel⁴⁷ olarak ele alarak, ekonomi ile politikanın karşılıklı etkileşimi sonucunda ne tür iktisadi sonuçların oluşacağını analiz etmektedir (Akçoraoğlu ve Yurdakul: 2004: 3).

⁴³ PKDT’de seçimlerin iki türlü etkisi olduğu varsayılmaktadır:

- (1) İktidar partileri üzerine yeni kısıtlamalar getirirler: iktidar partisinin seçtiği politikalar seçimleri kazanma dolayısıyla seçmenleri memnun etme arzusu tarafından şekillenmektedir.
- (2) Hükümetin değişmesine yol açabilmeleri sebebiyle gelecekteki iktisadi politikalar hakkında belirsizlik yaratırlar (Telatar, 2004: 385–386).

⁴⁵ Tufte’ye (1978:4) göre seçim dönemlerinde politikacılar tarafından yaratılan iktisadi dalgalanmalar kapitalist demokrasilerin önemli bir geleneği haline gelmiştir.

⁴⁶ Bir diğere deyişle “siyasal ekonomi yaklaşımı” olarak adlandırılan PKDT siyasal ve kurumsal faktörlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini vurgular. Dolayısıyla bu yaklaşımda makro iktisat politikası kararları kollektif eylemlerin bir sonucu olarak görülmekte ve siyasal kurumların aracılık ettiği bireysel politika tercihlerinin toplulaştırılması sürecinden kaynaklandığı kabul edilmektedir (Akçoraoğlu ve Yurdakul: 2004: 2–3).

⁴⁷ PKDT’ne kadar yapılmış olan tüm iktisadi analizler politik faktörleri dışsal olarak denklem dışında tutarken, ilk kez bu teoriyle birlikte politik faktörler içsel olarak ele alınarak politika oluşturulmasına pozitif yaklaşım olarak nitelendirilmiştir.

Siyaset piyasasının talep yönünde yer alan seçmenlerin tercihleri ile arz yönünde yer alan hükümetin politikaları arasındaki ilişkiden doğarak gelişen (Telatar, 2004: 385) PKDT dar anlamda; seçimlerin makroekonomik değişkenler üzerinde yarattığı etkiler olarak tanımlanabilir (Aydemir, 2007: 74). Geniş anlamda ise, iktidar partilerinin yeniden seçilme şanslarını azamileştirmek için seçmenlerin oylarını kazanabilmek amacıyla seçimlerden önce kamu harcamaları ve para arzını arttırmak, vergileri azaltmak gibi genişletici politikalar uygulamaları, seçim sonrasında ise seçim öncesinde uygulanan politikalar neticesinde ortaya çıkan bütçe açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmek gayesiyle daraltıcı politikalar uygulamaları sonucu ekonomide meydana gelen dalgalanmalardır⁴⁸(Özkan, 2010: 56). İktidar partilerinin seçimlerden önce genişletici politikalar uygulamalarının nedeni daha düşük işsizlik ve daha yüksek büyüme yoluyla ekonomiyi iyi duruma getirip seçmenlerin oylarını alma arzusudur. Çünkü ekonomik oy verme teorisine göre⁴⁹ ekonominin iyi durumda olduğuna kanaat getiren seçmen iktidar partisinin ekonomiyi yönetme konusunda hünerli olduğunu düşüneceğinden iktidar partisine oy verecektir⁵⁰ (Özkan ve Tarı, 2011: 224). PKDT'nin bu “*çıkarıcı hükümet*” varsayımı Downs'un (1957) “*kişisel çıkar önderliği*” aksiyomuna dayalı olarak oluşturulmuştur.⁵¹ Bu varsayımına göre iktidar partilerinin asıl amacı

⁴⁸ Teori makroekonomik politikalar, seçim zamanlaması, iktidar partilerinin ideolojik farklılıkları, parti yapıları, seçim kuralları ve merkez bankalarının politik bağımsızlık dereceleri arasındaki kompleks ilişkileri açıklamaya çalışır.

⁴⁹ Ekonomik oylama teorisine göre seçmenler, oy kullanma/kullanmama ve iktidardaki parti lehine oy kullanma/kullanmama olmak üzere iki tür karar ile karşı karşıyadır. Teoride seçmenlerin iktidar lehine oy kullanma/kullanmama kararları geçmiş dönemde iktidarlar tarafından izlenen politikaların yarattığı sonuçlar itibariyle ölçülen makroekonomik performansa bağlıdır (Telatar, 2000: 136–137). Bu konulu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için Lewis-Beck (1988), Nannestad ve Paldam (1994), Norpoth (1996), Lewis-Beck ve Stegmaier (2000), Bulutay ve Yıldırım (1969), Bulutay (1970), Çakmak (1985), Çarkoğlu (1997), Akarca ve Tansel (2002), Genç, Şahin ve Bekmez (2005)'e bakılabilir (Akarca ve Tansel, 2006: 78).

⁵⁰ Seçim dönemlerinde seçmen davranışlarını etkileyen en önemli unsurlardan birinin, iktidar partisinin performansının önemli bir göstergesi olduğu ekonominin genel durumudur. Bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için Goodhart ve Bhansali (1970), Kramer (1971) ve Mueller (1979)'e bakılabilir.

⁵¹ Downs (1957)'un marjinalist yaklaşımı, siyaset bilimine uygulayarak siyasi partilerin iktidara gelme ve iktidardaki partilerin yeniden seçilme amaçlarını bir maksimizasyon problemi çerçevesinde ortaya koyan ilk çalışmadır. Downs seçmenlerin oylama kararlarını verirken gelecekte elde etmeyi umdukları faydayı maksimize edecek şekilde davrandıklarını kabul etmektedir. Seçmenler, iktidar partisi lehine/aleyhine oy kullanırken, bu partinin iktidarı süresince izlediği politikaların yarattığı sonuçları dikkate almamaktadırlar. Bu politikalar arasında en önemlisi insanların yaşamlarını doğrudan etkileyen iktisadi politikalar. Bunun nedeni, iktisadi politikaların insanların beslenme, örtünme, barınma gibi en temel gereksinmelerini etkiliyor olmalarıdır. Bu

ekonomiyi daha iyi hale getirmek için iktidara gelmek değil, aksine iktidara tekrar gelebilmek için makroekonomik politikalardan yararlanmaktır. O halde siyasi partilerin birincil amacı iktidara gelmek iken, iktidarda olanlar için ise yeniden seçilebilmektir. Bu nedendir ki iktidarlarca seçim öncesi izleneceği vaat edilen politikalar, seçim kazanma amaçlarına ulaşmak için faydalanılan araçlar olarak değerlendirilebilir. İktidarların izledikleri politikaların çıkarıcı davranışlarının sonucu olduğu gerçeği, her partinin diğerinden daha fazla oy elde etmeye çalıştığı anlamına gelmekte ve Downs'un kişisel çıkar önderliği aksiyomunu doğrulayan *oy maksimizasyonunu* hedefleyen hükümet tipine atıf yapmakta ve hükümetin ekonomiyi en fazla oy kazandıracığına inandığı şekilde manipüle ettiği kabul edilmektedir. Dolayısıyla iktidarlarca yapılan ekonomik manipülasyon, seçmenlerin hükümetleri enflasyon ve işsizlik/büyüme oranları itibariyle yaratılan sonuçlar bazında değerlendikleri varsayımına dayanan oy maksimizasyonunun bir süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan Mueller'e (1970) göre iktisadi koşulların hükümetin popülaritesi üzerindeki etkisi negatiftir. Ekonomide yaşanan müspet gelişmelerin popülariteyi tetikleyici etkisi, olumsuz gelişmelerin popülariteyi azaltıcı etkisinden daha büyüktür. Seçmenler hükümeti başarılı ekonomik performans için ödüllendirirken, kendilerini hüsrana uğratan bir ekonomik performans için ise cezalandırmaktadır. Fakat verilen ödül ile ceza arasında bir asimetri söz konusudur. Bir diğer deyişle ödülün popülarite üzerindeki ağırlığı cezanın ağırlığına kıyasla daha büyüktür.

Makroekonomik verilerde gözlemlenen politik konjonktür hareketlerinin iktidarların seçimleri kazanabilmek için izledikleri bilinçli politikaların bir sonucu olup olmadığı meselesi gerek iktisat gerekse siyaset biliminde önemli etkilere sebep olmuştur. Bu sayede siyasi çevrimler dikkate alınmaksızın ekonominin işleyişinin mutlak anlamda anlaşılmasının mümkün olamayacağı görülmüştür. Yine ekonomi üzerinde tesirli siyasi dalgalanmalar, ekonomide izlenen politikaların yarattıkları ekonomik sonuçların optimal olmayacağı

nedene ikisadi politikaların seçmenlerin karar mekanizmalarında birinci önceliği alması şartıcı bir sonuç değildir (Telatar, 1999: 59).

konusunda da sinyaller verecektir. Çünkü iktidarların ekonomiyi bilinçli manipölasyonları ekonomiyi bu gibi manipölasyonların olmadığı duruma kıyasla daha kötü bir duruma sürükleyebilecektir (Telatar, 2000: 134–138).

PKDT'nin ortaya çıkmasını sağlayan beş temel unsur aşağıdaki gibidir : (Nordhaus, 1990: 2, Telatar, 2004: 387–388)

Seçmenler: Oy verme sürecini etkileyen ve yönlendiren faktörler nelerdir? Ekonomik gelişmelerin oylama davranışı üzerinde herhangi bir etkisi var mıdır? Seçmenler siyasi partiler arasında tercihte bulunurken, ilerleyen zamanda gösterecekleri olası performanslarını mı mukayese ederler, yoksa sadece siyasi partilerin geçmişte sergilemiş oldukları performansları mı baz alırlar? Seçmenler rasyonel beklentilere sahip ve iyi bilgilendirilmiş mi, yoksa rasyonel olmayan ve eksik bilgi sahibi aktörler midir?

Siyasi Partiler: Siyasi liderleri veya partileri motive eden esas unsurlar nelerdir? Geçmişteki konumlarını, parti taraftarlarının görüşlerini ve izleyecekleri politikaların yaratacağı fiili sonuçları dikkate almaksızın, yalnızca seçilme (veya yeniden seçilme) olasılıklarını maksimize edecek şekilde “*fırsatçı veya oportünist*” davranış mı sergilemektedirler, yoksa iktidara gelmeye ve politik popülariteye özel bir ağırlık vermeksizin “*ideolojik veya partizan*” davranış içinde, belirli seçmen gruplarının çıkarları doğrultusunda ekonomik ve sosyal sonuçlar yaratacak politikalar mı izlemektedirler?

Ekonomik Yapı: Ekonominin yapısı nasıldır? Siyasi partiler veya hükümetler, takip ettikleri politikalar suretiyle, ekonomik sonuçlar üzerinde etkili olabilirler mi, yoksa politika etkinsizliği mi söz konusudur? Ekonomik sonuçlar üzerinde etki yaratma açısından önem taşıyan politika enstrümanları (maliye politikası, transfer ödemeleri, para politikası vb.) nelerdir? Söz konusu enstrümanlar hangi otoritenin (hükümet, merkez bankası vb.) kontrolü altındadır?

Şoklar: Siyasi süreci ve ekonomiyi etkileyen şoklar nelerdir? Şoklar dışsal nitelikte midir (kasırğa, kıtlık, dış savaşlar vb.), yoksa siyasi sürecin kendi bünyesinden kaynaklanan “içsel” (önceki hükümetin yerine gelecek hükümete büyük bir bütçe açığı veya yüksek düzeyde enflasyon devretmesi vb.) bir nitelik mi taşımaktadır?

Beceri Düzeyi: Hükümeti oluşturan siyasi partiler amaçlarına yeterli ve etkin biçimde ulaşabilmekte midir, yoksa izledikleri politikalar yoluyla seçmenleri tatmin edememekte ve/veya ideolojik amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak sonuçlara ulaşamamakta mıdır?

Yukarıda bahsedilen beş temel unsur çerçevesinde geliştirilen PKDT literatürde farklı sınıflamalar ve adlandırmalarla incelense de sıklıkla geleneksel ve rasyonel modellerin altına yerleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmada ise PKDT'nin gelişim evrelerinin Paldam'a (1997) paralel olarak *zaman boyutu* itibariyle ele alınması uygun görülmüştür.

2. Zaman Boyutu İtibariyle Politik Konjonktür Teorileri

Politik konjonktür teorilerinin ortaya çıkış ve gelişim süreci, 1950 öncesi, 1950–1980 arası ve 1980 sonrası olmak üzere 3 ana dönem itibariyle incelenmektedir.⁵² Dönemlerden ilki olan 1950 öncesinde, politik konjonktür teorilerinin ortaya çıkışına *Kalecki (1943)*⁵³, *Akerman (1946, 1947)*, *Ben-Porath (1975)*, *Hubka ve Obermann (1977)*, *MacCracken (1977)* ve *Tufte (1978)*'nin çalışmaları öncülük etmiştir (Paldam, 1997: 342). Literatürün 1950 sonrası dönemi ise iki aşamada gelişme göstermiştir. Bu aşamalardan ilki 1970'lerin ortalarında serpilmeye başlayan *geleneksel politik konjonktür modelleridir*. Bu modellerin ana savı iktidar partilerinin sömürülebilir Philips eğrisini kullanarak ekonomiyi sistematik olarak manipüle etmeye çalıştıklarıdır. Geleneksel modellerin ilk kısmı politika yapıcılarının “*fırsatçı*” davranışlarına vurgu yapan geleneksel fırsatçı politik konjonktür teorilerinden (Nordhaus 1975, Lindbeck 1976) oluşur. Bu modellerde politikacılar kendi politika tercihlerine sahip

⁵² Bu dönemsel ayırım *Paldam (1997)* dikkate alınarak yapılmıştır.

⁵³ Literatürde bu akademisyenlerden özellikle *Kalecki'nin (1943)* politik konjonktür teorisinin doğmasında çok önemli katkılarının olduğu yönünde vurgulara rastlanılmaktadır.

değillerdir ve politika tercihlerini belirlerken kendi seçilme (veya yeniden seçilme) olasılıklarını maksimize edecek politikaları tercih ederler. Geleneksel modellerin ikinci kısmını oluşturan literatür (Hibbs 1977) politika yapıcılarının “*partizan*” amaçlarına odaklanmaktadır. Bu literatür sol yanlı partilerin enflasyondan ziyade işsizliğe daha çok odaklandığı, sağ yanlı partilerin ise enflasyona daha fazla ağırlık verdiği görüşündedir. Politik konjonktür teorilerinin ikinci evrilme aşaması ise 1980’lerin ortasında makroekonomik politikaya oyun teorisi yaklaşımıyla gerçekleşmiştir. Bu evrede gelişen politik konjonktür teorisi modelleri rasyonel fırsatçı ve rasyonel partizan politik konjonktür modelleri olmak üzere iki alt sınıfa ayrılmaktadır.

Tablo 1. Politik Konjonktür Modelleri

	Fırsatçı	Partizan
Geleneksel Modeller⁵⁴	Nordhaus (1975) Lindbeck (1976)	Hibbs (1977)
Rasyonel Modeller	Cukierman-Meltzer (1986) Rogoff ve Sibert (1988) Rogoff (1990) Persson ve Tabellini (1990)	Alesina (1987)

Kaynak: Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 2.

Yukarıda bahsedilen 1950 sonrası politik konjonktür modellerini yukarıdaki gibi 2x2 matrisle göstermek mümkündür. Politik konjonktür modelleri iki kritik boyutta farklılık arz etmektedir. Bu boyutlardan ilki modellerin “*fırsatçı*” ya da “*partizan*” olmaları ile ilgilidir. Fırsatçı modeller iktidar partilerinin seçimleri kazanmak için fırsatçı⁵⁵ davranacaklarını iddia

⁵⁴ Geleneksel modellere “*Sömürülebilir Philips Eğrisi ile Kurulan Modeller*” (Aydemir, 2007: 77) veya “*Adaptif Beklentilere Sahip Modeller*” de denilmektedir (Erkişi, 2007: 46).

⁵⁵ Persson ve Tabellini (2000) fırsatçı modelleri, politik konjonktür literatürünün “*fırsatçı*” ve “*partizan*” ayırımından farklı bir biçimde *ahlaki tehlike (moral hazard)* ve *ters seçim (adverse selection)* olarak ayırarak incelemişlerdir. İlk model olan ahlaki tehlikede seçmenlerin rasyonel ve birbirine benzer olduğu

etmektedir. Diğer yanda partizan modeller ise iktidar partilerinin uyguladıkları politikadaki farklılıklara odaklanmakta ve iktidar partilerinin ideolojik yönelimlerdeki farklılıkların ortaya çıkardığı farklı politika sonuçları ile ilgilenmektedirler. Politik konjonktür modellerinde ikinci kritik ayırım ise modellerin “geleneksel” ya da “rasyonel” olması ile ilgilidir.⁵⁶ Geleneksel modellerde seçmenlerin adaptif beklemeyle sahip olduğu bir diğer deyişle seçmenlerin irrasyonel olduğunun altı çizilirken, rasyonel modellerde ise rasyonel seçmen varsayımı esas alınmaktadır. Öte yandan geleneksel modellerde iktidar partilerinin mütemediyen makroekonomik sonuçları tahmin etme ve etkileme kabiliyetine sahip olduğu, rasyonel modellerde ise bu durumun aksine rasyonel seçmenlerden dolayı iktidar partisinin ekonomiyi sürekli olarak etkileme (manipüle etme) kabiliyetlerinin sınırlılığının altı çizilmektedir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1991: 1–3).⁵⁷

varsayılmaktadır. Bu modelde politikacılar benzer amaçlara sahiptirler. Seçmenler daha yetenekli olarak gördükleri partilere oy verdiklerinden iktidar partileri seçim öncesi dönemde daha yetenekli görünebilmek için ekonomiyi manipüle ederek seçmenlere sinyal gönderirler. Fakat bu durumda seçmenler ahlaki tehlike ile karşı karşıyadırlar. Çünkü iktidar partilerinin seçmenlere olduklarından daha yetenekli görünmeleri mümkündür. Bu anlamda ahlaki tehlike modeli daha sonra anlatılacak olan Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff (1990)’ın *rasyonel fırsatçı politik konjonktür teorileri* ile benzerlik taşımaktadır. İkinci model olan ters seçimde ise daha çok iki tip iktidara vurgu vardır: *yetenekli ve yeteneksiz iktidar*. Yetenekli iktidarlar kendilerinin yeniden seçileceklerinden emin olduklarından daha istekli davranırlarken, yeteneksiz iktidarlar ise yeniden seçilemeyeceklerini düşündüklerinden daha isteksiz davranarak enflasyonu düşük tutmayı tercih ederler. Ücret düzenleyicileri de ücretleri enflasyon beklemeyle göre düzenlediklerinden hangi tip iktidar ile karşı karşıya olduklarını bilmeden ücret düzenlemelerini gerçekleştirirler. Seçim sonrası dönemde enflasyon tahminleri rasyonel olsa bile genellikle hata yaparlar. Eğer iktidar yeteneksiz ise, kısa dönemde optimal olan enflasyon oranını tercih edecektir ve bu enflasyon oranı beklenenden daha düşük olduğu için ekonomi durgunluğa girecektir. Eğer iktidar yetenekli ise enflasyon oranı beklenenden daha yüksek olacağı için ekonomide canlılık gözlenecektir (Persson ve Tabellini, 2000: 420–425). Yine politik konjonktür teorilerine ilişkin bir diğer farklı sınıflandırma ise şöyledir; (1) Saf politik konjonktür teorileri, (2) Güçlü partizan teori, (3) Zayıf Partizan Teori, (4) Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri (Garratt, 1998: 2).

⁵⁶ Bazı çalışmalarda Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri “*Birinci Nesil Modeller*” olarak adlandırılırken, Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri ise “*İkinci Nesil Modeller*” olarak adlandırılabilir (Kuzu, 2001: 3).

⁵⁷ Literatürde politik konjonktür teorilerinin bu geleneksel ayırımdan farklı olarak *Alt ve Chrystal (1983)* farklı bir ayırım sunmuşlardır. Yazarlar ilk olarak hükümetleri politikaları nasıl düzenledikleri kıstasına göre *stratejik* ve *duyarlı* olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Stratejik iktidarlar kendilerine en çok seçmen sağlayacak olan politikaları uygulamayı tercih edenlerdir. Bu sınıflamadaki hükümetler, kendi destekçilerinin (seçmenlerinin) tercihlerini dikkate almaksızın politika belirlemeyi tercih ederler. Duyarlı hükümetler ise stratejik hükümetlerin aksine politika belirleme aşamasında seçmen tabanının tercihlerini dikkate alarak politikalarını oluşturmayı yeğlerler. Alt ve Chrystal’ın (1983) ikinci sınıflaması ise seçmen tercihleri ile ilgilidir. *Sabit tercihli* ve *değişken tercihli* olmak üzere iki ayrı seçmen grubu olduğuna değinmişlerdir. Sabit tercihli olarak ifade edilen seçmenlerin düşüncelerinin hiçbir değişim ve gelişim göstermemekte, değişken tercihli seçmenlerin ise politika ve politikacılar hakkında düşünceleri sürekli olarak farklılaşmaktadır. Sürekli değişkenlik gösteren bu ikinci grup seçmenlere ait tercihler iktisadi sonuçlar hakkında belirsizlikler yaratmaktadır (Alt ve Chrystal, 1983: 105–106). Yine Nordhaus (1990: 8) “*Alternative Approaches to the Political Business Cycles*” adlı çalışmasında politik konjonktür teorilerini beş ayrı modelle incelemiştir: (1) Fırsatçı Dalgalanmalar, (2) İdeolojik Dalgalanmalar, (3) Ultrarasyonel Seçmenler, (4) Dış Şoklar, (5) Yeteneksiz Partiler.

2.1. 1950 Öncesi Dönem

Geleneksel politik konjonktür teorileri literatürü 1940'lı yıllarda boy göstermeye başlamış ve 1970'lerin sonlarına kadar gelişimini sürdürmüştür. Geleneksel modellerin ortaya çıkışından önceki dönemde ise literatür iki koldan gelişme göstermiştir. İlk olarak *Akerman (1946, 1947)* ampirik kolun öncülüğünü yapmış ve *Ben- Porath (1975)*, *Hubka ve Obermann (1977)*, *MacCracken vd. (1977)* ve *Tufte'de (1978)* bu kolun destekleyicilerinden olmuşlardır. Bu çalışma akımı daha çok kamu ekonomisindeki politik faktörlere dikkat çekmiştir. Bu kolun savunucularına göre yeniden seçilmek isteyen hükümetler mutlaka ekonomiyi manipüle edecekler ve iktisat politikalarını planlarken mutlaka yeniden seçilebilme şansını düşünerek hareket edeceklerdir.

1975 öncesi döneme ait ikinci kolun öncüsü ise "*Political Aspects of Full Employment*" makalesi ile *Kalecki (1943)* olmuştur. Sonrasında 1970'lerde birçok yazar Kalecki'nin bu çalışmasını şekillendirerek ikinci kolun gelişimine yine yeni soldan yazarlar *Bodly ve Crotty (1975)* ve *Sherman (1979)* ön ayak olmuşlardır. Bir sonraki kısımda 1950 öncesinde iki önemli literatürün öncüleri olan *Akerman (1946, 1947)* ve *Kalecki'ye (1943)* ayrıntılı olarak değinilecektir.

2.1.1. Akerman

Akerman, 1947 yılındaki "*Political Economic Cycles*" adlı eserinde politik ekonomik dalgalanmalardan bahsetmiştir. Akerman'a göre, bu tür bir politik dalgalanma, görünüşe göre ekonominin etki alanından kaynaklanmaktadır. Politik olaylar, hükümetin mali ve ekonomik koşulları stabilize etmeye çalıştığı ekonomik düzenin asli bir fonksiyonu durumundadır ve kısa dönem açısından başarılı olabilmektedir (Bahçe, 2006: 96). *Bu açıdan Akerman ile başlayan ikinci akımın yoğunlaştığı asıl alan kamusal ürünlerin fiyatlarının ve kamusal ödemelerin genel seçimlere göre belirlenmesinde rol oynayan politik faktördür.* Bir başka

deyişle söz konusu bu politik faktör, kamusal ürünlerin fiyat artışlarının seçimlerin sonrasına ertelenmesine veya transfer ödemelerinin seçimlerin öncesine alınmasına neden olmaktadır (Onur, 2001: 162).

Konjonktür dalgalanma teorisyenlerinin birçoğunun yarım yüzyılı aşkın bir süredir bildirdiği gibi, fiyatların dalgalı hareketlerinde, üretimde, yapıda, zamanda ve bu gerçeği açıklayan kümülatif iyimserliğin ve kümülatif kötümserliğin sırayla izlediği spekülasyonda gizemli bir durum bulunmamaktadır. Gerçek gizem, değişimlerin sorgulanamaz dönemselliğinin nedeninde yatmaktadır. Politik gücün değişen trendi tarafından yönetilen “*yapı–dalgalanması*”nın uzun bir politik konjonktür dalgalanma gibi görünmesi gerçeği, yapı dalgalanmasının yeniden geniş bir şekilde önem arz ettiğini ve bu yapı dalgalanmasının nedenselliğini açıklamaktadır. Akerman’a (1947) göre, maliyetin çok yönlü korelasyonuna, ranta, faiz oranına, nüfus artışına vb. değişkenlere dayalı olarak tümüyle ekonomik olarak yapılan açıklamalar, politik ekonomik dalgalanmalar ile ilgili olarak yapılan hükümleri yetersiz göstermektedir (Bahçe, 2006: 96- 97). *Ayrıca Akerman (1947) iktisadi politikaları etkileyen politik konjonktür dalgalanmalarının aynı zamanda toplam istikrarsızlığa katkı sağlayacağını da öne sürmüştür.* Bu durum devleti gelir akımında dışsal bir unsur olarak gören ve politikacıların toplumun çıkarlarına hizmet ettiklerinin varsayıldığı Keynesyen görüşe zıt bir durum arz etmektedir (Snowdan ve Vane, 2005: 459).

2.1.2. Kalecki

Klasik iktisatçılar ekonomilerde zaman zaman iktisadi dalgalanmaların yaşanabileceğini fakat fiyat mekanizmasının dengeyi yeniden sağlamasıyla kısa bir süre içerisinde ekonominin yeniden tam istihdama yöneleceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle *devletin ekonomiye müdahalesini* lüzumsuz görerek bu durumun ekonomide istikrarsızlık yaratacağına değinmişlerdir. 1920’li yıllarda Keynes, düzen ve istikrarın norm olarak kabul

edildiği kapitalist piyasa ekonomilerinin bir vizyonunu sunan klasik *laissez-faire* görüşüyle ilgili hayal kırıklığını dile getirmiş ve kapitalizmin devlet eliyle ustaca yönetiminin var olan ekonomik biçimlerin bütünlüklerinin bozulmasını önlemenin uygulanabilir tek yolu olduğunu savunmuştur. Bu nedenle Ortodoks Keynesyen iktisat politikaları 1929'daki Büyük Buhran'ın küllerinden doğmuş ve piyasa ekonomisinin doğası gereği istikrarsız olduğunu ve bu tür istikrarsızlıkların toplam üretim ve istihdamda refah azaltıcı dalgalanmalar yarattığına değinmişlerdir. Sonuçta Ortodoks Keynesyenler *istikrarsızlığın isteğe bağlı (iradi) para ve maliye politikalarıyla* bir diğer deyişle *devlet müdahalesi* ile düzeltilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır (Snowdan ve Vane, 2005: 459).

Marksist bakış açısına sahip Polonyalı iktisatçı Kalecki (1943) "*Political Aspects of Full Employment*" adlı makalesinde Keynesyenlerin öne sürdüğü "*istikrarsızlıkların giderilmesi için devletin ekonomiye müdahalesi*" savunusunu seçim öncesi hükümetler tarafından izlenen manipülatif bir taktik olarak nitelendirmiştir.⁵⁸ İktisatçıya göre hükümetler kapitalist sınıfın işgücünü disipline etme isteklerinden, lobicilik faaliyetlerinden ve kampanyalarından etkilenmektedirler. Özellikle de ekonomide karların azaldığı ve ücretlerin yükseldiği dönemlerde bir diğer deyişle emek piyasasının sıkı olduğu durumlarda, söz konusu devlet üzerindeki kapitalist sınıf etkisi daha da aşikâr olarak gözükmektedir. Kalecki (1943) firmalar ile hükümet arasında, hükümetlerin sosyal hedefler doğrultusunda kamu harcamalarını arttırmak istemesi ve firmaların ise istihdam artışı yaratan söz konusu kamu harcamalarına muhalif olması sebebiyle bir çatışma söz konusu olmaktadır. Bu nedenle çoğu Marksist gibi Kalecki (1943) siyasal mekanizmayı kapitalistlerin iktisat politikalarını uygulamayı mümkün kılan bir vasıta olarak görmüş ve geleneksel Marksist savununun bir adım ötesine geçerek iş dünyasının çıkarlarının, siyasal kurumlara bir diğer deyişle

⁵⁸ Kalecki'nin "*Political Aspects of Full Employment*" adlı makalesinin 1943 yılında yayınlanmasının ardından Keynes kendisine 20 Aralık 1943 tarihinde bir not göndermiştir. Bu notta Kalecki'ye, makalesini çok beğendiğini ancak makalesinde *yüksek kamu harcamaları ve yüksek kamu açıklarına* karşı alternatif bir görüş belirtmemesinin çok büyük bir eksiklik olduğunu vurgulamıştır (Kalecki, 1943: 8).

hükümetlere hâkim olduğunu ve onlar üzerinde baskı yarattığını vurgulamıştır. Bu nedenle Kalecki'nin (1943) modelinde politik konjonktür dalgalanmalarını tetikleyen politikacılar değil aksine kendi çıkarları yüzünden politikacılar aracılığı ile ekonomiyi manipüle etmeye çalışan kapitalist sınıftır.⁵⁹ Bu yönüyle Kalecki'nin (1943) Marksist-Keynesyen modeli⁶⁰ dolaylı olarak iş dünyasının (kapitalist sınıfın) siyasal mekanizma üzerinde oransız bir kontrole sahip olduklarını varsayarak (Koç, 2013: 28)⁶¹ politik konjonktür dalgalanmalarını, Marksist teoriye göre *güç değişimi* olarak ortaya koymuştur (Yıldırım, 2009: 26). Bu haliyle Kalecki'nin bu modeli politik konjonktür modellerinin *en erken açık modeli* olarak kabul edilmektedir (Drazen, 2000: 75).⁶²

Kalecki'ye (1943) göre ekonomilerde tam istihdam hükümet harcamalarıyla kusursuz bir şekilde sağlanabilir. Fakat hükümetlerce bina, okul, hastane, otoyol yapımı gibi *kamu harcamaları* ya da aile yardımları, dolaylı vergilerin azaltılması ve kamu fiyatlarının düşük tutulması yoluyla yapılan *tüketim desteklemesi*, genelde vergi gelirleri ile değil de *kamu borçlarıyla* finanse edilmekte ve bu durum enflasyon artışına sebep olmaktadır. *Bunun anlamı tam istihdamı sağlamayı amaçlayan devlet müdahalesi enflasyon artışı yaratarak tam istihdama ulaşan ekonomiyi yeniden tam istihdam dengesinden uzaklaştırmaktadır.* Bu nedenle kamu harcamalarıyla her ne kadar tam istihdama ulaşılmış olsa da tam istihdamı sürdürülebilmek çok da mümkün görünmemektedir. Üstelik tam istihdamı sağlamaya yönelik kamu harcamalarının ekonomiye olan bir diğer önemli yükü de ulusal borcu sürekli olarak arttırmasıdır (Kalecki, 1943: 1- 9). Yine Kalecki'nin modeline göre kapitalist sınıf,

⁵⁹ Kalecki'den (1943) önce Karl Marx "*konjonktürel dalgalanma*" kavramına değinmiştir. Marx'a göre sermaye ve emeğin milli gelirden pay alma sürecindeki çatışma durgunluk ya da refah konjonktürel dalgalanmalara neden olmaktadır (Yıldırım, 2009: 25- 26).

⁶⁰ Schumpeter sola yakın radikal Keynesyen iktisatçıları *Marksist-Keynesyen* olarak adlandırılmıştır (Snowdan ve Vane, 2005: 459).

⁶¹ Bir ekonomide işsizlik oranı doğal işsizlik oranının altında ise bir diğer deyişle ekonomi canlanma döneminde ise *emek piyasası sıkıdır* ve ücretler yükselme eğiliminde olacaktır. Aksine ekonominin durgunluk dönemlerinde işsizlik oranı doğal işsizlik seviyesinin üzerinde yer alacağından bu durumda *emek piyasası gevşek* olacak ve ücretler düşme eğilimi gösterecektir (Mishkin, 2000: 251).

⁶² Bazı kaynaklarda politik konjoktür dalgalanmalarının ilk izlerine Kalecki'den (1943) daha önce, Schumpeter'in (1939) "*Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statitical Analysis*" adlı kitabında rastlandığı belirtilmektedir (Schultz, 1995: 79).

ekonominin tam istihdamda olması durumunda iktidarları daraltıcı politikalar uygulamaları için zorlayacaklardır. Çünkü tam istihdam durumunda, ücret talepleri ve fiyatlar artarken iş dünyasının reel geliri azalmakta ve işçi sınıfı da kontrolden çıkmaktadır (Frey, 1974: 227). Bu nedenle Kalecki'nin (1943) modelinde kapitalist sınıf baskısı altında olan partizan devlet, işçilerin artan pazarlık gücü artışından kaynaklanan kapitalist karlara yönelik tehdidi azaltmak için kasıtlı olarak politik güdümlü durgunluk yaratacaktır (Snowdan ve Vane, 2005: 459). Yine düşük kar ile sonuçlanan ekonomik çöküş sonunda bu defa kapitalist sınıf kendi düşen gelirlerini artırabilmek için hükümete ekonomiyi genişletici politikalar uygulamaları yönünde baskı uygulayacaklardır (Frey, 1974: 227). Bu nedenle bir baskı grubu modeli sayılan Kalecki'nin modelinde politik konjonktür dalgalanmalarının ortaya çıkmasının asıl sebebi kapitalist sınıfın hükümeti baskı altına alarak, istediği ekonomi politikalarını uygulamaya zorlamalarıdır (Garratt, 1998: 2)⁶³. Bir diğer deyişle Kalecki'nin modelinde çoğunluğun temsiliyetinden uzak bir politika mekanizması yaratarak politik dalgalanmalara asıl neden olan unsur kapitalist çıkarlarının egemenliğidir. *Özetle, hükümetlerin ekonomiyi yönetme çabaları, enflasyon, grevler, verimliliğin ve karların düşmesi ile sonuçlanarak ekonomide durgunluk bir diğer deyişle politik konjonktür dalgalanmalarına sebep olacaktır* (Paldam, 1997: 345).

2.2. 1950–1980 Rasyonel Bekleyişler Öncesi Dönem

Politik konjonktür modellerinin 1980 öncesi literatürü *iki belirgin aşamada* gelişme göstermiştir. İlk aşama 1970'lerin ortalarında *Nordhaus (1975'un* geleneksel fırsatçı modeli ile başlamıştır. İkinci aşamayı başlatan *Hibbs'in (1977)* geleneksel partizan modelidir. Rasyonel bekleyişler öncesi döneme ait bu modeller *sömürülebilir Philips eğrisi ilişkisine*

⁶³ Kalecki'nin (1943) modelinin zayıflığı “*ekonomi ile toplum içindeki gruplar arasındaki ilişki*” analizinin eksikliğidir. Model bu ilişkileri araştırmaktan ziyade, varsayımlar üzerine inşa edilmiştir. Üstelik modelde hükümetler için tek bir motivasyon kapitalist sınıfın çıkarlarını savunmaktır. Bu varsayımda yetersiz olarak nitelendirilmektedir (Garratt, 1998: 2).

dayanmakta ve Philips eğrisi ilişkisinin geçerli olduğu varsayımına dayanmaktadır. Nordhaus (1975)'un geleneksel politik konjonktür modeli, iktidarların politik yönelimleri ne olursa olsun seçim öncesi dönemde hızlı büyüme ve düşük işsizlik, seçim sonrasında ise artan enflasyon ve ekonomide durgunluk öngörmektedir. Hibbs'in (1977) partizan modeli ise farklı ideolojilere sahip politik partilerin sebep olduğu enflasyon/işsizlik kombinasyonundaki sistematik ve sürekli dalgalanmalara odaklanmaktadır. 1950–1980 döneminin en önemli varsayımı seçmenlerin rasyonel değil adaptif bekleyişlere sahip olduğudur. Bu nedenle ilgili dönem *rasyonel bekleyişler öncesi dönem* olarak adlandırılırken seçmenlerin rasyonel değil adaptif olarak varsayıldığı modellere de *geleneksel modeller* denilmektedir (Alesina ve Roubini, 1990: 1).

2.2.1. Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri

1970'lerin ortalarında gelişmeye başlayan geleneksel politik konjonktür modelleri politika yapıcılarının “fırsatçı” ya da “partizan” niyetlerini empoze etmekte (Alesina ve Roubini, 1990: 1) ve iktidar partilerinin *sömürülebilir Philips eğrisinden* faydalanarak sistematik ve öngörülebilir bir biçimde makroekonomik sonuçları etkilediklerini savunurlar. Bu modellerin ilk kısmını *“fırsatçı modeller”* oluşturmaktadır. Nordhaus (1975)⁶⁴ tarafından geliştirilen fırsatçı modeller, politikacıların kendilerine ait bir ideolojik politikadan ziyade seçimleri kazanma şanslarını maksimize edecek politikaları tercih ederek *“fırsatçı” (oportünist)* davrandıkları düşüncesine dayanmaktadır (Alesina, Roubini ve Cohen, 1991: 1).

Geleneksel modellerin ikincisi ise Hibbs tarafından geliştirilmiştir. Hibbs iktidara gelen partilerin farklı ideolojiler altında farklı politikalar uyguladıklarına vurgu yaparak, her

⁶⁴ Bazı kaynaklarda fırsatçı modelin ortaya çıkmasında Linbeck (1976) çalışmasının da büyük rolü olduğuna dikkat çekilmektedir. Linbeck (1976: 1- 19) bu çalışmasında iktisadi dalgalanmaların açık ekonomiden kaynaklanan problemler, toplam talep yönetiminin kendine has sınırlılıkları istikrar politikalarının gerekliliği konularındaki gerilimlerden ileri geldiğini belirtmiştir. Çalışmasında iktidar partilerinin seçimlerden önce işsizlik ve enflasyonun yanı sıra ödemeler bilançosu açığını (cari açık) da dikkate alarak seçim öncesi ve seçim sonrası politikalarını oluşturduklarına da değinmiştir. Bu anlamda Lindbeck'in modeli ödemeler bilançosu açığına yaptığı vurgu ile Nordhaus'un modelinden farklılık göstermektedir.

partinin kendi seçmen grubuna uygun olan politikaları takip ettiğini dile getirmiştir (Alesina ve Roubini, 1990: 1). Bu nedenle sol partilerin genellikle artan enflasyon maliyetine karşın işsizlik sorununa öncelik verdiğini, sağ yanlı partilerin ise yüksek işsizlik oranı pahasına enflasyonla mücadele politikaları uyguladıklarını belirtmiştir (Erdoğan, 2004: 50). Hibbs'in partizan modeli Nordhaus'un aksine işsizlik/enflasyon kombinasyonundaki sistematik ve sürekli farklılıklara işaret etmektedir (Alesina ve Roubini, 1990: 1).

2.2.1.1. Geleneksel Fırsatçı Model

Politik süreçle makroekonomik politika arasındaki ilişkiyi modellemede iki farklı yaklaşım dikkate alınmaktadır. İlk olarak Downs'u (1957)⁶⁵ takip ederek politik partilerin yegâne gayesinin iktidarda kalmak olduğu söylenebilir. Bu tipteki iktidar partileri genellikle seçmenlerin seçim tercihlerini etkilemediği sürece kendi uyguladıkları politikaların ekonomi üzerindeki etkilerini çokça dikkate almazlar. Bu varsayım veri bir oylama fonksiyonu ve ekonomik yapıda iki partili sistemde iktidara gelen partilerin seçmenlere aynı platformu sundukları ve aynı politikaları uyguladıkları manasına gelmektedir. Bu nedenle iktidar partileri seçmenlerin tercih ve zevkleri hakkında bilgisiz olsalar bile hemen hepsi seçmenler hakkında aynı bilgiye sahip oldukları sürece bu sonuç tutarlı olacaktır. Bu yaklaşımın en önemli örneği Nordhaus (1975) ve MacRae (1977) tarafından uygulanan geleneksel fırsatçı politik konjonktür yaklaşımıdır (Alesina, 1987: 651).⁶⁶ Literatürde güçlü bir etki yaratan makalesinde Nordhaus (1975) geleneksel fırsatçı politik konjonktür teorisini formüle ederek (Nordhaus, 1990: 4) politik konjonktüre ilişkin analizinde sınıflar arası mücadele yerine

⁶⁵ Politik partilerin davranışlarını modellemede ilk geleneksel yaklaşım Anthony Downs'a (1957) aittir. Downs "seçimleri kazanmak için politika yapılır, politika yapmak için seçim kazanılmaz" ifadesiyle (Tiganaş ve Peptine, 2012: 855) politik partilerin tek gayesinin seçimleri kazanmak olduğunu ve bunun için kendi popülaritelerini maksimize etmeye çalıştıklarını vurgulamıştır. İki partili bir sistem için bu varsayımın en önemli çıkarımı, eğer her iki parti de seçmen tercihleri hakkında aynı tercihlere sahip ise seçim sonrasında partilerin politikalarında tam yakınlaşma gerçekleşecektir. Bu da "ortanca seçmen teoremi"nin en önemli varsayımıdır (Alesina, 1988b: 796).

⁶⁶ Bazı kaynaklarda geleneksel fırsatçı model "Nordhaus-Macrea teorisi" olarak da ifade edilmektedir (Paldam, 1997: 353). Bu modelin ayrıntıları için Alesina, Cohen ve Roubini (1992)'ye bakılabilir.

demokratik politik sistemdeki seçmen ve politikacıların davranışlarını ele almıştır (Erdoğan, 2004: 53).⁶⁷ Nordhaus'un bu modelinde iktidarda bulunan partilerin rasyonel ve fırsatçı olduğu, seçmenlerin ise geçmişe bakarak karar veren bir diğer deyişle adaptif bekleyişli⁶⁸ oldukları vurgulanmaktadır (Nordhaus, 1990: 4).⁶⁹ Bu modelin temel varsayımı politikacıların yeniden seçilebilmek için iktisat politikalarını kullanarak ekonomiyi manipüle etmeye çalıştıklarıdır (Alesina, Cohen ve Roubini, 1991: 1). Buradan hareketle iktidar partileri miyop olan seçmenlerin kendilerine oy vereceği varsayımı içerisinde Philips eğrisinde işsizlik ve enflasyon trade-off'undan (değiş-tokuşundan) yararlanarak⁷⁰ seçim öncesi dönemde ekonomiyi canlandırma telaşesine girerler (Saraç, 2005: 39).⁷¹

⁶⁷ Nordhaus'un (1975)'teki makalesinin ardından *Hibbs (1977, 1978)*, *McCallum (1978)*, *Golden ve Poterba (1980)*, *Abrams vd. (1980)*, *Beck (1982, 1984)*, *Chapell ve Keech (1986)*, *Tabellini ve La Via (1986)*, *Richards (1986)* ve *Havrilesky (1987)* geleneksel fırsatçı modeli reddetmişlerdir. Öte yandan *Frey ve Schneider (1978)*, *Tufte (1978)*, *Laney ve Willett (1983)*, *Soh (1986)* ve *Haynes ve Stone (1988)* ise geleneksel fırsatçı teoriyi destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir (Alesina ve Sachs, 1988: 65).

⁶⁸ İktisatta bekleyişler konusu ilk olarak, tarımsal ürün arzının bu ürünlere olan talepteki beklentilere göre gerçekleşeceğini öne süren örümcek ağı teoremiyle incelenmiştir. Rasyonel bekleyişlerin ortaya çıkmasından önce Keynesyenler ve Monetarsitler bekleyişlerle ilgilenmişler ve iktisadi ajanların genel fiyat seviyesindeki değişimleri önceden tahmin etmede adaptif bekleyişlere sahip olduklarını vurgulamışlardır. Adaptif bekleyişler varsayımının temelinde, iktisadi birimlerin bekleyişlerini *geçmiş deneyimlerine* göre oluşturdukları düşüncesi yatmaktadır. Geleneksel politik konjonktür teorilerinde de adaptif bekleyişli seçmenlerin, oylama kararlarını verirken bugünkü politikaların gelecekte yaratacağı sonuçları dikkate almadıkları, geçmişteki deneyimlerini hızla unuttukları ve seçim kazanma amacı güden politika yapıcılar tarafından sürekli olarak kandırıldıkları varsayılmaktadır (Erkişi, 2007: 85). Bu konuda ayrıntılı bilgi için *Ekelund ve Tollison (1986)*'a bakılabilir.

⁶⁹ Nordhaus'un modelinde "adaptif bekleyişli" seçmenin aynı zamanda "saf ve miyop olduğu" kabul edilmektedir.

⁷⁰ Nordhaus'a göre enflasyonla işsizlik arasında bir trade-off olduğu kabul edilir bir gerçektir. Ona göre bu fenomenin asıl nedeni hem rekabetçi piyasalardaki hem de birleşmiş sektörlerdeki düşük işsizliğin anlamının daha büyük bir emek talebi anlamına gelmesidir. Bu da işverenlerin her zamankinden daha fazla parasal ücretleri arttırmalarına neden olmaktadır. Bu konuyla ilgili ikinci bir önerme ise uzun dönemden ziyade kısa dönemde trade off'un daha fazla olduğudur. Bu farklılığın iki önemli neden bulunmaktadır. İlki genel varsayım olan işsizliğin parasal ücretleri etkilediği, ardından parasal ücretlerin de fiyatları etkilediğidir. Bu nedenle işsizlikle enflasyon arasında bir gecikme söz konusudur. Bu gecikme ise uzun dönemde kısa döneme göre daha fazladır. İkinci neden ise fiyatlardan ücretlere doğru bir geri bildirim olmasıdır. Yüksek enflasyon iktisadi ajanların gelecekte daha yüksek enflasyon beklentilerine neden olmaktadır. Bu yüksek beklenen enflasyonda çalışanların ve sendikaların ücretlerinde yükselmeye neden olmaktadır. Söz konusu durumda enflasyonla işsizlik arasındaki ilişkinin daha dik olmasına neden olur (Nordhaus, 1975: 169–170).

⁷¹ 1960'lı ve 1970'li yıllarda Keynesyen iktisatçılar Philips eğrisi analizi yardımı ile yüksek enflasyon maliyetine katlanılarak düşük işsizlik elde edilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Friedman ile Phelps ise uzun dönemde Keynesyenlerin iddia ettikleri gibi enflasyon ile işsizlik arasında bir ilişki olmadığını ve uzun dönemde Philips eğrisinin dik bir eğri olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü uzun dönemde enflasyon bekleyişleri yukarı doğru revize edilmektedir. Enflasyon ve işsizlik arasındaki değiş-tokuş ilişkisinin sadece kısa dönemde geçerli olduğu varsayımı, geleneksel fırsatçı modellerin gelişimine önemli katkı yapmıştır. Philips eğrisi analizinin kısa dönem için dahi olsa geçerli olması, işsizlik ve enflasyon değişkenlerinin politik kaygılarla manipüle edilebileceği sonucunu doğurmaktadır (Erdoğan, 2004: 51- 52).

Yeni dönemin başında bir diğer deyişle seçim sonrası dönemde seçim öncesi yaratılan genişlemenin enflasyonist etkileri bir resesyona bertaraf edilmektedir. Bu nedenle, seçim sonrasında iktidara gelen parti tarafından uygulanan daraltıcı politikalar enflasyonu ve enflasyonist beklentileri azaltmak ve bu yolla kısa dönem Philips eğrisini aşağıya doğru hareket ettirmek için gerekli olmaktadır. Bu nedenle Nordhaus'un modelinde seçim yaklaştıkça genişletici politikalar izlenirken enflasyon ve işsizlik arasındaki kısa dönemli değiş-tokuş istismar edilmektedir (Bahçe, 2006: 100).⁷²

2.2.1.1.1. Geleneksel Fırsatçı Modelin Varsayımları

Nordhaus modelinin varsayımları aşağıdaki gibidir:⁷³

1. *Ekonomi beklentileri içeren bir Philips eğrisi ile tanımlanmaktadır. Philips eğrisi formülasyonu aşağıdaki gibidir*⁷⁴:

$$y_t = \bar{y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e); \quad \gamma > 0 \quad (1)$$

Burada y_t GSMH büyüme oranını, π_t enflasyon oranını, π_t^e beklenen enflasyon oranını ve \bar{y} doğal büyüme oranını göstermektedir; γ pozitif olduğu kabul edilen bir parametredir.⁷⁵ Philips eğrisi işsizlik oranı itibarıyla de yazılabilmektedir:

⁷² Nordhaus modelinin ampirik imaları şöyle de ifade edilebilir; (1) İktidar partileri her bir seçimden önce uygun ve elverişli Philips eğrisinin avantajlarından faydalanarak seçimlerden hemen önce genişletici politikalar uyguladılar (2) Seçim öncesi uygulanan bu genişletici politikalar nedeniyle seçimlerden önce enflasyonda artış gözlenmektedir (3) Seçim sonrasında uygulanan daraltıcı politikalar nedeniyle enflasyonda azalma görülmektedir (4) Enflasyon "sosyal olarak optimum" düzeyinden daha yüksek olduğu için ekonomiler enflasyon yanlı eğilim gösterirler (Alesina, Cohen ve Roubini: 1992: 3-4; Sezgin, 2010: 489).

⁷³ Birçok çalışmada geleneksel fırsatçı politik konjonktür teorilerinin temelinde 3 varsayıma sahip olduğu belirtilir. Bunlar; (1) Politik partilerin tek amacı seçimleri kazanmaktır, (2) Seçmenler kısa belleklidirler ve sistematik olarak iktidarlar tarafından aldatılmaktadırlar, (3) Ekonomi adaptif beklemeyle sahip sömürülebilir Philips eğrisi ile ifade edilebilir (Alesina ve Sachs, 1988: 63). Bunun yanı sıra kimi kaynaklarda ise politik konjonktür teorilerinin genel varsayımlarından da bahsedilmektedir (Schultz, 1995: 81-82). Örneğin Keil (1988) politik konjonktür teorilerine ait dört genel varsayıma değinmiştir. Bunlar; (1) Hükümetlerin popülaritesi iktisadi değişkenlere bağlıdır (2) Hükümetler genelde popülaritelerinin düşük olduğu dönemde ekonomiyi uyardı (genişletici politikalar uygulamayı) tercih ederler (3) Hükümetler kullandıkları araçların ekonomi üzerindeki etkisini makul doğrulukla tahmin edebilirler (4) Sistemde durgunluğun bazı formlarına rastlanabilir (Keil, 1988: 87). Hibbs de politik konjonktür teorilerinin varsayımlarına değinirken literatürden farklı bir biçimde bu varsayımların başarısızlığı halinde bir diğer deyişle varsayımların gerçekleşmemesi durumunda ne gibi sonuçların ortaya çıkacağına ayrıntılı olarak değinmiştir (Hibbs, 1987b: 256- 257).

⁷⁴ Seçmenler oylama kararlarını, üretim, enflasyon gibi beklenen ekonomik sonuçlara dayalı olarak vermektedir.

$$u_t = \bar{u} - \gamma'(\pi_t - \pi_t^e); \quad \gamma' > 0 \quad (2)$$

burada u_t fiili işsizlik oranı ve \bar{u} doğal işsizlik oranıdır. $\gamma = \gamma' = 1$ olduğu varsayılırsa, (1) denklemini aşağıda verilen basit forma dönüştürmektedir:

$$y_t = \bar{y} + \pi_t - \pi_t^e \quad (3)$$

(3) numaralı denklem, ücret sözleşmesine dayalı bir modelden türetilmektedir. Bu kurgunun temel niteliği, ücret sözleşmelerinin kesikli aralıklarla imzalanması ve sözleşme koşullarında beklenen enflasyonun hesaba katılmasıdır. Gerçekleşen enflasyon beklenen enflasyonu aştığı takdirde, reel ücrette ortaya çıkan düşüş işgücü talebini arttırarak, işsizliği düşürmekte ve büyüme oranını arttırmaktadır (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 17–21; Alesina ve Roubini, 1990: 4–5; Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 3–4; Telatar, 2004: 393–397). Philips eğrisindeki bu değiş-tokuş (trade off) kısa dönemden çok uzun dönemde önem arz etmektedir (Bahçe, 2006: 105). Bununla birlikte, buradaki analize daha uygun bir yorum, genel fiyat düzeyi ile tek tek karar birimlerinin karşı karşıya kaldığı fiyatlar arasındaki ilişkinin yanlış algılanmasının, öngörülmedik enflasyon ile reel değişkenler arasında benzer bir ilişkiye götürdüğü “Lucas arz fonksiyonu”dur.⁷⁶

(3) numaralı denklemin, örneğin bir veya daha fazla otoregresif büyüme terimi, y_{t-1} , y_{t-2}, \dots, y_{t-m} ilave edilerek, daha gerçekçi bir yapıya dönüştürülebileceği aşıkardır. Ampirik analizler açısından dinamik bir spesifikasyonun önemini inkâr etmek mümkün olmamakla birlikte, konuyu teorik olarak netleştirmek adına için (3)'te verilen basit modelin yeterli

⁷⁵ γ parametresi, seçmenlerin beklentilerini gerçekleşen enflasyona uyarlama hızını göstermektedir. $\gamma > 0$ olduğu sürece, seçmenler “uyarlayıcı bekleşlere” sahiptir.

⁷⁶ Söz konusu yorum γ ve γ' parametrelerinin sabit olmayacağı, enflasyonun düzey ve değişkenliğinin bir fonksiyonu olacağı anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, iki parametre artık politikadan bağımsız olmayacaktır.

olduğu söylenebilir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 17–21; Alesina ve Roubini, 1990: 4–5; Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 3–4; Telatar, 2004: 393–397).

2. Enflasyon beklentileri uyarlayıcı yapıdadır:⁷⁷

Bu varsayıma göre seçmen bekleyişleri uyarlayıcı yapıdadır yani adaptiftir ve kendilerini iktidarın performansına göre ayarlamaktadırlar. Bir diğer deyişle ekonomik beklentilerini geçmiş deneyimler ve şu anda gerçekleşen duruma göre oluşturmaktadırlar ve seçmenlerin gelecekle ilgili beklentilerine yer verilmemektedir. Ayrıca bu modele göre seçmenler geçmiş ve cari deneyimlerine eşit ağırlık vermezler. Yakın zamanda edindikleri gözlemlerine, geçmiş deneyimlerinden daha fazla değer verirler. Bu durumun bilincinde olan iktidar partisi, seçim döneminin ikinci yarısında yani oy vermeye yakın zamanda ekonomiyi genişletmekte çünkü seçmenlerin iktidarlarının ilk dönemini yeterince hatırlamayacaklarını farz etmektedir. Bu nedenle bu modelde seçmenler *miyop*⁷⁸ bir diğer deyişle *irrasyonel* olarak kabul edilmektedir (Sezgin, 2005: 49).

$$\pi_t^e = \pi_{t-1} + \lambda(\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}); \quad 0 < \lambda < 1 \quad (4)$$

(4) numaralı denklem, bir önceki dönemde beklentiler gerçekleşmişse, içinde bulunulan dönemdeki beklenen enflasyonun geçmiş enflasyona eşit olduğunu ifade etmektedir. λ parametresi, geçmişte yapılmış tahmin hatalarına karşı bugün gösterilen tepkinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Örneğin, λ değerinin düşük olması, geçmişteki beklenti hataları ne olursa olsun, bugünkü enflasyon beklentilerinin, geçen dönemin gerçekleşmiş enflasyon oranına hemen hemen eşit olduğunu ifade etmektedir. Buradaki can alıcı nokta, beklentilerin yalnızca geçmiş enflasyon gözlem değerlerine bağlı olmasıdır.

⁷⁷ Söz konusu beklenti oluşum mekanizması, seçmenlerin “*miyop, saf ve naif*” olduklarını ifade etmektedir.

⁷⁸ Seçmenlerin miyop olduğuna dair kanıtlara Nordhaus’tan önce, *Kramer (1971)* ve *Fair (1978)*’de rastlanılmaktadır.

Seçmenler, mevcut tüm bilgiyi, özellikle de politika otoritelerinin *gelecekte izleyecekleri politikalara ilişkin beklentileri*, hesaba katmamaktadırlar.⁷⁹ Dolayısıyla, beklentiler rasyonel değildir. Birbirini izleyen yerine koyma işlemleri aşağıdaki basit beklenti formunu vermektedir:

$$\pi_t^e = (1 - \lambda)[\pi_{t-1} + \lambda\pi_{t-2} + \lambda^2\pi_{t-3}\dots] \quad (5)$$

(5) ve (2) numaralı denklemlerden hareketle,

$$y_t = \bar{y} + \pi_t - (1 - \lambda)\sum_{j=0}^{\infty} \lambda^j [\pi_{t-j-1}] \quad (6)$$

ifadesi elde edilmektedir. (6) denklemi, geçmiş enflasyon veri iken, politika otoritesinin bugünkü enflasyon için uygun bir değer seçerek, arzulanan büyüme oranını yaratabileceğini göstermektedir.⁸⁰

3. *Siyasi partiler özdeş tercihlere sahiptir: İktidar dışında olmaksızın, iktidarda olmayı tercih ederler* (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 17–21; Alesina ve Roubini, 1990: 4–5; Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 3–4; Telatar, 2004: 393–397).

Siyasi partiler seçmen tercihlerini çok iyi bilmektedirler (Bahçe, 2006: 105). Politikacıların fırsatçı olduğu ve sadece iktidarda kalma ile ilgilendikleri bu nedenle de “partizan” amaçlara sahip olmadıkları varsayılmaktadır (Alesina ve Roubini, 1990: 5).⁸¹ İktidar partileri yeniden seçilebilmek adına iktidarlarının ilk döneminde ekonomiyi daraltıcı,

⁷⁹ Oylama kararlarının geçmişteki olaylar bazında verildiği seçmen davranışı “geçmiş dikkate alan (retropective) davranış olarak isimlendirilir (Telatar, 2000: 140).

⁸⁰ Nordhaus’un modeline ait *adaptif bekleyişli seçmenin ayrıntılı matematiksel modellenmesi* için Drazen’e (2001) bakılabilir.

⁸¹ Nordhaus’un modeli partilerin farklı kimliklerini göz ardı etmekte ve partilerin rasyonel davranışları üzerinde durarak, seçmenlerin ekonomik olmayan nedenler dışında partilerle ilişki kurmalarını kabul etmemektedir. Modelin varsayımlarına göre, partiler siyasi karla ilgilenmekte, ideoloji ile ilgilenmemektedirler. Diğer bir deyişle, politikacıların amacı parti ideolojilerini devam ettirmekten ziyade, yeniden seçilme şanslarını güçlendirecek politikaları takip etmektir (Sezgin, 2005: 50).

ikinci döneminde⁸² ise ekonomiyi genişletici politikalar izlerler. Bu tür davranışlar yeniden seçilme şanslarını arttırıcı yönde rol oynar (Sezgin, 2005: 50).

4. *Her seçimde yalnızca iki aday (parti) vardır: İktidardaki parti ve bir muhalefet partisi.*

5. *Seçmenler ekonomik büyümeden hoşlanmakta; enflasyon ve işsizlikten ise hoşlanmamaktadırlar* (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 17–21; Alesina ve Roubini, 1990: 4–5; Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 3–4; Telatar, 2004: 393–397).

Halkın işsizlikten hoşlanmama nedeni işsiz kalmanın kişilerde gelir kaybına sebep olmasıdır. Halk enflasyonu ise üç nedenle arzu etmez. İlki enflasyonun ödemeler dengesinde problem yaratması, ikincisi kaynakların etkin olmayan bir biçimde tahsisine yol açması ve son olarak da gelirin keyfi olarak yeniden dağılmasına yol açmasıdır (Sezgin, 2005: 51). Bu nedenlerle bireyler düşük işsizlik ve düşük enflasyonu tercih etmektedirler (Bahçe, 2006: 105). Sonuç olarak da çoğunlukla toplam işsizlik oranı ile ilgilenirler (Nordhaus, 1975: 171).Yine seçmenler, oylama kararları açısından *geçmişe dönüktürler*: iktidarların görev süreleri boyunca ekonomi iyi işlediği (düşük işsizlik, düşük enflasyon ve yüksek büyüme) takdirde, iktidardaki partiye oy vermektedirler. Seçmenler geçmişe bakarak oylama kararlarını verdiklerinden hemen seçim öncesinde gözlenen ekonomik performansın, seçmen kararları üzerindeki etkisi daha uzak geçmişten çok daha fazladır.

Son üç varsayım, hükümetlerin, hangi parti iktidarda olursa olsun, özdeş bir davranış kalıbına sahip olduklarını ifade etmektedir. İktidarda iken, siyasi partilerin tümü aynı amaç

⁸² Politik konjonktür teorilerinde iktidarların dönemi 4 yıl olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla iktidarların ilk dönemi ilk iki yıllık süreye denk gelirken son dönemi ise son iki yıla tekabül etmektedir.

fonksiyonunu (yeniden seçilme olasılığı) maksimize etmeye çalışmakta, dolayısıyla özdeş politikalar izlenmektedir. İktidar partisi, öngörülebilir bir oylama kalıbına göre davranan seçmenler ile karşı karşıyadır. Başka bir deyişle, seçmenlerin oylama davranışlarıyla yansıtılan ekonomik tercihleri istikrarlıdır.

İktidar partisi açısından en gerçekçi yaklaşım, yeniden seçilme olasılığını, diğer faktörlerin yanı sıra, iktidarı süresince gösterdiği ekonomik performansın da bir fonksiyonu olarak kabul etmesidir. Bu sonuç, (5) numaralı varsayımdan çıkmaktadır. Buradan hareketle, iktidar partisinin t dönemi sonundaki yeniden seçilme olasılığı, Q_t , aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Q_t = Q(\pi_t, u_t, y_t, \pi_{t-i}, u_{t-i}, y_{t-i}, \dots, Z) \quad i=1, \dots, n \quad (7)$$

burada n bugünkü siyasi iktidarın görev süresinin uzunluğunu ve Z seçim sonuçlarını etkileyebilecek olan ekonomi dışı faktörler vektörünü temsil etmektedir.⁸³

Yukarıda belirtildiği gibi, seçmenlerin ekonomik performansa atfettikleri ağırlık zaman içinde azalmaktadır; dolayısıyla uzak geçmişteki ekonomik sonuçların bugünkü oylama kararlarında taşıdığı ağırlık, daha yakın geçmişteki sonuçlara verilen ağırlıktan düşüktür. Söz konusu ağırlıklarda zaman içinde ortaya çıkan azalış seçmenlerin hafıza kaybı hızını göstermektedir.

(7) numaralı denklem, veri ekonomik koşullar altında, politika otoritelerinin seçim sonuçları hakkında bir miktar belirsizlik ile karşı karşıya olduklarını vurgulamaktadır. İktidar partisi belirli politikalar sonucu ne kadar oy elde edeceğini kesin olarak biliyor olsaydı, her zaman için seçim zaferini garantileyen politika kombinasyonunu seçeceğine kuşku yoktur.⁸⁴ İktidar partisinin kaybetme olasılığının modele dâhil edilebilmesi için ekonomik duruma (yani politika tercihleri ile ekonomik sonuçlar arasındaki ilişkiye) veya politik sürece (yani seçmenlerin ekonomik sonuçlara yönelik tepkilerine) belirsizlik unsurunun dâhil edilmesi

⁸³ (7) numaralı denklem, seçmenlerin mevcut hükümetin görev süresinin başlangıcından önceki dönemleri dikkate almadıkları varsayımını temel almaktadır. Seçmenler, özellikle de daha önceki hükümetin performansını bugünkü hükümet ile karşılaştırmaya çalışmaktadır.

⁸⁴ Burada Arrow probleminin örtük olarak çözülmüş olduğu varsayımı yapılmaktadır.

gerekmektedir.⁸⁵ (7) numaralı denklem, seçmen tercihlerinin kesin olarak bilinmediği durumu ifade etmektedir. O halde iktidar partisinin belirli politikaları veri iken, seçim sonuçlarının kesin olarak öngörülemediği söylenebilir.

6. *Politika otoriteleri, toplam talep düzeyi ile deterministik olarak ilişkili bir politika enstrümanını kontrol etmektedir.*⁸⁶ *Politikacılar politika enstrümanı olarak, parasal veya mali bir değişkeni kullanabilirler.*⁸⁷

Bu varsayıma göre iktidarlar tarafından makro ekonomik politikalar kullanılarak çıktı düzeyi ve işsizlik sistematik olarak etkilenebilmektedir. İktidar partilerinin sistematik olarak işsizlik ve enflasyon seviyesini etkileyebilmesi iki şekilde izah edilebilir. Birincisi, seçmen ülkenin ekonomik durumu hakkında bilgili değildir. Yani, seçmenler ülkenin ekonomik yapısını önemsememektedirler ve enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişkiyi kavrayamamaktadırlar, bu nedenle de bugünün düşük işsizliği ile geleceğin yüksek enflasyonu arasında bağlantı kuramamaktadırlar. İkinci olarak seçmenin beklentileri adaptiftir, yani bilgileri geçmiş deneyimlerini esas almaktadır. Bekleyişlerine, geleceğe yönelik bilgilerini dâhil etmemektedir. Çünkü geleceğe yönelik bilgilerin nasıl toplanacağını,

⁸⁵ Politika otoritelerinin seçim öncesi anket verilerinden hareketle seçim sonuçlarını tahmin edebileceği ileri sürülebilirse de, anketlerin belirli sayıda seçmeni baz alması ve anketin yapıldığı zaman ile seçim zamanı arasında bazı değişikliklerin ortaya çıkmış olabileceği dikkate alınır, kamuoyu anketlerine dayalı tahminlerin bir miktar belirsizlik unsuru içerdiği düşünülebilir.

⁸⁶ Nordhaus'da (1975), politika otoritelerinin toplam talebi kontrol ederek dolaylı olarak enflasyonu kontrol ettikleri varsaymaktadır. Bu durum, modelin sonuçları açısından herhangi bir farklılık yaratmamaktadır.

⁸⁷ Politikacıların benimsedikleri iktisat politikalarını uygulamaları yeterli düzeyde ulusal otonomiye sahip oldukları varsayılmaktadır. Bu varsayıma göre dışsal etkenler ulusal politika üzerinde herhangi bir kısıt oluşturmaz (Erdoğan, 2004: 55). Ayrıca Nordhaus (1975) ile neredeyse aynı dönemde yayınladıkları makalelerinde Sargent ve Wallace (1975)'da iktidar partilerinin isteseler dahi sürekli olarak ekonomiyi ve dolayısıyla politika araçlarını yönetmeleri mümkün değildir. Onların savına göre fiyatlar artsada yatırımlar azalsa dahi çıktı ve işsizlik düzeyi bundan etkilenmeyecektir. Bu tartışmanın iki varsayımı vardır; (1) İşsizliğin doğal düzeyinden ayrılması bekleme hataları tarafından başlatılmaktadır (2) Bekleyişler rasyoneldir. Bu koşullar altında Philips eğrisi ilişkisi yer alabilir fakat bu ilişkinin para ve maliye otoriteleri tarafından sürdürülmesi mümkün değildir; çünkü seçim döneminin otoriteler tarafından sürekli olarak yönetilme girişimi tüketici ve firmalar tarafından anlaşılmaktadır. Bu bulgular daha önce Lucas (1972a, 1972b, 1976) ve Sargent'ın (1973, 1976) çalışmalarına dayandığından bu bulgu "Lucas-Sargent Önerisi" olarak isimlendirilmektedir (McCallum, 1978: 505).

yorumlanacağını veya bu bilgileri beklentilerine nasıl dâhil edeceğini bilememektedirler. Eğer seçmenler rasyonel davransaydı, iktidar partisinin politikalarını tahmin edebilir, böylece politikacılar enflasyon ve işsizliği sistematik olarak kullanamazlardı ve ekonomiyi de manipüle etme yetenekleri olmazdı. Seçmenlerin rasyonel davranmamasının iki temel nedeni olabilir. İlki, ekonominin gelecek durumu ile ilgili bilgilerin toplanması, yorumlanması ve kullanılmasının seçmen için zaman, para ve enerji bağlamında bir maliyetinin olmasıdır. İkinci olarak bazı seçmenler vereceği oyun seçim sonucu üzerinde çok küçük bir etki yapacağına inandığından ekonomik durumla ilgili bilgi toplama ve değerlendirmeyi lüzumsuz bulabilir (Sezgin, 2005: 51–52).

7. Seçim zamanları dışsal olarak belirlenmektedir.

Seçim zamanlarının dışsal olması iktidar partilerinin seçim tarihlerinin belirlenmesinde insiyatif sahibi olmaması ve seçimlerin kurallarla belirlendiği anlamına gelmektedir.⁸⁸ Yukarıdaki varsayımlardan çıkan temel hipotez, hükümetlerin yeniden seçilme

⁸⁸ (7) numaralı varsayım ABD ve OECD ülkelerinin hemen tümü için doğru olmasına karşılık tüm ülkelerde geçerli değildir, çünkü bazı ülkelerde seçim zamanları genellikle sabit değildir. Örneğin, bazı ülkelerde iktidar partileri koşullar kendi lehlerine iken seçim yapılmasını talep edebilmektedirler. Kuşkusuz bu durumun gerçekleşebilmesi, siyasi sistemin yapısına bağlıdır. Örneğin, parlamenter demokrasilerde meclisin çoğunluğuna sahip hükümetlerin seçim zamanındaki değişiklikleri kabul ettirebilmesi mümkündür (Erdoğan, 2004: 55). Ayrıca Ito ve Park (1988) ve Chowdhury (1993)'e göre parlamenter sistemlerde genel seçimlerin yapılması sonucunu doğuran üç koşul söz konudur. Bunlar; (1) Anayasada belirtilen yasal iktidar süresinin sona ermesi, (2) Parlamentoda hükümete karşı güvensizlik oyununun kabul edilmesi, (3) Hükümetin parlamentoyu feshetme kararı alması. Yine Lachler bu faktörlere devlet başkanının girişimi ve yasama organlarının bir çıkmaz ile karşı karşıya kalması durumlarını da eklemiştir. 2. ve 3. koşulların varlığında, seçimlerin yasal sürenin bitiminden önce yapılabilme olasılığı parlamenter sistemlerdeki hükümet davranışlarını ve politik konjonktür dalgalanmalarının ortaya çıkışını ABD gibi başkanlık sistemine sahip ve seçimlerin yasal sürenin sonunda yapıldığı ülkelere farklı hale getirmektedir. Buna göre güvensizlik oyu ile iktidarı kaybetme olasılığı hükümetin seçim dönemi uzunluğunu kontrol veya tahmin edebilmesini güçleştirmekte dolayısıyla seçim tarihi hükümet açısından *tesadüfi bir değişken* haline gelebilmektedir. Bu koşullar altında hükümetlerin seçim kazanma amaçları doğrultusunda ekonomiyi manipüle etme yetenekleri sınırlanmakta ve fırsatçı dalgalanmaların ortaya çıkma olasılığı azalmaktadır. Güvensizlik oyununun kabul edilme olasılığının hükümet davranışları üzerine getirdiği sınırlama çok güçlü ise, parlamenter sistemlerde politik konjonktür dalgalanmalarının ortaya çıkmaması veya nadir olarak görünmesi mümkündür. Seçim tarihlerinin içsel olmasına neden olan bir diğer unsur hükümetin parlamentoyu feshedebilme olanağıdır. Bu durumda hükümet, seçim tarihini yeniden seçilme şansını maksimize edecek şekilde saptama yönünde stratejik bir güdü kazanabilmekte, dolayısıyla seçim tarihi önemli bir politika değişkeni haline gelebilmektedir. Buna göre hükümetin popülaritesini arttıran olumlu ekonomik koşulların var olması halinde seçimlerin yasal süre tamamlanmadan yapılması mümkün olduğu gibi,

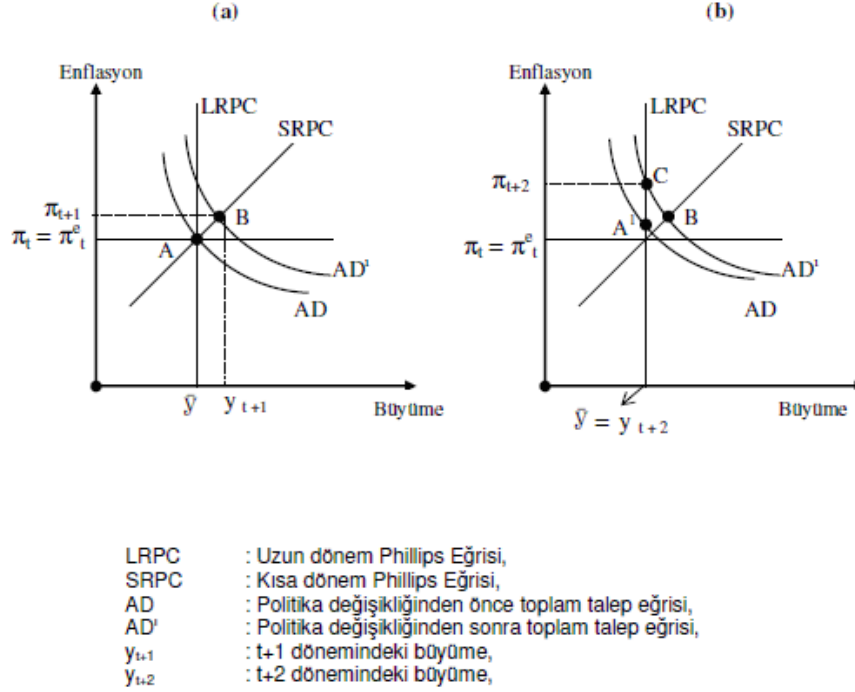
şanslarını artırmak için ekonomi üzerindeki kontrollerini kullanacakları şeklindedir. Seçmenlerin, yüksek gelir ve büyüme, düşük işsizlik ve enflasyona ilişkin “*oturmuş tercihleri*” olduğu için, iktidar partilerinin her seçim öncesinde seçmenlerin tercihlerine uygun ekonomik sonuçlar yaratmaya çalışmaları beklenmektedir (Alesina ve Roubini, 1990: 4–5; Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 3–4; Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 17–21; Telatar, 2004: 393–397).⁸⁹

popüleritenin düşük olduğu dönemlerde ertelenmesi de gündeme gelebilmektedir. Ito ve Park (1988) parlamenter sistemlerde parlamentoyu feshedebilme olanağının hükümetin karar problemini ve ekonometrik tahmin problemini karmaşık hale getirdiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda literatürde parlamenter sistemlerin yukarıda açıklanan farklılıkları dikkate alınarak hükümet davranışlarına ilişkin iki hipotez ortaya atılmıştır. İlk hipotez hükümetin parlamentodaki desteğini yitirmesi, pozisyonunu güçlendirmek istemesi veya gücü yeniden ele geçirmesini sağlayacak olumlu ekonomik koşulların varlığı gibi nedenler ile parlamentoyu dağıtarak erken seçim istemesi olasılığı çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu hipoteze “*siyasi sörf*” veya “*oportunistik kabine hipotezi*” veya “*fırsatçı seçim zamanlaması*” adı verilmektedir. Siyasi sörf hipotezine göre hükümet seçim istemek için yüksek büyüme/düşük işsizlik veya düşük enflasyonun geçerli olduğu doğru anı beklemeyi tercih etmekte yani ekonomiyi yeniden seçilme amacı doğrultusunda manipüle etmek yerine kamu sektörü dışında pozitif arz şoklarının meydana gelmesini beklemektedir. Hükümetin erken seçim istemek için bekleyebileceği süre yasal iktidar süresi ile sınırlıdır. Buradan hareketle ekonomik performansın bir fonksiyonu olarak tanımlanan “erken seçim isteme” eşliğinin yasal sürenin bitimine doğru değişeceği ileri sürülmektedir. Bu duruma göre başbakan veya koalisyon hükümetini oluşturan parti üyeleri, mümkün olduğu kadar uzun süre görevde kalmayı arzu ediyor olsalar da, seçim için “doğru zaman” yasal sürenin sonuna doğru yakalanmaktadır. Parlamenter sistemlerde hükümet davranışı hakkında ortaya atılan ikinci hipotez seçim zamanının ekonomi dışı faktörler tarafından belirlendiği varsayımı üzerine kuruludur. Buna göre siyasi skandallar vb. olumsuz gelişmeler sonucu hükümete karşı güvensizlik oyununun kabul edilmesi durumunda parlamenter sistemin başkanlık sistemine benzer şekilde işlediği söylenebilir. Seçim tarihi birkez saptandıktan sonra, hükümetin devresel dalgalanma zirvelerini (veya diplerini) seçim zamanı ile uyumlu hale getirebilmek amacıyla para ve maliye politikalarını kullanarak ekonomiyi manipüle etmesi mümkündür. Bu davranış hükümetin yeniden seçilme kaygılarıyla ekonomiyi manipüle etme olanağını vurgulaması nedeniyle Nordhaus tipi fırsatçı davranışa karşılık gelen “*manipülatif hipotez*” olarak isimlendirilmektedir (Telatar, 2000: 143- 144). İçsel seçim zamanlaması hakkında ayrıntılı bilgi için Inoguchi (1981), Ito ve Park (1988), Takatoshi (1989), Ito (1990), Roubini ve Alesina (1990), Kohno ve Nishizawa (1990), Kohno ve Yoshitaka (1990), Cargill ve Hutchison (1990), Chowdury (1993), Schultz (1995), Heckelmen ve Berument (1998), Smith (2003)’e bakılabilir.

⁸⁹ Literatürdeki bazı çalışmalara göre Nordhaus’un çalışması yakından analiz edilince modelin açık bir biçimde seçim dönemini içsel veya dışsal olarak belirtmemiştir. Bunun sebebi Nordhaus’un çalışmasında ele aldığı ülkeler arasında seçim dönemi dışsal olarak belirlenen ülkeler olduğu gibi içsel olarak belirlenen ülkeler de vardır. Bu bağlamda Nordhaus’un çalışmasında kullandığı *ABD ve İngiltere dışsal seçim zamanlamasına sahip ülkeler iken Kanada, Avustralya, Fransa, Almanya ve Japonya içsel seçim zamanlamasına sahip ülkeler arasındadır* (Sezgin, 2007: 141; Akalın ve Erkişi, 2007: 92). Türkiye’de de seçim zamanlaması içseldir. Yapılan çalışmaların neredeyse tamamında “manipülatif hipotezin” Türkiye için geçerli olduğu sonucu elde edilmiştir. *Yine Karakaş (2013) Türkiye’de erken seçimlerin iktisadi koşullar iyi olduğunda değil aksine iktisadi koşullar kötü olduğunda yani kriz dönemlerinde, hükümetlerin güvenoyu ile düşürülmeleri durumlarında ve siyasi skandallar durumlarında yapıldığını belirterek siyasi sörf hipotezinin Türkiye için geçerli olamayacağını dile getirmiştir. Bu da manipülatif hipotezi destekleyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok çalışmaya göre manipülatif hipotezin Türkiye için geçerli olması beklenen bir sonuçtur.* r. Türkiye için manipülatif hipotezi destekleyen çalışmalar için Bakırtaş (1998), Telatar (1999, 2000,2001), Ergun (2000), Asutay (2004), Bakırtaş ve Koyuncu (2005), Savaşan ve Dursun (2006), Aytun (2012), Karakaş (2013)’e bakılabilir. *Sonuç olarak şu söylenebilir ki seçim zamanının içsel mi yoksa dışsal mı alınması gerektiği konusunda henüz bir fikir birliği sağlanabilmiş değildir.*

2.2.1.1.2. Geleneksel Fırsatçı Modelin İşleyişi

Geleneksel fırsatçı modelin işleyişini anlamak için aşağıdaki iki şekilden faydalanılabilir;

Şekil 1. Geleneksel Fırsatçı Modelin İşleyişi

Kaynak: Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 21

Yukarıdaki şekilde cari enflasyonun beklenen enflasyona eşitliğini ($\pi_t = \pi_t^e$) ifade eden LRPC uzun dönemli Phillips eğrisini, cari enflasyonun beklenen enflasyona eşit olmadığı ($\pi_t \neq \pi_{t-1} = \pi_t^e$) SRPC ise kısa dönemli Phillips eğrisini temsil etmektedir. Şeklin a kısmında SRPC ile LRPC'nin kesiştiği A noktasında geçmiş dönem enflasyonu, cari dönem enflasyonu ve beklenen enflasyon birbirine ($\pi_t \neq \pi_{t-1} = \pi_t^e$) eşit olmakta ve aynı zamanda AD negatif eğimli toplam talep eğrisi de A noktasından geçmektedir. Örneğin t+1 döneminde seçim olacağı varsayalım. İktidar partisi ekonomiyi daha iyi hale getirebilmek için genişletici toplam talep politikası uygulayarak ekonomiyi B noktasına getirecek ve böylece ekonomiyi manipüle

etmiş olacaktır. B noktasında enflasyon beklenen enflasyondan daha yüksektir bu nedenle $\pi_{t+1} > \pi_t = \pi_{t+1}^e$ olacağından büyüme de “normal” düzeyinin üzerinde seyredecektir. Bu sayede de seçimler ekonomik büyümenin normalin üstünde gerçekleştiği bir dönemde gerçekleştirilmiş olacaktır. Enflasyon ise bu dönemde daha ılımlı bir artış gösterecektir. Kısa dönem Philips eğrisi ne kadar yatık olursa belli bir büyüme oranına ulaşmak için gerekli olan enflasyon artışı da o kadar küçük olacaktır. Şimdi de iktidar partisinin seçim öncesi genişletici politikalar sonucu yaratılan B noktasındaki iyi ekonomik sonuçlar nedeniyle yeniden seçildiğini varsayalım. Seçmenler t+2 döneminde bekleyişlerini t+1’deki beklenti hatalarından dolayı yeniden düzenleyerek t+1 dönemi gerçekleşen enflasyonunu yakalayacak şekilde revize ederler. t+1 döneminde yaşanan beklenmeyen enflasyon, t+2 döneminde ücretler ve üretime sirayet edecektir. Bu nedenle politika yapıcıları toplam talebi artırmaya devam etmediği sürece, t+2 döneminde AD eğrisi boyunca ekonomi C noktasına taşınacaktır. C noktasında büyüme doğal düzeyinde fakat enflasyon A noktasından daha yüksek düzeydedir. Bu nedenle hükümetler seçimlerden sonra enflasyonu aşağıya çekebilmek için daraltıcı politikalar uygulayacaklardır. Nordhaus’a (1975) göre bu daraltıcı toplam talep politikaları ekonomiyi sadece A noktasından daha yüksek enflasyona sahip olan A¹ noktasına taşıyacaktır. Bu nedenle hükümet yeniden seçildikten sonra t+1 dönemine göre daha yüksek enflasyon düzeyine sahip olacaktır. Özetle model seçimlerden önce büyümenin normal büyümenin üzerinde, işsizliğin ise normal işsizliğin altında ve ılımlı enflasyona sahip olacağını ima etmektedir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 21–22). Seçimleri takiben enflasyonda ortaya çıkan önemli artışlar, belli bir süre sonra ekonomik gerileme veya resesyon yoluyla düşürülecektir. Buradaki önemli nokta, seçim öncesi ekonomik genişlemenin enflasyonist sonuçlarının gecikme ile ortaya çıkacağı veri iken, ekonomik manipülasyonun ancak seçim sonrasında ortaya çıkmasına olanak verecek şekilde zamanlanmasıdır. Yukarıda bahsedilen ekonomik döngü optimal-altıdır; çünkü etkinlik

açısından faydasız ekonomik dalgalanmalar ve değişkenlik yaratmaktadır. Bu sayede politik konjonktürel dalgalanmalar, ortalama büyüme oranı veya işsizlik itibariyle hiçbir kazanç sağlamayan ortalama enflasyon artışı da yaratabilmektedir (Telatar, 2004: 399). Bu noktaya kadar yapılan açıklamalar açıkça göstermektedir ki, geleneksel fırsatçı eğilimlerin ortaya çıkışı, esas itibariyle genişletici iktisat politikası uygulamaları ile ortaya çıkarılan beklenmeyen enflasyon olgusunun, kısa dönemde işsizlik oranını doğal düzeyinden uzaklaştırması ile gerçekleşmektedir (Erdoğan, 2004: 59). Sonuç olarak Nordhaus modeli seçim dönemleri boyunca işsizlik ve enflasyonun seyri hakkında açık öngörüler sunmaktadır. Seçim döneminin ilk yarısında işsizlik artmakta, GSYİH ve enflasyon ise azalmaktadır. Seçim yaklaştığında yani iktidarın döneminin ikinci yarısında ise işsizlik azalmakta ve GSYİH artış göstermektedir. Seçimlerden hemen sonra da enflasyon artmakta ve ekonomide durgunluk yaşanmaktadır (Snowdan ve Vane: 2005: 471).

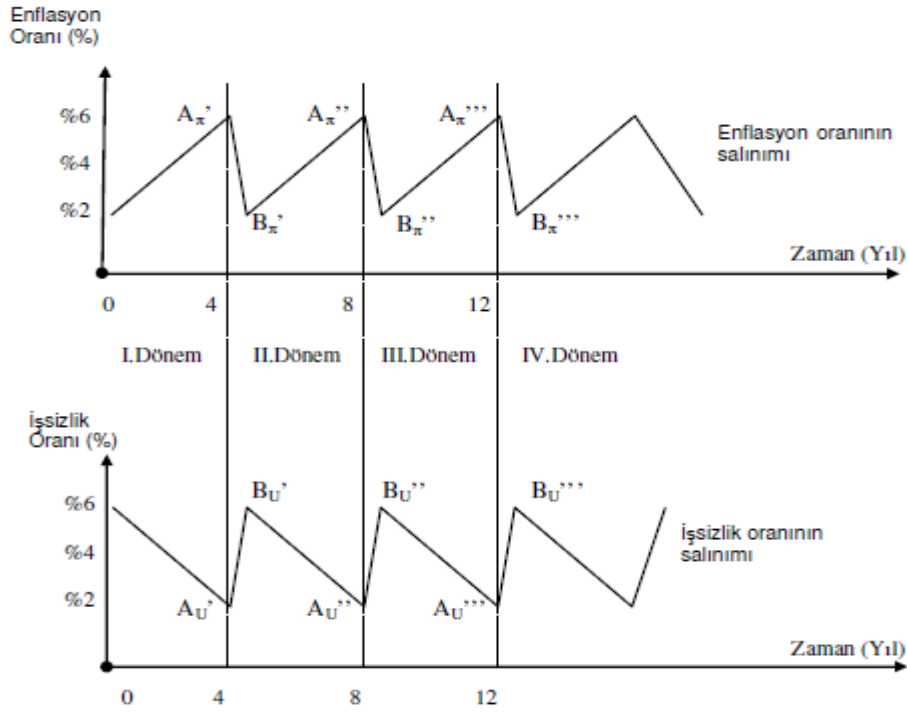
2.2.1.1.3. Geleneksel Fırsatçı Modelin Kısa Dönem İşleyişi

Geleneksel fırsatçı modelin kısa dönem⁹⁰ davranışı incelenirken Nordhaus, seçmenlerin *zayıf hafızaya* sahip olduklarını varsaymaktadır. Bu varsayıma göre seçmenler, kısa bir süre önce gerçekleşen olaylara, geçmişte gerçekleşmiş olaylardan daha fazla önem vermektedirler. Bu durumda T'nin seçim döneminin uzunluğunu ve z'nin seçmenlerin hafızalarının zayıflık derecesini gösterdiği diferansiyeli aşağıdaki gibi elde edebiliriz;

$$V_T = \int_0^T g(U_t, \dot{P}_t)_e^{zt} dt \quad (8)$$

⁹⁰ Nordhaus'un modelinde zaman *kısa dönem* ve *uzun dönem* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kısa dönem seçim öncesi ve seçim yılını ve/veya seçim yılını ve seçim sonrası yılı içeren 1 yıllık süreyi kapsamaktadır. Uzun dönem ise bir seçimden diğer seçime kadar ki 4 yıllık süreyi içermektedir (Onur, 2001: 161).

Yukarıdaki (8) nolu denklemdeki değiştirilmiş oy fonksiyonuna göre seçmenler içinde buldukları dönemde enflasyon ve işsizlikten hükümeti sorumlu tutsalar da, zayıf hafızalarının, iktidardaki politikacılara onları sistematik olarak aldatma olanağı tanıdığını ifade etmektedir. Nordhaus'un modelinde kısa dönemli politik konjonktür şu şekilde ortaya çıkmaktadır; İktidar partisi seçim öncesi dönemde daha fazla oy almasını sağlayan düşük işsizliğe ulaşabilmek için toplam talebi genişletme yoluna gidecektir. Bu sayede işsizlik oranı düşecek fakat azalan işsizlik oranının bir maliyeti olarak enflasyon oranı artış gösterecektir. Seçimlerden hemen sonra ise enflasyon yine artış eğilimi göstermeye devam edecektir. Enflasyonu düşürmek zorunda olan hükümet bu defa seçim sonrasında toplam talebi azaltma yoluna gidecek ve toplam talebin azalmasıyla enflasyondaki azalışla birlikte bu kez işsizlik artacaktır. Seçmenler zayıf hafızaya sahip olduklarından hükümetin izlemiş olduğu "*seçim öncesi genişletici politika seçim sonrası daraltıcı politika*" stratejisi bir sonraki seçimde de uygulanmaya devam edecektir (Snowdan ve Vane, 2005: 470- 471). Şekil 2'de hükümetlerin kısa dönemde uyguladıkları politikalar sonucunda enflasyon ve işsizlikte ortaya çıkan salınımlar görülmektedir.

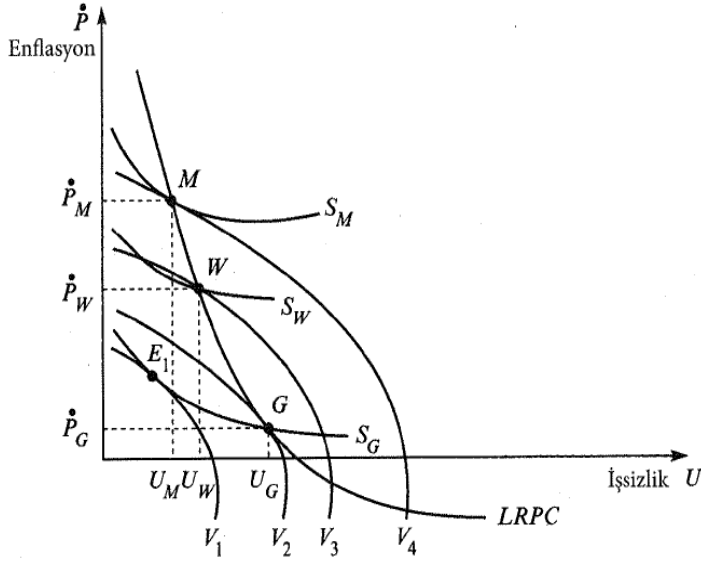
Şekil 2. Geleneksel Fırsatçı Modelde İşsizlik ve Enflasyonun Salınımı

Kaynak: Nordhaus, 1975: 185.

Sonuç olarak kısa dönemde iktidar partisi kısa dönem enflasyon ve işsizlik oranlarını kendi çıkarları doğrultusunda ayarlayarak iktidarda kalabilecektir. Çünkü iktidar partisinin bir sonraki seçim döneminde de seçilebilmek için, ekonomi politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktan hiçbir zaman vazgeçmeyecek, her seçim döneminde ekonomi uyarılarak oluşturulan düşük işsizlik ve buna eşlik eden düşük enflasyon politik konjonktür dalgalanmalarının oluşmasına sebep olacaktır (Erkişi, 2007: 72- 73).

2.2.1.1.4. Geleneksel Fırsatçı Modelin Uzun Dönem İşleyişi

Nordhaus'un modelinde demokratik sistemlerin uzun dönemli değiş-tokuşa optimalden daha düşük işsizlik ve daha yüksek enflasyon düzeyine sebep olacağı varsayılmaktadır.

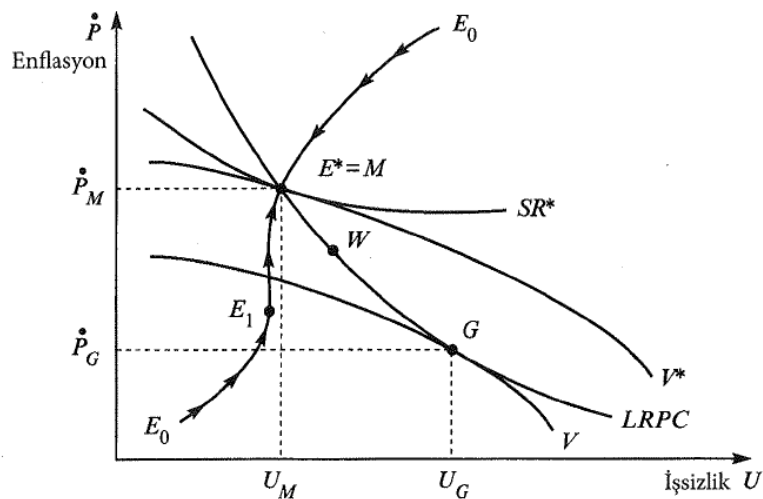
Şekil 3. Geleneksel Fırsatçı Modelin Uzun Dönem İşleyişi

Kaynak: Nordhaus, 1975: 177.

Şekil 3’de LRPC uzun dönem Philips eğrisini, S_G , S_w ve S_M kısa dönem Philips eğrilerini, V_1, V_2, V_3 ve V_4 ise toplam oylama fonksiyonlarını temsil etmektedir. Her bir toplam oylama fonksiyonu veri bir politika için seçmenlerin vereceği oyları temsil etmekte ve eş oy eğrileri olarak isimlendirilmektedir. Eş oy eğrileri belirli oy seviyelerini yaratan işsizlik-enflasyon bileşimlerini göstermektedir (Erkişi, 2006: 76). Ekonominin başlangıçta Şekil 3’deki G noktasında olduğunu varsayalım. İktidar partisi yeniden seçilebilmek için seçim öncesinde genişletici politika uygulayarak S_G eğrisi üzerindeki E_1 noktasına gelecektir. S_G eğrisi, V_1 fonksiyonuna E_1 noktasında teğet olduğundan bu nokta hükümetin erişebileceği en iyi konumu ifade etmektedir. E_1 noktası uzun dönem Philips eğrisinin solunda konumlandığı için bekleyişler daha yüksek enflasyon oranına uyarlandıkça S_G eğrisi sağa kayacaktır. Tam aksine kısa dönem seçim sonucunu gösteren nokta LRPC’nin sağında ise iktidar partisi

ekonomiyi LRPC üzerinde bir noktaya geri getiren politika seçimleriyle popülaritesini arttırabilecektir.

Nordhaus modelinin birçok seçim üzerinden harekete geçen uzun dönem dinamikleri, E_0E_0 eğrisinin seçim sonuçlarının geometrik yerini temsil ettiği aşağıdaki Şekil 4’de gösterilmektedir. Modelde uzun dönemde denge E_0E_0 eğrisinin LRPC’yi kestiği $E^* = M$ noktasında belirlenmektedir. M noktası hem LRPC’nin hem de S_M eğrisinin üzerinde yer aldığından hükümetler kısa dönem değiş-tokuş eğrisi boyunca hareket ederek performansını arttıramamaktadır çünkü S_M aynı zamanda V_4 eş oy eğrisine teğettir. Kısa dönem Philips eğrisi ne kadar yatıksa, durağan denge enflasyon oranı da o kadar yüksek olacaktır. Birçok seçim sisteminde görülen fırsatçı davranışın ilgi çekici sonucu, modelin uzun dönem çözümünün M noktasıyla gösterilen miyop durumla örtüşmesidir. *Bu nedenle demokratik sistemlerin optimal olandan daha yüksek enflasyon ve daha düşük işsizlik düzeyini ifade eden bir durağan dengeye bir diğer deyişle enflasyon eğilimine yol açtığı öngörülmektedir* (Snowdan ve Vane, 2005: 469- 470).

Şekil 4. Geleneksel Fırsatçı Modelin Uzun Dönem Çözümü

Kaynak: Nordhaus, 1975: 180.

2.2.1.1.5. Geleneksel Fırsatçı Modelin Çıkarımları

Geleneksel fırsatçı modelin test edilebilir ampirik çıkarımları şu şekildedir;

1. Seçim yılında veya seçimlerden iki yıl önce ekonomide genişleme görülmektedir. Bu nedenle bu dönemde GSMH’da doğanın üzerinde bir artış görülürken işsizlik de doğal düzeyinin altına inmektedir.
2. Seçimlerden hemen önce ve hemen sonra enflasyonda yükselme eğilimi görülmektedir.
3. Seçimlerden sonra enflasyonda düşüş ile birlikte ekonomide durgunluk görülmektedir.
4. Farklı hükümetlerin politikaları ve bu politikaların yarattığı sonuçlar arasında herhangi bir farklılık yoktur.
5. Seçim dönemlerinde büyümenin yüksek ve işsizliğin düşük olması durumunda iktidar partisi yeniden seçilmektedir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 4; Telatar, 2004: 408; Saraç, 2005: 44).

2.2.1.1.6. Geleneksel Fırsatçı Modelin Değerlendirmesi

Nordhaus (1975)’a ait olan Geleneksel Fırsatçı Model ampirik olarak her zaman desteklenmemiş olduğu gibi teorik açıdan da bazı varsayımları eleştirilmiştir (Sezgin, 2005: 55). Modele genellikle *üç noktada* eleştiri yapılmaktadır. Bunlardan ilki “*hükümetlerin para politikasını yeniden seçilebilmek için kullandıkları*” varsayımının Merkez Bankalarının genelde bağımsız olmaları nedeniyle geçersiz olmasıdır. Nordhaus’un bu varsayımına bir eleştiri de *Schultz (1995)’dan* gelmiştir. Çünkü ona göre para ve maliye politikası kararları iktidar tarafından değil genellikle bürokratlar tarafından uygulamaya konmaktadır. Örneğin kamu harcamaları ve vergilerin toplanması bürokratların elindeyken, para arzı ve faiz oranı ile

ilgili kararlar genellikle Merkez Bankası tarafından alınmaktadır (Erkişi, 2007: 82- 83).⁹¹ Ayrıca günümüzde iktidarlara uluslararası güçler tarafından da bazı sınırlamalar getirilmektedir. Örneğin Türkiye için AB'ye girme çabaları iktidarların birçok davranışına sınırlamalar getirmiştir. Yine iktidarların davranışlarına ülke içindeki bazı güçler tarafından da kısıtlamalar getirilebilmektedir. Mesela günümüzde iktidarların çoğunluğu tek parti tarafından değil koalisyonlar tarafından oluşturulmaktadır. Bu durum da iktidarların davranışlarına birçok sınırlandırmalar getirebilmektedir (Sezgin, 2005: 55). Bu durumda hükümetlerin iktisadi politika araçları üzerinde tam kontrole sahip olduğunu varsaymak uygun olmamaktadır.⁹²

*Teoriye ikinci eleştiri, seçmenlerin naif ve irrasyonel oldukları varsayımındır.*⁹³

Çünkü teoriye göre fırsatçı dalgalanmaların oluşabilmesi için seçmenlerin irrasyonel olmaları zorunludur.⁹⁴ Aksi halde seçmenler, iktidarın ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda uyardığını anlayacaklar ve böylece politik konjonktür dalgalanmaları meydana gelmeyecektir. Yine modelde seçmenler sadece enflasyon beklentisi konusunda değil ancak iktidarın performansını değerlendirmede de naiftirler. Ayrıca seçmenlerin irrasyonel oldukları gözleme dayalıdır. Bu konuda Drazen (2000) irrasyonel davranışların gözlemlenmesinden, seçmenlerin irrasyonel olduğu sonucunun çıkarılamayacağını ileri sürmüştür. Bunun nedeni, oylama karar süreçlerinin nasıl olduğu ve işlediği konusunun seçmenler tarafından yeterince anlaşılammış olmasıdır. Bu durumda Drazen (2000), daha makul bir yaklaşımın, politik konjonktür dalgalanmalarının rasyonel bekleyişler ile tutarlı olup olmadığının araştırılması olacağını

⁹¹ Bu eleştiriye *Woolley ve Beck'in* getirdiği karşı bir argüman, Merkez Bankasının, seçim yılında faiz oranlarındaki ani hareketlerin önüne geçmek için iktidarın para politikası konusundaki baskılarına karşı koyamama yönünde eğilimli olabileceğidir (Hızlı, 2012: 36).

⁹² Bazı iktisatçılara göre Nordhaus (1975) para politikasını doğrudan etkileyebileceği düşüncesiyle, Philips eğrisi ilişkisinden faydalanarak, para politikası aracılığıyla işsizliğin azaltılacağı üzerinde durmuş maliye politikasına hiç değinmemiştir. Oysa günümüzde ekonominin istikrarı açısından para politikası otoritelerinin özerkliği üzerinde durulmakta, böylece politikacıların elinde daha çok maliye politikasının kaldığı görülmektedir (Saraç, 2005: 45).

⁹³ Ayrıca kimi iktisatçılar modelin iktidar partilerin sadece fırsatçı davranışa sahip olduğu ve iktidarların partizan da davranabileceklerinin modelde ihmal edildiğine değinirler (Saraç, 2005: 45).

⁹⁴ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için *McCallum (1978)*'e bakılabilir.

belirtmektedir. Drazen (2000)'e göre seçmenler ekonominin politik amaçlı uyarılması sonucu, seçim öncesinde iktisadi faaliyetlerde meydana gelen canlanmayı takiben, seçim sonrasında yüksek enflasyon ve yüksek işsizliğin izleyeceğini bilmektedir. Bu nedenle seçmenler seçim öncesi politik amaçlı ekonomiyi uyararak iktidarı, seçimlerde ödüllendirmek yerine oy vermemek suretiyle cezalandıracaktır

Son eleştiri ise modelin Philips eğrisine dayandırılması ve işsizliğin beklenmedik enflasyon vasıtasıyla düşürülmesi ile maliye politikasının özellikle de transfer harcamalarının önemli bir role sahip olmasına karşılık modele dâhil edilmemiş olmasıdır (Erkişi, 2007: 83-84).⁹⁵

2.2.1.1.7. Geleneksel Fırsatçı Modele İlişkin Literatür Taraması

Nordhaus (1975) Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisini test etmek için Avusturya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Yeni Zelanda, İsveç, İngiltere ve ABD ülkelerinin 1947- 1972 dönemine ait işsizlik verilerini kullanmıştır. Çalışması sonucunda bazı ülkeler için teorinin varsayımını geçerli olduğunu, bazıları için geçersiz olduğunu görmüştür. Bu ülkelerden Avusturya, Kanada, Japonya ve İngiltere için teori geçerli iken Fransa ve İsveç için geçerli olmadığı sonucuna varmıştır (Nordhaus, 1975: 185- 189). Nordhaus (1975)'un çalışmasının ardından, Mac Rae (1977) teoriyi ABD için 1957- 1972 periyodunu dikkate alarak test etmiştir. Enflasyon ve işsizlik verilerini kullanarak yaptığı dinamik analizi sonucunda, politik konjonktür dalgalanmalarına rastlandığını dile getirmiştir (Mac Rae, 1977: 262). Daha sonra McCallum (1978) 1949–1974 dönemine ait ABD işsizlik verilerini kullandığı çalışmasında teoriyi destekler sonuçlar elde edememiştir.⁹⁶ Alesina ve Roubini

⁹⁵ Rogoff (1990), Cukierman ve Meltzer (1986) bu eksikliği gidermek için Philips eğrisi yerine iktidarın bütçesini bulundurmıştır.

⁹⁶ Geleneksel Fırsatçı modeli test eden diğer çalışmalar için Paldam (1979, 1981), Lewis-Beck (1968), Golden ve Poterba (1980), Schultz (1995), Kenneth (1995), Khemani (2000), Whitehead (1990), Haggard ve Kaufman (1990), Soh (1986), Ames (1987), Lachler (1978, 1982), Beck (1982), Thompson ve Zuck (1983), Maloney ve Smirlock (1981), Veiga (1999), Block (2002, 2003), Remmer (1983), Thames (2001), Persson (2003), McCallum

(1992) 18 OECD ülkesi için yaptıkları analizlerinde enflasyon için teoriye uygun sonuçlara rastlarken iktisadi büyüme için teoriye uygun sonuçlar elde edememişlerdir (Alesina ve Roubini, 1992: 683).

Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004) Türkiye için 1987:1- 2003:1 dönemi için GSYİH, enflasyon ve bütçe açıklarına ait çeyrek yıllık verilerle Nordhaus'un modelini test etmişlerdir. Analizlerinin sonucunda bütçe açıkları üzerinde politik konjunktür dalgalanmalarına rastlarken, enflasyon ve büyüme üzerinde politik konjunktür dalgalanmaları olmadığı sonucuna varmışlardır (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004: 1).

Ergun (2000) Türkiye için 1987- 1999 dönemine ait para politikası için GDP, enflasyon, M0, M1, M2, M2Y, 3 aylık TL mevduat faizi, 3 aylık \$ mevduat faizi, nominal ve reel hazine ihale faiz oranı ve bankalararası faiz oranını, maliye politikası için toplam kamu gelirleri, vergi gelirleri, direk ve indirek gelirler, portföy, faiz ve rant gelirleri, toplam kamu harcamaları, faiz dışı harcamalar, personel ve yatırım harcamalarını kullanmıştır. Çalışmasında vergi gelirleri ve GDP'de politik konjunktür etkisine rastlamazken, enflasyon ve M0 için net bir sonuç elde edememiştir. Diğer değişkenlerde ise Nordhaus'un modeline uygun olarak politik konjunktür dalgalanmalarına rastlamıştır. Elde ettiği bir diğer sonuca göre hükümetler seçim öncesinde parasal büyüklükleri kullanarak ekonomiyi manipüle ederlerken, seçim sonrasında ise faiz oranlarını kullanarak ekonomiyi düzeltmeye çalışırlar (Ergun, 2000: 29- 30).

Özatatay (1999) 1982: 01- 1996: 01 dönemi için para politikası göstergesi olarak M0 ve MB'nin net iç varlıklarını maliye politikası göstergesi olarak ise faiz dışı kamu transfer harcamaları ile diğer kamu transfer harcamalarını Türkiye için test etmiştir. Nordhausyen modelin M0 ve faiz dışı kamu transfer harcamaları için geçersiz olduğunu, MB'nin net iç

ve Nelson (2000), Treisman ve Gimpelson (2001), Spakanos (2001), Thomas (2002), Khemani (2004), Gali (2009), Vaaler ve Schrage (2005), Leamer (2007), Potrafke (2012), Calderon ve Fuantez (2010)'e bakılabilir.

varlıkları ve diğer kamu transfer harcamaları için ise geçerli olduğunu belirtmiştir (Özatay, 1999: 13).

Telatar (2000) Türkiye için 1986:01- 1997:10 dönemi için enflasyon oranları üzerinde Nordhaus'un modelini destekler politik konjonktür dalgalanmalarının olup olmadığını test etmiştir. Sonuç olarak beklenisinin aksine enflasyon oranları üzerinde politik konjonktür dalgalanmalarına rastlamadığına değinmiştir (Telatar, 2000: 133).

Bakırtaş ve Koyuncu (2005) 1987: 01- 2003: 06 dönemi için Türkiye'de enflasyon, GSYİH, M1, bankalararası faiz oranı ve kamu kesimi nihai tüketim harcamaları için Nordhausyen teorinin geçerli olup olmadığını sınımlardır. GSYİH ve kamu kesimi nihai tüketim harcamaları için teorinin geçerli olduğunu aksine enflasyon, bankalararası faiz oranı ve M2 için geçerli olmadığını dile getirmişlerdir (Bakırtaş ve Koyuncu, 2005: 65).⁹⁷

2.2.1.2. Geleneksel Partizan Model

Politik konjonktür teorisinin Hibbs (1975, 1977)⁹⁸ tarafından *Parti Kontrol Modeli* ile geliştirilen geleneksel partizan teorisi, siyasi partilerin nominal ve reel ekonomik performansa farklı şekilde ağırlık verdiği yoğunlaşmaktadır (Hibbs, 1994: 1).⁹⁹ Geleneksel partizan modelin en önemli varsayımı politik partilerin amacının kendi çekirdek seçmenlerine uygun

⁹⁷ Politik konjonktür teorilerinin Türkiye'de geçerli olup olmadığına ilişkin çalışmalar için *Şen (2006), Karakaş (2013), Akalın ve Erkişi (2007), Akarca (2013, 2014), Akarca ve Tansel (2004,2006, 2012), Aslan ve Bilge (2009), Asutay (2004, 2005, 2006), Aytun (2012), Bakırtaş (1998), Bakırtaş ve Koyuncu (2005), Erdoğan ve Bozkurt (2009), Eren ve Bildirici (1999, 2001), Heckelmen ve Berument (1998), Kanca (2011, 2012), Karaca (2003), Kuşat ve Dolmacı (2011), Kuzu (2001), Onur (2001, 2002, 2003, 2004), Özkan ve Tarı (2011), Parlaktuna ve Bahçe (2006), Savaşan ve Dursun (2006), Sayan ve Berument (1997), Sezgin (2007, 2010), Şanlısoy ve Kök (2010), Telatar (2001), Tutar ve Tansel (2000), Hazama (2003, 2006), Başlevent (2005), Başlevent vd. (2009), Gayğusuz (2012), Arslan (2011), Çinko (2005), Çarkoğlu ve Hinich (2006), Çarkoğlu (1998, 2002,2008, 2012, 2011), Çarkoğlu vd. (2014), Toros (2011), Bacik (2007), Kesgin (2012), Berument ve Malatyalı (1998), Özatay (2007), Yamak ve Yamak (1999), Varım (2000)'e bakılabilir.*

⁹⁸ Geleneksel partizan teorisinin ortaya çıkması ve gelişmesi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için *Hibbs (1978, 1981, 1982a, 1982b, 1986, 1987a, 1987b, 1988, 1992, 1994), Hibbs ve Madsen (1981), Hibbs vd. (1982)'ye* bakılabilir.

⁹⁹ Hibbs bu teoriyi uzun dönem süren çalışmaları sonucunda geliştirmiştir. Önceleri politik veri (A) ile iktisadi veri (B) arasında çok güçlü bir korelasyona rastlamıştır. Bu veri setlerinden politik veri seti olarak sol yanlı partilerin payını iktisadi veri seti için enflasyon ve işsizlik rakamlarını kullanmıştır. Sol yanlı hükümetlerin parti paylarının artması ile birlikte işsizlikte bir azalma enflasyonda ise artış olduğu sonucuna ulaşmıştır. Nihayetinde A'nın B'ye neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fakat elde ettiği bu sonuç çeşitli nedenlerle çok tartışma yaratmıştır. Bu tartışmalar için *Paldam'a (1997)* bakılabilir (Paldam, 1997: 357- 358).

politikaları uygulama isteğinde olduklarıdır (Hibbs, 1992: 361- 362). Bir diğer deyişle geleneksel fırsatçı modelden farklı olarak bu modelde, siyasi partiler birbirlerinden farklı gayelere sahiptirler (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 45).¹⁰⁰ Dolayısıyla seçimlerden hemen önce ekonomide fırsatçı dalgalanmaların meydana geleceğini savunan geleneksel fırsatçı modelden ziyade bu model, siyasi partilerin sistematik olarak uyguladıkları iktisat politikalarındaki farklılıklara yoğunlaşmaktadır (Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 2; Schultz, 1995: 82).¹⁰¹ Bu anlamda model, iktisat politikalarındaki politik sinyallere işaret ederek iktisadi sonuçlarda meydana gelen değişikliklerin iktidarda meydana gelen değişikliklerle ilintili olduğuna vurgu yapmaktadır. Hibbs bu modelinde sol partilerin iktidarda olduğu dönemlerde sağ parti dönemlerine göre daha fazla genişletici politikalar uyguladığını bu nedenle sol parti dönemlerinde daha yüksek büyüme ve daha düşük işsizlik düzeyine¹⁰² erişileceğini belirtmiştir (Hibbs, 1992: 361- 362).¹⁰³ Bir diğer deyişle sol yanlı ve sağ yanlı partiler sömürülebilir Philips eğrisi¹⁰⁴ üzerinde farklı enflasyon ve işsizlik kombinasyonlarını temsil eden noktaları seçerler. Bu anlamda sol yanlı hükümetler işsizlikle mücadele uğruna enflasyon maliyetine katlanmayı göze alırlar (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 45). Dolayısıyla sol eğilimli partilerin iktidarında *Keynesyen makroekonomik politikalar* tercih edilirken, sağ partilerin iktidarında devlet müdahaleciliğinin gereksizliğine inanan yaklaşımların görüşleri bir diğer deyişle *denk bütçe politikası* tercihi ön plana çıkmaktadır

¹⁰⁰ Fırsatçı modellerde iktidar partilerinin seçim dönemlerinde oylarını maksimize etmeye çalışmalarından dolayı fırsatçı oldukları varsayılmaktadır. Oysa *Frey ve Schneider'e (1958)* göre iktidar partilerinin davranışlarının daha geniş bir perspektifte ele alınması gerekir. Çünkü hükümetlerin kendi ideolojik planlarını yerine getirmek amacıyla kullanabilecekleri “*inisiyatifte bağlı*” ve “*bağlayıcı olmayan*” güce sahip olduklarının da dikkate alınması gerekir. İktidar partilerinin ideolojik olarak davrandıklarını kabul eden ilk çalışma Hibbs'e (1975, 1977) aittir (Telatar, 2004: 413).

¹⁰¹ Alesina'ya (1988a) göre siyasi partilerin ideolojik olarak davrandıklarının kabul edilmesiyle birlikte “ortanca seçmen teoremi” geçerliliğini yitirecektir. *Wittman (1977, 1983), Calvert (1988a) ve Alesina'nın (1988a)* çalışmaları bu durumu kanıtlar niteliktedir.

¹⁰² Hibbs (1978) “*On The Political Economy of Long Run Trends in Strike Activity*” çalışmasında 1930'lu yıllarda ve 2. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Sosyal Demokrat ve İşçi Partileri ile yönetilen ülkelerde işçi grevlerinde çok ciddi düşüşlerin yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun nedenini de bu ülkelerde sol partiler tarafından uygulanan genişletici politikalar sonrası ulaşılan “*refah devletine*” bağlamaktadır. (Hibbs, 1978: 165).

¹⁰³ Hibbs makalelerinde ABD için Demokrat ve İşçi partileri ile sol yanlı hükümeti, Cumhuriyetçi ve Muhafazakâr partiler ile sağ yanlı hükümeti ifade etmiştir.

¹⁰⁴ Hibbs'in partizan modeli de tıpkı geleneksel fırsatçı model gibi “*sömürülebilir Philips eğrisi*” varsayımına dayanmaktadır (Alesina ve Roubini, 1990: 1).

(Erdoğan, 2004: 61- 62). Özetle siyasi partiler geleneksel fırsatçı modelden farklı olarak birbirlerinden farklı politikalara sahiptirler. Hibbs farklı partilerin farklı amaçlara sahip olmasını tartışmasız kabul etmiş ve belirli bazı ideolojik hedefleri izleyen politikacıları partizan olarak nitelendirerek, partilerin makroekonomik politikalar¹⁰⁵ hakkındaki tercihleri arasındaki farklılıklar üzerinde durmuştur.¹⁰⁶ Geleneksel partizan teoride ideoloji Downsçu analizdeki kullanımından farklı bir anlam taşımaktadır. Downsçu yaklaşımda iktidarı ele geçirme amacıyla motive edilmiş partiler ideolojileri belirsizlik ile başa çıkma aracı olarak kullanılmaktadırlar. Dolayısıyla geleneksel fırsatçı modelde partilerin seçimleri kazanmak amacıyla politikalarını belirledikleri kabul edilirken, geleneksel partizan teoride ise ideoloji bir araç olmaktan çıkarılarak bir amaç haline getirilmekte ve partilerin kendilerini destekleyen seçmen gruplarının tercih ettiği politikaları temsil ettiği kabul edilmektedir.¹⁰⁷ Böylece partilerin ideolojileri çerçevesinde belirlenen politikaları uygulamak amacıyla seçimleri kazanmak istedikleri varsayılmaktadır (Telatar, 2004: 413- 414). Özetle, fırsatçı siyasi partiler sadece seçimleri kazanmak maksadıyla politika seçerlerken, partizan politikacılar ise kendi seçmenlerinin istediği politikaları uygulayabilmek için seçimi kazanmayı arzu etmektedirler (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 45).¹⁰⁸

¹⁰⁵ Geleneksel partizan teoride makroekonomik politikaların büyüme üzerindeki etkisi *sürekli* iken daha sonra anlatılacak olan rasyonel partizan teori de ise *kısa süreli ve geçicidir*.

¹⁰⁶ *Havrilesky (1987)* ise partizan teorisinin gelirin yeniden dağılımına dayalı ilginç bir formülasyonunu yapmıştır. Modele göre liberal yönetimler geliri yeteneksiz düşük gelirli işgücüne doğru dağıtmak istemektedir. Bu nedenle de liberal hükümetler reel çıktıyı artırabilmek adına “parasal sürprizlerle” daha çok ilgilenirler (Alesina ve Sachs, 1988: 65). Aslında partizan teorisinin altında yatan temel düşünce siyasetçilerin politikaları gelir dağılımına bağlı olarak belirledikleridir. Bu nedenle makroekonomik sonuçlar çok önemli yeniden dağılım etkilerine sahiptir. Genelde solu destekleyen düşük gelir grupları resesyon dönemlerinde yüksek gelir gurubuna oranla daha fazla zarar görmektedir. Bunu önleyebilme adına da sol yanlı hükümetler genelde ekonomiyi resesyondan uzak tutmaya çalışarak düşük gelire sahip olanların gelirlerinin düşmesini önlemeye çalışmaktadır (Alesina, 1989: 61).

¹⁰⁷ Bu nedenle Türkçe literatürde geleneksel fırsatçı model “*ideolojik politik dalgalanmalar modeli*” olarak da adlandırılmaktadır.

¹⁰⁸ Geleneksel partizan teori kimi zaman partizan politikaların ekonomi üzerinde kalıcı etki yaratıp yaratmadığına ve bu tür politikaları hükümetlerin ısrarla takip edip etmediklerine göre “*güçlü partizan teori*” ve “*zayıf partizan teori*” olarak kategorize edilmektedir. Güçlü partizan teoride partizan iktisadi öncelikler, hem iktisadi amaçlar ve politik davranışların motivasyonun da hem de ekonomi üzerinde ısrarcı etkilerde görülebilmektedir. Güçlü partizan teoride hükümetin ekonomiyi manipüle etme yeteneği vardır. Ekonomiyi partizan hedefler için manipüle etme güçlü partizan teorisinin bir sonucudur. Güçlü partizan teori Hibbs’in geleneksel partizan modeli ile özdeşleşmiştir. Bu nedenle güçlü partizan teoride politikacıları motive eden tek şey ideolojidir ve yeniden seçilebilme çok da önemli değildir. Zayıf partizan teoride ise partizan iktisadi teori her

Geleneksel partizan teoride enflasyon ve işsizlik tercihlerinin belirlenmesinde farklı toplumsal sınıfların etkili olduğu vurgulanmaktadır (Hibbs, 1992: 361- 362).¹⁰⁹ Bir diğer deyişle Hibbs'in analizi *bölüşüm sorunu* temelinde şekillenmektedir. Bu anlamda sol partilerin çekirdek seçmeni, en önemli düşük statülü işlerden geliri olan, servetlerini daha çok beşeri sermaye olarak tutan bir diğer deyişle düşük gelirli işçi sınıfıdır. Bu nedenle bir durgunluk ortamında bu grubu etkileyecek en önemli sorun işsizlik olmaktadır. Dolayısıyla, yaşamlarını sürdürebilmeleri toplam talepte meydana gelecek dalgalanmalarla oldukça ilintili bulunmaktadır (Yıldırım, 2009b, 3). Bunun için sol hükümetler genişletici politikalar uygulayarak işsizliği azaltmaya gayret ederler.¹¹⁰ Sağ yanlı partilerin destekçileri ise daha çok finansal ve reel sermaye sahibi kesimden oluşan yüksek gelire sahip üst düzey seçmen grubundan oluşmaktadır. Yüksek gelir gruplarının çok farklı kanallardan gelir sağlama imkânları bulunmaktadır.¹¹¹ Örneğin, finansal varlıklarının yanı sıra gayrimenkuller de bu gibi kesimlerin en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Enflasyon oranındaki artışların söz konusu gelir kaynaklarına ilişkin belirsizliği arttırması nedeniyle, sağ yanlı partiye oy veren yüksek gelirli seçmenler enflasyondan daha çok zarar göreceklerinden enflasyondan çok

zaman takip edilmemektedir. Bu teoride iktidarların fırsatçı ve ideolojik tutumları arasında bir değiş-tokuş vardır. Bu nedenle geleneksel fırsatçı modelden ve güçlü partizan teoriden farklı bir yönde bulunmaktadır. Model özünde hükümet popülaritesine yoğunlaşmaktadır. Hükümetler halk nezninde popülaritelerini yüksek seviyede tutabilmek adına fırsatçı ile ideolojik politikalar arasında gidip gelmektedirler. Hükümetin temel amacı ana muhalefet partisinden daha popüler olabilmektir. Çünkü hükümetin seçimi yeniden kazanabilmesi için popülarlığını arttırarak herkesin sevgisini kazanması ve yeniden lider olması gerekmektedir. Hükümetin gerçek popülarlığı yani liderliği eleştirel popülarlıktan daha fazla ise seçimlerde kendini güvende hissedecektir. Hükümet popülarlığının yüksek olduğu dönemde ideolojik davranışlarda bulunurken, popülaritesinin düşük olduğu dönemlerde bir diğer ifadeyle popülaritesini kaybettiği dönemlerde fırsatçı tutumlar sergileyecektir (Garratt, 1998: 14- 15; Sezgin, 2005: 66- 67). Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için *Alesina ve Roubini (1990) ve Garratt'a (1998)* bakılabilir.

¹⁰⁹ Hibbs sonradan "*The Political Economy of Industrial Democracies*" ve "*Income Distribution in United States*" çalışmalarıyla parti desteklemenin sınıf temelli teorisini geliştirmiştir (Paldam, 1997: 358).

¹¹⁰ Hibbs seçimler sonrasında uygulanan daraltıcı ve deflasyonist makroekonomik politikaların genel mantığının "*genişletici politikalar sonucu oluşan enflasyonun ücret ve maaş kazancı elde edenlerin gelirini olumsuz etkilediği bilhassa fakirlerin iktisadi refahını azalttığına*" dayandığını belirtmiştir. Oysa Hibbs'e göre literatürde yapılmış çoğu ampirik çalışma bu argümanı destekler nitelikte değildir. Hibbs bu çalışmalara örnek olarak; Blinder ve Esaki (1976), "*Macroeconomic Activity and Income Distribution in Postwar U.S.*", Hollister ve Palmer (1972), "*The Impact of Inflation on the Poor*", ed. Boulding ve Metcalf (1970), "*Analyzing the American Income Distribution*", Schultz (1969), "*Secular Trends and Cyclical Behaviour of Income Distribution in the United States: 1944-1964*" 'ü göstermiştir (Hibbs, 1977: 1468).

¹¹¹ Hibbs'e göre düşük gelir grubuna sahip sol parti seçmenleri mavi yakalıları, yüksek gelir grubundaki sağ parti seçmeni ise beyaz yakalıları temsil etmektedir (Hibbs, 1977: 1470).

hoşlanmamaktadırlar. İşsizlik ise görece daha güvenli işlere sahip olan bu grup için ikincil bir sorun oluşturmaktadır (Hibbs, 1992: 361- 362).¹¹² Dolayısıyla sağ partiler dezenflasyon politikaları uygulama konusunda daha istekli davranırlarken, toplam talebi genişletici politikalar uygulama konusunda sol partilere kıyasla daha temkinli davranmaktadırlar (Hibbs, 1986: 66).¹¹³ Özetle Hibbs'in modeli siyasi partileri farklı tercihlere sahip seçmen gruplarının¹¹⁴ temsilcileri olarak kabul etmekte ve uyguladıkları politikaları da kendi seçmen gruplarının statülerine ve ekonomik çıkarlarına uygun düşecek şekilde belirleyerek yeniden seçilmeyi hedeflemektedirler (Yıldırım, 2009b: 4).

¹¹² Hibbs'e göre ekonomide görülen konjonktürel dalgalanmanın çukur noktasından sonra kâr/ücret oranının gittikçe artmakta ve iktisadi genişlemenin yarısında maksimum düzeye ulaşarak sonrasında önemli ölçüde düşüş göstermektedir. Bu nedenle işsizlik düşerken enflasyonun arttığı yükseliş döneminin ikinci yarısında, kârlar ücretlere göre daha çok azalış gösterecektir. Bu dönemler "ücret önderliği" ve "kâr deflasyonu" olarak adlandırılır. Hibbs'e göre ücret ve kârlarda gözlenen devresel kalıbın uzun süreli genişleme dönemlerinde devam edip etmediğini söylemek güçtür ve ücret ve maaş gelirli grubun ekonomik durumu, görece olarak düşük işsizlik ve yüksek enflasyon dönemleri boyunca önemli ölçüde iyileşmektedir. Bu nedenle üretim faktörleri paylarında konjonktürel dalgalanmalar süresinde meydana gelen değişim, enflasyon ve işsizliğe ilişkin kaygıları sosyal-sınıf kökenli hale getirmektedir (Telatar, 2004: 415- 416).

¹¹³ Bloomberg ve Hess (2001) "Is the political business cycle for real?" adlı çalışmalarında "siyasi partilerin yetenek düzeylerine" vurgu yaparak katkıda bulunmuşlardır. Yetenekli demokrat partiler aynı maliyetle artan verimlilikten dolayı daha fazla devlet hizmeti sağlarken, yeteneksiz sol partiler ise ancak vergileri artırarak aynı düzey devlet hizmeti sağlayabilmektedirler (Blomberg ve Hess, 2001: 23; Tigânaş ve Peptine, 2012: 857-858).

¹¹⁴ Kimi iktisatçılar tarafından bu seçmen grupları "siyasi partilerin yandaşları" olarak da ifade adlandırılmaktadır.

Tablo 2. Gelişmiş Ülkelerde Siyasi Partilerin Öncelikli Siyasi Hedefleri

	Sosyalist İşçi Partisi	Merkez	Muhafazakar
Hedeflerin Önemi Azalır ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	Tam İstihdam	Fiyat İstikrarı	Fiyat İstikrarı
	Gelir Dağılımı Eşitliği	Ekonomik Genişleme	Ödemeler Dengesi Eşitliği
	Ekonomik Genişleme	Tam İstihdam	Ekonomik Genişleme
	Fiyat İstikrarı	Gelir Dağılımı Eşitliği	Tam İstihdam
	Ödemeler Dengesi Eşitliği	Ödemeler Dengesi Eşitliği	Gelir Dağılımı Eşitliği

Kaynak: Hibbs, 1977: 1471¹¹⁵

Tablo 2 incelendiğinde, siyasi skalada soldan sağa doğru gidildikçe farklı iktisadi amaçlara karşı parti tercihlerinde tersine dönmenin yaşandığı görülecektir. Hibbs'e göre daha önceden *Kirschen vd. (1994)'nin* sekiz endüstri ülkesindeki uzmanlara yaptığı anket sonucunda elde edilen bu tablodaki partilere ait işsizlik ve enflasyonla ilgili tercihlerin, kendisine ait olan farklı sınıfsal parti seçmenlerinin tercihleri ile uyumludur (Hibbs, 1977: 1470- 1471). Çünkü tabloya göre dar gelirli ve ücretli kesimine hitap eden sol partiler tam istihdamı bir diğer deyişle işsizliği hedeflerken, yüksek gelir grupları ile sermaye çevrelerini hedef kitle olarak benimseyen sağ (muhafazakâr) partiler ise önceliği fiyat istikrarına yani enflasyona vermektedir. Merkez partiler bir taraftan fiyat istikrarını birincil hedef olarak benimseyip muhafazakâr partilere benzer bir görüntü sergilerken, öte yandan da tam istihdam hedefini öncelik sıralamasına göre üçüncü sıraya yerleştirerek sol partilere benzer özellik göstermektedirler (Erdoğan, 2004: 65). Özetle, sağ ve sol yanlı parti destekçileri enflasyon ya da işsizliğe verdikleri görece önem bağlamında birbirlerinden farklılaşmaktadırlar.¹¹⁶ Bu

¹¹⁵ Hibbs bu tabloyu Kirschen vd., *Economic Policy In Our Time*, Vol. I (Amsterdam: North- Holland, 1964)'den yararlanarak hazırlamıştır (Hibbs, 1977: 1470).

¹¹⁶ Hibbs'in modelinin basit matematiksel gösterimi için Drazen (2001)'e bakılabilir.

durumda politik partiler de farklı derecede “*ideolojik*” davranacaklar ve ürettikleri iktisat politikaları çekirdek seçmenlerinin tercihleri ile uyumlu olacaktır. Böylece partilerin ürettikleri politikalarda bir yakınlaşma söz konusu olmayacaktır (Hibbs, 1992: 361- 362).¹¹⁷

2.2.1.1.1. Geleneksel Partizan Modelin Varsayımları

Hibbs makroekonomik politikanın partizan teorisini geliştirirken çoğunlukla çalışmasının ampirik kısmına yoğunlaştığından, modelin teorik alt yapısını hiçbir zaman ayrıntılı olarak açıklayamamıştır. Fakat herhangi biri onun bu modelini makro iktisadi akımda 1960’lı ve 1970’li yıllarda egemen olan “*sömürülebilir philips eğrisi*” yaklaşımına rahatlıkla dayandırabilirdi (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 46).¹¹⁸ Hibbs’in geliştirdiği geleneksel partizan teorisinin varsayımları aşağıdaki şekildedir;¹¹⁹

1. *Ekonomi bekleyişler eklentili Philips eğrisi ile tanımlanabilir.*

$$y_t = \bar{y} + \pi_t - \pi_t^e \quad (1)$$

(1) numaralı denklemde y_t , t dönemi GSMH büyüme oranını, π_t t dönemi enflasyon oranını, π_t^e t dönemi beklenen enflasyonunu ve \bar{y} doğal büyüme oranını temsil etmektedir.

İktidar t döneminde doğal büyüme oranının üstünde bir büyümeyi ancak enflasyon artışı

¹¹⁷ Alesina, Roubini ve Cohen’e (1997) göre siyasi partilerin farklı tercihlere sahip olmaları ve dolayısıyla farklı şekilde hareket etmeleri politik konjonktür dalgalanmalarının oluşabilmesi için gerekli fakat yeterli değildir. Çünkü sadece sağ ve sol gibi iki partinin olduğu bir politik sistemde zaman zaman seçimleri kazanabilmek için uyguladıkları politikalarda bir benzerlik dolayısıyla bir yakınsama olabilir. Çünkü partiler seçimleri kaybedip kendi politikalarını uygulayamama riskine karşılık seçim öncesi dönemde diğer partiye benzer politikalar uygulamayı dolayısıyla yakınsamayı görmezden gelebilirler. Fakat yine de siyasi partilerin diğer partiye benzer politikalar uygulayarak medyana doğru yakınlaştıkça seçimi kazanma olasılığının artmasından elde edecekleri kazanç ile seçmenlerinin tercih ettiği pozisyonlarından ayrılmaları halinde katlanmak zorunda kalacakları oy kaybı arasında bir ödünleme ilişkisi söz konusudur. Sağ ve sol eğilimli partiler partizan eğilimlerinin yanı sıra iktidarda olmaya önem verseler dahi geleneksel partizan teori için “*politika iraksaması*” sonucu geçerliliğini koruyacaktır. Çünkü partiler seçim öncesinde iktidara gelebilmek için seçmen tercihlerinden farklı politikalar uygulasalar bile seçimleri kazanır kazanmaz seçmenlerinin istedikleri politikalara geri dönüş yapacaklardır (Telatar, 2004: 418).

¹¹⁸ Hibbs teorisi için Philips eğrine dayalı varsayımları yeterince açıklayamamıştır fakat 1 ve 2 numaralı varsayımlara ait ampirik testler için teorik temel oluşturduğu söylenebilir (Telatar, 2004: 414).

¹¹⁹ Geleneksel fırsatçı teorisinin 1, 2, 4 ve 6 nolu varsayımları geleneksel fırsatçı modelin varsayımlarının aynısıdır (Alesina ve Roubini, 1990: 7).

maliyeti ile sağlayabilmektedir. t döneminde işsizlik oranının doğal seviyesinin altında tutulması ancak t döneminde enflasyon artışı ile olanaklı olacaktır.

2. *Enflasyon beklentileri adaptiftir.*¹²⁰

$$\pi^e = \pi_{t-1} + \lambda(\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}); \quad 0 < \lambda < 1 \quad (2)$$

(2) numaralı denklemde π_{t-1} (t-1) dönemi enflasyon oranını, π_{t-1}^e (t-1) dönemi beklenen enflasyon oranını, π_t^e t dönemi beklenen enflasyon oranını, λ geçmiş dönemin enflasyon beklentisinde yapılan hatalara bugün gösterilen tepkinin büyüklüğünü göstermektedir. (2) numaralı denklemde λ parametresi, seçmenlerin geçmiş dönem enflasyon tahminlerinde yaptıkları hatalara bugün gösterdikleri tepkinin bir ölçüsü olduğu düşünüldüğünde bu tepkinin değerinin düşük olması, t döneminde beklenen enflasyonun geçmiş dönem enflasyon oranına hemen hemen eşit olduğu manasına gelmektedir. (2) numaralı denklemde, t dönemi enflasyon beklentisinin (π_t^e) bir önceki dönem (t-1) gerçekleşen enflasyon oranına (π_{t-1}) bağlı olmasının yanı sıra, bir önceki dönem beklenen enflasyon (π_{t-1}^e) ile gerçekleşen enflasyon (π_{t-1}) arasındaki farka ($\pi_{t-1}^e - \pi_{t-1}$), seçmenlerin bugün verdiği tepkinin λ 'de etki etmesi sonucu belirlendiğini ifade etmektedir. Burada seçmen beklentileri, sadece geçmiş dönem enflasyon gözlemlerine dayanmakta ve partilerin gelecekle ilgili politikalarını da içeren diğer mevcut politikaları içermemektedir. Bu nedenle bekleyişler rasyonel değildir.

¹²⁰ Hibbs'in bekleyişler hakkında sessiz kalması λ 'nin düşük olduğu dolayısıyla beklentileri statik olarak düşündüğü şeklinde yorumlanabilir (Telatar, 2004: 415). Bu konuda ayrıntılı bilgi için *Hibbs'e (1992)* bakılabilir.

3. *Politikacılar özdeş değildir. Sol partiler işsizlik ve büyüme ile daha fazla ilgilenirlerken, görece olarak enflasyonla daha az ilgilenmektedirler. Sağ partiler ise sol partilerin aksine enflasyonla daha fazla ilgilenirler.*

Hibbs'in modeli siyasi partileri farklı tercihlere sahip farklı seçmen gruplarının temsilcisi olarak görmektedir. Özellikle sağ yanlı parti seçmenleri üst düzey gelir grubuna mensupken, sol yanlı parti seçmenleri ise düşük gelir grubundan gelmektedirler. Modelde enflasyon ve işsizlik farklı tercihleri açıklayan dağılımsal sonuçlara sahiptir. Hibbs ABD'deki gelir dağılımı üzerine açık kanıtlar sunmuştur: işsizliğin artması sonucu yoksul kesimin geliri azalırken zengin kesimin geliri ise artmaktadır (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 47). Hibbs'in hesaplamasına göre işsizlik oranında bir yılda %6'dan %10'a doğru yaşanan bir artış fakir kesimin gelirinin %1'nin zengin kesime geçmesine neden olmaktadır.¹²¹ Tahribat mühim görünmeyebilir. Fakat bilinmektedir ki gelir dağılımında meydana gelen çok küçük değişiklikler çok ciddi sosyopolitik etkiler yaratabilmektedir. Enflasyonun dağılım etkilerini ise tam olarak öngörmek mümkün değildir. Çünkü enflasyon, geliri ve refah dağılımını çok farklı kanallardan etkilemektedir; endekslenmemiş vergi braketleri, firmaların bilançolarıyla enflasyon arasındaki etkileşim, nominal olarak adlandırılmış varlıklar ve pasifler üzerine etkisi ve benzerleri. Bu nedenledir ki politik sol, enflasyon pahasına bile olsa işsizliği azaltmak ve resesyondan kaçınmakla daha yakından ilgilidir. Sağ partiler ise daha ziyade enflasyonun maliyetlerine odaklanmaktadır.

¹²¹ Hibbs'in modelinde sağ ve sol partilerin hedeflediği *işsizlik oranlarını* hesaplamada kullanılan model şu şekildedir;

$$U_t^T = \beta_0 + U_t^N + \beta_1 Dem_{t-1}$$

Burada Dem sol parti iktidarda iken 1 değerini alırken, sağ parti döneminde ise 0 değerini almaktadır. U^N ise Gordon'un (1984) hesapladığı doğal işsizlik oranını temsil etmektedir. $\beta_1 > 0$ değerini almaktadır (Hibbs, 1986: 66- 67).

Hibbs aynı zamanda iki ana ABD partisinin parti programını incelemiş ve iş adamları, sendika birlikleri gibi farklı gelir seviyesindeki bireylerin tercihlerini açıklamıştır. Onun hem bilgisel kanıtları hem de istatistiksel analizi seçmen tercihleri üzerine olan hipotezini doğrulamıştır (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 48).

4. Her seçimde sadece iki parti vardır: iktidar partisi ve muhalefet partisi.

Geleneksel partizan modelde ideolojik olarak birbirinden farklı iki partinin yer aldığı iki partili sistem geçerlidir. Bu sistemde oy maksimizasyonunu sağlayarak seçimleri kazanmaya çalışan siyasi partiler ortanca seçmenin oyunu alabilmek için zamanla parti programlarını birbirlerine doğru yaklaştırabilirler. Bunu başarabilmek için kendi ideolojilerinden ödün vererek diğer partinin ideolojisine daha yakın program oluşturacaktır. Fakat böyle bir durumda da parti aşırı uç noktadaki oyları kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaktır. Parti programını rakip partinin programına yaklaştırması nedeniyle kaybedeceği oy sayısı ile kazanacağı oy sayısını karşılaştırarak parti programını belirleme yoluna gidecektir (Erkişi, 2007: 108).

5. Farklı seçmenler enflasyon ve işsizlik konusunda farklı tercihlere sahiptirler ve kendi tercihlerine göre sağ ya da sol partiyi tercih ederler.

Hibbs'e göre seçmenlerin enflasyon ve işsizlik ile ilgili kaygıları, bu değişkenlerin fiili değerleri ile birlikte değişiklik göstermektedir. Seçmenler geriye dönüktürler. Bir diğer ifadeyle, seçmenler ekonominin genel durumuna bakarak kendi tercihleri doğrultusunda bir partiye oy verirler.¹²² Geleceğin rasyonel tahminini yapabilmek için geçmiş gözlemlerini

¹²² Partizan modelde (ki özellikle de Hibbs tarafından ortaya konan “politik destek modeli”nde) seçmenlerin iktidar partilerinin performanslarını *görel*i olarak değerlendirdikleri belirtilmektedir. Bilhassa seçmenlerin politik

fazlaca kullanmazlar (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 48). Seçmenlerin miyop olduğu varsayımı bu teoride gerekli değildir. Aksine seçmenlerin oy verirken partiler arasındaki farkı idrak etmeleridir (Yaşar, 2004: 24).¹²³ Partizan modelin işleyebilmesi için her iki partinin iktidarda olduğu dönemde farklı davranışları gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için siyasi partilerin farklı tercihlere sahip olması gerekli fakat yeterli değildir. Her iki siyasi partinin farklı siyasi politikalar uygulaması gereklidir.¹²⁴

6. *Politika yapıcılar toplam taleple ilgili deterministik politika araçlarını seçmektedirler* (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 48).

Geleneksel partizan modelde seçmenler adaptif olduğundan dolayı ekonominin işleyişi ve durumu hakkında bilgisizdirler. Bu nedenle iktidar partileri para ve maliye politikalarını, kendilerini iktidara taşıyacak şekilde veya yeniden iktidarda kalmalarını sağlayacak enflasyon ve işsizlik seviyelerini belirlemede etkin birer araç olarak kullanabileceklerdir (Erkişi, 2007: 109- 110).

7. *Seçim zamanlaması dışsal olarak sabittir* (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 49).

Seçimlerin tarihi anayasa tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla iktidar partileri seçim tarihlerini değiştiremediklerinden, ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda ekonominin en iyi olduğu noktada belirleme şansları bulunmamaktadır (Erkişi, 2007: 109- 110).

desteği iki görelî parti performansının ağırlıklı ortalamasına dayanmaktadır; (1) Mevcut iktidarın performansına istinaden muhalefet partisinin geçmiş performansı (2) Mevcut iktidarın performansına istinaden partizan yönelimi ne olursa olsun diğer tüm eski iktidarların performansı. Her bir seçmen oylama kararını verirken partiler ya da iktidarlar arası performans karşılaştırmalarında ve anlık politik değerlendirmelerinde partilerin şimdiki performansları geçmiş performanslarından daha önemli olacaktır. Çünkü geçmiş bilginin geçerliliği zamanla azalmaktadır (Hibbs, 1982a: 428; Hibbs, 1982b: 314). Hibbs'in *politik destek modeli* hakkında daha ayrıntılı bilgi için Hibbs'e (1982a, 1982b) bakılabilir.

¹²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Imbeau ve Chenard'a (2002) bakılabilir.

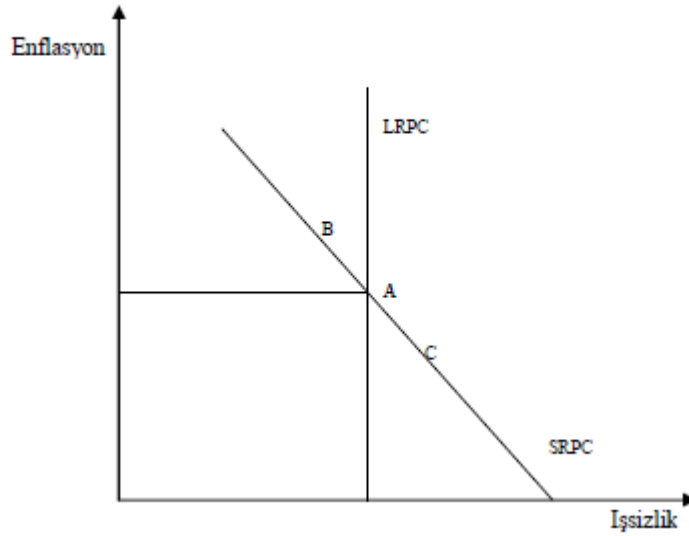
¹²⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Wittman (1977, 1983), Calvert (1985) ve Alesina ve Rosenthal'a (1995) bakılabilir.

Hibbs'in modelinin 1, 2, 4, 6 ve 7 nolu varsayımları geleneksel fırsatçı modelin varsayımları ile aynıdır (Telatar, 2004: 415). Nordhaus gibi Hibbs de geleneksel fırsatçı modelde seçmenlerin rasyonel değil adaptif olduğunu ve ekonominin Philips eğrisi tarafından şekillendiğini varsaymaktadır (Özkan, 2010: 69). Geleneksel partizan model ile geleneksel fırsatçı model arasındaki ilk farklılık 3 nolu varsayımda kendisini göstermektedir. Geleneksel partizan model, politikacıların *aynı tercihlere* sahip olduğu varsayımını reddederek, siyasi partilerin *farklı tercihlere* sahip farklı seçmen gruplarının temsilcisi olduğu varsayımını kabul etmektedir (Telatar, 2004: 415). Bu nedenle de Hibbs sağ ve sol partilerin iktidara geldiklerinde izledikleri politikaların farklı olmasından dolayı Philips eğrisi üzerinde farklı noktalarda yer alacaklarını iddia etmektedir (Özkan, 2010: 69).

2.2.1.1.2. Geleneksel Partizan Modelin İşleyişi

Siyasi partilerin farklı önceliklere sahip olduğu savına dayanan geleneksel partizan modelin geçerliliği birbiriyle ilişkili iki noktaya dayanmaktadır. Modelin birinci geçerliliği iktisadi yaklaşımı oluşturan *partizan ilişkilerden* oluşmaktadır. Geleneksel partizan model bireylerin iktisadi konjonktürden nasıl etkilendiklerini göz önünde bulundurur. Model özünde farklı grupları tanımlayıp iktisadi konjonktürün bu gruplar üzerindeki etkilerini tespit ederek siyasi partilerin her grubun özelliğine göre farklı iktisadi öncelikler önerdiğine ve bu grupların çıkarlarına hizmet etmek için uygun kamu politikalarını belirleyebildiklerine dayanmaktadır. Modelin ikinci geçerliliği ise seçim sonuçları tarafından verilen destektir. Örneğin bir ülkenin vatandaşlarının ne kadarı işsizliği önemli bir problem olarak görmektedir. Bu sorunun cevabı oy sandıklarında ortaya koyar. Alt sosyal sınıflar işsizliği her zaman önemli bir problem olarak görmekte ve oylarını bu doğrultuda sol partilere vermektedirler (Garatt, 1998: 12- 14; Sezgin, 2005: 64- 65).

Hibbs'in modeline göre sağ ve sol partilerin iktidarda iken izledikleri politikalara göre Philips eğrisi üzerindeki tercih edecekleri farklı noktalar aşağıdaki gibi gösterilebilir.

şekil 5. Geleneksel Partizan Modelin İşleyişi

Kaynak: Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 50.

Başlangıçta ekonominin A noktasında olduğu ve sol partinin seşildiğini varsayılımsın. Bu hükümet kısa dönemde daha düşük işsizliği temsil eden B noktasına ulaşmaya çalışacaktır. Hibbs beklentilerde meydana gelen ayarlamalardan kaynaklanan kısa dönem Philips eğrisi (SRPC) ile ilgilenmediğinden SRPC bir ya da iki dönem bir diğer deyişle en azından sekiz yıllık dönemde istikrarlı kalmaktadır. Bu nedenle sol parti büyük ihtimalle ekonomiyi hedeflediği düzey olan B noktasında tutabilecektir. Hibbs bekleyişlerin ayarlanmasından kaynaklanan kısa dönemli Philips eğrisindeki kaymalardan ziyade politika tercihleri ile politikanın reel ekonomi üzerindeki etkileri arasındaki gecikmelerle daha çok ilgilenmiştir. Bu nedenle Hibbs'e göre sol partinin seçimleri kazanmasının ardından ekonominin kısa dönemde

Philips eğrisi boyunca A noktasından B noktasına gelebilmesi için birkaç yıl geçmesi gerekmektedir.

Ekonomi B noktasındayken bu defa seçimleri sağ partinin kazandığı varsayılırsa, sağ yanlı partinin amacı daha düşük enflasyonu temsil eden C noktasına gelmek olacaktır. Bunu başarabilmek için de partinin daraltıcı politikalar uygulayarak ekonomiyi hızlı veya yavaş bir şekilde A noktasından C noktasına getirmesi gerekmektedir. SRPC’de meydana gelen bu kaymalar tabloyu daha karmaşık hale getirirse de mesaj değişmemektedir. Her iki parti de görece olarak istikrarlı enflasyonun olduğu iki farklı işsizlik düzeyine ulaşabilmekte ve bunu sürdürebilmektedir. Sonuç olarak modelin temel noktası, iki partinin görev süreleri boyunca görece olarak istikrarlı enflasyonun var olduğu iki farklı ekonomik faaliyet düzeyine ulaşabilmesidir. Makroekonomik değişkenlerdeki istikrar, iktidarın partiler arasında el değiştirmesi sonucunda bozulmakta ve politik konjonktür ortaya çıkmaktadır (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 49- 51; Telatar, 2004: 419- 420). Özetle geleneksel partizan modele göre politik konjonktür dalgalanmaları, iktidarın sağ ve sol partiler arasında el değiştirmesi sonucunda partiler arasındaki ideolojik farklılıklar sonucu ortaya çıkan değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu durumda ekonomik koşullar seçim öncesinde değil seçim sonrasında değişmektedir. Partizan dalgalanmalar seçimler arası dönemin uzunluğuna bağlı olarak dalgalanma gösterecektir (Erkişi, 2007: 112). Hibbs’in modelinde Nordhaus’un modelinden farklı olarak söz konusu bu dalgalanmalar her seçim döneminde değil sadece iktidardaki partinin değişmesi durumunda gerçekleşmektedir (Sivri, 2004: 2).

2.2.1.1.3. Geleneksel Partizan Modelin Çıkarımları

Geleneksel partizan modelin test edilebilir ampirik çıkarımları şu şekildedir,

1. Sol partiler iktidarda iken sağ parti iktidarlarına göre büyüme sürekli daha yüksek olurken işsizlik ise daha düşük olmaktadır.

2. Sol partiler iktidarda iken sağ parti iktidarlarına göre enflasyon sürekli daha yüksektir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 4; Telatar, 2004: 420; Saraç, 2005: 49).

2.2.1.2.4. Geleneksel Partizan Modelin Değerlendirmesi

Hibbs (1977)'in modeline de ilk eleştiri seçmenlerin *adaptif* kabul edilmesine gelmiştir. Oysa *Havrilesky (1987)* kısa dönem Philips eğrisini inceleyerek iktisadi ajanların rasyonel olduğunu, bu nedenle iktidarların işsizlik ve reel faiz oranlarını politik hile ile yönetmek isteseler dahi sistematik olarak bunu yapamayacaklarını belirtmiştir (Saraç, 2005: 50).te yandan Hibbs (1977), analizinde Philips eğrisi dnlemesine örtük olarak yer vermesi kurumsal bir eksiklik olarak görülerek eleştiriye maruz kalmıştır. Hibbs (1977) analizinde beklentilerle genişletilmiş Philips eğrisinden hiç bahsetmemiştir.

Hibbs'in modelinde bir diğer problem enflasyonun zengin kişilerden ziyade fakirlerin yararına olacağı görüşüdür. Oysa fakir kimseler servetlerini daha çok nakit olarak elde tutma eğilimindedirler. Bu nedenle enflasyon vergisi olarak adlandırılan yüksek enflasyonun servet azaltıcı etkisi bu türden kimseler üzerinde daha etkilidir. Buna karşılık zenginler gelirlerini muhtelif finansal enstrümanlardan istifade ile yüksek enflasyonun negatif etkilerine karşı koruma yolunu seçeceklerdir. Öte yandan *Snowdon (2004)*'e göre fakir kişiler daha çok asgari ücret gibi devlet tarafından belirlenen ve çoğunlukla enflasyona pek de endekli olmayan gelirlere bağımlıdırlar. Yine *Easterly ve Fischer* 38 ülkeden 30.000'den fazla kişi üzerinde yaptıkları uluslararası anket çalışmasında düşük gelirli kişilerin yüksek gelirli kişilere göre enflasyondan daha fazla hoşlanmadıklarını belirlemişlerdir. Bu da Hibbs (1977)'in modelindeki zengin kişilerin fakirlere göre enflasyondan daha fazla hoşlanmadıkları varsayımını da geçersiz kılmaktadır.

Öte yandan *Alesina (1989)*'ya göre genişletici ve daraltıcı talep yönetimi politikalarının gelir ve istihdam düzeyi üzerindeki etkileri yeni klasik modelde Hibbs'in

varsayımının aksine geçici niteliktedir, bu nedenle makroekonomik değişkenler üzerindeki partizan etkilerin belirlenmesi daha zor olacaktır (Hızlı, 2012: 47- 48).

2.2.1.2.5. Geleneksel Partizan Modele İlişkin Literatür Taraması

Hibbs (1977) 1945- 1969 dönemi için 12 Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkesini ele alan çalışmasında sosyalist partilerin iktidarda olduğu ülkelerde ortalama işsizlik oranının daha düşük, enflasyon oranının ise daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca Hibbs (1977) yine bir diğer analizinde ABD ve İngiltere için Demokratik ve İşçi Partilerin iktidarda oldukları dönemlerde işsizlik oranının düşme eğiliminde olduğunu aksine Cumhuriyetçi ve Muhafazakâr Partilerin iktidarda olması durumunda işsizlik oranının artma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmıştır (Hibbs, 1977: 1472- 1487).

Beck (1984) ise Hibbs'in modelini test etmiş ve partiler arasındaki farklılıkların Hibbs'in değindiğinden daha az olduğunu belirtmiştir. Aksine *Chappell ve Keech (1986)* işsizlikteki değişimin beklenmeyen parasal şoklarla ilgili olduğunu ve partilerarası politika farklılıklarının Hibbs'in sonuçları ile tamamen uyduğunu ve işsizlik oranlarının Demokrat ve Cumhuriyetçi yönetimlerde önemli ölçüde farklılaştığına değinmiştir (Erkişi, 2007: 115).

Berger ve Woitek (1997) Almanya için 1950- 1989 dönemine ait aylık verileri kullanarak yaptıkları çalışmalarında Hibbs'in partizan teorisinin Almanya için geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Berger ve Woitek, 1997: 179). *Potrafke (2012)* 21 OECD ülkesi için 1951- 2006 dönemini kapsayan çalışmasında Hibbs'in modeline ait varsayımların geçerli olduğunu dile getirmiştir (Potrafke, 2012: 155).

Türkiye'de geleneksel partizan modelin geçerliliği için, *Sayan ve Berument (1997)* 1957- 1994 dönemini kapsayan çalışmasında, *Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004)* 1987:1- 2003: 1 dönemi için enflasyon ve bütçe açıklarını ele alan çalışmalarında, *Eren ve Bildirici (1999)* ise 1960- 1999 dönemi için büyüme ve enflasyon serilerini kapsayan çalışmalarında partilerarası

ideolojik farklılıklara rastlamadıklarını dile getirmişlerdir. Bu da Hibbs'in modelinin Türkiye için geçerli olmadığı anlamına gelmektedir.¹²⁵

2.3. 1980 Rasyonel Bekleyişler Sonrası Dönem

Politik konjonktür modellerinin gelişim sürecinde ikinci dönem olan 1980 sonrası dönemindeki modeller *rasyonel modeller* olarak adlandırılmaktadır. Rasyonel modeller özünde seçmenlerin *rasyonel olması* halinde bile iktidar partilerinde fırsatçı ya da partizan eğilimlerin gözlenebileceğini ifade etmektedirler (Erdoğan, 2004: 65).

2.3.1. Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri

Politik konjonktür teorilerinin 1980'lerin ortalarına denk düşen ikinci gelişim evresi politikanın pozitif teorisine *oyun-teorik yaklaşım* olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde *Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990) ve Persson ve Tabellini (1990)* rasyonel fırsatçı modeli sunarlar, *Alesina (1987)* rasyonel partizan yaklaşımı geliştirmiştir. *Her iki rasyonel modelde de 1980 öncesindeki geleneksel modellerden farklı olarak seçmenlerin rasyonel olduğu varsayılmaktadır.* Bu yönüyle politik konjonktür modellerinin bu ikinci jenerasyonu, 1980 öncesine ait literatürden farklılık göstermektedir.¹²⁶ Öncelikle rasyonalite varsayımı, düzenli olarak meydana gelen politik konjonktür dalgalanmalarını tam olarak ortadan kaldıramasa da dalgalanmaların şiddet ve tespit edilebilirliğini azaltmaktadır. Bu sayede *reel iktisadi aktivite iktisat (para) politikasından* daha az etkilenir hale gelmekte¹²⁷ ve her seçim öncesi seçmenlerin iktidar partileri tarafından

¹²⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bu çalışmanın 3. bölümünde yer alan "*Türkiye'de Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorilerine İlişkin Bir Uygulama*" konusuna bakılabilir.

¹²⁶ Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri bazı çalışmalarda "*Modern Politik Konjonktür Teorileri*" olarak da adlandırılmaktadır.

¹²⁷ Rasyonel politik konjonktür teorileri *politika etkisizliğini* varsaymaktadır. Politika etkisizliğine göre, iktisat politikaları özellikle de para politikası reel iktisadi faaliyetleri ve değişkenlerin yönelimini etkileyememektedir. *Başka bir ifade ile Keynesyen toplam talep politikaları gerek kısa dönemde gerekse uzun dönemde reel etkiler doğurma gücüne sahip değildir.* Rasyonel politik konjonktür modellerinde de politika etkisizliği ve rasyonalite varsayımları iktisadi faaliyet hacminin doğal düzeyinden sistematik olarak saptırılmasının çok güç olacağı ve

sürekli ve sistematik olarak kandırılmaları mümkün olamamaktadır (Alesina ve Roubini, 1990: 1- 2).

2.3.1.1. Rasyonel Fırsatçı Model

İlk kez Nordhaus'un 1975'teki "*The Political Business Cycle*" isimli çalışmasıyla gündeme gelen ve adaptif bekleyişlere dayanan geleneksel fırsatçı politik konjktür teorileri özünde, seçim dönemlerinde politikacıların sömürülebilir Philips eğrisinden yararlanarak genişletici politikalar ile ekonomiyi manipüle ettiklerini vurgulamaktadır (Rogoff ve Sibert, 1986: 1). Nordhaus'un bu modelinde adaptif bekleyişli irrasyonel seçmen, iktidarların enflasyon-işsizlik değiş tokuşunu yeniden seçilebilme hedefi doğrultusunda kullanmasını olanaklı kılmaktaydı. Çünkü seçim dalgalanmalarının süreklilik arz etmesi için seçmenlerin her seçim döneminde kandırılması gerekmektedir (Erkişi, 2007: 88). Fakat 1970'li yılların rasyonel bekleyişler devriminin ardından adaptif bekleyişlere olan ilginin azalmasıyla birlikte *rasyonel* kabul edilmeye başlanmıştır. Bir diğer deyişle ellerindeki bilgilerle kendi faydasını maksimize etmeye çalışan seçmen görüşü ön plana çıkmıştır (Rogoff ve Sibert, 1986: 1).¹²⁸

dolayısıyla politik kaynaklı iktisadi dalgalanmaların her zaman söz konusu olamayacağı sonucunu doğurmaktadır (Erdoğan, 2004: 66).

¹²⁸Rasyonel bekleyişler teorisi adaptif bekleyişlere alternatif olarak Muth (1961) tarafından ortaya konulmuştur. Rasyonel bekleyişler teorisine göre; (1) Bütün iktisadi birimler doğru modeli ve doğru modele ait parametreleri bilirler, (2) İktisadi ajanlar politika yapımcıların tüm reaksiyonlarını hesaba katarlar, (3) Bir tahmine varabilmek için iktisadi model çerçevesindeki tüm bilgileri elde eder ve kullanırlar. Buradan hareketle rasyonel bekleyişlere sahip iktisadi ajanların sistematik hata yapmadıkları ve hata yapmış olsalar bile bunu tekrarlamadıkları varsayılmaktadır. Rasyonel bekleyişler teorisine göre iktisadi bireylerin iktisat politikaları uygulamaları karşısında aktif bir tavır alacakları ve bu sayede beklenen politikaların sonuçlarını değiştirecekleri varsayılmaktadır. Teoriye göre iktisadi birimlerin iktisat politikaları bu uygulamalarının yaratacağı etkiler konusunda tam enformasyona sahiptirler bu nedenle sistematik hata yapmaları mümkün olmamaktadır. Bu durumda rasyonel bireyler karşısında iktisat politikalarının kendilerinden beklenen etkileri yaratmaları mümkün değildir. Örneğin; para arzı arttığında rasyonel iktisadi ajanlar bunun belli bir dönem sonunda fiyatlar genel seviyesi ile birlikte nominal faiz oranlarını artıracaklarını tahmin edebilmektedirler. İktisadi ajanlar para arzının enflasyonist bir etki yaratacağını bildikleri için bu duruma karşı rasyonel davranışlar sergileyeceklerdir. Bu durumda işçiler ücretlerinin enflasyon oranında artırılmasını talep işçilerin bu talepleri işverenler tarafından kabul görecektir. Sonuç olarak ekonomide para arzının artması reel milli gelir ve istihdam düzeyinde önemli bir değişiklik yaratmayacak sadece enflasyonist bir etkiye sebep olacaktır (Erkişi, 2007: 86-87). Alesina, Cohen ve Roubini'ye (1992) göre politik konjktür teorilerinin rasyonel bekleyişler çerçevesinde yeniden ele alınması politikanın pozitif teorisine *oyun yaklaşımı* sayesinde olmuştur. Bu modellerde hükümet, seçmen ve diğer iktisadi birimler aynı fayda fonksiyonuna sahiptir ve çok iyi tanımlanmış sosyal refah fonksiyonu mevcuttur. Hükümetin diğer iktisadi birimlerden farkı fırsatçı olmasıdır (Alesina, 1988a: 35; Alesina ve Roubini, 1990: 1; Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 4). Makroekonomik politikanın oyun teorik literatürü hakkında daha fazla bilgi için Hamada (1976), Kydland-Presscott (1977), Calvo (1978), Barro ve Gordon (1983), Canzoneri (1985,

Rasyonel fırsatçı modelde ise seçmenlerin adaptif değil *rasyonel beklentilere*¹²⁹ sahip olduğu varsayılmıştır.¹³⁰ *Philips eğrisi ilişkisinin sınırlı geçerliliğine*¹³¹ vurgu yapan rasyonel fırsatçı modelde, seçmenler sahip oldukları bilgilerle kendi faydalarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 23). Rasyonel modele göre, hükümetin niyetini anladığı sürece iktisadi ajanlardan herhangi biri seçimlerden önce geleneksel modelin de savunduğu gibi ekonominin sistematik manipülasyonu ile karşılaşamayacaktır (Rogoff ve Sibert, 1988: 1). Çünkü rasyonel seçmenlerin yeniden seçilebilme endişesi ile seçim öncesi dönemlerde genişletici iktisat politikası uygulayan fırsatçı politikacılar tarafından sistematik olarak kandırılmaları mümkün değildir (Erdoğan, 2004: 68). Bu noktada geleneksel fırsatçı modele asıl eleştiri Philips eğrisi formülasyonuna gelmektedir. Çünkü geleneksel modele ait Philips eğrisinde seçmen bekleyişleri *adaptif* olarak formüle edilmiştir (Rogoff ve Sibert, 1988: 1). Rasyonel model ile birlikte sömürülebilir Philips eğrisi analizi işlevselliğini yitirmiş ve böylece iktidarların uygulayacakları popülist politikaların uygulama alanını kısa süreli olarak daralmıştır (Yıldırım, 2009: 36). Oysa rasyonel modelde rasyonel olan seçmen bekleyişleri, iktidar ve muhalefet partisinin bilinen özelliklerine, yetenek şoklarının geçmişteki gözlemlerine ve hükümetin son vergi hesabına bağlıdır. Dolayısıyla özellikle bekleyişler, geleneksel fırsatçı modeldeki gibi partinin bir önceki seçimde seçmenleri ne kadar “kandırdığına” bağlı değildir. Çünkü rasyonel fırsatçı modelde iktidara ait *yetenek şoku* direkt olarak halk tarafından gecikmeli olarak gözlemlenebildiğinden seçim dönemi boyunca

1986), Backus-Driffill (1985), Cukierman ve Meltzer (1986), Hoshi (1987), Tabellini (1988) ve Alesina (1988a)'ya bakılabilir.

¹²⁹ Rasyonel fırsatçı modeldeki rasyonellik Hibbs (1977) ve Alesina (1987) partizan modellerine ait rasyonellikten farklılık göstermektedir. Partizan modellerde her iki parti de enflasyon ve işsizlikle ilgili oldukça farklı tercihlere sahiptir. Sonuç olarak ücret düzenleyiciler seçim sonrası para politikasını tahmin etmede çok büyük güçlüklerle karşılaşabilirler. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Alesina (1988, 1989), Cohen (1988) ve Sheffrin (1988)'e bakılabilir (Rogoff, 1990: 21).

¹³⁰ Nordhaus 1990 yılındaki “*Alternative Approaches to the Political Business Cycle*” çalışmasında “rasyonel seçmen” varsayımını test etmiş ve bu varsayımın hem sağlam temellere sahip olmadığını hem de oylama sürecinde rasyonelitenin gerçek kanıtlar tarafından desteklenemeyebileceği sonucuna ulaşmıştır (Tiğanaş ve Peptine, 2012: 859).

¹³¹ Oysa Nordhaus (1975) modelinde Philips eğrisinin sürekli geçerli olduğu savunulmaktadır. Bu nedenle Geleneksel Fırsatçı model *Keynesyen teorik temele* sahiptir.

herhangi bir “kandırma”¹³² mümkün olamamaktadır (Rogoff ve Sibert, 1986: 3; Alesina, 1989: 58). Alesina, Cohen ve Roubini’ye göre seçmenlerin yapmış olduğu bu “geçmişe yönelik oylama” rasyonel davranışla uyumsuz değildir, çünkü seçmenlerin seçim öncesi ekonomik koşullara bağlı olan iktidar performansına dayalı değerlendirmesinin bizzat kendisi rasyonel bir stratejidir (Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 6).

Ayrıca modelde iktidar partileri “yetenek düzeylerine” göre de birbirlerinden farklılaşmaktadır. Modele göre daha yetenekli hükümet, daha az gelire belirli düzeydeki hizmeti sağlayabilen hükümet anlamına gelmektedir.¹³³ Yeteneğin bu özel ölçümü politika yapıcılarının *yönetimsel yeteneğine* bir diğer deyişle devlet gelirlerinin kamu malı ve hizmetine dönüştürülmesine vurgu yapmaktadır (Rogoff and Sibert, 1986: 2- 3).¹³⁴ Doğal olarak diğer her şey eşitken seçmenler daha yetenekli hükümetleri tercih edeceklerdir. Modele göre hükümetler kendi yetenek düzeyleri hakkında seçmenlerden daha fazla bilgi edinebilmektedirler¹³⁵, bu nedenle modelde seçmenler ile iktidar partisi arasındaki *asimetrik*

¹³² Burada kandırma politikası senyorağın standardın altında kullanılması ya da tahvil finansmanı kastedilmektedir (Rogoff ve Sibert, 1986: 3).

¹³³ Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff (1990)’a göre yetenek iktidar partisinin bütçe sürecinde “savurganlıkları” azaltabilmesidir (Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 4). Alesina, Londregan ve Rosenthal’a (1993) göre iktidarın yetenek düzeyi etkisizlikten vazgeçme yeteneği veya enflasyona neden olmadan ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmesidir (Alesina, Rosenthal ve Londregan, 1993: 13). Persson ve Tabellini’ye (1990) göre yetenekli hükümet artan büyümenin enflasyon maliyetini düşürebilen bir diğer deyişle dışsal şoklarla mücadele de makroekonomik politikaları yönetebilme becerisidir (Garratt, 1998: 27). Alesina ve Roubini (1990) ise herhangi bir iktidarın düşük işsizliği düşük enflasyon düzeyi ile sağlayabilmesini yetenek olarak değerlendirmişlerdir (Alesina ve Roubini, 1990: 6). Cukierman ve Meltzer’de (1987) ise hükümetler tahmin yapabilme konusunda farklı yeteneklere sahiptirler (Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 4)

¹³⁴ Rogoff’un terminolojisinde transfer harcamaları iktidarlara için en kolay “yeteneklilik sinyali” gönderme aracıdır. Çünkü transfer harcamaları seçimlerden önce seçmenlerin harcanabilir gelirini artırır ve bu sayede geliri artan seçmen iktidarın yetenekli olduğunu düşünür (Alesina, 1988a: 36).

¹³⁵ Cukierman ve Meltzer 1986 yılına ait “*A Theory of Ambiguity, Credibility and Inflation under Discretion and Asymmetric Information*” adlı çalışmalarında tıpkı Rogoff ve Sibert (1988) gibi hem seçmenleri (halkı) hem de politika yapıcıları *rasyonel* kabul etmişlerdir. Rogoff ve Sibert (1988) modellerinde maliye politikası üzerine inceleme de bulunurken Cukierman ve Meltzer (1986) ise *para politikası* üzerine yoğunlaşmışlar ve seçmenlerin her ne kadar rasyonel olsa da para politikasının kontrolü hakkında iktidar partisinden daima daha az bilgiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönüyle bu çalışmada, ihtiyat ve asimetrik enformasyon şartlarında kredibilite, belirsizlik ve enflasyonun pozitif teorisi geliştirilmiştir. Sahip oldukları bilgi avantajı sayesinde politika yapıcılar, etkin olmayan parasal kontrol prosedürlerine yöneleceklerdir. Bu sayede ekonomideki belirsizliği artırarak politika yapıcıların daha rahat ekonomiyi manipüle etmesine imkân tanır hale gelecektir. Dolayısıyla Cukierman ve Meltzer’de de seçmenler rasyonel olsa bile *etkin olmayan kontrol mekanizması* nedeniyle seçmenlere göre politika yapıcılar daha fazla bilgiye sahiptirler. Bu nedenle tıpkı Rogoff ve Sibert gibi Cukierman ve Meltzer’in (1986) analizinde de halk para politikasında meydana gelen değişimleri *gecikmeli* olarak gözlemleyebilmektedirler. Cukierman ve Meltzer’in (1986) modelinde seçmenler ile politika yapıcılar arasındaki asimetrik enformasyon ekonomide şokların gerçekleşmesi hakkındadır. Ayrıca onların *analizinde*

enformasyon özel bilgi konumunda olan iktidarın yetenek düzeyi hakkındadır (Rogoff and Sibert, 1986: 2- 3). Çünkü seçmenler bu özel bilgiye hükümete göre gecikmeli olarak iktisadi sonuçları gözlemleyerek ulaşmaktadırlar (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 23). Seçmenler, bilgi asimetrisi ve bu nedenle bilgiye ulaşmada meydana gelen *zaman gecikmesi* nedeniyle iktidarın yeterliliğini bir dönem sonra görebileceklerinden değerlendirmelerini seçim döneminde ekonomik sonuçları inceleyerek yaparlar. Bu nedenle politika yapıcılar seçimlerden hemen önce, seçmenlere mümkün olduğu kadar çok yetkin gözükebilmek için fırsatçı davranacaklardır (Erkişi, 2007: 88). Seçim dönemi boyunca seçmene duyarlı iktidar partisi, seçmenlere yetenekli olduğuna dair sinyal göndererek “*yetenek şokunu*” en yükseğe çıkarma arzusu içinde olacaktır (Sezgin, 2005: 57). Bu anlamda rasyonel fırsatçı modelde iktidar partisinin her seçim öncesinde yetenekli görünebilmek için çaba sarfetmesi fırsatçı davrandığına dair bir kanıttır (Saraç, 2005: 55). Rogoff ve Sibert (1988) modellerine “*görülebilir yetenek şoklarını*” dâhil etmişlerdir. Görülebilir şoklar hükümetin ve başbakanın yönetebilme kabiliyetini sınırlandırıcı kamu mallarının üretim ve dağıtımında hükümetin yönetsel yeterliliği ile doğrudan bağlantılı durumda değildir (Sezgin, 2005: 57).

Rogoff ve Sibert’e (1988) ait olan fakat Cukierman ve Meltzer (1986), Persson ve Tabellini (1990)¹³⁶ ve Rogoff (1990) tarafından geliştirilen rasyonel fırsatçı modelde iktidar partisi ile muhalefet partisi arasındaki tek fark iktidar partisinin aksine muhalefet partisinin kendisine ait politikaların etkin olduğuna dair seçmenlere *sinyal gönderebilme yolu ve imkânına* sahip olamamasıdır. Bu nedenle seçmenler muhalefet partisinin yeteneği hakkında hiçbir bilgiye sahip değildirler. Modelde seçim dönemine ait denge izleyen özellikleri gösterecektir: Eğer iktidar partisi kendisine ait yetenek düzeyinin (şokunun) en düşük

iktidarın yetenek düzeyinden ziyade iktidarın güvenilirliğine atıf vardır. Modele göre eğer iktidarın güvenilirlik düzeyi düşük ise bu durumda iktidar etkin olmayan para politikası kontrol mekanizmalarına da güvenerek para politikasını daha fazla manipüle eder hale gelecektir. Bu nedenle Cukierman ve Meltzer’e (1986) ait bu çalışma rasyonel fırsatçı politik konjonktür literatürüne katkı olarak görülmektedir (Cukierman ve Meltzer, 1986: 1099-1104).

¹³⁶ Persson ve Tabellini (1990) rasyonel fırsatçı modele katkı yapanlardan farklı olarak iktidarın enflasyon- işsizlik ilişkisini yönetme yeteneğine yoğunlaşmışlardır. Oysa diğerleri iktidarın kamu finansmanını yönetebilme yeteneğine odaklanmışlardır (Garratt, 1998: 27).

düzeyini biliyorsa bu durumda herkesi kandırması mümkün olmaz. Bu sonuç iktidarın yetenek düzeyi en düşük düzeyde olduğunda hükümet kendi yeteneğini en yüksek düzeye çıkarabilmek için girişimleri olsa bile değişmeyecektir. Partiler tarafından seçmenleri kandırma gözlemlenemeyen yetenek şoklarının gerçekleşme aralıklarıyla birlikte artarken, yetenek düzeyinin artması ile birlikte azalış göstermektedir. Orta düzeyde yeteneğe sahip olan partilerde *seçmeni kandırma* en yüksek düzeydedir (Rogoff and Sibert, 1986: 2- 3).

Rasyonel fırsatçı modelde geleneksel fırsatçı modelde olduğu gibi fırsatçı dalgalanmaların devam edeceği öngörülmektedir. Ancak geleneksel modelin aksine rasyonel modelde toplam hasıla ve işsizlikte düzenli dalgalanmalar öngörülmemektedir. Bir diğer deyişle politik konjonktür dalgaları, geleneksel fırsatçı modelin öngördüğü politik konjonktür dalgalarına göre *daha küçük boyutta* ve *daha düzensiz* olarak meydana gelecektir. Çünkü seçmenler rasyoneldir, buda politika yapıcıların seçim öncesi dönemde bu tür dalgalanmalar oluşturma olasılıklarını olasılıklarına ket vurmaktadır. Bu nedenle rasyonel fırsatçı modelde politik konjonktür dalgalanmaları *makroekonomik büyüklüklerin değil (politika çıktılarının değil) iktisat politikalarının (politika araçlarının) kısa dönemli* manipülasyonları şeklinde belirecektir.¹³⁷ Dolayısıyla politika yapıcılar seçim sonuçlarını etkilemede, maliye politikası ve para araçlarını uyardırmayı bir diğer deyişle para basmayı ya da vergi artışlarında erteleme yapmayı daha yerinde bulacaklardır (Alesina ve Roubini, 1990: 2; Atay, 2006: 23). Sonuç olarak rasyonel modelde iktidarlar, seçim dönemlerinde işsizlik oranını düşürmekten ziyade vergi artışlarını öteleme ve para basma gibi yöntemleri daha kolay ve aynı zamanda seçmenler tarafından daha ödüllendirici bulmaktadırlar (Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 6). Seçim sonrası dönemde tıpkı geleneksel fırsatçı modelde olduğu gibi iktidarlar daraltıcı maliye ve

¹³⁷ Literatürdeki bazı çalışmalarda fırsatçı modellerin testinin iki kategoriye ayrılacağı belirtilmektedir: (1) Büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi *politika çıktıları* ile ilgili yapılan testler, (2) Parasal büyüme, vergiler, transferler ve hükümet harcamaları gibi *politika araçları* ile ilgili yapılan testler. Politika çıktıları ile yapılan testler geleneksel fırsatçı model kapsamında nitelendirilirken, politika araçları ile ilgili yapılan testler ise rasyonel fırsatçı model kapsamına dâhil edilmektedir. Yapılan testler sonucu politika çıktıları ile ilgili yapılan testlerin fırsatçı modeller için daha uygun olduğu belirtilmektedir. Bu durum iktidarlar için politika araçlarını manipüle etmenin politika çıktılarını manipüle etmekten daha kolay olduğuna ilişkin bir kanıttır (Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 7).

para politikasına başvuracaklardır ve seçim döneminde büyümenin arttığı ve işsizliğin azalması durumunda seçmenler tarafından yeniden seçilebileceklerdir (Aydemir, 2007: 96). Bu durumu Alesina, Cohen ve Roubini aşağıdaki tabloda şu şekilde özetlemiştir;

Tablo 3. Fırsatçı Modellerin Ampirik İmaları

Geleneksel Fırsatçı Model	Rasyonel Fırsatçı Model
<p>1-İşsizlik ve büyümede düzenli çok yıllık dalgalanmalar: seçim yılında ya da seçimlerden iki yıl önce büyüme normalin üzerindeyken işsizlik normalin altındadır. Seçimlerden sonra ise büyüme azalırken işsizlik artmaktadır.</p>	<p>1- Büyüme ve işsizlikte çok yıllık düzenli dalgalanmalara rastlanılmamaktadır.</p>
<p>2- Seçim yılında ya da seçimlerden iki yıl para ve maliye politikalarında genişleyici etki görülürken, seçim yılında ya da seçimlerden iki yıl sonra para ve maliye politikalarında daraltıcı etki görülmektedir.</p>	<p>2- Seçimlerden iki ya da üç çeyrek önce para ve maliye politikalarında genişleyici etki görülürken seçimlerden iki ya da üç çeyrek sonra daraltıcı etki görülmektedir; geleneksel fırsatçı modele göre dalgalanmalar daha küçük ve daha kısa sürelidir.</p>
<p>3- Enflasyon seçimlerden hemen önce artmaya başlar ve seçimlerden sonra belli bir süre daha artmaya devam eder, daha sonra ise azalır.</p>	<p>3- Tıpkı geleneksel fırsatçı modeldeki gibi enflasyon seçimlerden hemen önce artmaya başlar ve seçimlerden sonra azalır. Fakat rasyonel modelde enflasyon üzerine etki daha küçük ve daha kısa sürelidir.</p>
<p>4- İktidarın oyları seçim yılında büyümedeki artış ve işsizlikteki azalışla artmaktadır.</p>	<p>4- İktidarın oyları geçmiş yıllardaki büyümedeki artışla ve işsizlikteki azalışla artmaktadır: bu ilişkinin özel durumu seçmenlerin bilgisine bağlıdır.</p>

Kaynak: Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 36.

Özetle denebilir ki; rasyonel fırsatçı model özünde hükümet harcamalarında, vergilerde, bütçe açıklarında ve parasal büyümede¹³⁸ *geçici enformasyon (bilgi) asimetrisinden* kaynaklanan seçimsel dalgalanmalara odaklanmaktadır. Bu nedenle Rogoff ve Sibert'e (1990) ait model politik konjonktür teorilerini açıklamada seçmenler ile politika yapıcılar arasındaki *geçici bilgi asimetrisinin* temel rolüne ağırlık vermektedir (Bahçe, 2006: 140). Seçmenler ile iktidar partisi arasındaki asimetrik enformasyon iktidarın yetenek düzeyi hakkındadır. Yine daha da özelde bu model, çıktı ve enflasyondan ziyade *çok boyutlu sinyal süreciyle*¹³⁹ ortaya çıkan maliye politikasına bir diğer deyişle *politik bütçe döngülerine*¹⁴⁰

¹³⁸ Rogoff (1990) ve Rogoff ve Sibert (1986) Philips eğrisi yerine hükümet bütçesini esas alan rekabet modelinde, geleneksel fırsatçı model gibi üretin ve enflasyondaki dalgalanmalar yerine maliye politikasında ortaya çıkan dalgalanmalara odaklanmışlardır. Bunu yaparken vergiler, bütçe açıkları ve parasal büyümede meydana gelen politik konjonktür dalgalanmalarını bir denge olarak modellemişlerdir. Söz konusu modellemeyi, politik partilerin *sınırlı ve sınırsız ufka* sahip olup olmamalarına göre ayrı ayrı kurgulamışlardır. Modellerinde seçim öncesi dönemde, etkin düzeyin altında vergi geliri ve optimal düzeyin üzerinde kamu harcaması dolayısıyla ortaya çıkacak olan yüksek enflasyon ile karşılaşılacaktır. (Rogoff ve Sibert, 1986: 12–22). Bu anlamda Rogoff (1990) ve Rogoff ve Sibert (1986) modellerinde para politikası değişkenlerini ihmal ettiklerini söylenebilir (Saraç, 2005: 53).

¹³⁹ Rogoff ve Sibert'e (1986:2) göre elbetteki "*iktidarın yetenekliliği*" dışında da seçim sonuçlarını etkileyen faktörler bulunmaktadır. Fakat onların model bu faktörleri dışsal kabul ederek modelde "*iktidarın yetenek düzeyi*" politik konjonktür teorilerinin asıl nedenini oluşturmaktadır.

¹⁴⁰ Hükümet bütçesinin bazı bileşenlerinin seçimlerden etkilenmesi sonucu bütçe harcamalarında ve bütçe açığında artış ve bütçe gelirlerinde ise düşüş meydana gelmektedir. Bütçe açığına neden olan bu duruma "*politik bütçe döngüleri*" adı verilmektedir. İktidar partisi tarafından yapılan söz konusu maliye politikası aracı manipülasyonunun asıl nedeni iktidarın seçimlerden önce yeniden seçilebilme şansını artırmak istemesidir (Youssef, 2012). Özetle belirtmek gerekirse politik bütçe döngüleri, iktidarlar tarafından seçim dönemlerinde maliye politikası araçlarında yaratılan dalgalanmalardır. Literatürde politik bütçe döngülerini açıklayan iki model ve bazı önemli çalışmalar olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Rogoff ve Sibert'e (1988, 1990) ait olan ve yukarıda rasyonel fırsatçı modelde de bahsedilen "*sinyalizasyon modeli*" dir. Bu modele göre politik bütçe döngüleri iktidar partisinin yetenek düzeyi ile ilgili asimetrik bilgiden kaynaklanmaktadır. Başlangıçta seçmenler politikacıların yetenek düzeyi hakkında bilgisizdirler. Oysa iktidar partisi kendi yetenek düzeyini bilmektedir. Bu nedenle iktidar partisi seçmenler karşısında bilgi avantajına sahiptir. Bundan dolayı iktidarlar seçim öncesi dönemde kendi yetenek düzeyini seçmenlere maliye politikası araçlarını manipüle ederek sinyal yolu ile göndermeye çalışır. İktidar partisinin buradaki gayesi genişletici maliye politikası ile ekonomiyi iyi gibi göstererek seçmene yetenekli gibi gözükme ve bu yolla seçmenden oy almaya çalışmaktır (Vergne, 2009). Bunu yaparken de seçim öncesi dönemde maliye politikasını manipüle ederek bütçe açığına neden olmaktadır. Bu modele göre politik bütçe döngülerinin arkasındaki asıl itici güç seçmenlerle iktidar partisi arasındaki asimetrik enformasyondur (Rogoff ve Sibert, 1988: 6-8). Bir diğer model olan Shi ve Svensson'un (2006) "ahlaki tehlike" modelinde sinyalizasyon modelinin aksine iktidar partileri seçmenler gibi kendi yetenek düzeyi konusunda bilgisizdirler. Bu modelde seçmenler rasyoneldir ve seçimlerden önce iktidar partilerinin bütçe açığını artıracaklarını beklemektedirler. İktidar partileri de yeterince rasyonel olduklarından seçmenlerin bu bekleme durumlarına uygun davranıp seçimlerden önce bütçe açığını artırma eğiliminde olurlar. Çünkü seçimlerden önce bütçe açığını arttırmayan iktidarlar, seçmenlerin gözünde yeteneksiz ve aynı zamanda kamu mallarını iyi yönetemeyen duruma düşeceklerdir (Shi ve Svensson, 2006, 1369). Bu durumu önlemek için iktidar partileri genellikle seçimlerden önce bütçe açığını artırma yöntemine başvurmakta ve bu durum politik bütçe döngüsüne neden olmaktadır. Bu nedenle bu modele göre politik bütçe döngüsü kendini gerçekleştiren kehanet olarak karşımıza çıkmaktadır (Hanush, 2010). Politik konjonktür teorilerine ait literatürde politik bütçe döngüleri dışında son dönemlerde "*politik parasal dalgalanmalar*" adı verilen bir literatür de oluşmaya başlamıştır. Maliye politikası araçlarına odaklanan politik bütçe döngülerinin aksine politik parasal dalgalanmalar para

vurgu yapmaktadır (Rogoff, 1990: 21; Alesina ve Roubini, 1990: 6; Alesina, 1989: 63–64; Alesina, Cohen ve Roubini, 1992: 5).¹⁴¹

2.3.1.1.1. Rasyonel Fırsatçı Modelin Varsayımları

Persson ve Tabellini (1990) Nordhaus'un varsayımlarını aşağıdaki gibi değiştirmiştir.

1. *Ekonomi iktidarın ekonomiyi yönetme becerisini gösteren “yeterlilik terimli” Philips eğrisiyle ifade edilebilir.*

$$y_t = \bar{y} + \bar{\pi}_t - \bar{\pi}_t^e + \varepsilon_t \quad (1)$$

ε_t burada seçmenler tarafından gözlemlenemeyen iki parçadan oluşmaktadır. Birinci parça, politika yapıcılarının yetenek düzeyidir: daha yetenekli politikacılar daha yüksek büyümeye ulaşırlar. İkinci parça ise büyüme oranını hükümet politikası ve yetenek düzeyinden bağımsız olarak etkileyen çeşitli dışsal şokları yansıtır. Dolayısıyla ε_t 'yi aşağıdaki gibi tanımlayabilir;

$$\varepsilon_t = \eta_t + \xi_t \quad (2)$$

politikası araçlarına odaklanarak, bu araçlarda seçim dönemlerinde manipülasyon olup olmadığını araştırır. Bu noktada özellikle bu literatür para arzında seçim kaynaklı dalgalanmalar oluşup oluşmadığını araştırmaktadır. Politik parasal dalgalanmalar literatüründe seçimler ile para politikası arasındaki ilişki “*Lider Yönlü Yaklaşım*” ve “*Seçmen Yönlü Yaklaşım*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Seçim kampanyalarında belirleyici kriter olarak parti başkanı ve parti disiplini göz önüne alınırsa Lider Yönlü Yaklaşım, politikacılara oy verenler göz önüne alınırsa Seçmen Yönlü Yaklaşım olarak isimlendirilmektedir. Her iki yaklaşımın da ortak noktası başlangıç yolu olarak seçmen tarafından motive edilmiş yetersizliklerin parasal politikayı nasıl tahmin etmesi gerektiğini kullanmasıdır. Seçmen Yönlü yaklaşımın politik olarak optimal para politikası ile spesifik öngörülerini yapmaktadır. Bu yaklaşıma göre seçmenlerin gelecekteki ekonomik performans ile ilgili beklentileri ve ekonomiyi yönetmek için iktidarların yetenekleri oy verme kararı üzerinde daha büyük etkiye sahiptir. Lider Yönlü yaklaşımda optimal parasal politikanın şekliyle ilgili öngörülemezliği elde etmektedir. Bu yaklaşıma göre iyi bir politik lider bazı kısa dönemli acı reçetenin uzun dönemde sağlıklı olacağı yönünde seçmenleri ikna edebilmektedir ve kolay paranın kısa dönemli faydalarını ve sıkı para politikasının uzun dönemli özelliklerini önemseyebilir (Onur, 2001: 170). Her iki yaklaşım için ayrıntılı bilgi için *Beck (1988)*'e bakılabilir. Politik parasal dalgalanmalar ile ilgili Türkiye'ye ait çalışmalar için *Asutay (2005)*, *Şen (2006)* ve *Hızlı (2012)*'ye bakılabilir.

¹⁴¹ Rogoff (1990) ve Rogoff ve Sibert (1988) ait maliye politikasını içeren modele para politikasının da Drazen (2001) tarafından modele dahil edilmesiyle birlikte *aktif-maliye, pasif-para politikası modeli (AFPM)* oluşturulmuştur (Drazen, 2001: 77).

ξ_t terimi, petrol şokları ve teknolojik yenilikler gibi, hükümetin kontrolünde olmayan ekonomik şokları yansıtmaktadır. η_t terimi ise hükümetin yetenek düzeyini, yani enflasyonist sürprizler olmaksızın hükümetin büyüme oranını artırabilme yeteneğini göstermektedir. Bu durumda $\pi_t = \pi_t^e$ olsa bile ξ_t 'nin veri olması şartıyla η_t ne kadar yüksek olursa büyüme de o denli yüksek olacaktır. ε_t 'nin birinci parçası burada iktidarın yeteneğini ölçmektedir ve iktidarın problem çözme ve ekonomiyi etkin yönetebilme yeteneği olarak görülebilir. Yetenekli hükümet, veri enflasyon ve beklenen enflasyon durumunda doğal büyüme oranını artıran hükümettir (Telatar, 2004: 430; Saraç, 2005: 54). Yeterlilik aşağıdaki zaman yapısına sahiptir;

$$\varepsilon_t = u_t + u_{t-1} \quad (3)$$

$$E(u_t) = 0 \quad \text{her bir } t \text{ için.}$$

3 nolu denklem yeteneğin *sürekli ve tesadüfi* olduğu varsayımını içermektedir. Gerçekte hareketli ortalama spesifikasyonu (MA(1)) t dönemindeki yeteneğin hem günümüze ait kısmı hem de izleyen dönemin gerçekleşmesini içerdiğini ima etmektedir (Alesina, Cohen ve Roubini, 1997: 24). Bu da demektir ki bugün yetenekli bir iktidar bir sorunu çözüyorsa ileride de aynı sorunu başarıyla çözebilecektir yani yeterlilik *sürekli*dir (Özkan, 2010: 73). Eğer seçimlerden sonra şimdiki iktidarın yerini rakip parti alırsa yeteneğin taşınması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle rakip partinin yeteneği seçimlerde sıfır olacaktır. Bu nedenle t dönemi sonunda eğer rakip parti seçimleri kazanırsa $\varepsilon_{t+1} = u_{t+1}$ ve $u_t = 0$ olacaktır. MA(1) spesifikasyonu uygundur. Çünkü yeteneğin iki dönemden daha fazla taşınmasına imkân vermemektedir.¹⁴²

¹⁴² Modeli çözmek için tam olarak seçmenlerin ne zaman ne bildiği belirlenmek zorundadır. Yeteneğin sadece iki değeri vardır: yüksek \bar{u} yâda düşük \underline{u} . Yani:

$$\begin{aligned} u_t &= \bar{u} > 0 && \text{(p olasılıkla)} \\ u_t &= \underline{u} < 0 && \text{(1-p olasılıkla)} \end{aligned} \quad (1)$$

Bu nedenle:

$$E(u_t) = \rho \bar{u} + (1 - \rho) \bar{u} = 0 \quad (2)$$

1 nolu denklemde seçmenler u_t 'nin dağılımını bildiklerinden ve u_t 'nin koşullu olmayan beklenti sıfırdır yani (2) nolu denklemde seçmenler yeteneği gözlemleyemezler. t döneminde y_t ve açık bir şekilde π_t^e 'yi gözlemleyebilirler fakat π_t 'yi gözlemleyemezler, π_t ancak t+1 döneminde bilinir hale gelir. Çünkü söz konusu zaman zarfında seçmen bir dönem gecikmeli olarak iktidarın yeteneğini öğrenerek gerçekte t+1 döneminde seçmenler ε_t 'yi hesaplayabilirler. Bir diğer deyişle herhangi bir t döneminde seçmenler u_{t-1} 'i bilirler fakat u_t 'yi bilemezler.

Enflasyonun bir dönem gecikmeli olarak gözlemlenebileceği varsayımı oldukça önemlidir. Eğer enflasyon anlık olarak büyümeyle beraber gözlemlenebilseydi yetenek şu şekilde hesaplanabilirdi;

$$\varepsilon_t = y_t - \bar{y} - \pi_t + \pi_t^e$$

En son ki tartışmadan da açık olduğu gibi, eğer yetenek gözlemlenebilirse bu modelde politik çevrimlere rastlanması mümkün değildir. *Persson ve Tabellini'ye (1990)* göre büyümenin enflasyondan önce gözlemlenebilmesi bazılarına tuhaf gelebilir.

Bu modelde iki tip denge vardır: (1) ayrıştırıcı denge ve (2) birleştirici denge. Ayrıştırıcı dengede her iki tip politika yapıcı kendi yeteneklerini gösterebilmek için politika seçerler yani seçmenler iktidarın t dönemindeki u_t yetenek düzeyinin yüksek (\bar{u}) ya da düşük (\underline{u}) düzeye sahip olduğunu bilirler. Birleştirici dengede ise seçmenler t döneminde iktidarın yetenek düzeyini politikalarından çıkaramazlar.

Seçmenler daha yetenekli politikacıları tercih edeceklerinden, iktidarların beklenen yetenek düzeylerinin sıfırın üstünde olması durumunda iktidar partisi yeniden atanacaktır. Bu nedenle iktidar mümkün olduğunca yetenekli görünecektir. Yetenekli politika yapıcı ($u_t = \bar{u}$ 'nin yüksek gerçekleşmesine sahip) bu bilgiyi seçmenlerle paylaşacaktır. Bunu yapabilmek için yetenekli iktidarın yeteneksiz iktidar tarafından ulaşılamayacak büyüme düzeyini başarmaya ihtiyacı vardır. Bu büyüme düzeyi y^s olarak belirlenmelidir. Böylece yetenekli iktidar beklentilerin üstündeki enflasyon düzeyini seçerek y^s büyüme düzeyini elde edecektir.

Tanın gereği yeteneksiz politika yapıcı y^s 'ye ulaşamayacaktır, bu nedenle bir dönem optimal enflasyon oranını seçecektir. Halk uygulama öncesinde her birinin hangi tip politika yapıcı olduğunu bilemeyecektir. Dolayısıyla beklenen enflasyon oranı yetenekli politika yapıcının yüksek enflasyonu ile yeteneksiz politikacının düşük enflasyon oranının ortalamasıdır. Bu ortalama, seçmenlerin iktidarın hakkındaki düşünceleri kullanılarak hesaplanır. Böylece seçim yıllarındaki gerçekleştirilmiş enflasyon oranı yetenekli politika yapıcının beklentişinin üzerinde, yeteneksiz iktidarın beklentişinin ise altındadır.

Sonuç olarak, bu model iki önemli sonuç üretmektedir: (1) tek tipteki politika yapıcıyla birlikte politik konjonktür teorisi (2) rasyonel retrospektif oylama. Gelecekte, yetenekli politika yapıcı seçmenlerden hemen önce normalin üzerinde bir genişleme yaratır. Seçmenler bu yüksek büyümeyi gözlemleyerek, yetenekli iktidarın farkına varırlar ve onu yeniden seçerler. Bu nedenle politik konjonktür dalgalanması yine geleneksel Nordhaus modelinden tamamıyla farklıdır. *Persson ve Tabellini'nin* modelinde, sadece tek tip politika yapıcı seçim öncesinde genişleme yaratır. Yine de bu model seçim öncesi canlanmadan sonra seçim sonrası resesyon öngörmemektedir.

Bu model aynı zamanda *rasyonel retrospektif oylama*yı ima etmektedir: Seçim öncesi dönemde canlanma yaratan yetenekli politikacı yeniden atanmaktadır. Bir diğer deyişle herhangi biri seçimden önceki büyüme ile seçim sonuçları arasında korelasyon gözlemlemelidir. Üstelik seçmenler için ekonominin durumu politika yapıcıların yeteneğini göstereceğinden seçim yılında oy verirken ekonominin durumuna bakmak rasyoneldir. Yeteneğin devamlılığı bu sonucun elde edilmesinde oldukça önemlidir aksi takdirde seçmenler bugün yetenekli görünen iktidara oy vermede bir neden bulamayacaklardır, bu nedenle bu bilgi gelecek dönem yeteneği ve haliyle gelecek büyümesi üzerine hiçbir etkiye sahip değildir (*Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 26-28*).

2. *Enflasyon beklentileri rasyoneldir.*

$$\pi_t^e = E(\pi_t / I_{t-1}) \quad (3)$$

3 nolu denklemdeki I_{t-1} , t-1 dönemi sonunda seçmenler tarafından *ulaşılabilen bilgiyi* ifade etmektedir (Alesina, Cohen ve Roubini, 1997: 23- 24).¹⁴³ Yukarıdaki 3 nolu eşitlik iktidar partisi ile seçmenler arasında *bilgi asimetrisi* olduğunun göstergesidir. İktidar partisinin kendi yetenek düzeyini bilmesi ve bunun yanında seçmenlerin bu konuda tam bilgiye sahip olmaması iktidar partisi ile seçmenler arasındaki bilgi asimetrisinin en önemli nedenidir. Eğer seçmenlerle iktidar partisi aynı bilgiye sahip olsaydı bu durumda bilgi asimetrisi söz konusu olmayacak ve böylece iktidar partisinin seçimlerden önce ekonomiyi manipülasyonu ortadan kalkacaktır.¹⁴⁴ Dolayısıyla bu modelde iktidarın ekonomiyi seçim amaçlı uyarabilmesi için seçmenlere oranla sahip olduğu bilgi üstünlüğünü kullanması gerekir. Bu nedenle bilgi asimetrisi varsayımı, politik konjonktür dalgalanmalarının oluşması için gerekli koşulu oluşturmaktadır (Telatar, 2004: 431; Erkişi, 2007: 91). Bir diğer deyişle, seçmenlerin eksik bilgiye sahip olmasından kaynaklanan seçmen ile iktidar partisi arasında bilgi asimetrisi varsayımı rasyonel fırsatçı modelde politik konjonktür dalgalanmalarının ortaya çıkması için gerekli koşulu oluşturmaktadır (Telatar, 2004: 431; Saraç, 2005: 55).

¹⁴³ I_{t-1} farklı politika yapıcılarının “yetenekleri” dışındaki tüm bilgileri içerir. Bu varsayım aynı zamanda seçmenlerle politika yapıcılar arasında *asimetrik enformasyon* olduğu anlamına da gelmektedir: politika yapıcılar kendi yetenek düzeyini bilirlerken seçmenler ise bu bilgiye sahip değillerdir (Alesina ve Roubini, 1990: 5).

¹⁴⁴ Rasyonel fırsatçı modele göre seçmelerin rasyonel olmasına rağmen politika yapıcılarının fırsatçı davranmasına sebep olan başlıca etkenler; (1) *İktidar partisi ile seçmenler arasındaki bilgi asimetrisi*, (2) *Seçmenlerin rasyonel ihmalkârlığı* ve (3) *Seçmen tercihlerinde zamanlar arası kutuplaşma* (Balairas ve Santos, 2000: 121). Rasyonel ihmalkârlık savunusuna göre seçmenler kendilerinin seçim sonuçlarını etkileme durumlarının oldukça zayıf olması nedeniyle hükümetin uyguladığı politikalara ilişkin bilgi maliyetlerini üstlenmenin gereksiz olduğunu düşündüklerinde ortaya çıkmaktadır. Tabellini ve Alesina (1990) tarafından gündeme getirilen seçmen tercihlerinde zamanlararası kutuplaşma görüşüne göre bugün e gelecek dönem seçmenleri arasında kamu harcamalarının bileşimine ilişkin uyumsuzluk kamu borçlarının optimal bir seyir izlemesine yol açar. Kamu borçları bugünün seçmelerinin gelecek seçmenlerine aktardığı bir mirastır. Bu nedenle bugünün seçmenleri gelirin gelecek nesillerin aleyhine olacak şekilde yeniden dağılımını sağlayan bütçe açıklarını tercih ederler. Bu nedenle bugünkü seçmeni olumsuz etkilemeyen politikaları tercih ederek yeniden seçilme şansını arttırmaya çalışırlar (Erdoğan, 2004: 75–76).

3. *Politika yapıcılar özdeşlerler¹⁴⁵ ve sadece yeniden seçilebilmeye ilgilenmezler aynı zamanda sosyal refah üzerine de bazı yükler yüklerler.¹⁴⁶ Politikacılar iktidarda olmayı, iktidarda olmamaya yeğlemektedirler (Alesina, Cohen ve Roubini, 1997: 24).*

Hem geleneksel hem de rasyonel fırsatçı modelde siyasi partiler ideolojik kimliklerine bağlı olmak durumunda değildir. Bu nedenle iktidar partileri ideolojilerine uygunluklarından ziyade yeniden seçilebilme olasılıklarını maksimize edecek politikaları hayata geçirirler. Dolayısıyla her iki modelde de siyasi partilerin amacı politik kar elde edebilmek bir diğer deyişle kendisini yeniden iktidara taşıyacak çoğunluğun oylarını alabilmektir. Bu durumda hem iktidar partisi hem de muhalefet partisi tıpkı seçmenler gibi rasyoneldir ve yeniden seçilebilme olasılıklarını maksimize edecek şekilde davranmaktadırlar (Erkişi, 2007: 92).

4. *Tüm seçimlerde sadece iki aday vardır: İktidar partisi ve muhalefet partisi.¹⁴⁷*

5. *Seçmenler kendi beklenen faydalarını maksimize edecek politikacıları seçmek isterler dolayısıyla hangi parti kendilerine en fazla faydayı sağlıyorsa seçimlerde o partiye oy vermeyi yeğleyeceklerdir.*

Tüm seçmenler aynı beklenen faydaya yani U'ya sahiptir.

$$U = E\left\{\sum_{t=0}^{\infty} \beta^t u(\pi_t, y_t)\right\}; \quad 0 < \beta < 1 \quad (4)$$

(4) nolu denklemde β iskonto faktörüdür ve $u(\pi_t, y_t)$ 'yi aşağıdaki gibi açıkça yazılabilir:

¹⁴⁵ Burada siyasi partilerin özdeş olduğu varsayımı ile partiler arasında ideolojik farklılıklar olmadığı vurgulanmaktadır. Bir diğer deyişle seçim dönemlerinde her iki siyasi parti de fırsatçı davranmakta ve herhangi bir partizan amaca sahip değildir (Erkişi, 2007: 92).

¹⁴⁶ Bu varsayım Nordhaus'un varsayımının küçük değişikliğe uğratılmış halidir. Çünkü Nordhaus'un modelinde politikacılar sadece yeniden seçilebilmeye ilgilendirler iken rasyonel modelde aynı zamanda sosyal refahın artırılması konusunda da çaba gösterirler (Sezgin, 2005: 58).

¹⁴⁷ Bu varsayım Nordhaus'un varsayımıyla aynıdır.

$$u(\pi_t, y_t) = -\frac{1}{2}(\pi_t^2) + by_t; \quad b > 0 \quad (5)$$

(5) nolu denklem fiyat istikrarından ve büyümeden hoşlanan temsili seçmeni belirtmektedir. Gerçekte, hedef enflasyon oranı sıfırdır ve yüksek büyüme doğrusal olarak fayda seviyesini artırmaktadır. b parametresi yüksek enflasyon maliyetine göre ekonomik büyümeden daha fazla fayda sağlar (Alesina, Cohen ve Roubini, 1997: 24- 25). Yukarıdaki fayda fonksiyonuna göre büyüme oranında azalış ve enflasyon oranında artış hükümetin için oy kaybı demektir. Bir diğer ifade ile fiyat istikrarı ve büyüme oranında artış hükümetin yeterliliği açısından seçmenlerde olumlu etki yaratacağından, seçmenin fayda fonksiyonunu (U) maksimize edecek politikalar hükümet açısından optimaldir (Erkişi, 2007: 92- 93).

6. Politika yapıcılar enflasyonu doğrudan kontrol edebilirler.

Bu varsayım Merkez Bankalarının bağımsız olmadığı anlamına gelmektedir. Merkez Bankalarının bağımsız olması halinde iktidar partilerinin para politikasını etkilemeleri ve manipüle etmeleri mümkün değilken bazen en bağımsız merkez bankalarının dahi hükümetin kararlarından etkilendikleri görülebilmektedir (Sezgin, 2005: 59).

7. Seçim zamanlaması dışsal olarak sabittir (Alesina, Cohen ve Roubini, 1997: 25).¹⁴⁸

2.3.1.1.2. Rasyonel Fırsatçı Modelin İşleyişi

Rasyonel fırsatçı modelin işleyişine dair *Cukierman ve Meltzer (1986)*, *Rogoff ve Sibert (1988)*, *Rogoff (1990)* ve *Persson ve Tabellini'ye (1990)* ait dört farklı model söz konusudur. Persson ve Tabellini'nin (1990) yaklaşımı Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff

¹⁴⁸ Bu varsayım Nordhaus'un varsayımı ile aynıdır.

ve Sibert (1988) ve Rogoff (1990)'ın yaklaşımlarından farklıdır.¹⁴⁹ Persson ve Tabellini'nin (1990) modelinde iktidarın yeteneği enflasyon ve işsizlik ilişkisini yönetme becerisi ile ilişkilendirilirken, Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff (1988)'un yaklaşımlarında ise iktidarın kamu harcamalarının finansmanı ile ilişkilendirilmektedir. Rogoff ve Sibert (1988)'in modelinde iktidar partisi kamu harcamalarını vergiler aracılığı ile değil fakat vergilere göre seçmenler tarafından daha zor anlaşılabilir senyoraaj veya borçlanma ile finanse etmeleri halinde kendi yeterlilikleri konusunda seçmenler üzerinde olumlu bir etki sunacağını ileri sürmektedirler (Erkişi, 2007: 93). Rogoff ve Sibert (1988)'in *hükümet bütçesini* düşünerek oluşturdukları hükümete ait yeterlilik modelinde bütçe kısıtı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$g = \tau_t + s_t + \varepsilon_t \quad (6)$$

Burada g dışsal olarak belirlenen ve finansmana ihtiyaç duyan mal, hizmet ve transferlere ait hükümet harcamalarını; τ_t götürü vergi bir diğer deyişle saptırıcı etkisi olmayan vergileri, s_t ekonominin bozulma maliyetini arttıran senyoraaj gelirlerini, ε_t ise hükümetin yeterlilik terimini ifade etmektedir. Buradaki durumda yetenek, iktidarın bütçe sürecindeki harcamaları azaltabilmesi olarak yorumlanmalıdır. Bunun anlamı harcamalar için gerekli olan miktar toplam gelirlerin çok küçük bir kısmı ile finanse edilmelidir. Yetenek terimi hareketli ortalamalar (MA) yapısına sahiptir. Fakat yine de Rogoff ve Sibert (1986) u_t 'nin yetenek şokları için minimum düzey (sıfırda normalleştirilmiş) ve maksimum düzey arasında herhangi bir değer alacağını varsaymışlardır. Bilginin yapısı Persson ve Tabellini (1990) tarafından sunulan model ile benzerdir. Şimdi seçimlerin t dönemi sonunda yapılacağını varsayalım. Seçmenler t döneminde g ve τ_t 'yi gözlemleyebilmekte fakat s_t ve ε_t 'yi gözlemleyememektedirler. Senyoraaj (enflasyon) bir dönem gecikmeyle gözlemlenebilmektedir. Politika yapıcılarının motivasyonu, seçimlerin yapısı ve seçmenlerin

¹⁴⁹ Rasyonel fırsatçı modele ait literatür incelendiğinde çoğunlukla *Rogoff ve Sibert'e (1988)* ait modelin daha fazla atıf aldığı görülmektedir.

rasyonallitesi Philips eğrisi modeli ile benzerlik göstermektedir. Buradaki modelde seçmene ait fayda fonksiyonu şu şekilde gösterilebilir;

$$U = E\left\{\sum_{t=0}^{\infty} \beta^t u_t\right\} \quad (7)$$

ve

$$u_t = \bar{x} - \tau_t - s_t - \Delta(s_t) \quad (8)$$

8 nolu denklemde \bar{x} dışsal olarak belirlenen gelir düzeyi ve $\Delta(s)$ senyorajın bozucu maliyetidir, bu durumda $s > 0$ ve $\Delta''(.) > 0$ için $\Delta(0) = 0$, $\Delta'(. > 0$ 'dır. Bu fayda fonksiyonu iyi huylu sosyal politika ve plan yapıcılar hükümet harcamalarının finansmanı için kesinlikle senjorajı kullanmamalıdır, çünkü senyoraj bozucu (distortinary) etkiye sahip iken götürü vergi bozucu etkiye sahip değildir.

Rogoff ve Sibert (1986) daima ayrıştırıcı dengenin var olduğunu göstermişlerdir. Bu dengede, her u_t gerçekleşmesi için iktidar partisi u 'nun en küçük gerçekleşmesi dışında yani $u = 0$ için senyorajın bazı pozitif değerlerini seçmektedir. Bir diğer deyişle en düşük yeteneğe sahip politikacı dışındaki tüm politika yapıcılar seçim öncesi maliye politikasını bozmaktadır. Buradaki temel önsezi, her tipteki politika yapıcının yeterli düzeyde senyoraja başvurmasıdır, sadece en düşük düzeyde yeteneğe sahip olan politika yapıcı en düşük düzeyli yeteneğini gizleyememektedir. Bu da demektir ki her politika yapıcı aynı zamanda optimal politika seçmelidir. Yine bu modeldeki önsezi Philips eğrisinin daha önceki tartışmalarıyla benzerdir. Tek fark bu modelde en yüksek yeteneğe sahip hükümetin senyoraja başvurmamasıdır.¹⁵⁰

Özet olarak Rogoff ve Sibert'e (1988) ait olan modelde seçim öncesi dönemde vergiler etkin düzeyinin altında yer alırken enflasyon ise optimal düzeyinin üzerinde olacaktır. Bu modelin

¹⁵⁰ Bu fark her iki model için oldukça önemli bir farktır. Philips eğrisi modelinde seçim öncesi bozulmanın (distortion) doğası (genişleme yada resesyon gibi) politikalar (π_t) ile bu politikaların bekleyişleri (π_t^e) arasındaki karşılıklı etkileşime bağlıdır. Rogoff ve Sibert'in modelinde senyorajın bekleniyor olması yada olmaması bozulmanın ekonomik etkisini değiştirmemektedir. Bu nedenle Philips eğrisi versiyonunun aksine bu modelde, ekonomik bozulma sıfır olmadığı sürece seçim öncesi ekonomik bozulma daima sıfırdır (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 266).

alternatif bir yorumu için s_t 'yi senyoraj yerine bütçe açığı olarak düşünmek mümkündür. Bu yorumla birlikte yine de model analitik olarak daha zor hale gelecektir, çünkü zamanlararası bütçe kısıtı da düşünülme zorundadır. Fakat yine de temel önsezi devam edecektir: Seçim yılında vergiler etkin düzeyine göre daha düşük olurken bütçe açığı daha yüksek düzeyde seyredecektir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 28- 31).

Rogoff (1990) senyorajdan ziyade *hükümet harcamalarının dağılımına* vurgu yapan bir model sunmuştur. Onun modelinde seçmenler ile iktidar arasındaki bilgi asimetrisinden faydalanan iktidar bütçe kompozisyonunu cari tüketim harcamaları lehine değiştirmek suretiyle seçmenler üzerinde olumlu izlenim bırakmaya çalışır (Erkişi, 2007: 94). Rogoff'a göre hükümetin bütçe kısıtı şu şekildedir;

$$g_t + k_{t+1} = \tau_t + \varepsilon_t \quad (9)$$

9 nolu denklemde g_t mal, hizmet ve transfer harcamalarını içeren hükümet harcamalarını; k_{t+1} bir dönem üretim gecikmeli kamu yatırımlarını temsil etmektedir. Buna göre kamu yatırımları t döneminde kararlaştırılmakta fakat t+1 döneminde görünür ve üretken hale gelmektedir. Yeterlilik terimi (ε_t) ise tam olarak daha önce olduğu gibi davranmaktadır. Rogoff iki tip model sunmuştur: u_t 'nin düşük ve yüksek değer aldığı modeller. Rogoff'un (1990) modelinde asimetric enformasyonun nedeni seçmenlerin t döneminde g_t ve k_t 'yi gözlemleyebilmesi fakat k_{t+1} 'i gözlemleyememesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle t dönemi sonunda oy verdiklerinde ε_t ve k_{t+1} 'yi bilmemektedirler. Bu modele göre iktidar partisi k_{t+1} 'i etkin düzeyinin altında g_t 'yi ise etkin düzeyinin üzerinde belirleyerek seçmene yetenekli olduğuna dair sinyal gönderecektir. Böylece yetenekli politika yapıcı hükümet harcamalarını, yatırım projeleri yerine transfer harcamaları ve daha görünür programlara doğru kaydırarak bütçe açığının oluşmasına sebep olacaklardır. Son olarak Cukierman ve

Meltzer (1986)'de seçim öncesi politika bozulması ile uygun olarak bir diğer yeteneklilik modelini sunmuşlardır. Onların modelinde hükümetler geleceği *tahmin etme* noktasında farklılaşmaktadırlar. Daha önceki modellerde olduğu gibi seçmenler ile politika yapıcılar arasındaki asimetrik enformasyondan dolayı iktidarlar seçim öncesinde ekonomiyi manipüle etmekte istekli davranacaklardır. Cukierman ve Meltzer (1986) politik konjonktür teorilerinin spesifik ampirik imalarını tartışmaktan ziyade politika kurallarının yokluğunda “demokrasinin maliyeti” ile ilgili tartışma üzerine daha fazla yoğunlaşmışlardır (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 28- 31).

Persson ve Tabellini (1990) ise politik konjonktür teorilerini açıklamada Lohmann (1996) ve Holström (1982)'ye ait “*kariyer endişe modeli*” dayalı “*ahlaki tehlike*” ve “*ters seçim*” modelleri ile açıklamışlardır (Persson ve Tabellini, 2000: 420- 425). Persson ve Tabellini (1990) politik konjonktür dalgalanmalarını açıklarlarken enflasyon-işsizlik dengesinin parasal modelinden faydalanmışlardır. Modellerinde politika yapıcılar ile seçmenler aynı fayda fonksiyonuna sahiptir. Dolayısıyla politika yapıcılar da hükümet harcamalarına, enflasyon ve işsizliğe karşı duyarlı davranmakta ve aynı zamanda faydacı bir davranış da sergilemektedirler (Özkan, 2010: 97).¹⁵¹

2.3.1.1.3. Rasyonel Fırsatçı Modelin Çıkarımları

Rasyonel fırsatçı modelin test edilebilir çıkarımları şu şekildedir;

1. Seçimlerden hemen önce iktidarlar tarafından politika araçlarının kısa dönemli manipülasyonu söz konudur. Seçimlerden iki veya üç çeyrek önce bütçe açığında, enflasyon ve para arzında artış görülmektedir.
2. Seçimlerden sonra para ve maliye politikaları sıkılaştırılmaktadır.

¹⁵¹ Persson ve Tabellini'nin rasyonel fırsatçı modeli ile ilgili ayrıntılı bilgi için Persson ve Tabellini (1990, 1997, 2000) ve Alesina, Roubini ve Cohen (1997)'ye bakılabilir.

3. Seçimlerden hemen önce gözlenen bazı küçük etkiler dışında büyüme ve işsizlik üzerinde yıllar süren sistematik etkiler görülmez.
4. Seçim yıllarında yüksek büyüme ve düşük işsizlik olduğu takdirde iktidardaki parti yeniden seçilir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 4; Telatar, 2004: 447; Saraç, 2005; 56).

2.3.1.1.4. Rasyonel Fırsatçı Modelin Değerlendirmesi

Rasyonel Fırsatçı Modele iki eleştiri yapılmıştır. Öncelikle *Alesina, Roubini ve Cohen (1997)* seçmenlerin iktidarların yeteneğini belirli bir süre sonra öğrenmesini bir diğer deyişle zaman gecikmesini çok gerçekçi bulmamışlardır.

İkinci olarak rasyonel olan seçmenlerin, oylama kararlarında veya iktidarın yeterliliğini değerlendirmede sadece seçim yılı verilerini baz almaları eleştirilmiştir. Burada, rasyonel olduğu kabul edilen seçmenin ne derece geçmiş verileri kullanacakları net değildir (Erkişi, 2007: 102- 103).

2.3.1.1.5. Rasyonel Fırsatçı Modele İlişkin Literatür Taraması

Rogoff ve Sibert (1986)'in yetenekli odaklı modeli 1988 yılındaki çalışmalarında, hükümetin performansı hakkında seçmenlerden daha fazla bilgi sahibi olması ile ortaya çıkan asimetrik enformasyonun var olduğu ekonomide, vergilerde, hükümet harcamalarında, bütçe açıklarında ve para arzında politik konjonktür dalgalanmalarına rastlamışlardır.

Son yıllarda politik bütçe döngüleri ile ilgili yapılan çalışmalar, bütçe açıklarının ülkedeki politik ve kurumsal yapılara bağlı olduğu görüşü üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu çalışmalardan en önemlilerinden biri olan ve ülkenin demokrasi düzeyi ile politik bütçe döngüleri arasında ilişki kuran çalışma *Brender ve Drazen'e (2005)* ait olan çalışmadır. Onların bulgularında politik bütçe döngüleri çoğunlukla “yeni demokrasi” ülkelerine ait bir fenomendir. Aksine “oturmuş demokrasi” ülkelerinde politik bütçe döngülerine

rastlanılmamaktadır. Bunun nedeni yeni demokrasi ülkelerinin seçim süreçleri konusunda oturmuş ülke demokrasilerine göre daha az tecrübe ve bilgiye sahip olmasıdır. Ayrıca yeni demokrasi ülkelerinde medya ve bilgi dağıtım kurumları yeterince gelişmemiş olduğundan seçmenler seçimlerden önce mali manipülasyon olup olmadığı hakkında yeterli bilgiye sahip olamamaktadırlar. Oysa oturmuş demokrasilerde demokratik politik kurumların gelişmişlik düzeyi ve dolayısıyla şeffaflık daha fazla olduğu için bu gibi ülkelerde seçmenler için iktisat politikası değerlendirme süreçleri daha etkindir (Vergne, 2009, s. 63). Brender ve Drazen 1960- 2001 yılları için yaptıkları çalışma 106 ülkeyi kapsamaktadır. Çalışmalarında hem yeni demokrasi hem de oturmuş ülke demokrasilerine yer veren Brender ve Drazen (2005), yeni demokrasi ülkelerini örneklemelerinden çıkardıklarında politik bütçe döngülerinin kaybolduğu sonucuna ulaşmışlar ve oturmuş demokrasi ülkelerinde mali manipülasyonun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucunu elde etmişlerdir (Brender ve Drazen, 2005, 6- 8). Brender ve Drazen'den (2005) önce *Gonzalez'de (2002)* ülkelerin demokrasi düzeyinin seçimlerden önce oluşturulan iktisat politikalarını etkileyip etkilemediği sorusunun cevabını bulmaya çalışmıştır. Bunun için 1957- 1997 dönemi için Meksika'ya ait maliye politikası araçlarını kullanmıştır. Onun modeli iktidar partisinin seçimden önce kamu harcamalarını arttırdığına ilişkin kanıtlar sunmuştur. Elde ettiği bir diğer önemli bulgu da demokrasi düzeyi ile seçimler arasındaki ilişki olmasıdır. Ona göre bir ülkenin demokrasi düzeyindeki artış o ülkedeki kurumların şeffaflığı ve hesap verilebilirliğini artırmaktadır. Bu nedenle iktidarlar seçim öncesi dönemde maliye politikası araçlarının manipülasyonundan kaçınmaktadırlar. Çünkü seçmenlerin artan şeffaflık nedeniyle seçim öncesinde iktidarlar tarafından yapılan maliye politikası manipülasyonunu anlama olasılıkları artmaktadır (Gonzalez, 2002, 220- 221). *Akhmedov vd. (2002)* ise Rusya için 1996–2001 dönemini kapsayan çalışmalarında, seçimsel bütçe dalgalanmalarının büyüklüğünün *bilgi simetrisi, rasyonalite ve demokrasinin olgunluk düzeyinin* artışıyla birlikte azaldığı sonucuna ulaşmışlardır (Akhmedov, Ravichev and

Zhuravskaya, 2002, 23- 24). Sonuç olarak Brender ve Drazen (2005)'in öncülük ettiği politik bütçe döngülerinin politik ve kurumsal perspektifine göre, politik bütçe döngüleri oturmuş demokrasi ülkelerinden ziyade yeni demokrasi ülkelerinde sıklıkla görülen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Klompt ve Haan, 2012: 2). Politik bütçe döngüleri ile ilgili Türkiye'ye ilişkin Onur (2002) 1975- 2000 dönemini kapsayan bir çalışma yapmıştır. Sonuç olarak Türkiye'de politik bütçe döngülerine ilişkin bir kanıt rastlamıştır.¹⁵²

2.3.1.2. Rasyonel Partizan Model

Nordhaus (1975)'a ait geleneksel fırsatçı modelin çıkarımlarının McCallum (1978), Paldam (1979), Golden ve Poterba (1980) ve Hibbs (1987) tarafından ABD bağlamında test edilmesi ve bulguların çıkarımları desteklememesi üzerine,¹⁵³ Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs (1988)¹⁵⁴ politik konjonktür teorilerinin partizan teorisine doğru kaymışlar ve *beklenmeyen politikaların* etkileri üzerine yoğunlaşmışlardır (Alesina, Cohen ve Roubini, 1993: 2).¹⁵⁵ Bu sayede Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs (1988), *partilerin farklı oluşumlar sergiledikleri için farklı politikalar tercih ettiklerini* savunan Hibbs'in (1987) modeline dayandırdıkları çalışmalarında, ABD'nin ikinci dünya savaşı dönemine ait verilerini¹⁵⁶

¹⁵² Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri ile ilgili çalışmalar için *Fritsch (2007), Hanush (2010), Lohmann (1998), Maloney (2003), Vergne (2009), Youssef (2010), Shi-Svenson(2006), Schuknecht (2000), Klompt ve Haan (2012)*'ye bakılabilir. Türkiye ile ilgili diğer çalışmalar için *Çakır (2009), Tutar ve Tansel (2000)*'e bakılabilir.

¹⁵³ ABD'de sadece ilk Nixon yönetimi Nordhaus'un modeline uygunluk göstermiştir (Bahçe, 2006: 147).

¹⁵⁴ Alesina ve Sachs (1988) "*Political Parties and the Business Cycle in the United States, 1948- 1984*" adlı çalışmalarında Alesina'nın (1987) rasyonel partizan modelini test etmişlerdir. Alesina ve Sachs'ın (1988) modelinin çıkarımları birkaç yeni formülasyon haricinde Alesina'nın modeli ile aynıdır. Bu nedenle onların bu çalışmaları para politikasının partizan görüşüne destek sağlamıştır (Bahçe, 2006: 157).

¹⁵⁵ *Chappell ve Keech (1986)*'de yaptıkları çalışmalarla rasyonel partizan teoriye katkı sağlamışlardır. Onlara göre partizanlık seçim dönemlerinin başlangıcında görülmektedir. Seçim dönemlerinin başlangıcında hükümetlerin hedef ve politika ayarlama mekanizmaları sayesinde ortaya çıkan geçici çıktı etkileri, politikanın partizan kontrolünde beklenmeyen değişiklikleri, partizan politik dalgalanmaları ortaya çıkarmaktadır. Chappell and Keech (1986)'de seçim döneminin başlangıcındaki partizanlık sayesinde seçimlerden sonra ortaya çıkan reel çıktı büyümesi seçimlerden sonra gecikmiş dönem nominal değerine yaklaştığı görülmektedir (Onur, 2001: 169).

¹⁵⁶ Rasyonel partizan model ABD verileri kullanılarak geliştirilmiştir. ABD'de seçimler belirli bir tarihte yapılmaktadır, bir diğer deyişle ABD'de *seçimler dışsaldır*. Oysa ABD dışında birçok ülkede yapılan *seçimler içseldir* yani iktidarlar tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle de bu gibi ülkelerde sık sık erken seçime gidilmektedir. Bu noktada rasyonel partizan modelin sadece ABD için geçerli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat son yıllarda Alesina'nın ABD için geliştirmiş olduğu model seçimlerin içsel olduğu ülkeler için de teste

kullanarak, makroekonomik politikanın rasyonel bekleyişlerini içeren *rasyonel partizan modelini* gündeme getirmişlerdir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 51; Alesina ve Sachs, 1988: 64).¹⁵⁷ Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990) ve Persson ve Tabellini (1990) gibi rasyonel partizan modelde de seçmenlerin *rasyonel* olduğu dolayısıyla seçmenlerin *kısa vadeci ve miyop olmadığı* kabul edilmektedir.¹⁵⁸ Bir diğer deyişle model, rasyonel ve akıllı seçmenlerin partiler arası farklılıkları doğru biçimde algıladıkları ve buna göre oy kullandıkları fikrini savunmaktadır. Bu sayede ilk olarak iktisadi aktivitenin iktisat politikasından (para politikasından) direkt ve öngörülebilir bir biçimde etkilenme olasılığının azaldığı ve rasyonel seçmenin sistematik olarak aldatılamayacağı ima edilmektedir (Alesina ve Roubini, 1990: 2). Ayrıca modelde seçmenler rasyonel olsa dahi, *asimetrik bilgi, para politikası kontrol mekanizmalarının yeterli olmaması ve bu kontrollerin geçici mahiyette olması* gibi nedenlerle seçmenlerin, politika hedeflerindeki değişimi doğru kontrol edemedikleri de vurgulanmaktadır. Böylece rasyonel bekleyişler varsayımı altında, iktidar partisi ile seçmenler arasındaki *asimetrik bilgi* seçmenler tarafında *belirsizlik* yaratarak, iktidar partisine *beklenmedik parasal genişlemeler* ile ekonomiyi uyarma imkânını verecektir. Alesina (1987)'ya göre seçmenlerin rasyonel ve tam bilgiye sahip olmaları durumunda bir diğer deyişle *asimetrik bilginin mevcut olmadığı bir durumda*, seçimlerden önce iktidar partisinin ekonomiyi uyarma şansının olmayacağını ve bu durumda iktidar partisinin sadece ideolojik yaklaşımlarının gereklerini yapmak durumunda kalacaklarını belirtmiştir. Bu nedenle rasyonel partizan modelde seçmenlerin rasyonel olsa dahi iktidar hakkında *tam bilgiye sahip olmadıkları* varsayılmaktadır (Erkişi, 2007: 117).

tabi tutulmuştur. Örneğin Heckelman (1998) ve Ellis ve Thoma (1991) yaptıkları çalışmalarda, seçim tarihlerinin dışsal olmaması halinde de rasyonel politik konjonktür dalgalarına rastlanacağı sonucuna ulaşmışlardır (Erdoğan, 2004: 82).

¹⁵⁷ “Rasyonel politik makro model” daha önce Minford ve Peel (1982) tarafından da sunulmuştur. Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs’ın (1988) modeli ise Minford ve Peel (1982)’nin modelinden *vurgu ve modelleme stratejisi* açısından farklılık göstermektedir.

¹⁵⁸ Seçmenlerin rasyonel olmalarının önemli bir *sonucu seçim vaadlerinin bağlayıcı özelliğinin olmamasıdır*.

Rasyonel partizan modelde geleneksel ve rasyonel fırsatçı modellerden farklı olarak, politik partilerin kendi politikalarının doğal etkileri ile ilgilendikleri çünkü *partilerin farklı amaç ve niyetlere sahip olduğunu* savunmuşlardır. Bu durumda her partinin farklı çıkarlara sahip seçmen gruplarını temsil ettiğini¹⁵⁹ ve doğal olarak her bir partinin bir politika yapıcı olarak farklı amaç fonksiyonlarına sahip olduğunu varsaymışlardır (Alesina, 1987: 651- 652; Alesina ve Sachs, 1988: 64; Alesina, Cohen ve Roubini, 1993: 2).¹⁶⁰ Rasyonel partizan modelde her iki parti “*ekonomik kötüler*” olarak işsizlik ve enflasyona farklı ağırlıklar vermektedirler. Özellikle partiler iki önemli ilgede birbirlerinden farklıdır: her iki partinin *optimal politikaları* birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle her iki parti farklı politika kuralları uygulamak isteyecek ve kendi politika taahhütlerinden ayrılmada farklı niyetlere sahip olacaklardır. Bundan dolayıdır ki fırsatçı modellerin aksine rasyonel partizan model, farklı partilerin iktidarlarının ilk iki yılında farklı davranacaklarını ve ikinci yarıyılında ise uyguladıkları politikaların çok az değişeceğini varsaymaktadır (Alesina, 1987: 652; Alesina ve Rosenthal, 1989: 373- 374). Bu nedenle de geleneksel partizan model ile rasyonel partizan model arasındaki en ciddi ayrılık, partizan politikaların ekonomi üzerindeki reel etkilerin iktidarların *tüm dönemi boyunca mı yoksa geçici mi* olduğu noktasındadır. Bu konuda

¹⁵⁹ Politikacıların davranışlarına yönelik farklı yaklaşımlar Wittman (1977, 1983) tarafından sunulmuş ve Calvert (1985) ve Alesina (1988b) tarafından geliştirilmiştir. Bu literatüre göre politikacılar sadece seçimleri kazanma ile ilgilenmemekte aynı zamanda politik konularla ilgili tercihlerini de belirlemektedirler. Bireysel politikacılar bencildirler ve kendi parti ve seçmenlerinin “*ideolojilerini*” temsil etmektedirler. Bu partizan görüşe göre farklı seçmen, sosyal ya da etnik gruplar farklı partileri desteklerler. Dolayısıyla farklı partiler bu farklı grupların desteğini elde edebilmek adına farklı politikalar izlerler. Özellikle farklı seçmen grupları gelirin kendi lehlerine dağılmasını sağlayan politikaları desteklerler. Açık ki partilerin arzuladıkları politikaları uygulayabilmeleri için seçimleri kazanmaları zorunludur. Her ne kadar partiler seçimleri kazanmak isteseler de bu yaklaşım yine de tam olarak *ortanca seçmen tercihlerine* politik olarak yaklaşmayı öngörmemektedir. Çünkü partizan teoriye göre, politikacılar ideolojiktir ve iktidara geldiklerinde farklı politikalar uygularlar. Bu nedenle *kendi çıkarları peşinde koşan politikacıların bulunduğu çok partili bir sistemde politika yaklaşımının görüleceği varsayımı* bulunmamaktadır. (Alesina, 1989: 60; Snowdon ve Vane, 2005: 477- 478). Bir diğer deyişle “*ortanca seçmen teoremi*” geçerli değildir ve farklı partiler iktidar dönemlerinde farklı politikalar izlemektedirler. Bu nedenle Downs tarafından ileri sürülen *oy maksimizasyonu hedefleyen politikacılar nedeniyle politikaların birbirine yaklaşacağı varsayımı* reddedilmektedir (Alesina, 1988a: 15).

¹⁶⁰ Alesina’dan (1987) sonra Alesina ve Sachs (1988) modellerinde belirli bir maksimizasyon probleminden yola çıkarak her iki partinin reaksiyon fonksiyonunu ve zaman tutarlı politikalarını oluşturarak belirli parametreler üzerine doğrusal olmayan kısıtlamaları test etmişler ve tıpkı Alesina (1987) gibi her iki parti yönetimi dönemlerinde *farklı makroekonomik sonuçlara* ulaştığını görmüşlerdir. Demokrat partilerin Cumhuriyetçi partiye göre “*enflasyon/para yaratma hedefinden*” ziyade “*çıkıtı hedefi*” ile ilgilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Alesina ve Sachs (1987)’ye göre elde edilen bu sonuçlar para politikasının partizan görüşü ile tutarlıdır (Alesina ve Sachs, 1988: 64).

geleneksel partizan model etkilerin bir diğere deyişle politik konjonktür dalgalanmalarının iktidarın tüm dönemi boyunca görüldüğü dolayısıyla sürekli olduğunu, rasyonel partizan model ise etkilerin geçici yani sadece ikinci döneme kadar devam ettiğini ileri sürmektedir (Franzeze, 1999: 4). Modelde sol yanlı parti iktidarlarının ilk yarıyıllarında ekonomiyi “aşırı genişletme” eğilimine sahip oldukları belirtilmektedir. Çünkü sol yanlı partiler ücret gelirlerine bağlı olan *orta gelirli seçmeni* temsil ettiklerinden bu kesimi olumsuz etkileyecek olan *işsizliği* azaltma gayretinde olacaklardır. Zengin seçmen temsilcisi sağ yanlı partiler ise zenginlere ait varlıkların değer kaybını önlemek adına “enflasyonla mücadeleyi” esas alacaklardır (Alesina, Cohen ve Roubini, 1993: 4). Bu yönüyle rasyonel partizan model Hibbs’in geleneksel partizan modeliyle benzeşmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan ampirik çalışmalarda Avrupa’da sol yanlı partiler ile ABD’de Demokrat parti işsizliği istemezlerken, Avrupa’daki muhafazakar partiler ve ABD’deki Cumhuriyetçi partilerin ise enflasyonu ilgilenecekler listesinde birinci sıraya oturttukları görülmüştür.¹⁶¹

Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs’ın (1988) modeli özünde yukarıda bahsedilen farklı politika amaçlarına sahip *iki parti* ile Kydland ve Prescott (1977) tarafından daha önce geliştirilmiş oyun teorisi modelindeki rasyonel ve ileriye dönük bekleyişlere sahip *ücret belirleyicileri* arasındaki etkileşimi analiz etmektedir (Alesina, 1987: 652- 653). Bu nedenle tıpkı rasyonel geleneksel model gibi rasyonel partizan model de makroekonomik politikanın pozitif teorisine bir *oyun teorik yaklaşım*¹⁶² olarak şekillenmiştir (Alesina ve Roubini, 1990: 1). Dolayısıyla bu model *yeni klasik iktisat yaklaşımı* olarak nitelendirilmektedir (Garratt, 1998: 19). Modelde iktisadi ajanlar bir diğere deyişle ücret belirleyicileri, nominal ücreti

¹⁶¹ Bu konuyla ilgili ilk çalışmalar Hibbs’e (1987) aittir (Alesina ve Sachs, 1988: 64).

¹⁶² Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs (1988)’in kullandığı oyun teorisi modeli özünde *zaman tutarsızlığı problemi*ni analiz edilmektedir. Bu modelde ilk hamlenin özel sektör tarafından *nominal ücretlerin belirlenmesi şeklinde yapıldığı*, *ikinci hamlenin ise politikacılar tarafından düşük enflasyon ilanı olduğu* vurgulanmaktadır. Fakat söz konusu oyun teorisi modeline göre ikinci hamlede düşük enflasyon açıklayan politikacıların işsizlik düzeyini düşürmek amacıyla beklenmedik bir enflasyona yol açabilecekleridir (Erdoğan, 2004: 78). Söz konusu oyun teorisi modelinin ayrıntıları için Alesina (1987, 1988a, 1988b), Alesina ve Sachs (1988), Alesina ve Rosenthal (1989), Alesina ve Roubini (1990), Alesina, Roubini ve Cohen, (1997), Garratt (1998)’e bakılabilir.

belirleyerek işe başlarlar.¹⁶³ Politika yapıcılar ise ücret belirleyenlerden sonra davranışta bulunurlar ve başlangıçta düşük enflasyon duyurma yönünde eğilimleri vardır fakat daha sonra işsizliği düşürme adına *beklenmeyen enflasyon* yaratabilirler. Ücret belirleyiciler rasyonel ve bilgili olduklarından politika yapıcıların bu niyetlerinin farkına varacaklar ve nominal ücretleri politika yapıcıların *sürpriz enflasyon*¹⁶⁴ yaratma niyetlerini elimine edecek düzeyde nominal ücretleri oldukça yüksekte belirleyeceklerdir.

Rasyonel partizan modelde *seçimler* bir ekonomideki belirsizliğin en önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Çünkü seçmenler gelecek seçimlerde hangi partinin kazanacağını tam olarak bilememektedirler. Böylece iktidara yeni gelmiş olan partinin politikaları seçimden önce seçmenler tarafından doğru tahmin edilememiş olacaktır. Çünkü seçmenler bekleyişlerini oluştururlarken hangi partinin seçileceğinden mutlak biçimde emin olamamaktadırlar. Bu nedenle seçmenler iktidara geleceğini tahmin ettikleri partinin politikalarına göre *ortalama bir enflasyon bekleyişinde* bulunacaklardır. Enflasyon oranlarının tam olarak tahmin edilememesi ise seçimlerin enflasyon oranı üzerinde belirleyici olmasına neden olacaktır (Alesina, 1987: 652- 653). Örneğin; seçimleri sağ partinin kazandığını farz edilsin. Eğer seçmenler seçimlerden önce sol partinin kazanacağını düşünmüş ve bekleyişlerini buna göre inşa etmişlerse, ortalama enflasyon oranının fiili enflasyon oranının üzerinde olacağını düşünerek bekleyişlerini şekillendirmişlerdir. Oysa seçimi kazanan parti sağ parti olmuştur, haliyle enflasyon beklenenin altında gerçekleşecektir. Bu durumda da enflasyon oranlarında beklenmeyen bir düşüşle karşılaşmış olacaktır. Nominal rijiditelerin varlığında iktisadi kararlar seçimlerden önce alınmaktadır ve seçimlerle birlikte gelen rejim değişikliklerinin ardından çok kısa bir süre içinde yeniden düzenlenememektedir. Bu da

¹⁶³ Rasyonel partizan modelin teorik alt yapısını oluşturan önemli varsayımlardan *ilki nominal ücretlerin seçimlerden önce imzalanması*, ikincisi ise *seçim sonuçlarının belirsizliğidir*. Drazen'e göre bu iki varsayım rasyonel fırsatçı modelin teorik yapısına yönelik soruların artmasına neden olmaktadır. Bu konuda daha ayrıntılı tartışma için Drazen (2001: 91- 92)'e bakılabilir.

¹⁶⁴ Alesina'nın (1987) modelinde sadece sürpriz enflasyon çıktı üzerinde değişime neden olur (Balyemez, 2008: 47).

göstermektedir ki çıktı ve işsizlikteki bazı reel etkiler ve bu etkilerin büyüklüğü rakip partilerin politikalarındaki farklılıklarla pozitif orantılıdır. Buna göre eğer sağ yanlı parti iktidara gelirse enflasyon sol yanlı parti iktidarına göre daha düşük düzeyde kalırken, sol yanlı parti iktidarında ise uygulanan genişletici politikalarında etkisi ile beraber iktisadi faaliyet düzeyi doğal düzeyinin üzerine çıkacak ve bekleyişler düzenlendiğinde enflasyon yüksek düzeyde oluşacaktır (Alesina, 1989: 61- 62). Sonuç olarak Alesina'ya göre “sürpriz” bir seçim sonucu *büyük bir partizan dalgalanmaya* neden olurken “*beklenen*” bir seçim sonucu ise *daha küçük bir dalgalanmaya* neden olmaktadır (Özkan, 2010: 81) Rasyonel partizan modele göre zaman tutarlı fakat sub-optimal enflasyon oranı iktisadi aktivite doğal düzeyine döndükten sonra sol yanlı hükümet dönemi boyunca yüksek kalmaya devam edecektir (Alesina ve Roubini, 1990: 9). Bunun bir nedeni de daha önce açıklanmış olan Kydland ve Prescott (1977) ve Barro ve Gordon'un (1983) zaman tutarsızlık problemidir. Dolayısıyla zaman tutarsızlık problemine göre sol yanlı hükümetler işsizlikle mücadele konusunda bir inandırıcılığa sahip oldukları için sol yanlı hükümetlerin uygulayacakları politikaların işsizliği azaltırken enflasyon yaratacakları seçmenler tarafından bilinmektedir. Bu nedenle de işsizlikle mücadelesi ile tanınan bir partinin enflasyonu düşüreceğini ilan etmesi halinde ilan ettiği bu politikaya halk tarafından itibar edilmeyecektir. Bunun da nedeni, enflasyonun düşmesi halinde sol yanlı partinin temel maksadı olan düşük işsizliğin ileride sürpriz bir enflasyon yaratabilecek olmasıdır. Bu nedenle her ne kadar sol parti yönetimi düşük enflasyon ilan etmiş olsa da seçmenler bu hükümetten dolayı yüksek enflasyon hedefleyeceklerdir. Bu durumda her ne olursa olsun sol parti için en iyi durum söz konusu bekleyişlere uygun davranarak resesyondan kaçınmak olacaktır. Sonuçta ekonomi yüksek enflasyonda kalacaktır. Bu nedendir ki genişletici politika yanlısı bir iktidar görev süresinin ikinci yarısında yükselen enflasyona neden olabilmektedir (Telatar, 2004: 448- 449).

Rasyonel partizan modelde seçim sonuçlarının belirsizliği nedeniyle oluşan çıktı ve enflasyonda meydana gelen bu dalgalanmalar rasyonel partizan politik konjonktür dalgalanmaları olarak gerçekleşecektir. Bu dalgalanma Nordhaus'un ileri sürdüğü, irrasyonel beklentilere dayanan ve aynı zamanda seçmenlerin eksik bilgilendiği geleneksel fırsatçı modelden (Alesina, 1987: 653) ve yine Hibbs'in geleneksel partizan modelinden ayrı bir özellik göstermektedir. Nordhaus ve Hibbs'in modellerinde çıktı ve işsizlikteki farklılıklar *süreklidir*. Örneğin Hibbs'in partizan modeli farklı politik partiler tarafından tercih edilen enflasyon/işsizlik kombinasyonlarındaki *sistemik ve sürekli farklılıkları* ima etmektedir ve farklı hükümetlerin görev süreleri boyunca fiilen artış göstermektedir (Alesina, 1989: 62–63; Alesina ve Roubini, 1990: 1). Geleneksel modellerin aksine rasyonel partizan modelde ise büyüme ve işsizlikteki dalgalanmalar *kısa sürelidir* ve hükümetlerin değişmesinin ardından çok kısa bir süre içinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle geleneksel modellerin ileri sürdüğü “*çıkıtı ve işsizlikteki sistemik dalgalanmalar*” iddiası ikna edici değildir. Çünkü politikacılar seçimlerden önce genişletici politikalar uygulamaya çalışsalar da başarılı olamamaktadırlar, çünkü rasyonel seçmen her seçim öncesi iktidarlarca yapılan genişletici politikaları cezalandırmaktadır. Üstelik farklı hükümetler seçimler yaklaşırken farklı problemlere karşı mücadele vermektedirler (Alesina, 1989: 59). Rasyonel seçmene rağmen seçim sonuçlarında meydana gelen belirsizliğin temel nedeni daha önceden doğru bir şekilde öngörülemeyen seçmen tercihlerindeki değişimlerdir. Seçmen tercihlerinin değişme sebebi ise iktisadi sonuçlardaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin ekonomide yüksek enflasyon dönemi yaşanması, halkın enflasyondan kaçınma derecesini arttırarak anti-enflasyonist politikalar uygulayan sağ partilere yönelmesine sebep olabilir (Alesina, 1989: 62–63). Seçim sonuçlarındaki belirsizliğin bir diğer nedeni de seçimlere katılacak olan seçmen sayılarında meydana gelecek değişimdir. Özetle, Alesina Hibbs'in partizan modelini *beklenen ve beklenmeyen enflasyon* arasındaki farklılığı ortaya koyarak geliştirmiştir (Rogoff, 1988: 54).

2.3.1.2.1. Rasyonel Partizan Modelin Varsayımları

Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs'ın (1988) rasyonel partizan modeli Nordhaus'un geleneksel modelinden seçmenlerin rasyonel olduğu ve iktidarların fırsatçı değil partizan oldukları varsayımları ile farklılık gösterirken, seçmenlerin rasyonel olduğu varsayımı ile de Hibbs'in partizan modelinden ayrılmaktadır. Yine bu model, Rogoff ve Sibert'in rasyonel fırsatçı modeli ile kıyaslandığında ise iktidar partilerinin fırsatçı değil partizan olduğu noktasında farklılık göstermektedir (Erkişi, 2007: 118). Rasyonel partizan modelin varsayımları aşağıdaki gibidir;

1. *Ekonomi beklentiler eklentili Philips eğrisi ile ifade edilebilir.*

$$y_t = \bar{y} + \pi_t - \pi_t^e$$

y_t t dönemi büyüme oranını, π_t t dönemi enflasyon oranını, π_t^e t dönemi enflasyon oranını ve \bar{y} ise t dönemi enflasyon oranını ifade etmektedir. Bu eşitliğe göre beklenen enflasyon gerçekleşen enflasyondan küçük olduğunda büyüme doğal büyüme oranını aşacaktır.

2. *Enflasyon beklentileri rasyoneldir.*

$$\pi_t^e = E(\pi_t / I_{t-1})$$

I_{t-1} t-1 dönemi sonunda seçmenlerin mevcut bilgi düzeyi, π_t t dönemi enflasyon oranını, π_t^e beklenen enflasyon oranını temsil etmektedir.

3. *Politika yapıcılar benzer değildir. Sol yanlı partiler işsizlik ve büyümeye odaklanırken göreceli olarak enflasyonla daha az ilgilenirler. Sağ yanlı parti üyeleri ise sol yanlı parti üyelerinin tam zıddı tercihlere sahiptir. Başka bir ifadeyle sağ yanlı partiler*

enflasyonla daha çok ilgilenirken, işsizlik ve büyüme ile görece olarak daha az ilgilenirler.

4. *Her seçimde sadece iki aday parti vardır: iktidar ve muhalefet partisi.*

5. *Farklı seçmenler enflasyon ve işsizlik üzerinde farklı tercihlere ve önceliklere sahiptirler. Her seçmen en yüksek beklenen faydayı sağlayan partiye oy verecektir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 51- 52).*

Bu varsayımda geleneksel modellerin aksine seçmenlerin ve seçmen tercihlerinin heterojen olduğu ileri sürülerek seçmenlerin kendi özel tercihlerine uyan politikacılar için oy verecekleri belirtilmektedir (Atay, 2006: 25).

6. *Politika yapıcılar enflasyonu direkt olarak kontrol edebilirler (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 51- 52).*

Enflasyon oranı doğrudan politikacıların kontrolü altında değildir. Para arzındaki artış, iskonto oranları, vergi oranları ve harcama programları gibi politika araçları toplam talebi etkilemek suretiyle dolaylı olarak enflasyonu etkilerler. Burada enflasyonun doğrudan iktidarın kontrolünde olduğu varsayımı analizi basitleştirmek amacı ile yapılmıştır (Erkişi, 2007: 119).

7. *Seçim zamanlaması dışsal olarak sabittir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 51- 52).*¹⁶⁵

¹⁶⁵ *Ellis ve Thoma (1991)*'ya göre rasyonel partizan teorisinin dışsal seçim varsayımının aksine çoğu ülkede seçimler içseldir. Bu nedenle rasyonel partizan modelin seçim sonuçları belirsizliğine ek olarak “*seçim zamanlaması ile ilgili belirsizlikte*” politik konjonktür dalgalanmalarına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle seçim zamanlarının belirsizliği durumunu da göz önüne alan “*Değişken Partizan Modeli*” geliştirmişlerdir. Bu

2.3.1.2.2. Rasyonel Partizan Modelin İşleyişi

Alesina (1987) rasyonel partizan modeli *iki partili bir sisteme* dayandırmaktadır. Modelinde her iki partinin de enflasyon ve işsizliğe verdiği önem farklıdır. Kydland ve Prescott (1977) ve Barro ve Gordon (1983) tarafından daha önce de vurgulandığı gibi partiler ve rasyonel ücret belirleyicileri arasındaki ilişki “*oyun teorik bir yapı*” içerisinde modellenmiştir. Modelde ekonomi beklentiler eklentili Philips eğrisi ile tanımlanmaktadır;

$$y_t = \bar{y} + \gamma(\pi_t - w_t) \quad (1)$$

Yukarıdaki denklemde w_t nominal ücretlerdeki büyüme oranını temsil etmektedir. Ücretlerin nominal olması enflasyona endekslenmesini gösterir. Nominal ücretlerin belirlendiği sözleşmeler dönem başında belirlenir ve dönem boyunca da geçerli olur.¹⁶⁶ Yani bir dönem boyunca yapışkan ücretler geçerli olur. Rekabetçi bir emek piyasasında piyasayı temizleyen reel ücretin o düzeyde kalabilmesi için nominal ücretlerin artış hızı enflasyon oranına denk olmalıdır. Rekabetçi olmayan emek piyasasında ise sendikalar üyelerinin refahını maksimize edecek ücret talep ederler. Bu nedenle işçi sendikaları enflasyondaki herhangi bir değişikliğin telafi edilebilmesi için ücretlerin ayarlanmasını hedefler. Ücretler iki yıllık dönem başlarında ayarlandığı için sendikalar bir diğer deyişle ücret belirleyicileri, enflasyon beklentilerine eşit olan ücret düzeyini belirlerler. Bu durumda ücretler;

$$\pi_t^e = w_t \quad (2)$$

olacaktır.

π_t^e , t dönemi başındaki beklenen enflasyon oranına eşittir. 2 nolu denklemi 1 nolu denklem içine yerleştirecek olursak;

model ABD gibi seçimlerin anayasa ile belirlendiği zaman dilimlerinde gerçekleştirilen ülkeler dışında birçok ülkede *erken seçim olasılığının* bulunması durumunu dikkate alarak partizan dalgalanmalara açıklık getirmektedir (Yıldırım, 2009b: 5).

¹⁶⁶ Rasyonel partizan model Fischer’in (1977) *ücret sözleşme modelinin* bir versiyonudur. Model ücretlerin genellikle iki yılda bir imzalandığını belirterek *ücretlerin katı olduğu bir diğer deyişle rijit* olduğuna vurgu yapar (Aydemir, 2007: 100).

$$y_t = \bar{y} + \gamma(\pi_t - \pi_t^e) \quad \gamma > 0 \quad (3)$$

elde edilecektir. (3) nolu denklem bize Lucas'ın arz fonksiyonunu vermektedir. Bu fonksiyonda y_t çıktı büyüme oranını, π_t enflasyon oranını, π_t^e beklenen enflasyon oranını, y_t doğal işsizlik oranı ile uyumlu çıktı büyüme oranını temsil etmektedir. Bu eşitlik ekonominin sadece arz kısmını temsil edebilmektedir. Modelde talep kısmı ise tam olarak şekillendirilememiştir çünkü iktidar partisi sadece direkt olarak enflasyonu belirleyebilmektedir (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 52- 65; Sezgin, 2005: 69; Özkan, 2010: 83- 84).

İktidar partisi beklenen enflasyona göre belirlenen ücret seviyelerine göre taahhüt edeceği enflasyon oranı olan $\bar{\pi}_k$ ' yı belirler. Fakat bunun dışında her iki parti de taahhüt ettikleri enflasyon oranına göre kendilerine ait fayda fonksiyonunu maksimize eden başka bir enflasyon oranı daha belirleyeceklerdir. Bu enflasyon hedefi sağ parti için π_R^* ve sol parti için π_L^* olacaktır. Bu durumda enflasyon oranı;

$$\pi_t = \pi_k^* = \bar{\pi}_k + (b_k \lambda / 2) \quad (4)$$

olacaktır. (4) nolu denklemde π_t t dönemi enflasyon oranını, π_k^* sağ (π_R^*) veya sol (π_L^*) partinin fayda fonksiyonunu maksimize edeceğini düşündüğü optimal enflasyon oranını ve $\bar{\pi}_k$ sağ veya sol partinin, seçmenlere duyurduğu enflasyon oranını temsil etmektedir. Hem sağ parti hem de sol parti kendilerine ait parti programlarını belirlerlerken halka bir enflasyon taahhüdünde ($\bar{\pi}_k$) bulunmaktadırlar. Fakat iktidar partileri kendi fayda fonksiyonlarını maksimize edebilmek için taahhüt etmiş oldukları enflasyon hedefinden farklı olarak başka bir enflasyon hedefi (π_k^*) daha seçeceklerdir. (4) nolu denklemdeki “ $b_k \lambda / 2$ ” terimi taahhüt edilen enflasyon ile partinin, fayda fonksiyonunu maksimize etmek için uygun gördüğü enflasyon oranı arasındaki farkın ifadesidir ve bu terim iktidar partisinin beklenmedik

enflasyondan elde edeceği faydayı göstermektedir. Örneğin sol parti (L), t dönemi boyunca büyüme oranını (y_t) t dönemi doğal büyüme oranına (\bar{y}) eşitleyecek bir enflasyon oranını ($\bar{\pi}_L$) taahhüt etmiş olsun. Fakat ilerleyen dönemde iktidar partisi taahhüt etmiş olduğu enflasyon oranı sözünü tutmayarak, büyüme oranının doğal büyüme oranı üzerine çıkarabilmek adına daha yüksek bir enflasyon oranını (π_L^*) hedefleyecektir. Böylece ekonomiyi daha yüksek bir üretim düzeyine ($y_t > y_t$) taşıyarak daha yüksek enflasyona ($\pi_L^* > \bar{\pi}_L$) sebebiyet vermiş olacaktır (Erkişi, 2007: 122). Dolayısıyla iktidar partilerinin enflasyon oranını taahhüt ettikleri oranın üzerinde belirlemeleri *zaman tutarsızlığının* bir sonucu olarak ortaya çıkarmaktadır.¹⁶⁷ Bu modeldeki zaman tutarsızlığı politikacının görevdeyken siyasi programına uymamasından kaynaklanmaktadır. Burada asıl cevaplanması gereken soru politikacının neden halkı kandırma güdüsüne sahip olduğudur. Bu durumun temel nedeni hükümet için *zaman tutarlı çözümün zaman tutarsız çözüme göre daha düşük faydaya* sahip olmasıdır. Bir diğer deyişle politika yapıcılar beklenmedik enflasyondan fayda sağlamaktadırlar (Özkan, 2010: 84- 85). Modele göre iktidarın beklenmeyen enflasyon yaratarak büyümeyi doğal büyüme oranının üzerine çıkarmak istemesinin üç sebebi olabilir: (1) işçi sendikaları, işsizlik üzerindeki etkilerini hesaba katmadan sadece sendika üyelerinin refahını maksimize etmek için reel ücretleri çok yüksek tutabilirler. İktidar partisi sadece sendika üyelerini değil aynı zamanda diğer işsizleri de düşünmek durumunda olduğu için

¹⁶⁷ İktidar partileri tarafından yaratılan beklenmedik enflasyonun yarattığı faydalar ile enflasyonu doğru tahmin etme arasındaki karşılıklı ilişki *zaman tutarsızlığı* yaratmaktadır. Seçmenler tarafından beklenen politikaların veri olduğu ve seçim sonuçları ile seçmen tercihlerinin belirsiz olduğu bir ortamda, ortanca seçmen ve politika yakınsaması sonucu zaman tutarsızdır. Seçim öncesi her iki partide de ortanca seçmenleri kendi tarafına çekmek için *yakınsak politikalar* ilan etme güdüleri vardır. Bir diğer deyişle seçimlerden elde etmek istedikleri sonucu maksimize etmek amacıyla ideolojilerinden vazgeçebilmektedirler. Böylelikle partilerin iktidara geldikten sonra izleyecekleri politikalar arası farklılık tercih edilen politikalarını izledikleri durumdakinden çok daha az olacaktır. Asıl sorun bağlayıcı kararların olmadığı durumlarda çıkmaktadır. Bağlayıcı olmayan politikalar olması durumunda seçim sonrasında iktidara gelen partinin optimizasyon yapması, zaman tutarsızlık problemi yaratmaktadır. Böyle bir durumda partiler her zaman en çok istedikleri ve tercih edilen politikaları izleyeceklerdir. Dolayısıyla seçim öncesi ilan edilen politikalarından vazgeçmenin iktidar partisine herhangi bir maliyet yüklememesi halinde *zaman-tutarlı denge politika yakınsamasını* içermeyecektir. Zaman tutarsızlık problemini ortadan kaldıracabilecek mekanizmalar partilerin önceden ilan ettikleri politikalarından ayrıldıkları takdirde bir maliyet yüklenmek zorunda kalmaları şeklinde işlemektedir (Telatar, 2004: 456- 457).

sendikalar tarafından müzakere edilen ücretlerin diğerleri içinde uyumlu olması için daha yüksek büyümeye ulaşmak isterler (2) rekabete dayalı emek piyasasındaki bozulmalar. Örneğin, gelir vergileri işgücü arzını düşürerek doğal işsizlik oranının yüksek ve doğal büyüme oranının düşük olmasına yol açabilir, bu tür düşük oranlı büyüme iktidarı enflasyon şoklarıyla büyüme yönünde hareket etmesine sebebiyet vermektedir (3) Mal piyasalarındaki tam rekabetten sapmalardır. Monopolü rekabet koşullarında faaliyet gösteren üreticiler tam rekabet koşullarındaki üreticilere göre daha az mal arz edeceklerdir. Bu nedenle hükümet piyasadaki aksaklıkları önlemek adına ekonomiye müdahale etmektedir (Telatar,2004: 454-455).

Yine modele göre başlangıçta zaman tutarlı olan fakat vakit geçtikçe zaman tutarsız hale dönüşen çıktı düzeyleri her partinin yararlılık fonksiyonu değiştirilerek kolayca yazılabilir;

$$u^c(y) = b_L \bar{y} \quad (5)$$

$$u^f(y) = b_L \bar{y} + b_L \gamma / 2 \quad (6)$$

(5) ve (6) nolu denklemde c ve f sırasıyla zaman tutarlı ve zaman tutarsız yanıtıcı çözümleri simgelemektedir. Burada $u^c(y) < u^f(y)$ olduğundan dolayı sol partiler seçmeni kandırmaya daha meyilli görünmektedirler (Özkan, 2010: 84- 85). Alesina (1987) ve Alesina ve Sachs'a (1988) göre modelde yer alan her iki partinin de *farklı öncelikleri* vardır; sağ partiler (R) *düşük enflasyon ve yüksek işsizliği* tercih ederlerken, sol partiler (L) *ise düşük işsizlik ve yüksek enflasyon* yanlısıdırlar. Aslında her iki parti de enflasyonun kötü olduğu konusunda hem fikir olsalar da sol parti işsizliğin maliyetine karşı sağ partiye kıyasla daha duyarlıdır. Bu nedenle sol partinin *beklenmeyen enflasyon yaratarak büyümeyi artırma eğilimi* sağ partiye göre daha fazladır. Ayrıca işsizlik dışında her iki partinin de optimal enflasyona bakış açıları farklıdır (Alesina, 1987: 655; Sezgin, 2005: 70). Her iki partinin objektif fonksiyonları için

kuadratik bir belirtme benimsenmiştir ve her iki partinin *kayıp fonksiyonu* (maliyet fonksiyonu) şu şekilde belirtilmiştir;

$$Z^D = \sum_{t=0}^{\infty} q' \left[\frac{a}{2} (m_t - \psi(t))^2 + \frac{\bar{b}}{2} (yt - \phi)^2 \right] \quad (7)$$

$$Z^R = \sum_{t=0}^{\infty} q' \left[\frac{c}{2} (m_t - \psi(t))^2 + \frac{\bar{d}}{2} (yt - \phi)^2 \right] \quad (8)$$

Yukarıdaki 7 ve 8 nolu denklemlerdeki m paranın büyüme oranı, y GSMH büyüme oranı, a, \bar{b} , c, ϕ , \bar{d} negatif olmayan parametreler, q ise her iki partide de aynı olan pozitif fakat birden küçük göz ardı edilebilir indirim faktörünü temsil etmektedir (Alesina ve Sachs, 1988: 66; Bahçe, 2006: 150). (7) ve (8) nolu denklemlere bakıldığında partilere ait kayıp fonksiyonlarının Lucas arz fonksiyonu yerine enflasyon-işsizlik değiş tokuşuyla açıklanabilir hale dönüştürüldüğü ve bu haliyle standart Philips eğrisi ile özdeş olduğu görülmektedir. Rasyonel partizan modelde partiler farklı değiş tokuş oranını benimseyeceklerinden her iki parti için optimal enflasyon oranı farklı olacaktır (Alesina, 1987: 656; Sezgin, 2005: 70). Sonuç olarak sol yanlı parti iktidarda iken enflasyon oranı sağ partinin iktidarda olduğu duruma göre daha yüksek olacaktır. Sağ parti ise fiyat istikrarına sol partiye göre daha fazla önem verdiği için uygulayacağı antienflasyonist politikalar uygulayacaktır. Bunun anlamı sağ partinin büyümeden kaçınması veya arzulamaması değil sol partiye göre hedeflerinde yüksek büyüme yerine fiyat istikrarına veriyor olmasıdır (Erkişi, 2007: 124- 125).

Seçim sonuçlarının belirsiz olması durumunda rasyonel partizan modelin işleyişi farklılık göstermektedir. Bu durumda ekonomi birincil ve ikincil dönem olarak tanımlanmaktadır¹⁶⁸. Ekonominin dönemsel ayrımını aşağıdaki gibi ifade edebiliriz;

1. Birinci dönemde sözleşmeler imzalanır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Alesina (1987) hükümetin iktidarda olduğu dönemin başlarındaki ekonomik etkiler ile dönemin sonlarına doğru meydana gelen ekonomik etkiler arasındaki farklılığı göstermek için iktidar dönemini ikiye ayırarak incelemiştir.

¹⁶⁹ Modelde bir iktidar süresi iki dönemdir. İşgücü sözleşmelerinin uzunluğu bir döneme karşılık geldiği için bir sözleşme süresinin iki dönem olduğu varsayılır.

2. Birinci dönemin seçimleri yapılır.
3. Seçimi kazanan parti birinci dönem için enflasyon oranını seçer.
4. Birinci dönemde büyüme gerçekleşir.
5. İkinci dönem için sözleşmeler imzalanır.
6. Birinci dönemde kazanmış parti ikinci dönem için enflasyon oranını seçer.
7. İkinci dönemde büyüme gerçekleşir (Erkişi, 2007: 125).

Modelde birinci dönem seçimin yapıldığı dönemi, ikinci dönem de seçim olmayan dönemi ifade etmektedir. Sol partinin seçilebilme ihtimali P iken sağ partinin seçilebilme ihtimali ise $1-P$ 'dir. P 'nin oyların %50'sini alma ihtimali yüksek olduğu varsayıldığında, seçmen her partinin amaç fonksiyonunu bildiğinde, her partinin seçilebilme ihtimaline ve kendi optimal enflasyon seviyelerine dayalı olarak, birinci döneme ait enflasyon beklentilerini oluşturur.

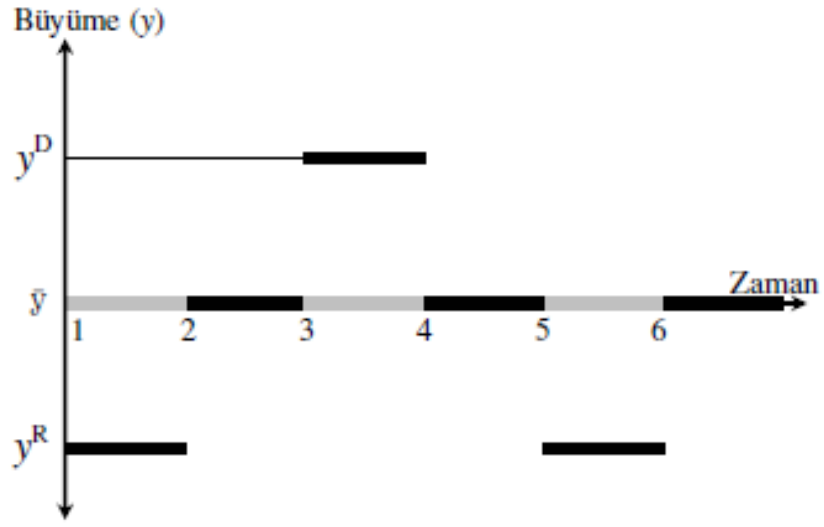
$$\pi_1^e = P\pi_L^* + (1-P)\pi_R^* \quad (9)$$

Yukarıdaki denkleme göre olası iki seçim sonucu mevcuttur ve aşağıdaki tabloda her iki seçim sonucu için birinci dönemin ekonomik sonuçları gösterilmektedir.

Seçilen Parti	Sol	Sağ
Enflasyon	$\pi_1 = \pi_L^*$	$\pi_1 = \pi_R^*$
Çıktı	$y_1^L = \gamma P(\pi_L^* - \pi_R^*) + \bar{y}$	$y_1^R = \gamma(1-P)(\pi_L^* - \pi_R^*) + \bar{y}$

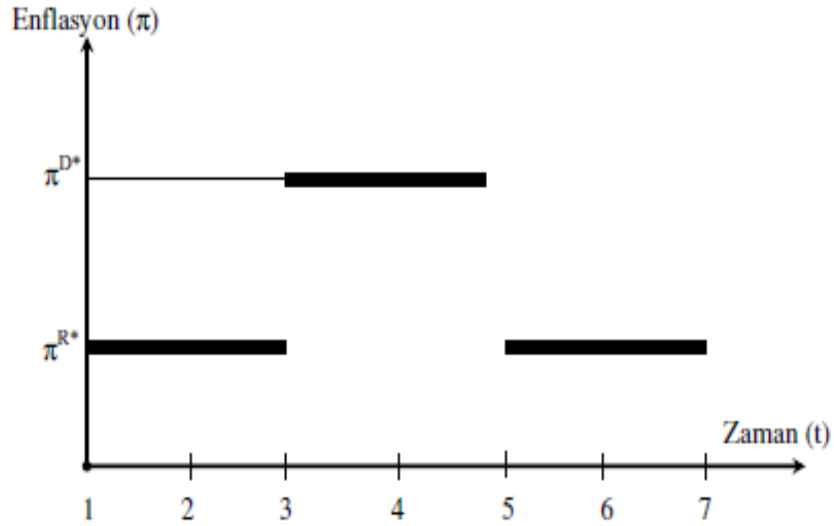
Ekonominin birinci döneminde seçimlerden kaynaklanan belirsizlik nedeniyle enflasyon beklentileri yanlış tahmin edilmektedir. Fakat ikinci dönemde seçim belirsizliği olmadığından enflasyon beklentileri doğru tahmin edilmekte ve kazanan parti tarafından

oluşturulan gerçek enflasyon oranlarına uyum sağlanmaya başlanmaktadır. Bu durumda eğer sol parti seçimi kazanırsa $\pi_2^e = \pi_R^*$, eğer sağ parti kazanırsa $\pi_2^e = \pi_R^*$ ve her iki partinin de görevde olduğu varsayılırsa büyüme oranı normal değerine eşit hale gelmektedir. Böylece seçim sonuçlarında belirsizliğin olmadığı bir durumda bir diğer deyişle kesinlik olduğu durumda $y_2 = \bar{y}$ den dolayı dalgalanma olmaktadır. Rasyonel partizan modelde ise seçmenler siyasi partilerin beklenen politikalarının *ağırlıklı ortalamasına göre enflasyon bekleyişi* oluşturduklarından seçim sonuçlarında bir belirsizlik söz konusu olması durumunda enflasyonu beklentilerin üzerine çıkararak bir dalgalanma ortaya çıkacak ve sonuç olarak çıktı gerçek değerinin üzerinde gerçekleşecektir (Alesina ve Rosenthal, 1989: 373- 398; Özkan, 2010: 85- 86). Sonuç olarak, sol partinin seçimleri kazandığı birinci dönemde enflasyon beklenen enflasyondan daha yüksek ve büyüme oranı doğal oranın üzerindedir. Sağ partinin seçimi kazandığı birinci dönemde ise enflasyon oranı beklenen enflasyondan daha düşük ve büyüme oranı doğal büyüme oranının altındadır. İkinci dönemde ise her iki yönetim için büyüme oranı doğal büyüme oranına eşit olacaktır. Söz konusu iki dönem için büyüme oranının ve enflasyon oranının salınımı aşağıdaki gibidir;

Şekil 6. Büyümenin devresel salınımı

Kaynak: Erkişi, 2006: 128

Şekil 7. Enflasyonun devresel salınımı

Kaynak: Erkişi, 2006: 128

Sonuç olarak rasyonel partizan modelde politik konjonktür dalgalanmalarının asıl nedeni seçim sonuçlarının belirsizliğidir. Şekil 3 ve Şekil 4'te de görüldüğü gibi sol partinin iktidarda olduğu birinci dönemde enflasyon beklenenden daha yüksek ve üretim artışı doğal oranın üzerindedir. Sağ partinin iktidarda olduğu birinci dönemde enflasyon beklenenden daha düşük ve büyüme doğal oranındadır. Büyümenin doğal oranından sapmasının büyüklüğü, iki partinin yaklaşımları arasındaki farklılık ile pozitif ilişkilidir. Her iki partinin optimal enflasyon oranları ve büyümeyi artırma güduları ne kadar farklı ise büyümenin doğal düzeyinden sapması da o kadar büyük olacaktır. Dolayısıyla politikalar arası ideolojik kutuplaşma ne kadar fazla ise ortaya çıkan iktisadi dalgalanmalar da o kadar büyük olacaktır. Yine izlenen politikaların yarattığı sonucun sürpriz olma derecesi de üretim dalgalanmalarının büyüklüğünü etkilemektedir. Örneğin sol partinin kazanma olasılığı P ne kadar büyükse, sağ partinin seçimi kazanmasının yaratacağı durgunlukta o kadar büyük olacaktır çünkü enflasyon şoku beklenenden düşük olacaktır (Telatar, 2004: 463).

2.3.1.2.3. Rasyonel Partizan Modelin Çıkarımları

Rasyonel partizan modelin test edilebilir ampirik çıkarımları şu şekildedir; (Alesina, Roubini ve Cohen, 1997: 4; Telatar, 2004: 469; Saraç, 2005; 60).

1. Seçimler sonrasında kısa dönemli partizan etkiler görülür: sol partilerin (sağ partilerin) iktidara gelmesinden sonra, yaklaşık iki yıl boyunca işsizlik geçici olarak ortalamadan daha düşük (yüksek) ve büyüme geçici olarak ortalamadan daha yüksek (daha düşük) olmaktadır.
2. Sol partilerin iktidarda olduğu dönemlerde enflasyon sağ parti iktidarlarının dönemlerine göre daima daha yüksektir.
3. Üsteki durumlarda reel etkiler geçici nitelik taşımaktadır. Enflasyon beklentileri ayarlandığı zaman çıktı ve işsizlik doğal oranlarına geri dönmektedir. Bu uyarlanma

süreci sonunda iktisadi faaliyet düzeyi hükümetin siyasi görüşünden bağımsız olmaktadır.

2.3.1.2.4. Rasyonel Partizan Modelin Değerlendirmesi

Modele yöneltilen ilk eleştiri ücret sözleşmelerinin seçimlerden önce yapıldığı noktasındadır. Ücret sözleşmelerinin her zaman seçimlerden önce yapılmamaktadır. Çünkü seçim zamanlamasının ücret sözleşmelerinin zamanlaması üzerinde etkisi olduğu ileri sürülmektedir.¹⁷⁰ Seçim yılında yapılan sözleşmeler ve ücret müzakereleri, seçim sonrasına ertelenirken, seçimin olmadığı yıllarda sözleşme zamanlaması bundan etkilenmemektedir. Ayrıca ücret ayarlamalarının beklenen enflasyona göre belirlendiği modelde iktisadi birimlerin kendilerini belirli bir süre için yapılan anlaşmalar ile sınırlandırmaları eleştirilmiştir. (Erkişi, 2007: 130). Bu noktada Hibbs (1992)'de teoriyi eleştirmiştir. Hibbs (1992) rasyonel olan bireylerin kendilerini seçimlerden önceki dönemde başlayan uzun dönemli sözleşmelerle bağlamasını tutarlı bulmamıştır. Hibbs (1992) ayrıca rasyonel partizan teorinin yapışkan bekleyişlere dayanan eski modellere teorik olarak üstün sağlamadığını da belirtmiştir (Saraç, 2005: 60).

Ayrıca Alesina'nın modelinde reel ücretleri katı varsayması da eleştiriye maruz kalmıştır. Yine reel konjunktür teorisyenleri de her ne kadar para arzındaki artışın enflasyon oranı üzerindeki belirleyici etkisini kabul ediyor olsalar da, onlara göre para politikası, üretim ve istihdam düzeyleri üzerinde reel etkiler yaratmak üzere kullanılmaz. Bu nedenle reel konjunktür teorisyenleri rasyonel partizan modelin para politikasına önem vermelerini eleştirmişlerdir (Hızlı, 2012: 67).

¹⁷⁰ Rasyonel partizan teoriyi savunanlara göre seçim zamanlamasının içsel olduğu ülkelerde ücret sözleşmelerini seçim zamanına göre belirlemek mümkün değildir.

2.3.1.2.5. Rasyonel Partizan Modele İlişkin Literatür Taraması

Alesina ve Sach (1988) ABD için 1949- 1984 yılları için yaptıkları analizlerinde para politikası için rasyonel partizan teoriyi destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır. Ellis ve Thoma (1995)'de partizan teori ile ilgili model geliştirerek modeli test etmişlerdir. Onların modeli Avusturya, Avustralya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İngiltere, İrlanda, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, İsveç ve ABD için 1960- 1992 dönemi için test edilmiştir. Analiz sonucunda işsizlik, büyüme ve enflasyon değişkenleri üzerinde partizan politik konjoktürel dalgalanmalara rastlanılmıştır.

Carlsen ve Pedersen (1999) seçim sonuçları ile ilgili belirsizlikleri test etmişlerdir. Çalışmalarında 7 OECD ülkesinde 62 seçim için rasyonel partizan teoriyi test etmişlerdir. Çalışmasında ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya, Batı Almanya, İsveç ve Norveç'tir. Bu ülkeler düzenli verilere ve iki partili sisteme sahip olmalarından dolayı seçilmiştir. Analiz sonucunda İngiltere için rasyonel partizan teoriyi destekler nitelikte, Kanada ve Avustralya'da olumlu sonuçlar, ABD ve İsveç'te güçlü partizan etkiler bulunmasına rağmen rasyonel partizan teori için destekleyici sonuçlar bulunamamıştır. Batı Almanya ve Norveç için ise belirsiz sonuçlara rastlamışlardır.

Blomberg ve Hess (2003) ABD iktidarlarının partizanlığı ve yeterliliği İkinci Dünya Savaşı sonrası datalarla test etmiştir. Bu anlamda çalışma sonucunda Cumhuriyetçi ve Demokratik Parti başkanlarının farklı oldukları sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Demokrat parti başkanlarının iktidarda iken kamu hizmetlerini artırmak istemekte, buna karşılık Cumhuriyetçi Başkanlar iktidarda iken kamu hizmetlerini azaltıp, özel tüketim için kaynakları serbest bırakmayı tercih etmektedir. İkinci olarak politika değişkenlerinin uygulanması zaman almakta ve mali uyarıların etkilerini hissetmek en az bir yıl sürmektedir. Üçüncüsü, aynı partiden olan liderlerde birbirinin aynısı değildir (Sezgin, 2005: 97- 98).

2.4. Politik Konjoktür Teorilerine Diğer Yaklaşımlar

Geleneksel modeller ile rasyonel modeller iktidar partilerinin ya tamamen *fırsatçı* ya da tamamen *partizan* olduğunu varsaymaktadırlar. Oysa geleneksel ve rasyonel modellerden farklı olarak “*Frey- Schneider Politik Konjoktür Teorisi*”, iktidarların sadece fırsatçı ya da sadece partizan olduklarını varsaymak doğru değildir. Çünkü iktidar partileri kimi zaman fırsatçı davranırlarken kimi zaman da ideolojik davranabilmektedirler. Bir diğer deyişle iktidarlar seçimleri kazanma olasılıkları düşük iken fırsatçı davranırlarken, seçimleri kazanma olasılıkları yüksek olduğunda ise partizan davranışlar sergilemektedirler. Politik konjoktür teorisine bir diğer yaklaşım “*Bağlam Koşullu Politik Konjoktür Teorisi*”dir. Bu teoriye göre ülkelerde meydana gelen politik konjoktür dalgalanmaları sadece iktidar ve seçmen davranışları ile değil aynı zamanda o ülkenin kendisine has yapısal ve kurumsal özelliklerine de bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde söz konusu iki yaklaşım olan Frey- Schneider Politik Konjoktür Teorisi ile Bağlam Koşullu Politik Konjoktür Teorisi’ne değinilecektir.

2.4.1. Fırsatçı ve Partizan Modelin Birlikteliği: Frey- Schneider Politik Konjoktür Teorisi

Politik konjoktür teorilerinin fırsatçı modellerinde iktidarların tek *amacının iktidarda kalmak* olduğu ve bu nedenle fırsatçı politikacıların uyguladıkları politikaların sadece seçimleri yeniden kazanmaya yönelik olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷¹ İktidarların ideolojik olduğuna vurgu yapan partizan teoriler ise fırsatçı teoriler tarafından öne sürülen *tüm partilerin aynı politikaları uygulayacağı* varsayımını reddetmektedirler. Bu iki yaklaşıma bir diğer alternatif ise *Frey ve Schneider (1978a, 1978b)*¹⁷² tarafından geliştirilmiştir. Frey ve

¹⁷¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bu çalışma içerisinde yer alan “*Geleneksel Fırsatçı Model*” ve “*Rasyonel Fırsatçı Model*” başlıklarına bakılabilir.

¹⁷² Literatüre ait bazı çalışmalarda, bu ikinci yaklaşımın aralarında Frey ve Schneider’in de bulunduğu “*Zürih Grubu*” tarafından geliştirildiği belirtilmektedir. Zürih grubunun diğer üyeleri ise; *Kiregässner, Pommerehne,*

Schneider'a (1978a, 1978b) göre, politik partiler yeniden seçilme olasılıklarının düşük olduğunu fark ettiklerinde fırsatçı davranırlarken, yeniden seçilme olasılıkları yüksek olduğunda ise partizan davranma eğilimi sergilemektedirler (Snowdan ve Vane, 2005: 482). Bu haliyle Frey ve Schneider'in (1978a, 1978b) politik-ekonomi modeli¹⁷³, hükümet davranışlarının "fırsatçılık ve ideolojik arasındaki geçişine" vurgu yapmaktadır. Bu modelde hükümetlerin amaç fonksiyonuna ideolojik veya fırsatçı olduklarına dair varsayımın dâhil edilmesiyle hem fırsatçı modellerin hem de ideolojik modellerin kutuplaşmış perspektiflerinden uzaklaşmış olmaktadır. Frey ve Schneider'in (1978a, 1978b) modelinin altında yatan temel mekanizma, iktidarın davranışlarının içinde bulunulan duruma göre fırsatçılıktan ideolojik motivasyona doğru yönelebileceğidir. Geçiş mekanizmasındaki anahtar rol *hükümetin popüleritesinin* kendisine yol göstermesinde yatmaktadır. Öncelikle ekonomide hükümetin seçimleri kazanabilmesi için en düşük düzeyde sahip olması gereken popüleriteyi ifade eden bir "kritik popülerite oranı" söz konusudur. Bu kritik oran seçim dönemindeki

Weck-Hannemann'dır. Hibbs ve Harvard'da bu grupla eş zamanlı olarak benzer çalışmaları başlatmıştır (Telatar, 2004: 359).

¹⁷³ Bu model literatürde "Frey-Lua-Schneider Politik Konjonktür Teorisi" olarak adlandırıldığı gibi "Geleneksel Zayıf Partizan Teori" ve "Sentez Model" olarak da adlandırılmaktadır (Garratt, 1998: 15). Ayrıca Frey (1974) politik-ekonomik modelin "politometriks" olarak da adlandırılabileceğine değinmiştir (Frey, 1974: 250). Politik-ekonomi modeli özünde iktisadi yapının politikayı nasıl etkilediğini ve aynı zamanda politik davranışın da ekonomiyi nasıl etkilediğini anlatmaktadır. ABD ile ilgili ilk politik-ekonomi modeli Kramer (1971) tarafından geliştirilmiştir. Onun modeli daha sonra American Economic Review'de Stigler (1973) tarafından sorgulanmış fakat Okun (1973) tarafından da destek görmüştür. Sonrasında Goodhart ve Bhansali (1970) tarafından İngiltere için oldukça ilginç bir politik-ekonomi modeli geliştirilmiştir. Onlar İngiltere için 1947- 1968 yıllarını kapsayan aylık verilerle hükümetin popülerite fonksiyonunu tahmin etmişlerdir. Daha sonra bu tartışma Miller ve Mackie (1973) , Nilson (1973) ve Muller (1970) tarafından devam ettirilmiştir. Yine Frey ve Garbers (1972)'da Almanya ve İngiltere için politik ekonomi modeli geliştirerek seçmenlerin iktisadi koşullara bir reaksiyon göstermedikleri sonucuna ulaşmışlardır (Frey, 1974: 232). En iyi bilinen politik-ekonomi modeli ise Nordhaus (1975) tarafından geliştirilmiştir. Nordhaus (1975), Philips eğrisinde işsizlik ve enflasyon arasında bir trade-off olduğunu kabul ederek oy maksimizasyoncusu hükümetin son derece miyop davranacağına değinmiştir. Nordhaus'un politik-ekonomi modeline benzer politik-ekonomi modelleri daha sonra MacRae (1977) ve Lindbeck (1976) tarafından tahmin edilmiştir. Sonraki yıllarda Fair (1975) ABD için bir diğer politik-ekonomi modeli geliştirmiştir. Arcelus ve Meltzer (1975) geliştirdikleri politik-ekonomi modellerinde literatürden farklı bir oy fonksiyonu sonucuna ulaşmışlardır (Frey ve Schneider, 1978b: 243- 244). Fransa için politik ekonomi modeli Lafay (1977) tarafından ve yine Almanya, İtalya ve İspanya için sırasıyla Kirchgässner (1985), Santagata (1985) ve Amor Bravo (1985) tarafından geliştirilmiştir. Politik-ekonomi modelleri için son yıllarda yapılan çalışmalar için Monroe (1984), Whiteley (1986), Nortpoth (1987), Lewis-Beck (1988), Schneider ve Frey (1988), Nannestad ve Paldam (1994), Anderson (1995), Lewis-Beck ve Stegmaier (2000), Feld ve Kirchgässner (2000), Dutch ve Stevenson (2008), Nortpoth ve Sidman'a (2007) bakılabilir (Belluci, Lewis ve Beck, 2011: 191). Türkiye için de Akarca (2010, 2012) ve Akarca ve Tansel (2012) tarafından politik-ekonomi modelleri geliştirilmiştir.

iktidarın içinde bulunduğu pozisyonunun bir fonksiyonudur. Seçimler yaklaştıkça iktidarlar popülaritelerinin artmasını ve en azından popülaritelerinin kritik popülariteye eşit olmasını arzu ederler. Eğer hükümetin popülaritesi kritik popülarite oranından daha yüksekse hükümetin *popülarite fazlası* var demektir ve bu durumda hükümetler kendilerini seçimleri kazanma konusunda daha rahat hissedecekler ve ideolojik davranma eğiliminde olacaklardır. Fakat tam tersine hükümetin popülaritesi kritik oranından daha düşük olursa bu durumda hükümetin *popülarite açığı* var demektir, bir diğer deyişle seçimlerin yeniden kazanılması risk teşkil etmektedir. Bunu gören iktidar partileri ise seçimleri kazanabilmek dolayısıyla popülaritelerini arttırabilmek adına daha fırsatçı davranacaklardır. Bu nedenle iktidarların fırsatçı politikaları kullanma arzuları politikacıların politik güvensizliğinin artan bir fonksiyonu olmaktadır. Frey ve Schneider'ın (1978a, 1978b) modelinde düşünülen fırsatçı davranış Nordhaus (1975) tarafından öne sürülen fırsatçı davranışa benzer olarak seçim öncesi ekonominin genişletici politikalarla manipülasyonu olarak düşünülmüştür. Bir diğer deyişle Frey ve Schneider'ın (1978a, 1978b) modelinde fırsatçı davranan hükümet seçim öncesi dönemde işsizlik ve enflasyon gibi iktisadi değişkenleri etkileyebilmek için iktisat politikalarını manipüle edecektir. Fakat iktisatçılar Nordhaus'tan farklı olarak fırsatçı davranışların her seçim döneminde değil sadece hükümetlerin popülarite açıkları olması durumunda gerçekleşeceğini belirtmişlerdir (Garratt, 1998: 15- 17). Sentez model bu yönüyle tipik olarak *düzenli politik konjonktürel dalgalanmaları* reddetmektedir. Bu nedenle Frey ve Schneider (1978a, 1978b)' e göre ekonomilerde seçim öncesi meydana gelen dalgalanmalar geleneksel ve rasyonel modellerin ileri sürdüğünden çok daha kompleks ve karışıktır (Paldam, 1997: 369). Yeniden seçilme olasılıklarını maksimize etme amacına yönelik iktisat politikası manipülasyonlarının kullanımında iktidarlar, bu tür politikaların marjinal faydalarını ve maliyetlerini değerlendirme gereği duyarlar. Fırsatçı politika uygulamanın fazladan oy biçiminde görülen marjinal faydaları hükümetin popülarite eksikliği fazla olduğunda en

yüksek seviyeye çıkmaktadır. Bununla birlikte fırsatçı davranışların iktidardaki politikacılara itibar kaybı şeklinde ilave maliyeti bulunur ve bu uzun vadeli partizan desteğe de zarar verebilir (Snowdan ve Vane, 2005: 483).

Frey ve Schneider'in politik-ekonomi modeli iki fonksiyona dayanmaktadır; *popülerite (değerlendirme) fonksiyonu* ve *reaksiyon fonksiyonu*. Popülerite fonksiyonu iktisadi koşulların hükümetin popüleritesi üzerine olan etkilerini incelemektedir. Hükümetin popüleritesi iktisadi koşullar dışında iki faktöre daha bağlıdır; bunlardan ilki her *başbakanın kişisel popülerite düzeyi* ikincisi ise *iktidar partisinin iktidarda olduğu süre içerisinde uğradığı erozyon veya yıpranma düzeyidir*. Popülerite fonksiyonunda hükümetlerin (ya da başbakanın) popüleritesinin, işsizlik ya da enflasyondaki artışla azaldığı, özel tüketimdeki büyümeyle arttığı vurgulanmaktadır.¹⁷⁴ Popülerite fonksiyonunu aşağıdaki denklemle ifade edebiliriz;

$$\begin{aligned} \text{Popülerite} &= \pi_1(\text{enflasyon}) + \pi_2(\text{işsizlik}) + \pi_3(\text{tüketimdeki büyüme}) \\ &+ \pi_L(\text{liderpopüleritesi}) + \pi_D(\text{iktidarpopülerite}) \end{aligned} \quad (10)$$

Reaksiyon fonksiyonu ise hükümetlerin ekonomiyi istedikleri yönde etkileyebilmek için politika araçlarını *nasıl kullandıklarını* göstermektedir. Bir diğer deyişle reaksiyon fonksiyonu ekonomi ile politika arasındaki ikinci en önemli karşılıklı bağımlılığı gösteren fonksiyondur. Bu fonksiyon hükümetlerin popüleritelerinin düşük olması durumunda yeniden seçilebilme şanslarını artırabilmek için ekonomiyi nasıl uyardıklarını bir diğer deyişle genişletici iktisat politikaları uyguladıklarını, popüleriteleri yeterince yüksek olması

¹⁷⁴ Mueller (1970)'e göre iktisadi koşulların hükümetin popüleritesi üzerindeki etkisi *asimetriktir*. Ona göre ekonomideki olumlu gelişmelerin popülerite artırıcı etkisi, olumsuz gelişmelerin popülerite düşürücü etkisinden daha büyüktür. Bir diğer deyişle seçmenler hükümeti iyi performans için ödüllendirip kötü performans için cezalandırsalar da verilen ödül ile ceza arasında bir asimetri söz konusudur. *Ödülün popülerite üzerindeki ağırlığı ceza üzerindeki ağırlığından daha büyüktür* (Telatar, 2000: 138).

durumunda ise ideolojik merkezli politikaları uygulamaya devam ettiklerini göstermektedir.¹⁷⁵

Hükümetlere ait reaksiyon fonksiyonunu aşağıdaki denklemle ifade etmek mümkündür;

$$\begin{aligned} \text{Politika Araçları}(t) &= \rho_0 \text{Politika Araçları}(t-4) + \text{sabitterim} + \rho_1 (\text{hükümet gelirleri})_{t-4} \\ &+ \rho_2 (\text{popülerite acikkaresi}) \\ &+ \rho_3 (\text{secim öncesizaman}) \\ &+ \rho_4 (\text{basbakan ideolojisi}) \end{aligned}$$

(11)

Politik-ekonomik modelde seçmenlerin ve hükümetlerin fayda maksimizasyoncusu oldukları ve hükümet davranışlarının değişik ekonomik, politik ve yönetsel kısıtlar tarafından kısıtlandığı vurgulanmaktadır.¹⁷⁶ Söz konusu kısıtlardan ilki *yönetsel kısıtlardır*. Yönetsel kısıtlara göre bürokratlar genellikle iktidarın (başbakanın) istediği politikaları değil kendi faydalarını maksimize eden politikaları uygulurlar. Bu nedenle kendilerine ait kamu bütçesinin azaltılmasına karşı direnç gösterirler çünkü onlara ait bütçenin azaltılması bürokrasi üyelerine zarar verecektir.¹⁷⁷ İkinci tip kısıtlama *iktisadi kısıtlamadır*. İktisadi kısıtlamanın ilki *ekonominin yapısıdır*. Çünkü ekonominin genel yapısı seçmenlerin fayda fonksiyonlarındaki değişkenleri etkilemektedir. Bu nedenle hükümetin reaksiyon fonksiyonlarının parametreleri dolaylı olarak ekonominin spesifik yapısını belirlemektedir. Ekonomik yapıya ait olan ikinci kısıt *bütçe kısıtıdır*. Vergi gelirleri hükümetin izlediği genel finansal yapıyı yansıtmaktadır. Hükümetler vergi gelirlerinin yeterli gelmediği durumlarda

¹⁷⁵ Reaksiyon fonksiyonu iktisadi politikanın kantitatif teorisine dayanmaktadır. Reaksiyon fonksiyonu ile ilgili çıkarımlar karar vericilerin davranışlarının analizinden elde edilen tercihlerden türetilmiştir. Tercih fonksiyonundaki ağırlıklara kayıp fonksiyonunun minimize edilmesiyle ulaşılmıştır. Bu yaklaşım özünde önemli metodolojik problemler içermektedir. Çünkü tercih fonksiyonunun parametrelerini iktisadi yapının ya da reaksiyon fonksiyonundan ayırmak oldukça güçtür. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için *Tinbergen (1956) ve Theil (1964)*'e bakılabilir (Frey ve Schneider, 1978b: 243).

¹⁷⁶ Bu davranışsal varsayım teorik olarak *Frey ve Lau (1968)* tarafından keşfedilmiştir (Frey ve Schneider, 1978a: 176).

¹⁷⁷ Bürokratların bu davranışı kamu tercihi literatüründe *bütçe maksimizasyonu* olarak adlandırılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için *Downs (1967), Tullock (1965) ve Niskanen (1971)*'e bakılabilir.

borçlanma yoluna gidebilirler. Böyle bir durumda vergi gelirleri harcamalar üzerinde kesin bir sınır oluşturmamaktadır. Fakat borçlanma opsiyonları büyük bir olasılıkla vergi gelirleri ile hükümet harcamaları arasındaki makul ve kabul edilebilir bir ilişkiye dayalı ise bu hükümetler için borçlanarak ekonomiyi uyarma da bir kısıt teşkil edecektir. Politik-ekonomik modelin yapısında hükümet davranışı üzerindeki en önemli kısıtlama politikacıların yeniden iktidarda kalma isteğidir. Çünkü onlar ancak iktidarda kalabildikleri süre içerisinde kendi amaçlarına ulaşabilecekler ve devam ettirebileceklerdir. Modelde hükümetlerin popülariteleri olası seçim sonuçlarının göstergesi olarak kullanılmaktadır ve popülaritenin altında yatan temel koşullar kısa sürede radikal bir biçimde değişmemektedir. Bu durum iktidarlar için önemli bir kısıt oluşturmaktadır (Frey ve Schneider, 1978a: 174: 180).

2.4.2. Bağlam Koşullu Politik Konjonktür Teorisi

Demokratik ülkelerde iktidarlara ait fırsatçı ve partizan niyetlerin iktisadi politika yapımını etkilemesi politik konjonktür teorilerinin en önemli savunusudur. Politik konjonktür teorilerinin hem adaptif hem de rasyonel beklendişlere dayalı olan modellerinde, ekonomide meydana gelen politik konjonktür dalgalanmaları incelenirken ülkelerin kendilerine has *bağlamlarının* analizlere dahil edilmediği görülmektedir (Franzese, 2002a: 369). Fakat sonradan yapılan çalışmalar ülkelerin içinde buldukları bağlamın da analize dahil edilmesiyle politik konjonktür dalgalanmaları ile ilgili daha güçlü ampirik kanıtlara ulaşıldığını göstermişlerdir.¹⁷⁸ Bu çalışmalara dayanarak Franzese (2002a) “*Electoral and Partisan Cycles in Economic Policies and Outcomes*” adlı çalışmasında “*bağlam koşullu politik konjonktür teorisini*” ortaya koymuştur. Yazara göre iktidar partilerinin fırsatçı ve

¹⁷⁸ Bu çalışmalar için Franzese (2002a, 2002b, 2002c), Franzese ve Jusko (2007), Alt ve Rose (2007)’ye bakılabilir. Bu çalışmaların ortaya çıkmasını sağlayan çalışmalar için Alt (1985), Alvarez vd. (1991), Blais vd. (1993, 1996), Keech (1995), Laver ve Shepsle (1996), Cox (1997), Simmons ve Clark (1997), Boix (1998), Clark vd. (1998), Franzese (1999), Oatley (1999), Iversen (1999), Boix (2000), Cusack (2000), Clark ve Hallerberg (2000), Goodhart (2000), Adolph (2001), Chang (2001), Tsebelis (2002)’ye bakılabilir.

partizan davranışlarından dolayı oluşan politik konjonktür dalgalanmaları *yurt içi ve yurt dışı politik ve ekonomik kurumlar, ülkenin yapısal ve stratejik bağlamı* boyunca değişiklik gösterebilmektedir (Franzese ve Jusko, 2006: 559- 560). Franzese (2002c) bir diğer çalışmasında da daha fırsatçı kendini güvende hissetmeyen *sağ (sol) partilerin partizan maliye politikasının naif görünümüyle uyumlu bütçe fazlalığı (açığı) oluşturacağını, daha güçlü sağ (sol) hükümetlerin ise bütçe açığına (fazlalığına) sebep olacaklarını* belirterek “*stratejik ve bağlam koşullu partizan maliye politikasını*” ortaya koymuştur (Franzese, 2002a: 408).

Bağlam koşullu politik konjonktür teorilerinin en önemli savı, iktidarlar tarafından seçim dönemlerinde yaratılan politik konjonktür dalgalanmalarının her ülkenin kendine özgü bağlamı tarafından şekillendirilecek olmasıdır. *Franzese (2002a, 2002b, 2002c)* makalelerinde, çok sayıda örnek ile bu durumu açıklamaya çalışmıştır. Örneğin küçük açık ekonomilerde yurt içi politika yapıcılarını bazı politikalar üzerinde daha az özerkliğe sahip olabilirler ya da bu gibi ülkelerdeki bazı politikalar ekonomik olarak daha az etkin olabilir, bu gibi nedenlerle politikadaki ve çıktılardaki fırsatçı ve partizan dalgalanmalar daha büyük ve açık bir ekonomiye göre daha az belirgin olabilir. Yine bazı devlet yönetim şekilleri daha az politika oluşturma kontrolüne ya da daha keskin siyasi döngülere sebep olan disiplinli partizan aktörlere sahip olabilir. Bir diğer görüşe göre bazı politikalar ve sonuçları seçmenlerden oy kazanmada diğer politikalara göre daha etkin olabilir. Bu tarz politikalar her ülkenin kendine özgü politik ve ekonomik kurumları, çıkar grupları ve stratejik bağlamına göre farklılıklar gösterebilir. Yine Franzese’ye (2002a) göre bazı ülkelerde transfer harcamalarını manipüle etmek makroekonomik politikaları manipüle etmekten daha avantajlı olabilir veya koalisyon hükümetleri seçimlerden önce koalisyon üyeleri ile birlikte hareket etme problemi yaşıyorlarsa seçim öncesi politika değişikliği yapmak yerine seçim zamanını değiştirmeyi daha kolay bulabilirler. Hindistan, Japonya ve İngiltere gibi tek güçlü parti

hükümetlerinin bulunduğu sistemlerde, seçim zamanının manipülasyonu politikaların manipülasyonundan daha ulaşılabilir ve etkin görünmektedir. Bu nedenle genelde bu gibi ülkelerde seçimler iktidarların belirlediği tarihlerde yapılır. Yine transfer harcamaları gibi genel yeniden dağıtım politikaları çok üyeli bölge sistemlerinde fırsatçı ve partizan amaçlara daha iyi hizmet ederken, bayındırlık hizmetleri gibi özel dağıtım politikaları tek üyeli bölge sistemlerine daha münasip olabilecektir. Bir diğer görüşe göre de iktidar partisinin partizan niyetlerine nazaran fırsatçı niyetleri seçimlerin beklenen yakınlığı gibi stratejik bağlamsal özelliklerle birlikte değişme göstermekte ve iktidar partisinin seçimlere dair hesap verilebilirliğini düşüren herhangi bir kurumsal, yapısal ve stratejik koşul iktidarların manipülasyon niyetlerini azaltmaktadır. Fırsatçılık ve partizanlık güduları seçimler boyunca farklılık gösterebilir ve iktidarlarının ve müttefiklerinin politika yapabilme gücüne bağlı olarak değişiklik arz edebilmektedir. Bağlam koşullu politik konjonktür teorisini destekleyen çok önemli görüşlerden bir diğeri ise para politikasının ekonomi üzerine etkileri araştırılırken *merkez bankası bağımsızlığı, sabit ya da esnek döviz kuru sistemi ve sermaye hareketliliği* gibi konuların değerlendirmeye tabi tutulması gereğidir. Çünkü merkez bankasının bağımsız olduğu ülkelerde iktidar partisinin para arzı aracılığı ile politik dalgalanmalar yaratması oldukça zordur. Örneğin *Cusack'a (2000)* göre fırsatçı ya da partizan para ve maliye politikaları merkez bankası bağımsızlığı ya da merkez bankası bağımsızlığı ile emek piyasası yapısının kombinasyonuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir. *Clark vd. (1998)* ise merkez bankası bağımsızlığı, sabit döviz kuru ve sermaye hareketliliği gibi ulusal politikanın kaybolduğu sistemler politik konjonktür dalgalanmalarını önemli ölçüde kısıtlamaktadırlar. Yine *Clark vd. (1998)* ve *Clark ve Hallerberg (2000'e)* göre seçimlerin ekonomi üzerindeki etkisi bağımsız merkez bankası ve esnek döviz kuruna sahip ülkelerde neredeyse sıfır etkiye sahiptir. Çünkü esnek döviz kuru maliye politikası etkinliğini kısıtlarken, bağımsız merkez

bankası da para politikasını kontrol ederek manipülasyonu engellemektedir (Franzese, 2002a: 371- 412).¹⁷⁹

Bağlam koşullu politik konjonktür teorilerinde iktidarlara ait fırsatçılık ve partizanlık güdüsü *beklenen seçim rekabetine ve iktidar partisinin gücünün tehlikede olup olmamasına göre* de değişiklik gösterebilmektedir. İktidar partilerinin politikaları aynı zamanda *muhalefetin gücü, koalisyon hükümetleri dönemi, politika manevra kabiliyeti üzerindeki iç ve dış kısıtlamalar* gibi koşullara da bağlıdır.¹⁸⁰ Bir hükümetin politika yapma ve değiştirme konusundaki manevra yeteneği ise *maliye politikası üzerine birikmiş borç limitleri, hükümetin parlamentodaki koltuk payı, iktidar partisinin parti disiplini, özel ve kamusal borç alabilme yeteneği, paylaşılan politikalar üzerine pazarlık konuları* gibi unsurlar tarafından şekillenmektedir (Franzese ve Jusko, 2006: 559- 560). May (1987) yaptığı bir çalışmasında bağlam koşullu politik konjonktürü destekler görüşleri dile getirmiştir. May'a (1987) göre politik konjonktür ile sonuçlanan politikalar gerçekleştirilirken hükümet harcamalarındaki değişiklikler, vergilerdeki değişiklikler, para politikası üzerindeki dolaylı etki, nadiren maaş ve ücret kontrolleri gibi araçlardan hiçbirinin tek başına iktidar partisi veya başbakan tarafından gerçekleştirilemez. Örneğin başbakanın para politikasını yöneten kurumlar üzerinde gerekli gücü sağlayabilecek bir Merkez Bankası başkanına ihtiyacı vardır. Ayrıca başbakan, politik kazanç adına ekonomiyi manipüle ederken parti içinde veya partiler arası muhalefetin ve de basın etkisi altında olacaktır. Kurumsal düzenlemeler ile şeffaflık, hesap verilebilirlik ve açıklık gibi ilkelerin uygulanması, politikacıların fırsatçı yaklaşımlarının

¹⁷⁹ Açık ekonomide bir diğer deyişle *Mundell- Fleming modeline* göre esnek döviz kuru sistemlerinde maliye politikası etkisizdir.

¹⁸⁰ *Deringöz (2013)* küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ve hızlanan gelişmelerin politik konjonktür teorilerinin geçerliliğine olan etkisini tartışmıştır. O özellikle ulusal ekonomilerin, uluslararası alanda yaşanan politik ve ekonomik olaylardan çok çabuk etkilenmesine dikkati çekerek ulusal ve uluslararası alanda bağlayıcı kuruluşların, ulaşılacak makro ekonomik hedefler ile gerçekleştirilecek yapısal reformlar nedeniyle hükümetleri kısıtlayıcı özelliği üzerinde durmaktadır. Öte yandan seçmenlerin diğer ülkelerdeki politik ve ekonomik başarı ile ulusal hükümetin performansını karşılaştırması gibi farklılaşan özelliği, istihdam güvensizliği konusu ile seçimlerin içselleşmesi de politik konjonktür teorileri analizlerinde dikkat edilmesi gereken konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda *Deringöz (2013)*'ün çalışması bağlam koşullu politik konjonktür teorileri için bir kanıt teşkil etmektedir.

basın tarafından açığa çıkarılmasını sağlayacaktır. Bu durumda seçim öncesi genişletici politika izlediği açığa çıkan adayın bu mali sorumsuzluğu, beklenenin tersine oy kaybına neden olacaktır. Bu nedenle kurumsal düzenlemelerin yoğun olduğu ülkelerde politikacıların ekonomik istikrarı bozan politik konjonktür yaratmaları mümkün olmayacaktır (Özkan, 2010: 147).

Franseze'den (2002a) sonra *Alt ve Rose'da (2007) "bağlam koşullu politik bütçe döngülerini"* geliştirmişlerdir. Alt ve Rose'a (2007) göre daha önceden *Alesina (1988), Keech ve Pak (1989), Alesina, Cohen ve Roubini (1992), Schuknecht (1999), Block (2001), Akhmedov ve Zhuravskaya (2004), Brender ve Drazen (2005)* tarafından ortaya konan politik bütçe döngülerine ait sonuçlar oldukça karışıktır. Yazara göre politik bütçe döngüleri ülkelerin *kurumsal, yapısal ve stratejik bağlamları* dikkate alınarak yorumlanırsa elde edilen sonuçlar daha tutarlı ve sağlıklı olacaktır. Böylece ilgili faktörlerin dikkate alınması sonucu elde edilen çalışmalar *"bağlam koşullu politik bütçe döngüleri"*ni oluşturacaktır. Örneğin bir ülkede bütçe harcamaları üzerine oluşturulmuş bir mali kural söz konusu ise iktidar partisinin seçim öncesi dönemde bütçe harcamalarını manipüle etmesi mümkün olamayacağından, mali kurala dayalı bütçe sistemlerinde politik konjonktür dalgalanmalarına rastlamak güçleşecektir. Yine Alt ve Rose'a göre bir ülkenin kurumlarının şeffaflığının artması seçmenlerin daha fazla bilgiye rahatça ulaşmasını sağlayacağından, bu tür bir ortamda politik bütçe döngülerinin de giderek azalacağını belirtmişlerdir (Alt ve Rose, 2007: 851).

Bağlam koşullu politik konjonktür teorileri ile ilgili son dönem yapılan çalışmalar ise fırsatçı ve partizan etkilerin emek piyasası organizasyonlarından nasıl etkilendiği üzerine yoğunlaşmışlardır. *Alvarez vd. (1991)* göre partizan hükümetler emek piyasasının farklı organizasyonel yapılarına göre farklı çıktı sonuçları elde etmektedirler. Yine *Boix (2000)'e* göre partizan dalgalanmalar hem emek piyasası hem de uluslararası kurumsal yapılara bağlı olarak değişme göstermektedir ve finansal liberalizasyon ve döviz kuru rejimleri iktidarların

ekonomi üzerindeki etkilerini kısıtlayan diğler önemli faktörlerdir. *Sonuç olarak bağlam koşullu politik konjonktür teorisi üzerine çalışanlar analizlerini, yurtiçi ve uluslararası politik ve ekonomik yapıların, kurumların ve ülkeye ait stratejik bağlamın politika yapıcılarının fırsatçı ve partizan niyetlerini nasıl şekillendirdiğini mutlaka göz önünde bulundurarak analiz yapmalıdırlar* (Franzese, 2002a: 409- 410).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE POLİTİK KONJONKTÜR DALGALANMALARI

2. Türkiye'de 1987–2011 Döneminde Yapılan Seçimler

Seçimler gündeme geldiğinde zihinlere ilk gelen şey parlamento¹⁸¹ seçimleridir. Bu durum büyük ölçüde merkezi seçimlerin öneminden kaynaklanmaktadır. Fakat parlamento seçimlerinin yanı sıra; yerel yönetim seçimler¹⁸² ve kimi ülkelerde devlet başkanlığı seçimleri de düzenlenmektedir. Türkiye'de seçimler söz konusu olduğunda parlamento seçimlerine ilaveten, yerel seçimler (il genel meclisi, belediye, köy ve mahalle) ve 2007 referandumunu sonrası alınan kararla uygulamaya geçirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri akla gelmektedir.

Ülkemizde seçimler, *Osmanlı döneminde yapılan seçimler* ve *Cumhuriyet döneminde yapılan seçimler* olmak üzere iki ana başlık altında toplamaktadır (Buran, 2005: 90).¹⁸³ Bu çalışmada 1987 sonrası yapılan 7 parlamento seçimi dikkate alınmıştır. *Bunun başlıca nedeni ekonomiye ilişkin verilerin ancak bu dönemden sonra sağlıklı bir şekilde elde edilebilmesi ve politik konjonktür teorilerine ait varsayımların parlamento seçimlerine daha uygun olmasından kaynaklanmaktadır.*

Çalışmada ele alınan dönem ana hatlarıyla 1980 sonrası kapsamaktadır. Bu dönem Türkiye'nin ekonomik ve politik tarihinde bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. 1980 sonrasında siyaset alanındaki gelişmeler incelendiğinde, 1960 yılından itibaren kronolojik olarak her on yılda bir tekrarlanan askeri darbelerin demokratik politik sistemin işleyişine şekline ket vurduğu gözlenmektedir (Aydemir, 2007: 104). Ekonomi açısından 1980 sonrası dönem, artan ölçülerde sermaye hareketlerindeki dalgalanmaların tesiri ve sık sık yinelenen

¹⁸¹ Parlamento seçimleri yerine *genel seçim*, *milletvekili seçimleri* veya *merkezi seçim* terimleri de kullanılmaktadır.

¹⁸² Türkiye'de yapılmış *yerel seçimler* hakkında ayrıntılı bilgi için *Turan (2008)*'e bakılabilir.

¹⁸³ Türkiye'de daha önceki dönemlerde yapılan parlamento seçimleri hakkında ayrıntılı bilgi için *Alkan (1998)*, *Buran (2005)*, *Kalaycıoğlu ve Sarıbay (2009)*, *Aleskerov, Ersel ve Sabuncu (2010)*, *Çaylak vd. (2010)*, *Fidan (2011)*, *Özbudun (2004, 2011)*, *Kongar (2012)*, *Durdu (2013)*'e bakılabilir.

finansal kargaşa ve krizlerin tecrübe edildiği bir sürece işaret etmektedir.¹⁸⁴ Bu sayede 1994, 1999 ve 2001 yıllarında ekonomi ciddi oranda küçülmüş; makroekonomik göstergelerde tehlikeli bozulmalar ve belirsizlikler ortaya çıkmıştır. 2001 krizini izleyen ilk dört yıl boyunca kesintisiz ve yüksek bir büyüme patikası takip eden ekonomi, 2006 yılının bitimine doğru yeni bir istikrarsızlık dönemine girmiş ve yaşanan 2008 global krizinin de etkileriyle ciddi anlamda bir daralma göstermiş ve 2010 yılında dünya ekonomilerindeki canlılık ile beraber tekrar toparlanma emareleri göstermeye başlamıştır (Boratav, 2006: 172).

1.1. 29 Kasım 1987 Seçimleri

1.1.1 Siyasi Gelişmeler

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12 Eylül 1980'de yönetime el koymasıyla birlikte, 21 Eylül 1980'de Bülent Ulusu başkanlığındaki bakanlar kurulunun ardından yasama ve yürütme yetkisini MGK'ya veren yasanın 28 Eylül 1980'de yürürlüğe girmesiyle, Ulusu hükümeti kurulmuştur. 12 Eylül askeri rejimi partilerin faaliyetlerini askıya almış, parti liderlerine siyaset yasağı getirmiş ve darbeden yaklaşık bir yıl sonra 16 Ekim 1981'de bütün siyasi partileri temelli kapatmıştır (Atay, 2006: 92- 93). 12 Eylül askeri darbesi neticesinde Danışma Meclisi tarafından hazırlanan 1982 Anayasası ile birçok alanda olduğu gibi, seçim sisteminde de değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve denetim ilkeleri çerçevesinde beş yılda bir düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Yine söz konusu değişiklikler çerçevesinde *barajsız d'Hont seçim sistemi*¹⁸⁵ kaldırılarak yerine *%10 barajlı seçim çevresi*¹⁸⁶ uygulanmıştır. Seçmen yaşı da

¹⁸⁴ Türkiye'nin 1980 sonrası dönem Boratav tarafından ekonomi açısından şu şekilde dönemlendirilmektedir: (1) *Askeri rejim altında liberal ekonomi (1981- 1983)*, (2) *ANAP'ın altın yılları ve tıkanma: (1984- 1988)*, (3) *Popülizme kayış ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi: 1989- 1993*, (4) *Finansal krizler ve uluslararası sermayeye teslimiyet: (1994- 2002)* (Tanör vd. , 2014: 190).

¹⁸⁵ Temelde 3 farklı seçim sisteminden söz edilebilir. Bunlar; *çoğunluk sistemi*, *nisbi temsil sistemi* ve *karma sistemdir* (Bulut, 2011: 4- 6). İlgili literatüre daha ayrıntılı göz atıldığında, seçim sistemlerinin *çoğunluk seçim sistemi*, *yarı nisbi (oransal) seçim sistemi*, *nisbi seçim sistemi*, *barajlı nisbi seçim sistemi* ve *karma seçim sistemi* olarak sınıflandırıldığı gözlenmektedir (Buran, 2005: 54). Çoğunluk sistemi değişik biçimlerde uygulanmasına

20'ye indirilmiştir (Özkan, 2010: 150). Anayasanın kabulünün ve Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, 12 Eylül yönetimi artık ülkenin yeni seçimlere götürülmesine karar vermiş, böylece siyasi ortam yeniden hareketlenerek çeşitli adlar altında 15 siyasi parti kurulmuştur. Fakat Kenan Evren ve arkadaşlarının az sayıda parti kurulması yönündeki tutumları nedeniyle 15 partiden sadece 3'ü olan Turgut Sunalp'ın *MDP'sinin*, Necdet Calp'ın *Halkçı Parti'sinin* ve Turgut Özal'ın *ANAP'ının*¹⁸⁷ kuruluşu geçerli sayılmış, MGK'ya verilen veto yetkisi nedeniyle diğer partiler ya veto edilmiş yâ da kuruluş kararları geç onaylanarak seçimlere katılma hakları ellerinden alınmıştır. *Bu nedenle yapay siyasi partiler ve siyasal ortamın ürünü olan 1983 seçimlerini demokratik bir seçim olarak*

karşın, genel olarak, en çok oyu alan adayın veya partinin seçimleri kazanması sonucunu doğuran sistemdir. Çoğunluk sistemi de kendi içinde *basit/tek türlü çoğunluk* veya *mutlak/iki türlü çoğunluk* olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu sistemin en önemli özelliği basit olmasının yanı sıra genellikle bir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlamasını temin etmesi ve bu sayede yönetimde istikrarı sağlamasıdır. Fakat bu seçim sistemi yönetimde istikrarı sağlamasına rağmen, parlamentoda çoğunluğun aşırı temsiline karşılık, azınlıkların eksik temsili sonucunu doğurmakta ve bu nedenle temsilde adaletsizliğe yol açmaktadır. Bu özelliğinden dolayı çoğunluk sisteminin, kamu oyununun genel yönelimini tam olarak yansıtmadığı için temsil adaleti açısından ideale uzak düştüğü söylenebilir. *Nisbi temsil sistemi* ise partilerin ve siyasi görüşlerin parlamentoda güçleri oranında temsil edilmelerini sağlayan ve bu sayede demokratik temsile öncelik veren bir sistemdir. Nisbi temsil sistemi kamuoyunun genel eğilimini parlamentoya yansıtmak bakımından adaletli bulunmakla birlikte yönetimde istikrarsızlığa yol açtığı düşüncesiyle eleştirilmektedir. *Karma sistem* ise çoğunluk sistemi ile nisbi temsil sisteminin sakıncalarını ortadan kaldırmayı ve her ikisinin olumlu yönlerini kaynaştırmayı hedefleyen yöntemdir. Bu bağlamda Almanya'da uygulanan "*çift oy*" ya da "*kişiselleşmiş nisbi temsil*" ile *İtalyan seçim sistemi* karma sistem olarak nitelendirilir. Türkiye'de 1946'da çok partili siyasi hayata geçişte çoğunluk sistemi benimsenmişti. Amaç seçimleri kazanacağı beklenen CHP'nin iktidarını güçlü kılmak ve muhalefeti zayıflatmaktır. Fakat durum beklenen gibi olmamış ve çoğunluk sistemi DP'nin işine yaramış ve böylece aldığı oy ile parlamentodaki üye sayısı arasında ciddi bir dengesizlik oluşmuştur. Aynı dengesizlik 1954 ve 1957 seçimlerinde de yaşanmıştır. 1961 Anayasası dönemi bir önceki döneme tepki olarak nispi temsil sisteminin benimsendiği ve bu nedenle temsilde adalet ilkesinin amaçlandığı bir dönem olmuştur. Fakat bu seçim sisteminin uygulanmaya başlamasıyla, 1970'li yıllardan itibaren koalisyon hükümetleri dönemi başlamış ve sonuç olarak ciddi hükümet krizleri yaşanmıştır. 12 Eylül darbesinden sonra yeniden demokrasiye dönüldüğünde 1973 sonrası yaşanan siyasi istikrarsızlıklar gerekçe gösterilerek, bu kez nisbi temsil sistemi *barajlı haliye uygulamaya konmuş* ve hem % 10'luk ülke barajı, hem bir miktar seçim çevresi barajı öngörülmüştür. Türkiye'de 1987 ve 1991 seçimlerinde uygulanan hem % 10'luk ülke barajı hem bir miktar seçim çevresi barajı hem de kontenjan içeren "*çifte barajlı kontenjanlı d'Hont sistemi*" bir karma seçim sistemi uygulamasıdır (Bulut, 2011: 4- 6). 1995'ten sonra yapılan tüm seçimlerde çevre barajı kaldırılarak sadece %10 *ülke barajlı nisbi seçim sistemi* uygulanmıştır (Aleskerov, Ersel ve Sabuncu, 2010: 159). Türkiye'de uygulanmış seçim sistemleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için Tanör vd. (1995), Özbudun, (2005, 2011), Buran (2005), Kenar (2008), Kalaycıoğlu ve Sarıbay (2009), Turan (2008), Aleskerov, Ersel ve Sabuncu (2010), Öztekin (2011), Keyman, Erdem ve Ağır (2013), Sayarı ve Bilgin (2013) ve Tanör vd. (2014)'e bakılabilir.

¹⁸⁶ Bu seçim sisteminin bir diğer adı *çift barajlı d'Hont sistemidir*. Bunlardan ilki *ülke barajı* bir diğeri ise *bölge barajıdır*. Bu % 10'luk ülke barajı küçük partilerin meclise girmesinin engellenmesi ve koalisyonların önüne geçilmesi için getirilmiştir. Daha sonraları bu barajın Kürt muhalefet partilerini meclis dışında tutmak için muhafaza edildiği görülmektedir (Fidan, 2011: 75).

¹⁸⁷ Turgut Özal o dönemde ANAP'ı *sağın liberal, milliyetçi ve dinci kesimleriyle sosyal demokrasinin bazı unsurlarını, bir diğer deyişle 4 eğilimi birleştirdiğini* iddia ederek kurmuştur (Alkan, 1998: 59).

*nitelendirmek pek mümkün görünmemektedir.*¹⁸⁸ 1983 seçimlerinin yaklaşmasıyla Kenan Evren askeri yönetimin halefinin *MDP* olduğunu beyan etmiş, seçim öncesi yapılan çeşitli konuşma ortamlarında seçmeni *MDP*'yi desteklemesi yönünde kanalize etmeye çalışmıştır. Bu gelişmeler sonunda, askerlerin kurduğu *MDP*, *HDP*, *ANAP* arasında 6 Kasım 1983 genel seçimleri yapılmış, *ANAP* % 45,1 oy ve 211 milletvekili, *HP* % 30,5 oy ve 117 milletvekili; *MDP* ise % 23,3 oy ve 71 milletvekili çıkarmış ve Turgut Özal yönetimindeki *ANAP* seçimlerin galibi olmuştur (Atay, 2006: 93). Böylece Türk siyaset sahnesinde *Özal dönemi* başlamıştır. Bu dönem *ANAP*'ın altın yıllarıdır. *ANAP* tek başına iktidar olma gücünü kullanarak bu dönemde halk sınıflarına yönelik *çarpık popülizm* uygulamıştır. Bu çarpık popülizmin amacı başta kentli ve yoksul seçmenlere yönelik sınıf bilincini ortadan kaldıran ve sermayenin ideolojisine teslim olabilecek kalabalık gruplar yaratmaktır. *ANAP* bu popülist amaçları doğrultusunda sendikal örgütlenmeyi, ücret müdahalesini ve tarımsal destekleme fiyat uygulamasını yeterli şekilde uygulayamamıştır. Bu dönemde kentli, yoksul, tüketici ve gecekondulu bir seçmen grubu inşa edilemeye çalışılmıştır.

Askeri darbe sonrasındaki üç buçuk yıl boyunca ekonomi politikaları sermayenin karşı saldırısı biçiminde şekillenmiş, işgücü piyasasının askeri denetim altına alınmasına neden olmuştur. 24 Ocak 1980 kararları bu sayede 1987 seçimleri sonrasına kadar ekonomi politikalarına damgasını vurmuş, zaman içinde yeni öğelerin eklenmesine zemin hazırlamış ve Neo-liberal modelin alternatifi olmadığı kamuoyuna ideolojik olarak benimsetilmeye çalışılmıştır. 24 Ocak ile başlayan ve 1983 seçimlerine kadar geçen süreç "*askeri rejim altında liberal ekonomi*" olarak adlandırılmaktadır.

İktidar partisi 1983 seçimlerinin ardından seçim sistemine yönelik değişiklikler yaparak 1987 seçimlerine itinayla hazırlanmıştır. Bu durumu *seçim yasasını tam yedi defa değiştirmek suretiyle seçim sonuçlarını kendi partisi lehine yönlendirmek* için alınan önlemler

¹⁸⁸ 1983 seçimleri demokratik bir seçim olmadığından bu çalışmanın uygulama bölümüne dâhil edilmemiştir.

olarak yorumlamak mümkündür. Hükümet 1983 yılından 1987 yılına kadar Anayasa ve seçim yasalarında bir dizi değişiklik yapmıştır.¹⁸⁹ Buna göre seçmen yaşı 21'den 20'ye çekilmiştir. Seçim çevre büyüklükleri daraltılmış, illerin seçim çevre sayıları yediden altıya indirilmiştir. Ayrıca dörtten fazla temsilci çıkaracak seçim çevrelerinde kontenjan milletvekilliği getirilmiş, TBMM'nin üye sayısı 400'den 450'ye çıkarılmıştır. Getirilen değişikliklerden bir diğeri de *tercihli oy yöntemi*dir. Buna göre seçmenler seçim çevrelerinde temsilci sayısının yarısı kadar tercihte bulunabileceklerdir. Bu çabalar ülke barajı yoluyla seçmenlerin oylarını büyük partilerde toplamaya yönelik bir teşvik olarak görülmüştür. Ancak uygulamada, yüksek baraj nedeniyle bazı partilerin parlamento'ya girişleri engellense bile bir bütün olarak bakıldığında 1987 seçimlerinden başlayarak, Türkiye'deki siyasal parti sistemini Danimarka, İtalya ve Finlandiya'da olduğu gibi ikiden fazla büyük partili bir sistem olarak nitelemek doğru olacaktır. Bu nedenle bu dönemde oluşturulan çabalar, seçmen oylarının iki büyük siyasal partide toplanarak iki partili bir sistem oluşturma amacını sağlayamamıştır (Balyemez, 2008: 123). Öte yandan 1982 Anayasası genel seçimlerin beş yılda bir yapılmasını yasal hale getirmiştir. Bu bağlamda 1983 seçimlerinden sonra yasal olarak bir sonraki seçimin Kasım 1988'de yapılması gerekiyordu. Ancak seçimler bir sene erkene alınarak Kasım 1987'de yapılmıştır (Aydemir, 2007: 105- 106). Turgut Özal'ın burada umduğu 6 Eylül 1987 tarihinde politik yasakların kaldırılmasına ilişkin anayasa değişikliği için yapılan ve siyasi yasaklı liderlerin yasaklarının kaldırılmasını sağlayan referandumda, evet ve hayır oylarının birbirine çok yakın çıkmasından dolayı eski liderlerin pek güçlü olmadığı ve bu liderlerin güçlenmesine fırsat vermeme düşüncesi ile seçimleri bir an önce yaparak iktidarını sürdürme

¹⁸⁹ Bu süreçte Türkiye'de *hülle partisi* adı verilen bir oluşum yaşanmaya başladı ve 1995 yılına kadar devam etti. Yeni anayasa ile milletvekillerinin parti değiştirmeleri yasaklanmıştı. Buna çözüm olarak *hülle partisi* uygulaması bulundu. Bir partiden ayrılan milletvekilleri önce başka bir partiyi kuruyor, sonra da o parti başka bir parti ile birleşiyordu. Böylece anayasa engeli aşılmış oluyordu. İlk hülle partisini SHP'den ayrılan 20 milletvekili DSP'ye geçebilmek için Halk Partisi adıyla kurdu. Sonra feshedip DSP'ye katıldılar. Yine 1984 yılındaki ilk değişiklikle büyük partiler ile Meclis'te temsil edilen partilere bütçeden, her yıl ve her seçim öncesinde meclisteki sandalye sayısı ve aldığı oy oranında devletçe yardım yapılacağını hükme bağlanıyordu. Rekabetçi olduğu iddia edilen seçim sisteminde yine Meclis'te temsil edilen ve dolayısıyla büyük partilerin mali gücü daha da artırılmış oluyordu. Özal yine 1987 seçimleri öncesinde seçim çevreleriyle de oynamıştır. Partisine milletvekili çıkaracağını düşündüğü bazı ilçeleri de il yaptı (Alkan, 1998: 59).

isteğidir (Şanlısoy, 2007: 225).¹⁹⁰ Seçimlerin bir sene erkene alınması, ANAP'ın seçim ekonomisi koşullarını uygulamasını zorlaştırmıştır. Ancak ANAP zaten iktidar olduğu günden itibaren uyguladığı politikalar ile geniş halk grubunu etkilemeye çalışmış ve bu nedenle de 1987 seçimleri öncesinde genel anlamda genişletici ve sermaye sınıfının çıkarlarına yönelik politikalar uygulamıştır. 1980 darbesi ile yasaklı hale gelen politik partiler yapılan referandum ile yeniden politik arenaya dönmüşlerdir. ANAP referandum ile özellikle bu politik partilerin yeniden iktidara dönmemesi ile ilgili taraf olmuş ve bu yönde seçim propagandası yapmaya başlamıştır.

1987 seçimlerine politik hayata geri dönen diğer partiler ile birlikte toplanan yedi parti katılmıştır. Bu partiler ANAP, Doğru Yol Partisi (DYP), Refah Partisi (RP), solda Demokratik Sol Parti (DSP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), MHP'nin devamı Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve Islahatçı Demokrasi Partisi (İDP)'dir (Aydemir, 2007: 105- 106). Bu partilerin çoğunun yalnızca isimleri yeniydi. Aslında bu partiler 12 Eylül döneminde kapatılan partilerin devamı niteliğindeydiler (Çınar, 2010: 87). Seçim sonucunda ancak 3 tane parti barajı aşabilmiştir. En yüksek oy oranını ANAP, sonrasında DSP ve DYP almışlardır. ANAP 1983 seçimlerine oranla, bu seçimde oy kaybı yaşamıştır. Ancak seçim sisteminde uygulanmaya başlayan % 10'luk baraj ve kontenjan aday uygulamasıyla birlikte meclisteki sandalye sayısını artırmıştır (Aydemir, 2007: 105- 106). ANAP'ın aldığı oylar ile mecliste elde ettiği koltuk sayısı arasında ciddi bir farkın olması, bu seçimi temsilde adalet noktasında en adaletsiz seçim olarak tarihe kazınmıştır (Fidan, 2011: 77). ANAP'ın oy kaybı politik sisteme sağ kesimi temsil eden yeni politik partilerin eklenmesinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan CHP'nin politik yasaklı olduğu bir dönemde yeni kurulan ve ideolojik anlamda ona yakın olan SHP büyük bir oy oranı elde etmiştir. Bunun da sebebi CHP'nin oylarının SHP'ye

¹⁹⁰ 6 Eylül 1987'de yapılan halk oylamasında ANAP'ın hayır propagandası yaptığı oylamadan kıl payı % 50.1 evet çıktı. Yine de bu siyasi liderlerin yasaklarının kalkmasına yetti. 1983'de Kenan Evren "eskiye rağbet olsaydı bit pazarına nur yağardı" demesine rağmen, bu halk oylamasında eskiye rağbet oldu ve siyaset pazarına yasaklı liderler yağdı. Böylece Ecevit, Demirel, Erbakan ve Türkeş yeniden siyaset sahnesine geri dönüş yaptılar (Alkan, 1998: 59- 60).

kaymasıdır (Aydemir, 2007: 105- 106). Bu seçimin sonuçları, oyların siyasi yelpazeye dağılımı açısından incelendiğinde genel olarak 1983 seçimlerine benzer bir görünüm sergilemiş, bu seçimin mutlak galibi sağ kanat olmuştur (Arslan, 2007: 8).¹⁹¹

1987 seçimlerine katılım oranı % 93 civarında gerçekleşmiştir. Bu anlamda 1987 seçimleri çok partili dönemde halkın seçimlere alaka iştirakinin en yüksek olduğu genel seçimler olarak Türk siyasi tarihine geçmiştir. Bu seçimlere genel olarak bakıldığında 12 Eylül askeri darbesinin Türk toplumunun siyasi hayatındaki izlerinin kısmen de olsa silinmeye başladığı görülmektedir (Arslan, 2007: 6)

1.1.2. Ekonomik Gelişmeler

Türkiye 1973 yılı sonunda yaşanan birinci petrol şokunun daha sonraki yıllarda kendini gösteren etkilerinden henüz kurtulamadan, 1980 yılında ikinci petrol şokunun menfi etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin ithalatında önemli bir kalem olan petrol fiyatının yükselmesi döviz ihtiyacını önemli ölçüde artırırken, buna bir de dış borç bulmada karşılaşılan sıkıntılar eklenince üretimde kullanılan girdiler ithal edilememeye başlanmış ve temel mallarda ortaya çıkan kıtlıklar karaborsa ve kuyruklara neden olmuştur. Bu nedenle 1932'den 1980 yılına kadar izlenen *ithal ikameci sanayileşme politikası*¹⁹², 1977- 1980

¹⁹¹ Türkiye'nin kendine özgü toplumsal yapısı ve siyasi dinamiklerinin etkisi nedeniyle siyasi partilerin ömrü çok uzun olamamaktadır. Buna rağmen iki ana siyasi gelenek çok partili dönem boyunca her zaman varlığını sürdürmüştür. Her kurulan siyasi parti kendine özgü ideolojik ve siyasi söylemleri olsa da temelde varlığını ve siyasi işlevini, *sağ ya da sol siyaset geleneğinin* içinde sürdürmüştür. Bundan dolayıdır ki Türk toplumunun siyasi yapısının daha sağlıklı analiz edilebilmesi ve sosyo-politik yapıdaki değişimin etkin bir şekilde ortaya konabilmesi için siyasetin ana kanatlarının gücündeki değişimin bir diğer deyişle *sağ yâ da soldaki değişimin* incelenmesi oldukça önem taşımaktadır (Arslan, 2007: 5).

¹⁹² *İthal ikameci sanayileşme politikası* daha önce dışarıdan alınan malların ülke içerisinde üretilmesine elverecek biçimde yerli sanayileşmeyi sağlamaktır. İthal ikameci sanayileşme stratejisi, kurulan sanayi tesislerinin dış rekabete karşı korunması tedbirlerini gerektirir. Bir diğer deyişle iç piyasada üretimi başlatılan malların ithalatı engellenmeden ya da etkili bir koruma olmaksızın sanayi kök salamaz, yerleşemez anlayışı hakimdir. Kontrollü veya kısıtlı dış ticaret politikası ithal ikameci sanayileşmenin olmazsa olmaz koşulu veya tamamlayıcısıdır (Şahin, 2011: 397). Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ilk olarak tüketim mallarının yerli üretimi sağlanmıştır. Bu bağlamda gıda, dokuma, giyim, gibi ürünlerde yerli sanayi dönemin iç talebini karşılayacak düzeye gelmiştir. Tüketim mallarının yerli üretimini amaçlayan birinci aşamadan sonra ikinci aşama olarak nitelendirilen dayanıklı tüketim mallarının üretimine geçilmiştir. Bu bağlamda 1960 sonrasında özel kesim genellikle tüketim ve dayanıklı tüketim mallarına yönelirken, kamu kesimi KİT'ler aracılığıyla ara malı üretiminde yoğunlaşmaya başlamıştı. Türkiye'de 1963'den sonra uygulanan ithal ikameci sanayileşmeye imkân veren politikalar; (1) İç pazarın dışarıdan gelecek rekabet karşısında korunması, (2) Sanayi yatırımlarının

yıllarında döviz darboğazının yaşandığı 1977 ekonomik krizi ile son bulmuş ve 1980'den sonra *ihracata yönelik sanayileşme politikasıyla*¹⁹³ ikame edilmiştir. Yaşanan bu sıkıntılar dış kaynak arayışı ile giderilmeye çalışılmış ve bu süreçte Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar dış kaynak finansmanını ekonomide yapısal bir dönüşüm gerçekleştirilmesi şartıyla kabul etmişlerdir. Böylece 1980'de *24 Ocak Kararları*¹⁹⁴ hayata geçirilmiştir (Erkişi, 2007: 193-198). *Bu yeni strateji düzenlenen politikalarla, ihracatın özendirilmesini ve orta dönemde yüksek ihracat artış hızına ulaşılmasını ve aynı zamanda idari müdahalelerin yerine piyasa güçlerine güveni esas alıyordu* (Ekzen, 2009: 97). Bir diğer deyişle bu kararlarla yürürlüğe sokulan ekonomi politikalarının temel özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın

özendirilmesi, (3) Gelir ve ücret politikalarıyla iç talebin güçlendirilmesi, (4) Aşırı değerli kur politikasıdır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 414- 415).

¹⁹³ İhracata yönelik sanayileşme politikası, 1970'lerden sonra önemli döviz darboğazı yaşayan gelişmekte olan ülkelere sanayileşmelerini dış pazarlara yönelik sürdürmelerini öneren politikadır. İhracata dayalı sanayileşme politikalarının dayandığı uygulamalar; (1) Gümrük duvarlarının indirilmesi, (2) Develüasyonlarla paranın değerinin düşürülmesi, (3) İç talebin ve işgücü maliyetlerinin aşağı çekilmesi, (3) İhracata sağlanan doğrudan parasal desteklerdir (Kepenek ve Yentürk, 2005: 318- 319). İhracata dönük sanayileşme politikasında sanayi ürünleri iç ve dış piyasa için üretilir. Bu politikanın başarılı olabilmesi için dünyada rekabet edecek ölçekte ve teknolojik etkinlikte tesislerin kurulması, pazarlamada etkinliğe en az üretimdeki etkinlik kadar önem verilmesi gerekir (Şahin, 2011: 398). Türkiye 1978- 1979 yıllarında yaşadığı önemli döviz darboğazının ardından bu sanayileşme politikasını izlemeye başlamıştır. Bu sayede ihracatta çok önemli oranda artış sağlanmıştır. Bu artış daha çok imalat sanayisi ürünlerinde yoğunlaşmıştır. Fakat Türkiye'de 1980'den sonra sağlanan ihracat artışı temelde üretim kapasitesini artırma yönünden önemli bir sanayileşme atılımını beraberinde getirememiştir. Daha çok imalat sanayi üretim ve yatırım artışı ihracat artışının çok altında kalmıştır. Bunun anlamı 1980'li yıllar boyunca büyük ölçüde 1980 öncesi dönemden kalan sanayi kapasitesi daha etkin kullanılarak ve üretim maliyetinden çok ihracat fiyatları düşürülerek ihracat artışı sağlanmıştır. Bu düşüş çoğunlukla ücretlerin azaltılması, ihracat teşvik uygulamaları ve develüasyonlarla sağlanmıştır. Bu nedenle Türkiye'de 1980 sonrası uygulamaya konulan bu sanayileşme politikası ihracata dayalı sanayileşme politikası olmaktan çok ihracatı artırma politikaları olarak değerlendirilmelidir (Kepenek ve Yentürk, 2005: 318- 319).

¹⁹⁴ 24 Ocak 1980 kararları daha önceleri Türkiye'de uygulamaya konan istikrar programlarından farklı özelliklere sahipti. 1980 öncesi uygulanan istikrar programları genellikle kısa vadeli gayelere sahipti ve sanayileşme ve dış ticaret politikasında, devletin ekonomideki rolünde radikal değişimler hedeflemiyordu. İktidarlar içinde bulunulan dış ödeme sıkıntılarını atlatmak ve enflasyonist baskıyı ortadan kaldırmak amacıyla bir dizi kısa vadeli tedbirler alıyordu. Ekonomide bir rahatlama olunca veya programın uygulaması bir engelle karşılaşınca tedbirlerin uygulaması gevşetiliyordu. *24 Ocak 1980 kararları ise ekonomik bunalımdan kısa sürede çıkmayı hedefleyen kısa vadeli tedbirlerle beraber ekonomi politikasında değişim hedefleyen reform ve değişim politikalarını da içeriyordu.* Bu programla ekonominin geleneksel sanayileşme ve dış ticaret stratejisinde, kurumsal yapısında değişiklikler hedeflenmişti. Devletin ekonomideki rolünün azaltılması ve ekonomiye devlet müdahalelerinin ortadan kaldırılması hedeflenmişti. *Bu anlamda programın amacı iktisadi bunalımın görünürdeki nedenleri ile değil temeldeki yapısal nedenleri ile hesaplaşmaktı.* 24 Ocak kararları öncelikle enflasyon ve ödemeler dengesi güçlükleri ile mücadele için hazırlanmış bir tedbir paketi olarak sunulsa da, uzun ve kısa vadeli amaçların çokluğu ile karakterize edilebilir (Şahin, 2011: 189- 190). 24 Ocak 1980 kararları ile alınan tedbirler şöyledir; (1) Enflasyonu yavaşlatmak, fiyat istikrarını sağlamak ve enflasyonun devlet sektöründen kaynaklanan tesirlerini yumuşatmak ve hafifletmek, (2) Üretim çarkını harekete geçirmek, bunun için de döviz, enerji ve ona bağlı ve bağlı olmayan öteki girdiler arzını artırmak, (3) Ekonominin döviz kazanma gücünü harekete geçirmek için ihracatı hızla teşvik etmek ve öteki döviz kazanan aktiviteleri güçlendirmek, (4) Zorunlu ithalat dışında döviz harcamalarını minimum düzeye indirmek, (5) Serbest teşebbüs gücüne destek olarak kısıtları azaltmak ve bu yoldan da arz ve talep dengesini sağlamada etkili olmak, piyasa mekanizmasını işletmek, (6) Yeni tasarruf, faiz ve kambiyo politikalarını uygulamak (Kılıçbay, 1999: 164).

kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların *tek yol gösterici* olmalarıdır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 199). Bu sayede ekonomide köklü yapısal değişikliklere gidilerek dış ticaret ve ödemeler dengesi rejimi liberalize edilmiş, ihracata türlü teşvik ve sübvansiyonlar sağlanmış, ithalat rejiminin liberalizasyonuna gidilmiş ve kur politikasında esnekliğe geçilmiştir. Yine kararlar gereğince SPK kurulmuş, faiz oranları liberalize edilmiş, IMKB açılmış, Merkez Bankası bünyesinde Bankalararası Para Piyasası ile Döviz ve Efektif piyasaları kurulmuş ve yeni bir bankacılık kanununa geçilmiştir. Tüm bunların yanında vergi reformuna gidilerek Katma Değer Vergisi uygulamasına başlanmış, KİT'lerin daha etkin kılınması için çeşitli tedbirler getirilmiş ve 1989 yılında sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir (Bayrak ve Kanca, 2013: 3- 4).

24 Ocak ve ertesinde alınan kararlar önce bankaları faizleri yükseltmek zorunda bırakarak, para piyasalarını birdenbire canlandırmış fakat gerekli yasal güvenceler getirilemediğinden bir süre sonra "*Bankerler Faciası*" olarak bilinen bir krize sebebiyet vermiştir. Yine bu dönemde 1978, 1979 ve 1980 yıllarında Paris'te OECD üyesi ülkeler ve Japonya ile imzalanan ertelemeler dış borç stokumuza ek yük getirmiş, bunun sonucunda 1982 yılında dış borç stoku 17,6 milyar dolara fırlamıştır. 1982 yılından itibaren dış borçlar düzenli olarak artmış ve 1987 yılında 40,3 milyar dolara yükselmiştir (Özkan, 2010: 152-153). 24 Ocak kararları Eylül 1980'e kadar azınlık hükümetince Eylül 1980- Aralık 1983 demokrasinin kesintiye uğradığı bir ortamda, Bülent Ulusu hükümeti tarafından kesintisiz olarak uygulanmıştır.

1983 seçimlerinin ardından tek başına iktidara gelen Turgut Özal ekonominin iki önemli sorunu olan enflasyon ve ödemeler bilançosuna ağırlık vereceğini vurgulamıştır. Özal döneminde devlet müdahalelerinin asgariye indirildiği, serbest piyasa ekonomisinin gereklerine uygun iktisat politikaları uygulamaya konmuştur. Buna rağmen Özal hükümeti para arzını kontrol altında tutamamış, kamu kesimi borçlanma gereği ise artan bir trend

içerisine girmiştir. 1984- 1987 döneminde büyümedeki artışa koşut olarak enflasyonda da çok ciddi artışlar yaşanmıştır (Bayrak ve Kanca, 2013. 4).¹⁹⁵

ANAP'ın böylesine bir bağlamda 1987 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmasının asıl nedeni iktisadi alandaki muaffakiyettir. *Çünkü ANAP seçim öncesinde genişletici ekonomi politikalarını popülist amaçlarla kullanarak politik konjonktür dalgalanmalarına neden olmuştur.* Örneğin 1987 seçimleri öncesine bakıldığında bir önceki yıla nispeten reel M1'de % 22 oranında artış gözlenirken, seçim sonrasında bu artış yerini % 24 azalışa terk etmiştir. Benzer şekilde reel kamu gelirlerinde seçim öncesinde % 14 oranında bir azalış kaydedilirken, seçim sonrası dönemde % 12'lik artış vuku bulmuştur. Ayrıca kamu kesimi borçlanma gereği 1987 seçimleri öncesi GSMH'nin % 5'i olarak gerçekleştiği halde seçim döneminde % 8,8 olarak gerçekleşmiş ve seçimlerden sonra ise azalmıştır. Bu dönemden itibaren genel artış trendine giren kamu kesimi borçlanma gereği sebebiyle iç borçlanma kamu açıklarının finansmanında giderek artan bir önem kazanmaya başlamıştır. Bu durum faiz ödemelerinin kamu maliyesini bunalıma sürükleyecek bir hüviyete bürünmesinin nedeni olacaktır. 1987 seçimlerinden 1 yıl önce % 33 civarında gerçekleşen enflasyon oranı, kamu harcamalarının ve emisyonun uzun dönemli etkileriyle seçim sonrası dönemlerde yaklaşık iki kat artarak, 1988 ve 1989 yıllarında %75 ve %65 olarak gerçekleşmiştir. 1987 seçim döneminde uygulanan fırsatçı politikalar ekonominin yozlaşmasına ve enflasyon oranlarının yüksek düzeylerde seyretmesine neden olmuştur. Enflasyonu düşürmek amacıyla da zaman zaman uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ise sonraki yıllarda büyük bir problem olarak Türkiye ekonomisinde yerini alacak olan stagfasyona sebebiyet vermiştir (Efe, 1999: 86- 87).

¹⁹⁵ Söz konusu iktisat politikaları şunlardır; (1) Sıkı para politikası ve mevduata pozitif faiz verilmesi, (2) Yabancı sermayenin tüm faaliyet alanlarına girişinin serbest bırakılması, (3) KİT'lerin özelleştirilmesine başlanması, (4) Kamu yatırımlarının altyapı alanlarında yoğunlaştırılması, (4) Günlük döviz kuru ilanına geçilmesi, (5) Döviz işlemlerinde büyük ölçüde serbestliğe geçilmesi, (6) İthalatta liberalizasyona geçilmesi, (7) Altın ithalatının ve ihracatının serbest bırakılması, (8) İMKB'nin açılması ve işlemeye başlaması (Bayrak ve Kanca, 2013: 4- 5).

1.2. 20 Ekim 1991 Seçimleri

1.2.1. Siyasi Gelişmeler

2 Ağustos 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine 6 Ağustos 1990'da Birleşmiş Milletler Konseyi, Irak'a ambargo uygulanması kararını almıştır. Bu kararla birlikte Türkiye petrol boru hattını kapatmış ve Irak'la ticari faaliyetlerini askıya almıştır. Meclisten çıkan karara göre belli koşulların gerçekleşmesi halinde TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı güçlerin ülkede konuşlandırılması konusunda hükümete izin verilmiş ve buna benzer bir karar 5 Eylül'de de tekrarlanmıştır. 1990 Aralık ayında Türkiye NATO'dan Çevik Kuvvet isteminde bulunmuştur. Bunun üzerine 6 Ocak'ta askeri birlikler Türkiye'ye gelmeye başlamış ve 17 Ocak'ta da Türkiye'deki askeri üsleri kullanan müttefik ülkeler, Irak'a karşı *Çöl Fırtınası Harekâtını* başlatmışlardır. Böylesi bir bunalım ortamında Özal'ın daha aktif ve mücadeleci rol oynama hatta savaşa katılma düşüncesi gerçekleşmemiş önce ANAP sonra da TBMM ve kamuoyu bu düşünceye şiddetle karşı çıkmıştır (Şanlısoy, 2007: 226).

Böyle bir ortamda girilen 1991 seçimlerinden önce seçim yasalarında demokratik sayılabilecek bazı düzenlemeler yapılmıştır. İlk olarak seçim barajı 2, 3, 4 ve 5 temsilci çıkaracak seçim çevrelerinde % 25,5 ve 6 temsilcilik çıkaracak seçim çevrelerinde % 20'ye düşürülmüştür. İkinci düzenleme, seçim çevrelerinden seçmenlerin yapacakları tercih sayısının % 50'den tek tercihe düşürülmesidir (Balyemez, 2008: 139). 1991 genel seçimleri öncesinde yapılan 1989 yerel seçimlerinde, SHP seçimden birinci parti olarak çıkarken DYP ikinci, ANAP ise üçüncü parti olmuştur (Atay, 2006: 94). 1989 seçimleri ANAP'ın çözülme sürecine girmesini sağlayan seçimlerdir (Fidan, 2011: 77). Yerel seçimlerin ardından 31 Ekim 1989 tarihinde Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal¹⁹⁶, 9 Kasım 1989'da yerine Yıldırım

¹⁹⁶ ANAP için başarısızlıkla neticelenen 1989 seçimleri, Özal'ın Çankaya'ya çıkma projesini de tehlikeye sokmuştu. Çünkü % 21 oy gücüne sahip bir partinin genel başkanı olarak Cumhurbaşkanlığına oturabilmek çok sıkıntılı görünüyordu. Sonradan bu sorun Mecliste çözülmüştür. Parlatonun çoğunluğuna sahip olan Özal 31

Akbulut'u başbakan olarak görevlendirmiş¹⁹⁷ ve 15 Haziran 1991'de yapılan ANAP kongresinde genel başkanlığa seçilen Mesut Yılmaz başbakanlık görevini Akbulut'tan devralmıştır. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasının ardından ANAP'ın performansında önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır (Atay, 2006: 94). Böyle bir ortamda, 1990 yılındaki Körfez Krizinden kaynaklanan erken seçim beklentileri nedeniyle erken seçim 20 Ekim 1991'de yapılmıştır.¹⁹⁸

1991 seçimlerine ANAP, DYP, SHP, RP, DSP ve Sosyalist Parti katılmıştır. Bu seçimlerde de diğer seçimlerde olduğu gibi karma bir sistem uygulanmış fakat küçük partilere birleşerek seçime girme olanağı tanındığından RP, MÇP ve IDP ile ittifak yaparken, Halkın Emek Partisi (HEP) ise SHP'den ve ANAP'tan ayrılan bir grubun kurduğu Demokratik Merkez Partisi de DYP'ye katılarak seçimlere girmiştir (Sezgin, 2005: 151). 1991 seçimlerinde DYP % 27 oyla 178 milletvekili çıkarmış ve birinci parti olmuştur. İkinci parti olan ANAP % 24 oy alarak 115 milletvekili, SHP ise % 20,8 oyla 88 milletvekili çıkarıp üçüncü parti olarak seçimi tamamlamıştır. RP % 16,9 oyla 62 milletvekili çıkarırken, DSP ise barajı kıl payı geçerek % 10,8 oy oranıyla 7 milletvekili çıkarabilmiştir (Alkan, 1998: 60). Bir önceki seçime kıyasla oylarını %135,75 oranında artıran Erbakan'ın RP'si ise hiç kuşkusuz bu seçimin galibi olmuştur. Bu sonuç bir sonraki seçimlerde Türk siyasetinde kopacak fırtınanın da habercisi olmuştur (Arslan, 2007: 11). 1991 seçim sonuçlarına göre sağ ve sol partilerin oyları beşer puan düşmüş ve sandığa gitmeyenlerin oranı ise dokuz puan artmıştır (Alkan, 1998: 60). 1991 seçimlerinde de seçimlerin galibi sağ kanat olmuş, buna karşın sol yeniden bir gerileme trendi içerisine girmiştir (Arslan, 2007: 11). Bu seçimin dikkat çeken bir diğer

Ekim 1989 tarihinde, muhalefet partilerinin katılmadığı bir oturumun üçüncü turunda Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Kongar, 2012: 224).

¹⁹⁷ Yıldırım Akbulut'un başbakanlık yaptığı dönemde Turgut Özal tipik bir parti başkanı ve başbakan gibi davranmış, ekonomi, dış politika ve güvenlik gibi konular başta olmak üzere pek çok alanda kararlara müdahil olmuştur. Bu durum hem ANAP içerisinde hem de diğer partilerce eleştirilmiştir (Şanlısoy, 2007: 226).

¹⁹⁸ 1982 Anayasası ile yasama dönemlerinin 4 yıldan 5 yıla çıkarılması, bir diğer deyişle seçimlerin 5 yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat 1980 sonrasındaki hiçbir hükümet beş yıllık süreyi tamamlayamamış ve 1987 seçimlerinden itibaren erken seçim dönemi başlamış ve istisna olarak kabul edilmesi gereken erken seçimler olağan hale gelmiştir.

özelliği ise ilk kez etnik özelliği ağır basan bir partinin yani HEP'in temsilcilerinin meclise dâhil olmalarıdır.¹⁹⁹ Nihayetinde bu seçimle, 11 yılın ardından 12 Eylül'ün yasaklı liderleri Demirel, Ecevit²⁰⁰, Erbakan ve Türkeş tam kadro TBMM'ne girebilmişlerdir (Alkan, 1998: 60). 21 Kasım 1991'de Süleyman Demirel başkanlığında DYP- SHP koalisyonu kurularak ANAP'ın iktidarını sona erdirmişlerdir (Atay, 2006: 94).²⁰¹ Böylece 1990'lı yıllarla birlikte koalisyon hükümetleri dönemi başlamış ve 2002 yılına kadar bu süreç devam etmiştir (Aydemir, 2007: 110). Fakat 1991 döneminde kurulan DYP-SHP koalisyon hükümeti daha sonra kurulan koalisyon hükümetlerinden farklılık göstermektedir. Çünkü bu koalisyon sayesinde daha önce bir koalisyon çatısı altında bir araya gelememiş iki farklı ideolojiyi temsil eden parti bir araya gelebilmiştir (Çınar, 2010: 90).

ANAP oylarının çoğunluğu bu seçimde DYP'ye kaydığından, büyük bir kan kaybı yaşamıştır. Aslında ANAP'ın 1991 seçimlerinde oy kaybı yaşayacağına sinyalleri 1989 yerel seçimlerinde alınmıştır. ANAP'ın oy kaybının birçok gerekçesi vardı. Bunlardan en dikkat çekicileri yükselen enflasyon ve düşen büyüme oranı nedeniyle ekonominin kötüleşmesi²⁰², ANAP iktidarı döneminde artan yolsuzluklar ve Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olması ile birlikte partinin sahipsiz kalmasıdır (Atay, 2006: 109).

¹⁹⁹ HEP 1990 yılında kurulmuş fakat 1993'te Anayasa Mahkemesinin kararıyla kapatılmıştır. Fakat yerine başka bir isimle Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) kurulmuştur (Çınar, 2010: 90). 1991 seçimlerinin ardından Meclis'te milletvekillerinin yemin töreninde bazı HEP kökenli milletvekillerinin Kürtçe sözler söylemeleri ve anayasa baskısı altında yemin etmek zorunda kaldıklarını beyan etmeleri mecliste ve kamuoyunda tepkilere yol açmıştır. Hatta bu durum SHP'nin ileride oy kaybetmesine neden olmuştur (Şanlısoy, 2007: 227).

²⁰⁰ 1991 seçim sonuçları sol kanatta da dengeleri değiştirmeye başlamıştır. Bülent Ecevit'in siyasi yasağının kalkmasıyla birlikte bir önceki seçimde meclise giremeyen DSP, bu seçimlerde parlamentoya girebilmiştir. Ecevit'in Türk siyaset sahnesine yeniden geri dönerek dirilmeye başladığı 1991 seçimleri, bir diğer sol parti olan SHP açısından da tehlike çanlarının çalmaya başladığı anlamına geliyordu (Arslan, 2007: 10).

²⁰¹ Bu seçimle birlikte Türkiye'nin siyasi yaşamında darbe sonrası geçiş sürecinin sona ermesi ve siyasi liderlere yönelik yasakların kalkmasıyla siyasi hayatta taşlar yerli yerine oturmaya başlamış, geçiş dönemlerinde prim yapan "dört eğilimi birleştirme" sloganının anlam ve işlevini yitirmeye başlamıştır. ANAP'ın iktidarı, yine orta sağ kulvarda yarışan bir diğer parti konumundaki DYP'ye bıraktığı düşünüldüğünde, 1991 seçimlerinin gerçek galibi Özal değil, Demirel imajıdır (Arslan, 2007: 9).

²⁰² Mart 1989 yerel seçimlerinde oy kaybeden ANAP seçmenlerini yeniden kazanabilme adına sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi kararını gereğinden önce almıştır. Bu kararla birlikte sermaye ülkeye rahatça girecek ekonomik büyümede artış sağlanacaktır. Artan büyümeyle birlikte işsizlik ve enflasyon azalacak bu sayede kaybedilen seçmenler ekonominin iyi gidişiyile birlikte yeniden kazanılacaktı. Fakat çok erken serbestleştirilen sermaye hareketleri kısa dönemde ithalatın finansmanını sağlayarak yurt içi tüketimin artmasını sağlamıştır. Bu da artan talep aracılığıyla enflasyonun daha da yükselmesine vesile olmuştur (Aydemir, 2007: 109- 110).

1.2.2. Ekonomik Gelişmeler

1987 seçimleri ile iktidara gelen ANAP hükümeti dönemi *ekonomide serbestleşme dönemi* olarak ifade edilebilir. 1987’de ANAP hükümeti tarafından yeni bir serbestleşmeye gidilmiş fakat spekülasyon hareketleri nedeniyle yeniden güdümlü sisteme geri dönmüştür. Yine bu dönemde dış ticaret serbestleştirilmiş ve yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi kararları uygulamaya konmuştur. Sonuç olarak, ANAP’ın 1987 seçimlerinde uygulamış olduğu genişletici politikalar sonucunda ekonomide 1987 sonrası enflasyon artarken büyüme de azalmaya başlamıştır. Ekonomide oluşan bu olumsuz tablo sonucunda ANAP, 1989 yerel seçimlerini SHP’ye karşı kaybetmiştir (Çınar, 2010: 88). 1989 yerel seçimlerinde SHP birinci, DYP ikinci, ANAP ise üçüncü parti olarak çıkmıştır (Şanlısoy, 2007: 226).

Türkiye’de 1980’li yıllarla birlikte başlayan iktisat politikası yönelimleri tam anlamıyla 1989 ve sonrası döneme damgasını vurmuştur. Söz konusu bu yönelimler temelde iki unsur tarafından biçimlendirilmiştir. *Bunlardan ilki askeri rejimin getirdiği yasal ve kurumsal çerçevenin politika üzerindeki vesayetidir.* Siyasi yasakların kalkması ve 1980 öncesinin köklü partilerinin siyasete geri dönmeleri ile bu vesayet nihayete ermiştir. İkinci unsur ise siyasi partilerce seçim öncesi dönemde *uygulanan popülist iktisat politikaları bir diğer deyişle dönemin iktidar partilerince politik konjonktür dalgalanmalarına neden olan iktisat politikası uygulamalarıdır.*²⁰³ Bu uygulamalar nedeniyle 1980 sonrasında uygulanmaya çalışılan neo-liberal istikrar politikaları olumsuz etkilenmiştir. Bu nedenle oluşmuş sorunlara çözüm getireceği beklentisi ile 1989 yılında *31 sayılı Türk Parasının Korunması* ile ilgili kararlar sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlar tam anlamıyla kaldırılmış ve bu

²⁰³ Özellikle 1987- 1993 dönemi incelendiğinde Türkiye’de çok ciddi politik konjonktür dalgalanmalarına rastlanılmaktadır (Aydemir, 2007: 110).

dönemden sonra Türkiye'ye aşırı sermaye girişi yaşanmıştır (Balyemez, 2008: 140).²⁰⁴ 1989'dan itibaren kamu kesiminde önemli problemler yaşanmaya başlamıştır. Örneğin vergi gelirlerinde bir artış olmadığı halde kamu harcamaları azaltılamamış ve kamu açıkları gittikçe artan bir eğilime girmiştir. Kamu kesiminin finansmanı olağan yollar ile karşılanamadığı için Merkez Bankası kaynaklarına müracaat edilmiştir. Borçlanma oranı artış gösterirken borçlanma faizinin de yükselmesine ve buda tahvil ve hisse senetleri fiyatlarının artmasına sebebiyet vermiştir. Devlet bu borçları yeniden borçlanma yoluyla kapatmaya çalışmıştır (Aydemir, 2007: 110).

Seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte 1991 seçimlerinden önce iktidar partisi olan ANAP 1987 seçimlerindeki taktiğe benzer biçimde seçim öncesinde bütçe harcamalarını artırmış başta işçiler olmak üzere kamu personelinin ücretlerine yüksek oranlarda zam yapmıştır.²⁰⁵ KİT zamlarının ertelenmesi ile birlikte seçimler öncesinde enflasyon kısmen de olsa frenlenmiştir. Bu dönemde uygulanan seçim ekonomisi reel ekonomiyi müspet yönde etkilemesine rağmen sürekliliği sağlanamamıştır. Örneğin Merkez Bankası ilk defa 1990 yılına ait para politikasını açıklamış, fakat 1991 seçim yılında gerekli vergi reformunun yapılamaması ve kamu harcamalarının artması nedeniyle aynı program ilan edilememiştir.

Yine 1987 seçimlerinden sonraki dönem incelendiğinde iktidarın da uyguladığı politikalar sebebiyle ekonomi genişleme periyoduna girmiştir. Aynı dönemde Batı ekonomilerinde yaşanan politikası iktisadi canlanma ihracata yönelik sanayileşme ile birleşerek ekonomi üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır (Özkan, 2010: 155- 158).

²⁰⁴ 1989 yılından itibaren giderek artan bütçe açıkları ve Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin finansmanında ağırlıklı olarak iç borçlanmaya başvurulması faiz oranlarını çok yüksek düzeylere çıkarmıştır. Artan iç borçlanmanın reel faizleri çok yükselttiği bir ortamda sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi kısa vadeli spekülasyon amaçlı yabancı sermayenin bir diğer deyişle sıcak paranın ülkeye girişini hızlandırmıştır (Balyemez, 2008: 141).

²⁰⁵ 1991 seçimlerinden önce hissedilir derecede seçim ekonomisi uygulayan ANAP, iktidardan düşmekten kurtulamamıştır (Özkan, 2010: 158).

1.3. 24 Aralık 1995 Seçimleri

1.3.1. Siyasi Gelişmeler

1995 genel seçimlerinden önce DYP- SHP koalisyonu avantaj sağlayarak daha fazla oy alabilmek için seçim yasasında birtakım düzenlemeler yapmışlardır. Bunlardan en kayda değeri 22 Temmuz 1995'te Anayasa'nın 16 maddesinde değişiklik yapan tasarının kabul edilmesidir (Balyemez, 2008: 157). Buna göre seçmen yaşı 18'e indirilmiş, milletvekilliği sayısı 450'den 550'ye yükselmiş, üniversite mensuplarına siyaset yapma özgürlüğü tanınmış, seçim çevrelerinin daraltılması uygulamasından vazgeçilmiş ve tercihli oy kullanılması kaldırılmıştır. Yine daha önceki seçimlerde geçerli olan 6 milletvekiline kadar her il bir seçim çevresiyken, getirilen düzenleme ile 18 milletvekiline kadar her il bir seçim çevresi olarak kabul edilmiştir (Özkan, 2010: 162). Alınan bir diğer karara göre seçimler öncesinde, seçimin başlangıç tarihinden itibaren kamuoyu araştırmalarının yayınlanması ve bir parti ile adayın lehinde veya aleyhinde yayın yapılması yasaklanmıştır (Alkan, 1998: 61).

Genel seçimlerin yapıldığı 1995 yılı siyasi gelişmeler açısından oldukça hareketli ve hararetli bir yıl olmuştur. Aynı yıl içinde bir *yerel seçim* ve bir *milletvekili seçimi olmak üzere toplam iki seçim* yapılmıştır. 4 Haziran 1995 yılında 2 ilçe ve 34 beldede belediye başkanlarını ve belediye meclis üyelerini belirlemek için yerel ara seçimler yapılmıştır. Yine 2 Haziran 1995 tarihinde Kilis, Karabük ve Yalova il yapılmış ve bazı ilçelerin il yapılabilmesi için hükümete kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi veren yasa Turgut Özal tarafından birkaç saat içinde onaylanmıştır. Bu kararın o dönemde ara seçimler için bir seçim yatırımı olduğu iddia edilmiştir (Balyemez, 2008: 156).

1995 genel seçimlerinden önce 27 Mart 1994'te yerel seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerde ANAP ve DYP'nin oylarında düşüş yaşanırken, RP ise yükselişe geçmiştir.²⁰⁶ Yerel seçimlerde ANAP ve DYP'nin oy kaybının altında yatan temel sebep 1994 krizi ile

²⁰⁶ Bu seçimlerde RP, İstanbul ve Ankara'nın belediye başkanlıklarını kazanmıştır.

birlikte iç ve dış borçların, enflasyonun, dış ticaret açığının artması ve durgunluğa giren ekonomidir. Bu dönemde ekonomideki kötüleşme, ANAP iktidarından başlayarak DYP-SHP koalisyonuna doğru yayıldığı için seçmenlerin artık merkez sağ partilere olan itimatı azalmıştı (Aydemir, 2007: 112).

CHP ile SHP'nin 18 Şubat 1995'te CHP çatısı altında birleşmesi üzerine Deniz Baykal genel başkan olmuştur. Çiller ile Baykal 1991 seçimleri sonucunda kurulan DYP-SHP koalisyonu konusunda uzlaşamayınca, Çiller istifa etmiş fakat sonradan CHP ile yeniden koalisyona razı olmuştur. Deniz Baykal'ın bu yeni koalisyonu oluşturma şartı erken seçime gitmek olmuş, bunun üzerine 24 Aralık 1995'te erken seçim yapılmasına karar verilmiştir (Şanlısoy, 2007: 229). Piyasalar bu erken seçim kararını daha az yıkıcı ve belirsizlikleri daha çabuk ortadan kaldıracak bir seçenek olarak yorumlayarak erken seçimi olumlu karşılamıştır. Seçimlere kısa bir süre olmasına rağmen ilk etapta kamu işçilerinin zam talepleri kabul edilmiş ve memura Kasım ayından itibaren geçerli olmak üzere zam yapılacağı ve emeklilerin de durumlarında iyileştirmeye gidileceğinin müjdesi verilmiştir. Bu sayede de seçim ekonomisi uygulamalarının da ilk sinyalleri verilmiştir (Balyemez, 2008: 157). Öte yandan genel seçimlerden önce AB ile 6 Mart 1995'te Gümrük Birliği anlaşması imzalanmıştır. Çiller ve Baykal bu anlaşmayı seçmene tam üyelik yolunda büyük bir adım olarak göstermiş ve 1995 seçimlerinde bunun mükafatını elde edeceklerini düşünmüşlerdir. Fakat daha sonra da değinileceği üzere seçmenler bu anlaşma yerine, 5 Nisan 1994 Kararlarını oylamış ve her iki parti de oy kaybına uğramıştır (Şanlısoy, 2007: 229).

24 Aralık 1995'te yapılan genel milletvekili seçimlerine 12 parti katılmıştır. Bu partiler DYP, ANAP, RP, DSP, CHP, MHP, HADEP, YDH, MP, YDP, İP, YP'dir.²⁰⁷ Bu seçimin galibi oyların % 21'ini alan RP'dir.²⁰⁸ Bu seçim sonuçlarına göre RP ve DSP bir

²⁰⁷ Bu partilerden Halkın Sesi Partisi (HADEP), Yeni Demokrasi Hareketi (YDH), Millet Partisi (MP), Yeniden Doğu Partisi (YDP) ve Yurt Partisi (YP)'dir.

²⁰⁸ Emre Kongar'a (1998) göre 1995 seçimleri öncesinde yapılan seçim kampanyalarının iki propogandası söz konusudur. Bunlardan ilki *yolsuzluk iddiaları* iken ikincisi ise *RP'nin siyasal İslama dayalı tutumuna karşı*

önceki seçime göre oylarını artırırken diğer partilerin oyları ise azalmıştır. Seçim sonuçları ile ilgili en dikkat çekici hususlardan biri de sağ ve sol partiler içerisinde yaşanan oy kaymalarıdır. DYP ve ANAP'taki oy düşüşleri RP ve MHP'deki oy artışının kaynağı olarak düşünülürken, CHP'nin oylarındaki azalma ise DSP, HADEP ve YDH'nin oylarındaki artışın kaynağı olarak yorumlanmıştır (Çınar, 2010: 91- 93).²⁰⁹ 1995 seçimleri genel olarak değerlendirildiğinde Türk siyasi yaşamında siyasi erkin aşırı bir şekilde dağılmış olduğu göze çarpmaktadır.²¹⁰ Yine de sonuçlar siyasi yelpazede oyların dağılımı bakımından incelendiğinde siyasi erkin şekillenişinde üstünlüğün yine sağ kanatta olduğu görülmektedir (Arslan, 2007: 12–15). Bu dönemde soldaki oylar da kendisini milliyetçi sol olarak tanımlayan DSP ve HADEP'e yönelmiştir. Bu sonuçlara dayanarak bu seçimlerde oyların *dini ve milliyetçi kimliklerden etkilendiği* söylenebilir (Çınar, 2010: 91- 93).²¹¹

takınlan tavırdır. 1995 seçimlerinde hem sağdaki hem de soldaki partiler birbirlerinin olumsuzlukları üzerine propoganda yaptıklarından bu dönemdeki seçim kampanyaları negatif siyaset üzerine kurulmuştur. Bu kampanyaların yanı sıra RP sadece diğer siyasi partilere değil sistemin tümüne yönelik bir karşıtlik kampanyası yürütmüştür. Yine 1995 seçimlerinde yapılan seçim kampanyaları arasında da önemli farklılıklar vardır. RP seçim kampanyalarını yerel dini örgütlenmeler ve vakıflar aracılığıyla yaparken diğer partiler ise eski tarz örgüt çalışmaları yerine medyada imaj geliştirmeye ağırlık vermişlerdir. *Kalaycıoğlu (1997) ise bu seçimlerde İslami kimliğe dayalı siyaset yapan, söylemi sistem ve batı karşıtı olan RP'nin oylarının geçmişinin 1950'li yıllardaki DP'nin oyları ile bağlantılı olduğuna değinmiştir.* Kalaycıoğlu'na (1997) göre gecekondü sakinleri 1960'larda AP'yi, 1970'lerde merkezin solundaki CHP'yi, 1980'lerde merkezin sağındaki ANAP'ı ve 1995'te RP'yi desteklemiştir (Çınar, 2010: 91).

²⁰⁹ Bazı yazarlara göre bu durum, o dönemde siyasi partilerin seçim öncesi dönemde ülkenin temel politik sorunlarını tartışmak yerine bir kimliğe ve imaja oy istemelerinden kaynaklanmıştır (Çınar, 2010: 93).

²¹⁰ 1980 darbe sürecinin ardından siyasi gücün bu denli dağılması, daha sonra değinileceği gibi sürecin ilerleyen aşamalarında parlamentonun yasama ve hükümetin de yürütme gücünde ciddi tıkanma ve aksaklıkları da beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu sıkıntılar çok ciddi toplumsal ve siyasal sorunlara zemin hazırlamıştır (Arslan, 2007: 12).

²¹¹ Bazı yazarlara göre bu durum o dönemde siyasi partilerin seçim öncesi dönemde ülkenin temel politik sorunlarını tartışmak yerine bir kimliğe ve imaja oy istemelerinden kaynaklanmıştır (Çınar, 2010: 93).

Seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına iktidara gelebilecek çoğunluğa sahip olamadığı için hükümet kurma yetkisi ilk olarak 9 Ocak 1996 günü, Turgut Özal'ın 1993'te vefat etmesiyle Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel tarafından, Necmettin Erbakan'a teslim edilmiştir. Erbakan'ın diğer partilerle yaptığı koalisyon kurma görüşmelerinden bir sonuç çıkmamış ve görevi Cumhurbaşkanı'na iade etmiştir. Hükümet sırası en çok oy alan ikinci büyük partinin genel başkanına gelmiştir. Fakat burada DYP ve ANAP'tan hangisinin ikinci parti olduğu ile ilgili sıkıntı söz konusuydu. Çünkü ANAP, DYP'den binde 4 puan daha fazla oy almış fakat DYP ANAP'tan meclise 3 milletvekili daha fazla sokmuştu. Demirel Meclis'te sahip olunan milletvekili sayısını uygun kriter olarak göreyerek, hükümet kurma yetkisini DYP genel başkanı Tansu Çiller'e vermiştir.²¹² Çiller'de tıpkı Erbakan gibi bir netice alamayarak görevi Cumhurbaşkanı'na iade etmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı görevi bu kez ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz'a vermiştir. Nihayet dönüşümlü başbakanlık formülü ile ve ilk sıra Mesut Yılmaz'da olmak üzere ANAP-DYP koalisyonundan oluşan *ANAYOL* hükümeti kurulmuştur (Sezgin, 2005: 152- 154).

1.3.2. Ekonomik Gelişmeler

1990'lı yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan bir daralma ile birlikte *İran- Irak savaşı* ve *Körfez krizi* Türkiye'nin ihracatı üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Körfez Savaşı döneminde Türkiye'nin bölge ile ekonomik ilişkileri daralmış ve Irak'a uygulanan ambargo Türkiye'nin bölge ile ekonomik ilişkilerini durdurma noktasına getirmiştir. Petrol boru hattı devre dışı kalmış ve ambargonun Türkiye ekonomisi üzerindeki maliyetleri giderek yükselmiştir. Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak'taki otorite boşluğu Güney Doğu'da terörün tırmanmasına neden olmuş ve terör Türkiye'nin sosyal, siyasal dengeleri gibi ekonomik dengelerini de önemli ölçüde sarsmıştır. Terör nedeniyle Ortadoğu ülkeleri ile

²¹² 1993'te Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte boşalan DYP genel başkanlığına Tansu Çiller gelmiştir.

ekonomik ilişkilerimiz sekteye uğramış, devletin güvenlik harcamaları bütçe dengesini olumsuz etkileyerek ve enflasyonun yükselmesine neden olmuştur (Aydemir, 2007: 111). Türkiye’de yaşanan bu ekonomik sıkıntılar sebebiyle uluslar arası kredi derecelendirme kuruluşu Moody’s ve Standart and Poors’un Türkiye’yi kabul edilebilir bir risk düzeyinin altında değerlendirmiş ve bununla birlikte piyasalar dalgalanmaya başlamıştır. Bunun neticesinde Türkiye’nin borçlanma imkanı kısıtlanmış, spekülasyon yabancı sermaye bir anda yurtdışına kaçmış ve TL’nin değeri düşerek ülke 26 Ocak 1994’te büyük bir kriz yaşamıştır. Yine döviz kurunda yaşanan ani hareketlenmeler yüksek kur riski taşıyan bankaların ödeme gücü içerisine girmesine yol açarak bankacılık sektöründe de ciddi sorunlara neden olmuştur (Şanlısoy, 2007: 243). Ekonomiyi bu kriz ortamından kurtarmak, kamu açıklarını hafifletmek ve ekonomik istikrarı sürekli kılmak yapısal reformları başlatmak maksadıyla 5 Nisan 1994’te istikrar tedbirleri²¹³ uygulamaya konmuştur. 5 Nisan 1994 kararları ile uygulamasına geçilen daraltıcı maliye politikaları, 1995 yılının ikinci yarısına kadar sürdürülebilmiş, 1995 yılı erken seçim kararı ile yeniden genişletici maliye politikasına geçilmiştir. 1995 seçimleri sonucunda ortaya çıkan politik istikrarsızlık, 5 Nisan 1994 kararlarının kamu açıklarını azaltma yönündeki girişimlerini engellemiş ve kamu açıklarının borçlanma yöntemi ile finansmanına devam edilmiştir. Kamu açıklarını daraltmak amacıyla 1996 Temmuz ve Eylül aylarında kaynak paketleri açıklamış fakat bir sonuç elde edilememiştir (Yaşar, 2004: 85- 86).

²¹³ 5 Nisan 1994 kararlarına genel olarak bakıldığında bu kararların dünyada yürürlüğe konulan istikrar önlemleri ile paralellik gösterdiği gözlenmektedir. Özellikle de 1985 yılında İsrail’de yürürlüğe konulan istikrar paketiyle benzerlik içermektedir. 5 Nisan kararları IMF ile işbirliği yapılarak hazırlanmamış, Türkiye IMF programlarına benzer bir programı kendiliğinden uygulamaya koyarak, birkaç ay sonra IMF ile stand-by anlaşması imzalamıştır (Parasız, 2002: 396). 5 Nisan kararlarının ana hedefleri şöyledir; (1) Mali piyasalarda istikrarı sağlayarak, TL’den kaçışı durdurmak ve borsada düşüşü önlemek için döviz kurlarında yükseliş beklentisini ortadan kaldırmak, (2) Piyasalara istikrar kazandırmak için kamu kesimi tarafından üretilen malların fiyatlarında ayarlamalara gitmek ve yüksek oranlı zamlar yapmak, (3) Kamu kesimi gelir-gider dengesini kurarak devletin borçlanma ihtiyacını düşürerek faizlerin yükselmesini önlemek ve devlet bütçesi üzerindeki faiz yükü hafifletmek, (4) KİT’leri özelleştirmek (5) Bankacılık reformu, sermaye piyasasının yeniden düzenlenmesi, vergi reformu, sosyal güvenlik reformu, merkezi yönetimde ve yerel yönetimlerde etkinliği artıracak düzenlemeler, tarımsal destekleme politikalarının yeniden düzenlenmesi gibi ekonomide bir dizi yapısal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması (Şahin, 2011: 222).

1.4. 19 Nisan 1999 Seçimleri

1.4.1. Siyasi Gelişmeler

ANAP- DYP koalisyonundan oluşan ANAYOL hükümetinin aldığı güvenoyununun 6 Ekim 1996 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal etmesi ile birlikte bu koalisyon son bulmuştur. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı hükümeti kurma yetkisini yeniden RP'ye vermiş ve yine dönüşümlü başbakanlık formülü ve ilk sıra Erbakan'da olmak üzere RP- DYP koalisyonundan oluşan *Refahyol koalisyonu* kurulmuştur. Refahyol hükümeti döneminde yaşanan bazı sorunlar²¹⁴ nedeniyle 18 Haziran 1997'de Erbakan'ın istifası ile bu hükümet de sona ermiştir. Bu defa Cumhurbaşkanı hükümeti kurma yetkisini Mesut Yılmaz'a vermiş ve 12 Temmuz 1997'de ANAP-DSP-DTP'den oluşan *ANASOL-D* koalisyon hükümeti kurulmuştur. CHP'nin 25 Kasım 1997'de verdiği gensoru ile bu hükümet de düşürülmüştür. Son olarak Bülent Ecevit'in 17 Ocak 1998'de kurduğu azınlık hükümeti göreve gelmiş ve 1999 erken seçimlerine kadar bu koalisyon hükümeti görevde kalmıştır.

1999 seçimleri bir erken seçim olmasına rağmen, bünyesinde daha önceki erken seçimlerden farklı özellikler barındırmaktadır. Erken seçimlere genellikle bir bunalımı aşmak için başvurulur. Bu nedenle de erken seçimin tarihi en kısa sürede seçimlere gidilmesini sağlayacak bir biçimde tespit edilir. Daha önceki erken seçim kararları ile seçimler arasında 40- 60 günlük bir fark olurken, bu erken seçim kararı ile seçim arasında 9 ay gibi bir süre bulunmaktadır. 1999 yılındaki erken seçim kararının parlamentoda 11 ret oyuna karşılık 486

²¹⁴ Erbakan'ın başbakanlığı döneminde gerek Erbakan gerekse RP'li bazı milletvekillerinin, Atatürk ve laiklik karşıtlığına ilişkin eylem ve ifadeleri, kamu kurum ve kuruluşlarınca kadrolaşmaları, 28 Şubat 1997 tarihinde Ordu'nun müdahalesine neden olmuştur. 28 Şubat'ta toplanan MGK köktendinciliğin yayılmasını engellemek için 18 maddeyi içeren önlemleri önermiştir. Bu önlemler içerisinde en önemlileri; tarikatlarca işletilen okul, yurt ve vakıfların kapatılması, imam hatip okulları sayısının imam gereksinimini karşılayacak düzeye indirilmesi, köktendincilerin kamu kuruluşlarında kadrolaşmasına son verilmesi, İran'dan kaynaklanan yıkıcı etkinliklerin son bulması için önlem alınması ve zorunlu ilköğretimin beşten sekiz yıla çıkarılmasıdır. Yine MGK'nın bildirisinde, laiklik karşıtı davranışların yeni gerilim ve yaptırımlar getireceği de belirtilmiştir. Söz konusu bu önlemler tavsiye niteliğinde olmasına karşın hükümet kendisinde bunlara uyma zorunluluğu hissetmiştir. Ordu hükümetin istifa etmesini de istemiş fakat bunun doğrudan değil psikolojik baskıyla gerçekleşmesini beklemiştir (Şanlısoy, 2007: 230).

kabul oyuyla alınmış olmasına rağmen seçimlerin kararlaştırılan tarihte yapılıp yapılmayacağı hususundaki tereddütler ve tartışmalar son ana kadar gündemde kalmıştır. Bu nedenle de 9 ay önce kararlaştırılmış bulunan seçimlerin belirlenen tarihte yapılabileceği seçimlere ancak 20 gün kala netlik kazanmıştır (Sezgin, 2005: 152- 154).

18 Nisan 1999 erken seçimlerine 20 parti katılmış ve nihayetine sadece 5 parti barajı aşabilmiştir. Yerel seçimlerle genel seçimlerin bir arada yapıldığı²¹⁵ 1999 seçimlerinin ana belirleyicisinin, Kürt sorunu ve bu kapsamda yakalanan PKK lideri Abdullah Öcalan çerçevesinde geçtiği söylenebilir. Öcalan'ın yakalanması ile dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in genel başkanı olduğu DSP birinci parti olurken, tüm dünyada da yükselen milliyetçi hassasiyetler nedeniyle MHP büyük bir oy artışı ile ikinci parti olmuş, CHP ise parlamentoya girememiştir. Seçim sonucunda oyların siyasi dağılımına bakıldığında ise tıpkı diğer seçimlerde olduğu gibi mutlak üstünlüğü yine sağ kanat sağlamıştır. Fakat sağ kanat 1995 seçimlerine göre bu seçimlerde önemli oranda oy kaybına da uğramıştır (Arslan, 2007: 19). Bu seçimde ANAP, DYP ve 28 Şubat kararları sonrası kapatılan RP'nin devamı olarak kurulan FP'nin oy oranı düşmüştür. 1999 seçimlerinde iki önemli gelişme dikkatleri çekmektedir. Bunlardan ilki DSP'nin aldığı oy miktarıdır. 1980 sonrasında ilk kez sol ideolojik görüşe sahip bir parti bu kadar yüksek düzeyde oy oranı alabilmiştir. Bu durumun temel nedeni DSP tarafından koalisyon döneminin rejim ve sistem bozucu olarak lanse edilmesinin yanısıra ekonominin cari dönemdeki koşullarının koalisyonlar döneminin mirası olduğu şeklinde ortaya konulmasıdır. İkinci önemli özellik ise aşırı sağ görüşe sahip olan MHP'nin barajı aşmasıdır. Üstelik MHP sadece barajı aşmakla kalmamış aynı zamanda en yüksek ikinci oy düzeyine de sahip olmuştur. Bu tabloya göre Türk seçmenin tercihlerini analiz etmek o dönem için güç görünmektedir. Bir yanda sol ideolojik görüşe sahip olan bir

²¹⁵ 1980- 2007 arasında bu durumun başka bir örneği bulunmamaktadır.

parti diğer yanda ise aşırı sağ görüşe sahip olan diğer bir parti en yüksek oyları almıştır (Aydemir, 2007: 115- 116).

Öte yandan bu seçim sonuçlarına göre partiler arası rekabet açısından Türkiye, üç bölgeye ayrılmıştır. Bunlar İç Anadolu, Batı İlleri ve Doğu İlleri'dir. En az rekabet İç Anadolu'da yaşanmaktadır. Bu bölgede hâkim parti MHP olmuştur. Rekabetin görece en yoğun olduğu bölge ise batı illeri olmuştur. Bu bölgede DSP ön plana çıkmıştır. Doğu ve Güneydoğu illeri ise partiler arası rekabetin en fazla olduğu fakat partiler arası oy kaymasının en az olduğu bölge olmuştur. Bu bölgelerde oylar HADEP, FP ve merkez sağ partiler arasında bölüşülmüştür. Sonuç olarak 1999 seçimlerinde etnik ve dini kimlikler önemli ölçüde temsil edilmekle birlikte bölgeler arası ekonomik ve toplumsal farklılıklar nedeniyle seçmen tercihleri ve partiler arası rekabet önemli derecede değişiklik göstermiştir (Çınar, 2010: 93-94).

Seçimlerin ardından hükümet kurma yetkisi DSP'ye verilmiş ve sonrasında DSP-MHP-ANAP koalisyonu kurulmuştur (Fidan, 2011: 82). Böylece bu seçimlerle birlikte 1970'li yıllarda karşı saflarda birbirine karşı siyasi mücadele içerisinde olan, deyim yerindeyse "*düşman kardeşler*" DSP ve MHP sulh ilan etmişlerdir (Arslan, 2007: 16).

1.4.2. Ekonomik Gelişmeler

1997 yılının Haziran ayında *Güneydoğu Asya krizi* çıkmış ve Rusya'nın kendi iç dinamiklerinin de etkili olmasıyla birlikte *1998 yılında Rusya krizine* neden olmuştur. Rusya ve Türkiye'nin makro ekonomik göstergelerinin paralellik arz etmesi, borçlarının giderek artması ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilere bağlı olarak Avrupa'da bu krizden etkilenen yegane ülke Türkiye olmuştur (Şanlısoy, 2007: 245). Bu dönemde Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlıkların yanı sıra ekonomik durgunluk, yüksek enflasyon, ödemeler dengesi açıkları, artan işsizlik ve gelir dağılımı bozukluğu gibi başka sorunlar da söz konusuydu (Özkan, 2010:

164). Bu gelişmeler sonucunda bir dizi sıkıntılı istikrar tedbirlerinin ardından 1998 Temmuz ayında hükümet IMF'nin gözetiminde kapsamlı bir *anti enflasyonist program* başlatmıştır. Bu program maliye politikaları ve doğrudan para arzının denetlenmesiyle 1998'de beklenen enflasyonun % 50 olacağı hedefiyle yürürlüğe girmiş ve uygulanmaya başladığı ilk dönemde TÜFE 1997'nin biraz altına inmiştir (Balyemez, 2008: 173).

Böylece ekonomi 1999'da ekonomi % -6,1 büyümüş, enflasyon % 70'e, Hazine'nin yıllık bileşik faizi ortalama % 106'ya ulaşmış bütçe açıkları ise müsamaha gösterilemez bir boyuta ulaşmıştır. Ekonomi hiperenflasyon seviyesine ulaşmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 1999'da kurulan koalisyon hükümeti ekonomideki kötü gidişatı önlemek ve dış kaynak bulabilmek için IMF ile masaya oturmuştur. Fakat başlatılan süreç yeni bir süreç olarak değil daha önce başlayan stand-by arayışlarının devamı niteliğinde olmuştur (Erkişi, 2007: 203).

1.5. 3 Kasım 2002 Seçimleri

1.5.1. Siyasi Gelişmeler

DSP- MHP- ANAP koalisyonun, 3 yıllık iktidar dönemine denk düşen ve Cumhuriyet döneminin en ağır ekonomik krizi olarak nitelenen 2001 krizi ve sonrasında, koalisyon hükümetinin ekonomik istikrarın güvencesi olamaması, aldıkları radikal kararların toplum tarafından benimsenememesi, iktidarın büyük ortağı olan DSP'nin parti içi sorunlarının artması ve Bülent Ecevit'in sağlık sorunları yaşaması gibi nedenlerle iktidar ortaklarının da desteği ile TBMM 2002 erken seçim kararını almıştır (Özkan, 2010: 166).

Siyasi açıdan oldukça istikrarsız bir dönemde girilen 3 Kasım 2002 seçimlerine 18 parti katılmış fakat sadece AKP ve oy oranını bir önceki seçime göre % 122,85 oranında artıran CHP meclise girebilmiştir. Böylece 1987 seçimleri dâhil son beş seçimden birinci

çıkan tüm partiler meclis dışında kalmıştır.²¹⁶ Bu açıdan 3 Kasım 2002 seçimleri, 1983 sonrası uygulanmakta olan % 10 ülke barajlı seçim sisteminin ne denli çarpık sonuçlar doğurduğunu açıkça ortaya koymuştur. Sonuçlara göre barajı aşan iki partinin seçimlerde aldıkları oyların toplamı % 54 civarındadır. Bunun manası oyların % 46'sının parlamentoda temsil edilememiş olmasıdır (Balyemez, 2008: 187). Bu seçime kadar Türk siyasi tarihinde daha önce böyle bir durumla karşılaşılmamıştır. Eğer bu seçimlerde ülke barajı % 5 olsaydı beş parti de parlamentoda temsil olanağı bulacak ve oyların yaklaşık % 36'sı daha meclise yansıma olanağı bulacaktı. Bu anlamda 2002 seçimleri sonucu itibariyle bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda çoğunluk seçim sistemine benzer bir sonuçla karşılaşıldığı görülmektedir. Parlamenteoya sadece iki parti girebilmiş ve bunlardan en çok oy alan parti, aldığı oy oranının neredeyse iki katı kadar milletvekili elde etmiştir. Bu nedenle nisbi temsil sistemiyle girilen seçimlerden çoğunluk sistemi uygulanmış gibi bir sonuç çıkmıştır (Bulut, 2011: 9). 2002 genel seçimlerinin bir diğer dikkate şayan bir özelliği ise 1980 sonrasında yapılan en düşük katılımlı seçim olmasıdır (Çınar, 2010: 95). Seçime ait genel sonuçlar Tablo 8'te görülmektedir.

2002 seçimleri sonucunda Fazilet Partisi'nden ayrılan ve yenilikçi kanat olarak nitelendirilen AKP tek başına iktidara gelmiştir.²¹⁷ Böylece Türkiye yaklaşık 11 yıllık aranın ardından ilk kez tek parti iktidarına kavuşmuştur (Özkan, 2010: 169). Kimilerine göre AKP gibi yeni kurulmuş bir partinin bu denli yüksek oy almasının altında yatan ana sebep seçmenlerin yeni bir parti arayışlarından çok yeni bir lider arayışında olmalarıdır. Bu anlamda

²¹⁶ 2002 seçimlerinde 1999 koalisyon hükümetini temsil eden partilerden hiçbirinin meclise girememesinin sebepleri 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ile yaşanan siyasi istikrarsızlıktır (Balyemez, 2008: 187). Bu seçimde en büyük yenilgiyi bir önceki seçime göre oylarını % 94,5'ini kaybeden DSP almıştır. MHP DSP kadar olmasa da önemli oranda oy kaybetmiştir. ANAP'ta bu seçimlerden en zararlı çıkan ikinci parti olmuştur (Arslan, 2007: 22). Kapusizoğlu'na (2011) göre bu durum hükümetlerin ekonomik performanslarının özellikle kriz dönemlerinde kendisini daha net olarak gösterdiğinin önemli bir kanıtıdır. Yaşanan 2001 krizi nedeniyle bir önceki seçimde % 22 civarında oy alan DSP'nin oyları neredeyse %1'e kadar gerilemiştir (Kapusizoğlu, 2011: 130).

²¹⁷ 2001 yılında AKP'nin kurulması 1990'lı yıllardaki Türkiye'nin politika ve ekonomisinde meydana gelen sorunların bir sonucu gibi düşünülse de bu durum radikal çok kültürlülüğün liberal demokrasiye doğru kayışın küresel bir nitelik taşımasıyla ilgilidir (Aydemir, 2007: 119).

AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan seçmenlerin bu arayışına son vermiş ve sadece partisinin lideri değil aynı zamanda sembolü haline gelmiştir. 2002 seçimleri sonrasında ilk hükümet Erdoğan'ın hapis cezası nedeniyle Abdullah Gül tarafından kurulmuş ve Anayasa değişikliğinin yapılmasının ardından seçilme hakkını yeniden elde eden Erdoğan başbakan olmuştur (Aydemir, 2007: 120). Seçim sonuçlarına oyların yelpazeye dağılımı açısından bakıldığında, oldukça önemli sonuçlarla karşılaşılmaktadır. 2002 seçimlerinde sağ kanat partileri toplam oy oranı bakımından Türk siyasi tarihinin en büyük ikinci oy oranını ve seçmen desteğini elde etmiştir. Sağ partiler en büyük seçmen desteğine 1995 seçimlerinde % 69.79 oy ile ulaşmışlardı. 2002 seçimlerinde de sağ kanat % 69.07'lik oy alarak 1995 seçimlerinin oy oranına neredeyse ulaşmışlardır. Aksine sol kanat ise bu seçimlerde ciddi bir oy kaybı yaşamıştır (Arslan, 2007: 23).

1.5.2. Ekonomik Gelişmeler

1999 seçimleri sonrasında Ecevit başbakanlığında kurulan DSP-MHP-ANAP koalisyonu ilk olarak *IMF destekli bir programı* yürürlüğe koymuş ve ardından 9 Aralık 1999 tarihinde IMF'ye bir niyet mektubu vermiştir. Bu niyet mektubunun 22 Aralık 1999 tarihinde IMF tarafından 2000- 2002 tarihleri arasında üç yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde uygulanması kabul görmüştür. Böylelikle Ocak 2000'de sıkı para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektöründe yapısal dönüşümleri içeren "*Enflasyonu Düşürme Programı*" uygulanmaya başlanmıştır. Fakat 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerini yaşayan ekonomi çok büyük kayıplar vermiştir (Bayrak ve Kanca, 2013: 10- 11). Yaşanan bu olumsuz gelişmelerin ardından 2000 yılının ortalarından itibaren ekonomide sıkıntılar giderek aşikar hale gelmeye başlamış ve bankalar hakkında çıkan dedikodularla birlikte sistem iyice tıkanma noktasına gelmiştir. Banka sahiplerinin gözaltına alınarak sorgulanmaları ise panik havasını iyice körüklemiştir. Söz konusu bu gelişmeler sonucunda yatırımcılar hızla piyasadan

kaçmaya başlarken Kasım ayı itibariyle repo faizleri hızla yükselmiştir. Böylece 1999 yılında uygulamaya konan dezenflasyon programının sağlıklı işlememesi sonucunda Türkiye, 22 Kasım 2000’de patlayan bir finansal kriz yaşamaya başlamış ve 3 ay sonra 19 Şubat 2001’de başbakan ile cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülasyon saldırısını başlatmış ve bu kez ülke 21 Şubat 2001’de döviz krizi ile karşı karşıya kalmıştır (Özkan, 2010: 167). Ecevit hükümeti 2001 krizinden çıkmak için güçlü bir ekonomik reform programı hazırlamaya karar vermiş ve bunun için Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş’i Türkiye’ye davet etmiştir. 20 Mart 2001’de ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak göreve başlayan Kemal Derviş “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*”²¹⁸ hazırlamış, buna bağlı olarak da Mayıs ayında IMF ile yeni bir anlaşma imzalanarak IMF’nin desteği yeniden sağlanmıştır (Şanlısoy, 2007: 249).

²¹⁸ Ekonomide ardi ardına yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonrasında Uluslararası Para Fonunun (IMF), 14 Nisan ve 15 Mayıs tarihlerinde iki aşamalı olarak yeni istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Söz konusu programın ilk zamanki adı “*ulusal program*” iken daha sonra “*güçlü ekonomiye geçiş programı*” olarak tanımlanmıştır. *Üç aşamada uygulamaya geçilen programın birinci aşamasında finansal kesimin kontrol altına alınacağı, ikinci aşamada dış açığın giderilmesi ve enflasyonun düşürülmesi için hedeflerin açıklanacağı ve son aşamada da yapısal değişimi amaçlayan uygulamalarla büyüme hızının yükseltileceği açıklanmıştır.* Açıklanan aşamalardan da yola çıkarak programın temel amacının, kur rejiminin bırakılması neticesinde ortaya çıkan istikrarsızlığın giderilmesi ve güven bunalımının hızla ortadan kaldırılması için gerekli kamu yönetiminin oluşturulması ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapının oluşturulması ile bu altyapının sürekliliğinin sağlanması olduğunu söylemek mümkündür. Programla varılmak istenilen nokta ise siyaset ve ekonominin ayrıştırıldığı, dışa açık bir yapı içerisinde sürdürülebilir bir gelişme sağlayarak yatırımı, istihdamı, kaynak kullanım sürecindeki verimliliği artırmak ve piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmektir. Tüm bu gelişmeler sonucunda nihai amaç; Türk halkının refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra sosyal ve psikolojik huzur ortamını sağlamaktır. Söz konusu düzenin oluşturulması ile hiç kimseye özel haklar sağlanmayacak, sanayiciler haksız rekabetle karşılaşmayacak, tüm güçleriyle üretim yapacak, verimliliği artıracak ve istihdam yaratabileceklerdir. Sağlanan istihdam imkânlarının beraberinde işsizliğin düşmesi, milli gelirin artması, gelire bağlı talep ve arzın artarak piyasaların canlanması gibi ekonomik ve bunlara bağlı sosyal birtakım olumlu sonuçları getireceği düşüncesi ile program uygulamaya konulmuştur (Karaçor, 2012: 387). GEGP çerçevesinde yapılması gerek yasal düzenlemeler şunlardır; (1) Şubat 2001 Krizi’nin mali etkisini yansıtacak şekilde Ek Bütçe Kanunu’nun çıkarılması ve Bütçe Kanunu’nun bazı maddelerinde (borçlanma limiti ve görev zararı gibi) değişikliklerin yapılması, (2) Bankalar Kanunu’nda gerekli değişikliklerin yapılması, (3) Kalan fonların kapatılmasına yönelik yasal düzenlemenin yapılması, (4) İcra ve İflas Kanunu’nda banka tasfiyesinin kolaylaştırılması amacıyla gerekli değişikliklerin yapılması, (5) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na Avrupa Birliği normlarına uygun bir yapı getirecek yeni Merkez Bankası Kanunu’nun çıkarılması, (6) Telekom’un %51’inin satışına izin veren Kanun’un çıkarılması, (7) Tütün Kanunu ve Şeker Kanunu’nun çıkarılması, (8) Kamu İhale Kanunu ve kamulaştırmalara ilişkin yasal değişiklikler yapılması, (9) Borçlanma Kanunu’nun çıkarılması, (10) Sivil Havacılık Kanunu’nda gerekli değişikliğin yapılması, (11) Petrol ve Doğalgaz Kanunlarının çıkarılması, (11) Mevcut görev zararlarına ilişkin Kanun ve Kararnamelerin iptali ile ilgili yasal düzenlemeler yapılması, (13) Banka kredileriyle ilgili özel karşılıkların tamamen vergiden düşürülmesine imkân veren kanuni düzenleme çıkarılması (Morkoç, 2011: 5).

1.6. 22 Temmuz 2007 Seçimleri

1.6.1. Siyasi Gelişmeler

AKP'nin iktidara gelmesi ile birlikte 2003 yılında ABD ile Irak arasında büyük bir kriz ortaya çıkmış ve Irak'ı tehdit eden ABD, bu konuda Türkiye'den de destek talep edilmiştir. Bunun üzerine ABD'nin Türkiye üzerinden Kuzey Irak'a girmesi ve TSK'nın bu harekâta dâhil olması yönünde izin talep eden *tezkere* hükümet tarafından TBMM'ye sunulmuş fakat kabul edilmemiştir. Bu karar sonucu ABD ile Türkiye ilişkileri olumsuz bir patikaya girmiş ve ABD'den gelecek hibe ve yardımların gelmemesi üzerine AKP hükümeti kamu harcamalarını azaltıcı ve kamu gelirlerini artırıcı yönde yeni önlemler almak zorunda kalmıştır (Şanlısoy, 2007: 233).

2002'de AKP'nin iktidara gelmesinden sonra ekonomide yaşanan iyileşmeler ve yapılan reformlar sonucunda, AKP'nin seçmen nazarındaki itibarı artmış ve bu durum 2004 yerel seçimlerine yansımıştır. Böylece 2004 yerel seçimlerinin galibi 2002 genel seçimlerine kıyasla oylarını % 8 artıran AKP olmuştur. CHP dışındaki diğer muhalefet partileri MHP ve DYP 2002 seçimlerine kıyasla oylarını artırarak İGM'de % 10'luk dilimi geçmeyi başarmışlardır (Fidan, 2011: 85).

2007 seçimlerinden önce AKP tarafından 28 Ekim 2006'da yürürlüğe sokulan düzenlemeyle milletvekili seçilme yaşı 25'e düşürülmüştür. Fakat seçimlerden 1 yıl önce yapılan değişiklikler ilk seçimde uygulanamadığı için bu değişiklik 2007 seçimlerinde yürürlüğe girememiştir. Buna karşılık 2007 seçimlerinde bağımsız adayların birleşik oy pusulasında yer almasına olanak sağlanmıştır (Balyemez, 2008: 202).

AKP siyasal alanda en ciddi krizini 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde yaşamıştır. AKP Ahmet Necdet Sezer'in ardından yerine Köşk'teki koltuğa oturacak aday olarak Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü açıkladığında büyük bir dirençle karşılaşmıştır. Bu direnç halktan CHP, medya ve yargının kimi temsilcilerinden gelmişti. Bu

direnışlere aldırış etmeyen AKP mecliste oylama sürecini başlatmıştır. 27 Nisan gününün ilk saatlerinde, 3 turda yapılacak seçimlerin oylama sürecinde Genelkurmay Başkanlığı'nın sitesinde yayınlanan ve tarihe “*e-muhtıra*” olarak geçen açıklama siyasal gündemi sarsmıştır (Koç, 2011: 8). Bunun da yeterli olmadığına anlaşılması üzerine, bu defa yargı bürokrasisinin siyasete doğrudan müdahalesi devreye sokuldu. Yakın siyasi tarihimizde “*367 olayı*” olarak geçen durum ortaya çıktı. Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanı seçimini metot bakımından özel bir şarta bağlamıştı ve bunun sonucu olarak AKP'nin adayı Abdullah Gül Cumhurbaşkanı seçilemezken, AKP aldığı seçim kararını sistemle kendi arasındaki gerilimin bir tür referandumuna dönüştürdü (Kahraman, 2011: 5). Böylece AKP, Cumhurbaşkanlığı krizini halkın çözmesi için 21 Ekim 2007'de referanduma gidilmiştir. Bu referandumda % 68.9 evet oyu ile ilgili anayasa değişiklikleri kabul edilmiştir. Böylece milletvekili genel seçimlerinin beş yıl değil dört yılda bir yapılması, Cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesi gibi önemli değişiklikler kabul edilmiştir (Koç, 2011: 8).

2007 genel seçimlerinde birinci parti olan AKP'nin oylarını radikal biçimde artırmış ve % 47 oy oranı ile 340 milletvekili elde etmiştir. Bu seçimlerde CHP % 21 oy oranı ile 112 milletvekili, MHP % 14.29 oy oranı ile 71 milletvekili ile üçüncü parti olurken²¹⁹ DYP ile ANAP meclise girememiştir. Bu seçimde ikinci parti olan CHP 2002 seçimlerine kıyasla oylarını yalnızca % 2 düzeyinde artırmış, bu durum partinin genel başkanı olan Deniz Baykal'ın ağır bir şekilde eleştiri oklarına hedef olmasına neden olmuştur. Bu seçimin bir diğer önemli özelliği ise bağımsız adaylarla seçime giren Demokratik Toplum Partisi'nin 20 milletvekili ile meclise girmiş olmasıdır (Şanlısoy, 2007: 235).

Bu seçimlerdeki kritik nokta Kürt seçmenlerin ve Doğu ve Güneydoğu'daki oyların dağılımıydı. Bu konuda 2007 seçimlerindeki en önemli gelişme Kürt siyasetçilerin

²¹⁹ Bu seçimlerde MHP'nin bu muhalefet partileri içinde ayrı bir yerde konumlandırılması gerekmektedir. Çünkü 2002 seçimlerinde baraj altında kalan MHP bu seçimlerde % 14,3 'lük oy oranı ile meclise girebilmiştir (Fidan, 2011: 85).

parlamentoya bağımsız adaylar olarak girmesiydi. Böylece parlamentoda 4. parti olarak DTP temsil ediliyordu.

1.6.2. Ekonomik Gelişmeler

2002 seçimlerinden sonra AKP'nin tek başına iktidar olması, uzun yıllar boyunca koalisyon hükümetleri ile yönetilen Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 13). 2001 krizinin ardından uygulamaya geçirilen “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile birlikte Türkiye ekonomisi yeniden istikrar kazanmış, enflasyon ve faizlerin düşmesi ile birlikte büyüme sürecine girmiştir. Bu süreçle birlikte 2002’de iktidar olan AKP, “*Acil Eylem Planı*” altında kamu maliyesi, gelirler politikası, özelleştirme, bankacılık, para politikası, reel sektör, alt yapı yatırımları ve eğitim gibi alanlarda üçer, altışar aylık ve birer yıllık bir dizi tedbiri uygulamaya koyacağını ve IMF ile yapılmış olan anlaşmaya sadık kalacağını açıklamıştır (Şanlısoy, 2007: 251- 252). Öte yandan 2002- 2004 yılları arasında AKP iktidarı AB’ye tam üye olabilme amacıyla istenen ekonomik, sosyal ve politik uyum yasalarını da çıkararak GEGP’ni harfiyen uygulamıştır.

2002’den 2007’ye kadar ekonominin istikrarlı bir büyüme izlediği görülmektedir. 2002 yılında 180 milyar dolar olan GSMH, 2007 yılına gelindiğinde 400 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Yine aynı dönemde ihracat ve ithalattaki hızlı artışlar sayesinde dış ekonomik ilişkilerde de hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu duruma paralel olarak da cari açığta ciddi bir artış tecrübe edilmiştir. Ekonomide sıkı maliye politikasının uygulanması, örtük enflasyon hedeflemesi bazlı para politikası uygulamaları ve ekonominin tek elden yönetimi sayesinde enflasyon % 10’un altında bir seyir izlemiştir. Yine bu dönemde büyüme ve enflasyonda yaşanan müspet gelişmeler maalesef işsizliğe yansımamıştır. Dönem boyunca işsizlik % 9,5 ile % 11 bandında bir seyir izlemiştir (Bayrak ve Kanca, 2013: 13).

Bu dönemde AKP hükümeti *mali disiplini*²²⁰ ciddi bir biçimde gözetmiştir. Bu sayede hedeflenen bütçe dengesinin tutturulduğu, öngörülen büyüklükte veya oranda faiz dışı fazla elde edildiği görülmektedir. Ekonomide yaşanan bu gelişmelerle, kamu kesiminin borçlanma gereği düşmüş, AKP iktidarı devam eden yıllarda daha az borcu daha düşük faizle gerçekleştirme olanağı yakalamıştır. Bu sayede borç yönetimi kolaylaşmış, bütçenin maliye politikası aracı olarak etkinliği giderek artmıştır. 2002- 2007 döneminde para arzı genişlemesi de kontrol altında tutulmuştur. Merkez Bankası 2006 yılına kadar örtük, 2006'dan itibaren açık enflasyon hedeflemeli para politikası uygulamaya başlamış ve politik faiz oranı temel para politikası aracı olmuştur (Şahin, 2011: 274).

1.7. 12 Haziran 2011 Seçimleri

1.7.1. Siyasi Gelişmeler

2007 seçimlerinin ardından yaşanan en önemli siyasi gelişme parlamentonun oluşmasından kısa bir süre sonra başörtüsü yasağının kalkması için Anayasa değişikliği yapan AKP hakkında açılan *kapatma davasıdır*. Siyasetle yargı böylece bir kez daha karşı karşıya gelmiş (Kahraman, 2011: 5) ve anayasa mahkemesi gidişatı kaosa çevirmeyecek bir kararla AKP'nin uyarılmasına karar vermiştir. Bu karar çoğu kişi için sürpriz olmuştur. Çünkü açılan bu dava sonucunda kamuoyunda AKP'nin kapatılacağı beklentisi oldukça yüksektir (Koç, 2011: 8).

2007- 2011 yılları arasında yaşanan siyasi gelişmeler üç noktada özetlenebilir. *İlki siyaset-sistem/bürokrasi ilişkisidir*. Bu anlamda AKP yargının demokratikleşmesinden asker-

²²⁰2001 krizinin ardından bir dizi mali reform gerçekleştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi bağımsız *merkez bankasına* ilişkin düzenlemelerdir. Bu düzenlemeyle banka ile hazine arasındaki ilişki kurula başlanmıştır. Ayrıca, raporların şeffaflaşması, borç yönetiminin düzenlenmesi, net borçlanma limitlerinin belirlenmesi, garanti limit gibi alanlarda yapılanmalar sağlanmıştır. Türkiye'de orta vadeli bir program olarak sunulan mali disiplin bir çerçeve içermektedir. Bu bağlamda hedefler ve limitler orta vadeli ve makroekonomik parametrelerin bir parçası olarak belirlenmekte ve yıllık bütçe ve diğer mali karar ve uygulamalar sonuçları itibarıyla orta vadeli hedeflere *çıpa* olarak belirlenerek bu çıparın tutarlılığı denetlenmektedir (Orhan, 2011: 87- 88).

iktidar/sivil ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine kadar tüm alanlarda demokratikleştirici ve sistemi dönüştürücü adımlar atmıştır. Yine bu dönemde kamuoyunda *Ergenekon diye adlandırılan dava dizilerinin* başlaması bu bakımdan ilgi çekicidir. Söz konusu davalarda yakın dönemde AKP'ye karşı darbe girişimlerinde bulunduğu iddia edilmiştir. *İkinci önemli nokta ise Kürt sorununda yaşanan tartışmalardır.* Bu konuda bir demokratik açılım denenmiş fakat sonuçlandırılmamıştır. O yıllarda en çok tartışılan husus *Kürt Meselesi* olmuştur. Buna paralel olarak da yeni anayasa tartışmalarının belirleyici unsuru da Kürt Sorunu olmuştur. *Üçüncü unsur ise 2011 seçimleri öncesinde gelişen ekonomik durumdur.* Özellikle ABD kaynaklı global krizin yaşandığı dönemde işsizliğin arttığı bir gerçek olsa da, Türkiye'nin küresel ekonomik krizden beklenenden daha az etkilenmesi ve ekonominin sürekli bir büyüme göstermesi ve kişi başına düşen gelirin artması toplumda önemli bir yankı yaratmıştır (Kahraman, 2011: 5).

2011 genel seçimlerinden önce yapılan 2009'daki yerel seçimlerinde yine AKP birinci parti olmuştur. Fakat 2007 seçimlerinde % 47 oranında oy almış bir parti için % 38.8 oranındaki oy oranı bir düşüş olarak algılanmıştır. 2004 yerel seçimlerinde 12'si büyükşehir toplam 58 ilde birinci gelen AK Parti, 2009'da 10'u büyükşehir 45 ilde birinci parti olmuştur. Birinci olamadığı yerlerde büyük oranda ikinci parti konumuna ulaşmıştır.

Yine ilgili dönemin en kritik safhalarından biri de 12 Eylül 2010 referandumu olmuştur. Meclisteki zorlu bir sürecin ardından bir madde hariç Anayasa değişikliği paketi referandum hakkını kazanmıştır. Bu değişiklik paketi demokratik haklarda bazı genişlemeler, 12 Eylül başta olmak üzere darbelerle hesaplaşma bilinci gibi konuları içeriyordu. 12 Eylül 2010 referandumu % 58 evet oy ile sonuçlanmıştır. 12 Eylül referandumu ile birlikte eski Türkiye'ye veda edilerek "*Yeni Türkiye'nin*" nasıl inşa edileceği tartışılmaya başlanmıştır. Bu anlamda o dönemde ana tema "*yeni*" olmuştur. Yeni Türkiye'nin tartışılmaya başlandığı bir

ortamda Tunus'ta başlayan ve bütün Orta Doğu coğrafyasını etkisi altına alan ve *Arap Baharı* olarak adlandırılan bir değişim rüzgarı ülkeyi etkileyen bir diğer önemli başlık olmuştur.²²¹

2011 seçimleri öncesinde AKP seçim hazırlıklarını *üç sacayağı* üzerine kurgulamıştır. Bunlardan ilki 8,5 yıllık iktidar döneminde ekonomik ve demokratik alanda yaptıklarının dökümü, ikincisi demokratikleşme bağlamında yapmayı planladığı yeni anayasa çalışmaları ve üçüncüsü ise Kanal İstanbul, İstanbul'da iki yeni şehrin kurulması, konut projelerinin devamı, yeni üniversitelerin kurulması, 81 olan mevcut il sayısının artırılması, sağlık ve eğitim alanında yapılan icraatlar gibi projelerin hem anlatılması hem de yenilerinin sözlerinin verilmesi olmuştur (Koç, 2011: 9- 20). 2011 seçimleri öncesinde CHP ise, genel başkan Deniz Baykal'ın görevi bırakmak zorunda kalmasıyla Kemal Kılıçdaroğlu ile beraber "*Yeni CHP*" söylemine kavuşmuştur. Döneme genel olarak bakıldığında ise siyasi partilerin seçim stratejisini belirleyen en önemli dinamiğin 9 ay önce gerçekleştirilen referandum olduğu açıkça görülmektedir. 12 Eylül referandumunu bir genel seçim provası olarak gören siyasi partiler, 12 Haziran seçimlerini, referandumdan aldıkları sonuçları tamir etme süreci olarak değerlendirmişlerdir. *AKP 2011 seçimlerine "Yeni Türkiye'yi inşa etme" anlamı yüklerken, CHP değişim dinamiğini sürdürme ve yeni lider kadrosunun koltuğunu koruma, MHP siyasal hayatta kalıcılığını sürdürme, BDP ise Kürtlerin yegane meşru/etkili sözcüsü olma anlamını yüklemiştir* (Ete, 2011: 2- 11).

Bu atmosferde girilen ve erken seçim niteliği taşımayan 12 Haziran 2011 seçimlerinde % 46.6'lık oy oranı ile AKP, *Türk siyasal tarihinde eşi benzeri olmayan bir şekilde üst üste üçüncü dönem hem de oy oranını artırarak iktidarda kalmayı başarmıştır* (Göksel ve Çınar, 2011: 1). Bu seçimde % 20.85'lik oy oranı ile CHP ikinci ve % 14.29'luk oy oranı ile MHP üçüncü parti olmuştur (Ada, 2012: 46). AKP'nin elde ettiği bu oy oranı çok uzun yıllardır bir

²²¹ İlgili dönemde dış politikada zaman zaman ABD, AB ve kriz haline dönüşen İsrail ile ilişkiler, Ermenistan ve Kıbrıs politikalarında umulan başarıların kazanılamaması gibi konular ülkeyi etkileyen diğer dış gelişmeler arasındadır (Koç, 2011: 8).

partinin elde ettiği en yüksek oy oranı olmuştur. Öte yandan elde ettiği bu oy oranına rağmen AKP mecliste anayasayı tek başına değiştirebilecek çoğunluğu yakalayamamıştır.²²² Seçimin en ilginç sonucunu ise bağımsız adaylar oluşturmuştur. Toplam oyların % 6,57'sini alarak meclise 35 milletvekili göndermişlerdir. Böylece Bağımsızlar, DTP ve Emek-Barış-Özgürlük-Demokrasi Bloğu, *Türkiye'de sürdürülen % 10'luk seçim barajının anlamsızlığını ortaya koymuşlardır* (Kahraman, 2011: 6–8).

Daha önceki seçimlerde ortaya çıkan ve 2002 seçimlerinden sonra bir eğilim niteliği kazanan sonuçlardan bazıları 2011 seçimleri ile devam ederken bazıları ise değişime uğramıştır. Bunların başında *coğrafi kutuplaşma* gelmektedir. Gerek 2007 genel seçimlerinde gerekse 2009 yerel seçimlerinde, ülkenin sahil şehirleri CHP'ye oy verirken iç kesimleri ise AKP'ye oy vermeye devam etmiştir. Fakat 2011 seçimlerinden sonra bu durum değişmiş, AKP İzmir ve Antalya gibi şehirlerde oylarını artırmış, Aydın gibi şehirlerde ise küçük oy farkları ile kaybetmiştir. Yine bağımsızların oylarının büyük çoğunluğu Güneydoğu Anadolu'dan gelmiştir. Bu bölgenin iki büyük partisi AKP ve BDP olmuştur. CHP'nin bölgede zaiyatı oldukça yüksek olmuştur. Bu nedenle 2011 seçimlerinden sonra Kürt Sorununun çözülmesinde asıl görev AKP ve BDP'ye düşmüştür.

Sonuç olarak 2011 seçimleri Türk siyasal hayatının en olağan koşullarda yapılan nadir seçimlerinden biri olma özelliğini göstermiştir. Çünkü Türkiye uzun yıllar boyunca yeni bir gelecek inşa etmek yerine, içinde bulunduğu hayati krizi aşmak için seçimlere gitmiştir. 18 Nisan 1999 seçimleri 28 Şubat sürecinin yol açtığı siyasal krizi, 3 Kasım 2002 seçimleri hem 28 Şubat krizinin hem de 2001 ekonomik çöküşünün yol açtığı siyasi ve ekonomik krizi, 22 Temmuz 2007 seçimleri de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yol açtığı siyasi krizi aşmak üzere

²²² Bu durumun 3 önemli sebebi vardır; (1) AKP'nin oyunu artırmasına karşılık CHP'nin oyunu daha fazla artırmasıyla iki parti arasındaki makasın daralmış olmasıdır. Bu makasın daralmış olması dağıtım yöntemi gereği AKP'nin sandalye sayısını olumsuz etkilemiştir. İkinci faktör ise BDP'nin yüksek oy aldığı bölgelerde neredeyse tek rakibinin AKP olması ve BDP'nin de bu seçimlerde oylarını 2007'ye göre artırmış olmasıdır. Mesela Hakkari'de 2007'de 2 milletvekili çıkaran AKP 2011 seçimlerinde milletvekili çıkaramamıştır. Üçüncü faktör ise iki seçim arasındaki süreçte YSK'nın milletvekillerinin bölgesel dağılımına ilişkin yaptığı düzenlemedir. Yapılan bir hesaplama göre bu düzenleme olmasa AKP 5 milletvekili daha fazla çıkarmış olacaktı (Göksel ve Çınar, 2011: 1).

gerçekleştirilmişti. *Son üç seçimden farklı olarak Türkiye 12 Haziran seçimlerini bir krizi aşmak için değil, doğrudan doğruya yeni bir gelecek inşası için gerçekleştirmiştir. 12 Haziran sürecinde en belirleyici başlığın yeni Anayasa olması bu gelecek inşasını sembolize etmiştir* (Ete, 2011: 8).

1.7.2. Ekonomik Gelişmeler

2007 yılında ABD’de başlayan global ekonomik kriz²²³, Türkiye’yi 2008’in ikinci yarısında vurmuştur. Bir finansal kriz olan bu kriz Türkiye’ye reel ekonomik kriz olarak yansımıştır. Çünkü Türkiye’deki bankalar finansal krizin temel sirayet yolu olan toksik kağıtlar bir diğer deyişle çürük tahvilleri satın almamışlardı. Bunun sebebi Türkiye’de bankaların söz konusu toksik varlıklara dayalı işlem yapmamalarıydı. Yine o dönemde uygulanan IMF programlarının kamu bütçe dengesi ile kamu borçlarının aşılması gereken sınırlar içinde tutmayı sağlamış olması da ekonomiye yardımcı olmuş ve beklenmedik döviz girişleri cari işlemler bilançosu açığını karşılayabilmiştir. Türkiye’de krizden reel kesimin etkilenmesi AB ile dış ticaret ilişkilerinin daralmasından ve dış kaynak azalmasından kaynaklanmıştır. Avrupa’daki bankalar ABD kaynaklı toksik kağıtları % 40 gibi önemli miktarda bulunduruyor olmaları, varlıkları ile verdikleri kredilerin hacmini etkilemiş ve

²²³ 2007- 2008 global finansal krizi ABD’de ortaya çıkmış ve Türkiye’yi de etkilemiş bir krizdir. *Bu krizin ortaya çıkmasına neden olan nedenler; yasal çevrelerin finans oyunları karşısında yetersiz kalması, bu boşluktan yararlananların 1980’lerden bu yana geliştirdiği finansal enstrümanlar ve bu enstrümanların risk iştahı altında fiyatlandırılmasının mümkün olmasıdır.* ABD’deki bu finansal ortam, konut sektöründe çok riskli kredilerin oluşmasına neden oldu. Bu durumda konut fiyatlarının çok şişmesine ve balon oluşturmaya neden oldu. Bu koşullarda konut kredilerine ait faiz oranları % 10 seviyelerinden % 1 seviyelerine inmiş ve böylece konut fiyatları 2006’da iki katına çıkmıştı. Yine o dönemde konut kredisi alanlar ödedikleri miktarı teminat göstererek yeni krediler alıyordu. Riski yüksek olan subprime krediler ise kredi iflas takası adı verilen belgelerle sigorta ettiriliyordu. Böyle bir ortamda her şey normal gibi görünüyordu. ABD’de 2007 Ağustos ayında çok düşük olan faizlerin yükselmesi ile beraber konut kredi sekürütizasyon belgelerini bilançolarında aktif olarak tutanlar, faizlerin yükselmesinin ortaya çıkardığı teminat açığını talep edince, kaynak kullananlar bu teminat açığını bulmak için sistemden kaynak talep ettiler. Sistem kaynak vermeyince, konutlar satışa çıkarıldı ve teminat borçlarını ödeyemeyenler kontlarını satışa çıkarınca, konut fiyatları hızla düşmeye başladı. Böylece teminata ihtiyacı olan bankalar sermaye yetersizliğine düştü ve bankalar birer birer iflas etmeye başladılar. Ev fiyatlarının düşmesi ABD’de servetin azalmasına neden oldu ve toplam talepte daralma meydana geldi. Böylece finans sektöründe başlayan 2007- 2008 global finansal krizi reel sektöre de sıçrayarak derinleşmeye başladı (Ertürk, 2010: 413- 414).

böylece krediler kısıtlanmıştır. Bunun sonucunda AB’de talep düşerken ihracat azalmış, bu sayede iç üretim düşerek işsizliğin artmasına neden olmuştur. Türkiye’ye 2008 finansal krizinin intikali, AB üzerinden yansıyan ihraç malları talebinin düşüşü ve dış kaynak girişleri azalışı yoluyla ülke içinde düşen reel üretimden kaynaklanmıştır (Kazgan, 2013: 353- 354).

2009 yılının özellikle ilk yarısında gittikçe derinleşmiş ve küresel ekonomide meydana gelen daralmaya bağlı olarak Türkiye ekonomisi *yavaşlama eğilimine* girmiştir. Bu durum özellikle cari dönem ekonomik gelişmelere duyarlı olan dolaylı vergilerde dolayısıyla kamu gelirlerinde bir düşüşe yol açmış ve böylece küresel finans krizinin hem ekonomideki daralma hem de krize karşı alınan önlemler nedeniyle bütçe üzerinde olumsuz etkileri görülmüştür. (Bayrak ve Kanca, 2013: 16).²²⁴ Bununla birlikte küresel kriz nedeniyle ekonomide çok ciddi bir talep daralması yaşanmış ve yaşanan bu daralma reel kesimde stok birikimine ve işten çıkarmalara, sonuç olarak istihdam kaybına neden olmuştur. Böylece Aralık 2008’de % 13.6 olan işsizlik, 2009’un Nisan ayında % 15’lere yükselmiştir.

Yine küresel kriz ile birlikte dış ticarete yüksek oranlı daralmalar yaşanmıştır. Örneğin, ithalat 2009 yılında bir önceki yıla göre % 30 oranında küçülerek 140.9 milyar dolara, ihracat % 22.7 azalma göstererek 132 milyar dolardan 102.1 milyar dolara gerilemiştir. Bu anlamda küresel ekonomik krizin Türkiye’ye pozitif etkisi, dış ticaret açığının ve cari açığın küçülmesi olmuştur. Tüm bu gelişmelere paralel olarak 2002 yılından bu yana

²²⁴ 2007- 2008 global finansal krizi ABD’de ortaya çıkmış ve Türkiye’yi de etkilemiş bir krizdir. *Bu krizin ortaya çıkmasına neden olan nedenler; yasal çevrelerin finans oyunları karşısında yetersiz kalması, bu boşluktan yararlananların 1980’lerden bu yana geliştirdiği finansal enstrümanlar ve bu enstrümanların risk iştahı altında fiyatlandırılmasının mümkün olmasıdır.* ABD’deki bu finansal ortam, konut sektöründe çok riskli kredilerin oluşmasına neden oldu. Bu durumda konut fiyatlarının çok şişmesine ve balon oluşturmaya neden oldu. Bu koşullarda konut kredilerine ait faiz oranları % 10 seviyelerinden % 1 seviyelerine inmiş ve böylece konut fiyatları 2006’da iki katına çıkmıştı. Yine o dönemde konut kredisi alanlar ödedikleri miktarı teminat göstererek yeni krediler alıyordu. Riski yüksek olan subprime krediler ise kredi iflas takası adı verilen belgelerle sigorta ettiriliyordu. Böyle bir ortamda her şey normal gibi görünüyordu. ABD’de 2007 Ağustos ayında çok düşük olan faizlerin yükselmesi ile beraber konut kredi sekürütizasyon belgelerini bilançolarında aktif olarak tutanlar, faizlerin yükselmesinin ortaya çıkardığı teminat açığını talep edince, kaynak kullananlar bu teminat açığını bulmak için sistemden kaynak talep ettiler. Sistem kaynak vermeyince, konutlar satışa çıkarıldı ve teminat borçlarını ödeyemeyenler kontlarını satışa çıkarınca, konut fiyatları hızla düşmeye başladı. Böylece teminata ihtiyacı olan bankalar sermaye yetersizliğine düştü ve bankalar birer birer iflas etmeye başladılar. Ev fiyatlarının düşmesi ABD’de servetin azalmasına neden oldu ve toplam talepte daralma meydana geldi. Böylece finans sektöründe başlayan 2007- 2008 global finansal krizi reel sektöre de sıçrayarak derinleşmeye başladı (Ertürk, 2010: 413- 414).

pozitif büyüme gerçekleştiren Türkiye ekonomisi, 2008 krizinin etkisi ile birlikte, 2009'un ilk çeyreğinde %13.6, 2009 yılının tamamında ise % 4.7 oranında daralma göstermiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise Türkiye yeniden büyüme sürecine girerek, büyüme tahminlerin çok üstünde % 8.9 oranında büyümüştür (Şahin, 2011: 280–281).

2011 yılında Avrupa Birliği'nde yaşanan talep daralması nedeniyle bu dönemde Türkiye ihracat pazarlarını çeşitlendirme stratejisi paralelinde Yakın ve Orta Doğu ülkelerine yönelik ihracatını artırmada başarılı olmuş ve kriz sonrası dönemde ihracat artışındaki yavaşlamayı sınırlandırmıştır. Yine 2011 yılında, ithalattaki artış hızının ihracattaki artış hızının çok üstünde olması nedeniyle dış ticaret açığı ve cari açık rekor seviyelere ulaşmıştır. 2007'de 170,1 milyar \$ ithalat 2011'de 241 milyar \$'a ihracat ise yine aynı dönemde 107,3 milyar \$'dan 135 milyar \$'a çıkmıştır. *Bu nedenle 2011 yılına gelindiğinde, yüksek cari açık, Türkiye ekonomisinin en önemli problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır* (Bayrak ve Kanca, 2013: 17).

2. Türkiye'de Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorilerine İlişkin Bir Uygulama

Bu çalışmada Türkiye için *Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorilerinin [bundan böyle GFPKT] geçerli olup olmadığı* test edilecektir. *İkinci bölümde değinilen politik konjonktür teorileri arasından GFPKT'nin test edilmesinin sebebi, bu modelin Türkiye'ye en مناسب model olmasından kaynaklanmaktadır.* Genel bir kabule göre Türk seçmeni *miyop ve naif* olduğu bir diğer deyişle *adaptif beklentilere* sahip olduğu için rasyonel teorilerin Türkiye için testi mümkün olamamaktadır.²²⁵ Çünkü rasyonel modellerde seçmenler rasyoneldir, bu

²²⁵ Seçmenlerin sistematik hata yapmamaları için bir diğer deyişle rasyonel davranabilmeleri için politik hayat ile ilgili eşit bilgi düzeyine sahip olmaları gerekir. Türkiye gibi politik hayatı tam anlamıyla demokratik hale gelememiş ülkelerde yazılı ve görsel basın objektif bir şekilde seçmenlerin bilgilenme problemini çözemediği görülmektedir. Genelde yazılı ve görsel basın politik iktidarların baskısı altında kalmaktadır. Bu durum

nedenle ekonomi ile ilgili edinebildikleri tüm bilgileri beklentilerine dâhil edebilmekte ve bugünün ekonomi politikalarının gelecekteki sonuçlarını idrak edebilmektedirler. Öte yandan hem Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorisi hem de Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisi Türkiye'ye uygun değildir. Çünkü her iki partizan teoride de politik partiler birbirlerinden farklı ekonomik ideolojilere sahiptir. Sol partiler daha çok işsizliği azaltmak istemekle beraber sağ partiler daha çok enflasyonu düşürme isteğindedirler. Fakat bahsedilen bu varsayımlar Türkiye açısından çok uygun görünmemektedir.²²⁶ Partizan

seçmenlere sağlıklı bilgi ulaşmasını engellemektedir. Türkiye'de seçmen grubunun büyük çoğunluğu (medyan seçmen) kırsalda yaşamakta ve politik partiler hakkında sağlıklı bilgiye sahip olacak eğitim düzeyine erişememektedirler. *Bu nedenlerle Türk seçmenin miyop olduğu kabul edilmektedir.* Ayrıca Türkiye'de politik sistemin doğasından kaynaklanan bir diğer sorun seçmenler ve politikacılar arasındaki asimetrik enformasyonun seçmen yeterliliğini düşürmesidir. *Akarca ve Tansel (2006)* seçmenlerin 2002 seçimlerine kadar daha çok ekonomi dışı etkenlerden etkilendiğini, 2002 seçimlerinden sonra ise ekonomik faktörlerin önemini arttığına değinmişlerdir. Bir diğer deyişle Türkiye'de politik sistemin modernleşmesi seçmen tercihlerinin rasyonel düzeyini değiştirmektedir (Aydemir, 2007: 3). Türk seçmenin miyop olduğuna değinen çalışmalar için *Bulutay ve Yıldırım (1969)*, *Bulutay (1970)*, *Akarca ve Tansel (2004)*, *Asutay (2004, 2005, 2006)*, *Parlaktuna ve Bahçe (2006)*'ya bakılabilir.

²²⁶ *Sayan ve Berument (1997)* 1957- 1994 dönemi için para politikalarının siyasal eğilime göre farklılaşmadığına değinmişlerdir (Sayan ve Berument, 1997: 18- 19). Yine *Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004)* Türkiye'de partizan etkilere rastlayamamışlardır. Onların çalışmasına göre Türkiye'de partilerin ideolojik farklılıklarından bahsetmek mümkün değildir (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004: 23). Yine *Eren ve Bildirici (1999)* büyüme ve enflasyon serileri için yaptıkları analizlerinde Türkiye'de 1960-1999 döneminde seçmen tercihlerinde ideolojik etkilerin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. *Onlara göre bu sonuç ilgili dönemde tüm iktidarların fırsatçı davrandığına ilişkin bir kanıt teşkil etmektedir.* Yıldırım (2009b) Türkiye'nin siyasi tarihinde sıkça görülen koalisyon hükümetlerinden oluşan bir siyasi yapılanmanın iktidarda görev alan siyasi partilerin, farklı ideolojik eğilimlere sahip olsalar da kendi ideolojik formasyonları doğrultusunda politika belirleme olanaklarını sınırladığını, erken seçimlerle de siyasi iktidarı elinde bulunduranların öngörülen seçim takviminden daha sıkça değişimleri *siyasi partilerin ideolojik programlarını hayata geçirmelerini zorlaştırmaktadır.* Yine *Yıldırım (2009b)* Türkiye'de iktidarda bulunmuş olan siyasi partilerin ideolojik yapılanmaları daha çok sağ eğilimli olmasına rağmen, *ilgili dönemde uygulanan iktisat politikaları ve tercihleri açısından gerek geleneksel gerekse rasyonel partizan modellerde belirtilen keskin farklılıklar göze çarpmadığını ve iktidar partilerinin benzer tercihlere sahip olduğunu belirtmiştir.* Ayrıca Türkiye'de siyasi partiler için öne sürülebilecek bu görüş, her ne kadar bölüşümsel nitelikler ve sosyal statüler açısından seçmenler partizan modeller uyarınca sınıflandırılabilir de, seçmenlerin *iktisadi tercihleri ve bunları yansıtabilme ölçütleri açısından yine geleneksel ve rasyonel partizan modellerde ifade edildiği kadar kesin çizgilerle bir ayırım bulunmamaktadır* (Yıldırım, 2009b: 249). Yine *Çarkoğlu (1995)*'na göre partizan modeller Türkiye için uygun değildir. Çünkü Türk seçmenin oy tercihlerini analiz eden az sayıdaki anket partizan tercihlerle uyumlu bir parti kimliğinin olmadığını **bulgulamıştır**. Bu konuda varolan bir iddiaya göre 1960 askeri müdahalesi öncesi seçmenler Demokrat Parti (DP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) **tarafdarları** olmak üzere iki kampa ayrılmışlardı. Ancak, 1960 müdahalesi ile DP kapatıldı. Ardından DP'nin devamı olarak kabul edilen Adalet Partisi (AP) ise DP'nin seçmen kitlesinin önemli bir kısmını kendi saflarına çekti. Ancak 1970'li yıllarda Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) adları altında iki merkez sağ partisi DP seçmenine bir hareket imkânı sağladı. Yeni kurulan partiler açık bir biçimde, 1960 öncesi döneme göre parti kimliğinde bir azalma ve ideolojik olarak birbirini izleyen partiler arasında, oy tercihini rahatlıkla değiştirebilecek fırsatçı bir eğilim taşıyan bir seçmen kitlesi oluşturdular. Bu durum özellikle sağ partiler arasında kaygan bir partizan **tebanın** oluşmasına neden oldu. CHP ise, merkez sol partiler içerisindeki en büyük parti olmaya devam etti. Ancak 1980 askeri müdahalesi ile birlikte mevcut tüm partiler kapatıldı ve 1980 öncesi dönemin politik liderlerinin yeni kurulan partiler içerisinde dahi politikaya girmeleri yasaklandı. Bu durum, partizan eğilimdeki ve parti kimliğindeki kırılmaları daha da artırdı. Tüm bunların sonucunda, ideolojik olarak birbirine yakın partilere yönelik desteğin büyük değişkenlik

modellerin varsayımları ABD ve İngiltere gibi iki parti sisteminin mevcut olduğu ülkeler için daha uygundur. *Türkiye’de ise partilerin iktisat politikalarını ideolojik olarak kesin sınırlarla ayırmak pek mümkün değildir.* Çünkü Türkiye’de bazen bir sağ partinin hedefi işsizliği düşürmek olabiliyorken, koalisyon hükümetleri dönemlerinde iktisat politikalarının niteliğini tam olarak saptamak çok kolay değildir. Bu nedenlerle Türkiye için partizan modellerin varsayımları uygun olamamaktadır (Sezgin, 2007: 136- 137; Akalın ve Erkişi, 2007: 9). Yine çalışmada Frey-Schneider’a ait olan “*Fırsatçı ve Partizan Modelin Birlikteliği*” teorisinin testi mümkün olamamıştır. Çünkü bu modelin test edilebilmesi için seçim dönemlerinde iktidar partilerine ait olan “*kritik popülerite oranının*” biliniyor olması gerekmektedir. Türkiye için bu oran hesaplanamadığı için bu modelin test edilmesi mümkün olamamaktadır.

Türkiye için politik konjonktür dalgalanmalarının var olup olmadığının incelenmesi birçok açıdan önem arz etmektedir. Çünkü bu analiz sayesinde Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin nedenleri arasında politik konjonktür dalgalanmalarının payının olup olmadığını tespit etme mümkün olacaktır. Eğer bu tür bir etki mevcut ise ekonomik krizlere çözüm yolları geliştirilirken bu konuda göz önünde bulundurulabilir (Sezgin, 2007: 136- 137).

Bu çalışmada Nordhaus’a ait “*Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi*” Türkiye ekonomisi için *GSYİH, enflasyon, dolaşımdaki para (M0), para arzı (M1), kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı serileri* kullanılarak test edilmiştir.

Seçim dönemlerinde politikacıların fırsatçı politikalar izleyip izlemediklerinin belirlenmesinde *Alesina, Cohen ve Roubini (1991,1992)*’nin OECD ülkeleri ve endüstriyel ülkeler için yaptıkları çalışmalarında kullandıkları modellerden esinlenerek mevsimsel kendisiyle bağlantılı tümleşik hareketli ortalama (ARIMA) modelleri kullanılmıştır. Her bir

gösterdiği görülmektedir. Parti kimliği yerine geride yalnızca kısa dönem parti tercihleri kalmıştır. Seçmen davranışlarına yönelik bu ifadeler partizan manipülasyonun varlığını reddeder niteliktedir (Sivri, 2004: 4).

makroekonomik göstergeye ilişkin yapısal modeller yerine ARIMA modellerinin tercih edilmesinin sebebi her bir değişken için seçim dönemlerinin etkisinin belirlenmesinde yapısal modelleme hatasından kaynaklanabilen farklılığın olma ihtimalinin azaltılmasıdır. Ayrıca literatürde, yapısal modellerin daha çok güçlü ekonomiye sahip gelişmiş ülkelerde geçerli olduğu, kırılğan yapıli ekonomiler olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için ise geçerliliğinin tartışılır olduğu vurgulanmaktadır (Özkan, 2010: 180- 181).

Çalışmada kullanılan mevsimsel ARIMA modellerinin genel yapısı şöyle ifade edilebilir:

$$\text{ARIMA} \quad \underbrace{(p, d, q)}_{\text{(Modelin mevsimsel olmayan bölümü)}} \quad \underbrace{(P, D, Q)_m}_{\text{(Modelin mevsimsel bölümü)}}$$

Burada p (P) kendiliyle bağılanımlı (otoregresif) (AR) bileşeni gecikme sayısını, q (Q) hareketli ortalama (MA) bileşeni gecikme sayısını, d (D) serilerin durağanlaştırılması için gerekli fark alma sayısını ve m yıl içindeki mevsim sayısını göstermektedir. ARIMA(1,1,1)(1,1,1)₄ yapısına sahip bir Y_t için model şöyle gösterilebilir:

$$\underbrace{(1 - \phi_1 L)}_{\text{(Mevsimsel olmayan AR(1))}} \underbrace{(1 - \Phi_1 L^4)}_{\substack{\uparrow \\ \text{(Mevsimsel} \\ \text{AR(1))}}} \underbrace{(1 - L)}_{\substack{\uparrow \\ \text{(Mevsimsel} \\ \text{olmayan} \\ \text{fark alma)}}} Y_t = \underbrace{(1 + \theta_1 L)}_{\text{(Mevsimsel olmayan MA(1))}} \underbrace{(1 + \Theta_1 L^4)}_{\substack{\uparrow \\ \text{(Mevsimsel} \\ \text{MA(1))}}} \varepsilon_t$$

Burada L gecikme işlemcisini ve Y_t ele alınan makroekonomik göstergeyi belirtmektedir. Kukla değişkenlerin modele nasıl katıldığını göstermek için hem sıfırıncı frekansta ve hem de mevsimsel frekansta durağan olan ve mevsimsel ARMA yapısı göstermeyen bir Y_t serisi için model

$$Y_t = \mu + \phi_1 Y_{t-1} + \dots + \phi_p Y_{t-p} + \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + \dots + \theta_q \varepsilon_{t-q} + \sum_{j=1}^k \beta_j PBCDUMMY_j$$

şeklinde ifade edilebilir.

$PBCDUMMY_j$ politik konjonktür dalgalanmalarının etkisini gösteren k sayıda kukla değişkeni temsil etmektedir. Bu çalışmada daha sonra da bahsedileceği gibi her seçim dönemi için seçim dönemi ve seçim sonrası olmak üzere iki ayrı kukla değişken belirlenmiştir. Çalışmada GSYİH, enflasyon, M0, M1 serileri için 7 genel seçim dikkate alındığından, bu serilere ait modellerde toplam 14 kukla değişken modele dâhil edilmiştir. Kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı serileri için 5 genel seçim ele alındığından, bu serilere ait modellere de toplam 10 kukla değişken eklenerek modeller tahmin edilmiştir.

Mevsimsel ARIMA modellerinin belirginleştirilmesinde (spesifikasyonunda) ve tahmin edilmesinde *Box-Jenkins Metodolojisi* (metod bilimi) kullanılmıştır. Ayrıca sıfırıncı frekanstaki ve mevsimsel frekanstaki birim köklerinin varlığını belirlemede HEGY sınavasından yararlanılmıştır.

2.1. Box-Jenkins Modelleri

Zaman serisi istatistiksel bir olayın zaman değişkenlerinin konumlarına göre aldığı değerlerin sıralanması ile elde edilir ve eşit zaman aralıkları ile ardışık olarak sıralanan rassal, yani tesadüfî değişkenlerin toplamı olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, belirli bir zaman dilimi içerisinde ard arda sıralanan ve zaman içerisinde farklılık gösterebilen tesadüfî değişkenler topluluğuna “*zaman serisi*” adı verilmektedir. Bu süreç kimi zaman “*stokastik süreç*” olarak da ifade edilmektedir (Adlığ, 2009: 10- 11). Bir başka tanımla zaman serisi, saat, gün, ay, yıl gibi değişkenlerin aldığı değerlerin değişimini gösteren serilerdir (Güriş, et

al., 2013: 6). Zaman serisi analizinin gayesi rassal serinin yapısını geçmiş dönemleri dikkate alarak tanımlamaktır. Dolayısıyla zaman serilerinin uygulanma amacı, önceki dönemlere ait gözlem değerleri yardımı ile geçmişin izah edilmesi ve gelecekteki değerlerin tahmin edilmesidir. Bu tahminler yapılırken temel varsayım zaman serilerinin geçmişteki hareketlerinin gelecekte de aynı seyir içinde olacağıdır (Adlığ, 2009: 10- 11).

Zaman serisi analizlerinde serilerin özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü zaman serileri *trend, mevsim, konjonktür ve düzensiz hareketler* gösterebilmektedir. Zaman serisinin özelliklerini deterministik ve stokastik olmak üzere iki ana başlık altında ifade etmek mümkündür. Zaman serisi deterministik özellikleri serilerde *sabit, trend ve mevsimsel bileşenlerin olup olmaması* durumu ile ilgiliyken, stokastik özellikleri ise daha ziyade *durağan olup olmamaları* ile ilgilidir. Zaman serisi için en hassas konulardan biri de serilerin durağan olup olmamasıdır.²²⁷ Zaman serisi analizlerinde doğru sonuçların elde edilebilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. Örneğin serilerde trend söz konusu ise analiz sonucu elde edilen ilişki sahte regresyon olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla regresyonun gerçek mi yoksa sahte bir ilişkiyi gösterdiği serilerin durağan olup olmaması ile ilgilidir (Tarı, 2010: 374).

Zaman serisi modelleri geleneksel ekonometrik modellerden farklılık arz eder. Zira bu modeller ekonomik teori tarafından sağlanan ve ekonomik değişken arasındaki bir ilişkiyi tanımlayan bir kavramsal çatı ile başlar (Erdoğan, 2006: 17). Zaman serisi düzenli aralıklarla tekrarlanan serilere ait gözlemler dizisini inceleyerek gelecek gözlemleri

²²⁷ Bir zaman serisinin durağan olabilmesi için gereken şartlar;

(1) Sabit aritmetik ortalama: $E(Y_t) = u$

(2) Sabit varyans: $Var(Y_t) = E(Y_t - u)^2 = \sigma^2$

(3) Gecikme mesafesine bağlı kovaryans: $\gamma_k = E[(Y_t - u)(Y_{t-k} - u)]$

bütün t değerleri için, k=gecikme mesafesi (Tarı, 2010: 375). Durağanlık kavramı *katı durağanlık (veya tam durağanlık)* ve *zayıf durağanlık* olarak ikiye ayrılmaktadır. Katı durağanlık olasılıksal sürecin birleşik olasılık yoğunluk fonksiyonunun zamana bağlı olmamasını ifade ederken, zayıf durağanlık ya da bir diğer deyişle ikinci beklemlerin (momentlerin) durağanlığı ortalaması ve kovaryansı durağan olan süreçlere atıf yapmaktadır (Ertaş, 2013a: 12- 13).

öngörmeye olanak tanıyabilecek dinamik düzenler bulmayı amaçlar. Zaman serisi literatüründe zaman serisinin yapılarına “*veri üretme süreci*” denir. Bu analiz serilerin “*olasılıksal (stokastik) bir süreç*” tarafından üretildiğini varsayarak söz konusu süreci modellemeye çalışır (Ertaş, 2013a: 2).

Tek bir değişkene ait veri setiyle yapılan modeller “*tek değişkenli zaman serisi modelleri*” olarak adlandırılmaktadır. Tek değişkenli zaman serileri analizleri genel olarak ilgili değişkenin gelecek değerlerinin tahmini maksadıyla kullanılır. Bir serinin ileriki dönemlerine ilişkin tutarlı tahminlerin yapılabilmesi bu serinin eğer varsa, nasıl bir fonksiyonel yapı içerisinde oluştuğunun veya bu yapıya en yakın fonksiyonel formun bulunmasını gerektirir (Yürük, 2010: 107).

Zaman serisinin öngörüsünde bilinen ve yaygın bir şekilde kullanılan istatistik yöntemlerinin en kapsamlısı olan ve *George Box* ve *Gwilym Jenkins* tarafından 1970 yılında geliştirilen “*Box-Jenkins Modelleri*”, kesikli ve doğrusal stokastik süreçlere dayanır (Polat, 2009: 47). Bu yöntem geleneksel ekonometrik modellere nazaran durağanlığı, deterministik bileşen bilgisini ve geleceğe ilişkin tahminleri bir arada ortaya koyduğu için oldukça tercih edilen bir yöntemdir. Bu yöntemde birçok alternatif model arasından en iyisi seçilerek gelecek tahmin edilmeye çalışılır. Bir değişkene ilişkin yapılacak tahmin kendi gecikmeli değerleri, hata terimleri ya da her ikisinin kombinasyonu ile yapılmaktadır. Bu haliyle değişken kendi dinamiği ile açıklanmaya çalışılmaktadır (Özer, 2009: 23).

Box-Jenkins yönteminin uygulanabilmesi için öncelikle serinin trendden ve mevsimsel etkiden arındırılmış olması, bir diğer deyişle serinin durağan olması gerekmektedir (Yarar, 2010: 64). Bir seri sabit bir büyüme örüntüsü ya da genelde bir trend gösteriyor ya da bir seviyeden başka bir seviyeye geri dönüyor veya ilerliyor ise bu yapıdaki seriler durağan bir seriye dönüştürülmeden modellenemezler. Zaman serisinin genelde durağan bir karaktere sahip olmadığı bilinmektedir. Durağanlaştırma genelde fark alma işlemi ile gerçekleştirilir.

Fark alma işlemi seri durağanlaşımca kadar sürdürülür. Uygulamada genelde bir veya iki defa fark alma işlemi sonrasında seriler durağan hale getirilebilmektedir (Berberoğlu, 2010: 15).

Box- Jenkins modelleri “*Mevsimsel Olmayan Box-Jenkins Modelleri ve Mevsimsel olan Box-Jenkins Modelleri*” olarak iki ana başlıkta incelenmektedir. Hem mevsimsel olmayan hem mevsimsel olan Box-Jenkins modelleri ise “*Doğrusal Durağan Stokastik Modeller ve Durağan Olmayan Doğrusal Stokastik Modeller*” olarak ikiye ayrılır (Gözcü, 2009). Doğrusal durağan modeller olan “*kendiyle bağımlı*” (*otoregresif*) (*Autoregressive*) (*AR*) ve “*hareketli ortalama*” (*Moving Average*) (*MA*) modelleri ve bunların birleşimi olan “*kendiyle bağımlı (otoregresif) hareketli ortalama*” (*Autoregressive Moving Average*) (*ARMA*) modelleri durağan süreçlere uygulanırken, doğrusal durağan olmayan model olan “*kendiyle bağımlı (otoregresif) entegre hareketli ortalama*” (*Autoregressive Integrated Moving Average*) (*ARIMA*) modelleri durağan olmayan süreçlere uygulanmaktadır (Polat, 2009: 47).

2.1.1. Mevsimsel Olmayan Box-Jenkins Modelleri

Mevsimsel olmayan modeller; doğrusal durağan modeller olan “*kendiyle bağımlı (otoregresif)*” (*Autoregressive*) (*AR*) ve “*hareketli ortalama*” (*Moving Average*) (*MA*) modelleri ve bunların birleşimi olan “*kendiyle bağımlı (otoregresif) hareketli ortalama*” (*Autoregressive Moving Average*) (*ARMA*) modelleri ile doğrusal durağan olmayan model olan “*kendiyle bağımlı (otoregresif) entegre hareketli ortalama*” (*Autoregressive Integrated Moving Average*) (*ARIMA*) modellerinden oluşmaktadır. Mevsimsel olmayan Box-Jenkins modellerinde mevsimsellik dikkate alınmamaktadır.

2.1.1.1. Doğrusal Durağan Olmayan Stokastik Modeller

2.1.1.1.1. Kendiyle Bağlı (Oto regresif) Model [AR(p)]

Literatüre Yule (1927) tarafından kazandırılan AR(p) modellerinde bir zaman serisinin herhangi bir dönemdeki gözlem değeri, aynı serinin ondan önceki belirli sayıda geçmiş dönemin gözlem değerlerine ve saf hata teriminin doğrusal fonksiyonu açıklanmaktadır (Yılancı, 2007: 5). AR modelleri içerdikleri geçmiş dönem gözlem değerleri sayısına göre isimlendirilir. Örneğin

y_t , t zamanındaki gözlem değerlerini göstermek üzere oto regresif modeli;

$$y_t = \phi_1 y_{t-1} + u_t \quad (1)$$

olduğu gibi bir tane geçmiş gözlem değeri içeriyorsa birinci dereceden oto regresif modeli AR(1),

$$y_t = \phi_1 y_{t-1} + \phi_2 y_{t-2} + u_t \quad (2)$$

modelinde olduğu gibi iki tane geçmiş gözlem değerine yer veriliyorsa ikinci dereceden oto regresif modeli AR(2) ve p tane geçmiş gözlem değeri modelde yer alıyorsa, p 'inci dereceden oto regresif AR(p) modeli olarak isimlendirilir.

AR(p) model tipinin, sabit terim eklenmiş, genel yazılımı şu şekildedir;

$$y_t = \delta + \phi_1 y_{t-1} + \phi_2 y_{t-2} + \phi_3 y_{t-3} + \dots + \phi_p y_{t-p} + u_t \quad (3)$$

(3) nolu denklemde p değişkeni oto regresif model tipinin derecesini ifade etmektedir, yani modelin kaçınıcı dereceden olduğunu, δ stokastik sürecin ortalaması ile ilgili sabit terim, Φ terimleri bilinmeyen oto regresif parametrelerini u_t ortalaması sıfır ve varyansı sabit olan ilişkisiz rastsal hata terimidir (Adlığ, 2009: 19- 20). Buna saf hata veya beyaz gürültü süreci olarak atıfra bulunulur (Yılancı, 2007: 5). AR sürecinin derecesinin belirlenmesinde kısmi otokorelasyondan (PACF) yararlanılabilir. Kısmi otokorelasyon katsayısı zaman serisi

içerisindeki y_{t-1} ve y_{t-k} gibi iki gözlem arasındaki korelasyonu, serinin içerisinde bulunan diğer gözlemlerin bu iki gözlem üzerindeki etkilerinin çıkarılmasıyla hesaplanır (Polat, 2009: 50).

2.1.1.1.2. Hareketli Ortalama Modeli [MA(q)]

Slutsky (1937) tarafından ortaya atılan “*Hareketli Ortalama*” (MA) modelleri bir zaman serisinin herhangi bir dönemdeki gözlem değerinin aynı dönemdeki şansa bağlı şoklar ve belirli sayıdaki geçmiş döneme ait şansa bağlı etkilerin doğrusal bir kombinasyonu olarak ifade edildiği modellerdir (Berberoğlu, 2010: 16). Saf hata sürecini doğrudan genelleştiren (Ertaş, 2013b: 1). MA(q) modelleri içerdikleri geçmiş dönem şansa bağlı şokların sayısına göre isimlendirilirler. Örneğin MA(1) modeli bir dönem önceki şansa bağlı şoka bağlıdır (Berberoğlu, 2010: 16).

$$Y_t = \varepsilon_t + \theta\varepsilon_{t-1} \quad (4)$$

(4) nolu denklem birinci derece hareketli ortalama sürecidir. Genelde bir hareketli ortalama süreci bir veya daha fazla dönem geriye doğru rastsal kalıntıların e_t ağırlıklı ortalaması olarak ekonomik değişken Y_t 'ye ait zaman serisi gözlemlerini gösterir.

Genel MA(q) süreci için istatistiksel model;

$$y_t = \varepsilon_t + \theta_1\varepsilon_{t-1} + \theta_2\varepsilon_{t-2} + \dots + \theta_q\varepsilon_{t-q} \quad (5)$$

Burada ε_t saf hata terimleridir, korelasyonsuz ortalaması sıfır ve sabit bir varyansa sahiptir, θ_i ($i=1,2,\dots,q$) bilinmeyen parametrelerdir. Denklem 5'e dikkat edilirse AR(p) modelinden farklı olarak kesme parametresi δ yerine u ile gösterilmiştir (Erdoğan, 2006: 32 ; Kırçıl, 2013: 25). MA sürecinin q derecesi *kendiyle ilgileşim (otokorelasyon) fonksiyonu* (ACF) yardımı ile belirlenebilir. Zaman serisindeki y_t ve y_{t-k} gibi iki gözlem arasındaki doğrusal bağımlılığını, diğer bir deyişle bu iki gözlem arasındaki korelasyonu ölçen

otokorelasyon katsayısı 1 ve -1 arasında bir değer alır. Q gecikmeden sonra ACF değerleri aniden azalarak sifira yaklaşır (Polat, 2009: 52).

2.1.1.1.3. Kendiyle Bağlanımlı (Oto regresif) Hareketli Ortalama Modeli

[ARMA(p,q)]

Zaman serisi verilerinin hem otokorelasyon hem de kısmi otokorelasyon fonksiyonlarının belirli bir gecikme sonrasında kesilmediği gibi sifira doğru çok yavaş hareket ettiği gözlemlenebilir. Buna benzer şekilde zaman serisi hem oto regresif hem de hareketli ortalama bileşenlerini aynı anda içerecek bu iki durumun aynı anda ortaya çıkardığı durumlarda süreç ARMA (p,q) olarak tanımlanabilir. Durağan rastsal sürecin pür oto regresif veya pür hareketli ortalama süreci ile modellenemediği durumlarda zaman serisi AR ve MA özelliklerini birlikte gösterdiğinden süreç ARMA olarak modellenebilir (Polat, 2009: 52). Literatüre Wold (1938) tarafından kazandırılan “*karma kendiyle bağlanımlı (otoregresif)- hareketli ortalama*” olan ARMA modellerinde bir zaman serisinin herhangi bir ait gözlem değeri, ondan önceki belirli sayıda gözlem değerinin ve hata teriminin doğrusal bir bileşimi olarak ifade edilebilir (Yıldız, 2009: 18). En basit karma oto regresif hareketli ortalama ARMA (1,1) süreci denklem 6’daki gibi yazılabilir (Erdoğan, 2006: 43).

$$y_t = u + \phi_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{t-1} \quad (6)$$

Denklem (6)’da şansa bağlı şok $e \sim \text{IID} (0, \sigma^2 e)$ şeklinde bir beyaz gürültü serisidir.²²⁸ ARMA (1,1) serisinde $|\Phi| < 1$ durağanlık koşulunu $|\theta| < 1$ ise tersine çevrilebilirlik koşulunu sağlar (Berberoğlu, 2010: 18).

²²⁸ Beklenen değeri 0, otokovaryans fonksiyonu

$\gamma(h) = \begin{cases} \sigma^2, h = 0 \\ 0, d.d. \end{cases}$ özelliklerine sahip zaman serisine “beyaz gürültü (*White Noise*) serisi” denir (Akdi, 2012: 47). Beyaz gürültü süreci aynı zamanda “saf hata süreci” veya “saf rastsal süreç” olarak da adlandırılmaktadır (Ertaş, 2013a: 7).

p ve q mertebeden karma otoregresif-hareketli ortalama modelini ARMA (p,q) denklem (6) aracılığı ile aşağıdaki gibi gösterilebilir;

$$y_t = u + \phi_1 y_{t-1} + \phi_2 y_{t-2} + \dots + \phi_p y_{t-p} + \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + \theta_2 \varepsilon_{t-2} + \dots + \theta_q \varepsilon_{t-q} \quad (6)$$

Bu denklemde yer alan a_i ($i=0,1,2,\dots,p$ olmak üzere) bilinmeyen otoregresif parametreleri β_j ($j=1,2,\dots,q$ olmak üzere) bilinmeyen hareketli ortalama parametrelerini, ε_i 'ler ise sıfır ortalama ve sabit varyanslı hata terimlerini göstermektedir (Yıllancı, 2007: 14).

2.1.1.2. Doğrusal Durağan Olmayan Stokastik Modeller[ARIMA modelleri]

Serilerin durağan olması durumunda AR(p), MA(q) ve ARMA(p,q) modellerinin kullanılmasının uygun olduğuna değinilmiştir. Ancak zaman serisinin, çoğunluğunda ortalama veya varyansta zamana bağlı bir eğilim gözlenmektedir. Serilerin sabit bir ortalama etrafında dağılmaması veya stokastik sürecin karakteristiklerinin zamana bağlı olarak değişmesi nedeni ile durağan olmayan seriler ortaya çıkmaktadır. Bu gibi serilerin durağan hale dönüştürülmeleri gerekmektedir ve genellikle bu özelliğe sahip seriler durağan olana kadar farkı alınmaktadır (Kırçıl, 2013: 28). Fark alınarak durağan hale getirilmiş zaman serisi için geliştirilmiş ARMA modellerine ARIMA modelleri adı verilmektedir. Burada I zaman serisinin tümleşiklik derecesini belirtmektedir. d kadar fark alındıktan sonra durağan olan seriye “*d dereceden fark durağan seri*” adı verilir (Bayata, 2010: 22). Fark alma işlemiyle durağanlaştırılan seriye ait modelin otoregresif ve hareketli ortalama derecelerinin belirlenmesi için otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonlarından yararlanılmaktadır (Can, 2009: 108). Eğer seriler seviye durumunda durağanlık şartını sağlıyorsa ARIMA(p,0,q) şeklinde gösterilmektedir. Ancak seriler seviye halinde durağanlık şartını sağlamıyor ve farkının alınmasına ihtiyaç gösteriyorsa bu durumda süreç, durağanlık şartı sağlandıktan sonra başlamaktadır. Eğer seri birinci farkı alınarak durağan hale geliyorsa ARIMA (p,1,q), ikinci

farkı alınarak durağan hale geliyorsa ARIMA (p,2,q) şeklinde gösterilmektedir (Güvenek, 2009: 144).

ARIMA modellerinde temel yaklaşım incelenen değişkenin bugünkü değerinin, geçmiş değerlerinin ağırlıklı toplamı ve rastsal şokların bileşimine dayandığı şeklinde ifade edilmektedir (Çuhadar, 2006: 85- 86). Durağan olmayan y_t serisinin d'inci mertebeden farkı alınarak durağanlaştırıldığında yeni seri w_t olarak tanımlanırsa, dönüşüm;

$$\Delta^d y_t = (1-L)^d y_t$$

şeklinde gösterilmektedir. Fark serisi ARMA(p,q) sürecine sahip olması durumunda ise y_t değişkeninin (p,d,q) mertebesi ile bir ARIMA (p,d,q) sürecine sahip olduğu ifade edilmektedir. Yani bir serinin d sayıda farkı alınmışsa ve p dereceden AR ve q dereceden MA modelleri seriye uygun ise bu model (p,d,q) dereceden otoregresif entegre hareketli ortalama modelidir ve ARIMA (p,d,q) olarak ifade edilebilir (Kırçıl, 2013: 28).

2.1.2. Mevsimsel Box-Jenkins Modelleri

Mevsimsel Box-Jenkins modellerinin istatistiksel analizleri mevsimsel olmayan Box-Jenkins modelleriyle aynı mantıkta yapılmaktadır. Ancak mevsimsel modellerde aynı zamanda fark alma işlemleri yanında mevsimsel olmayan modellerin terimleri de olabileceğinden, mevsimsel modellerin otokorelasyon fonksiyonunu, özellikle kısmi otokorelasyon fonksiyonunu teorik olarak elde etmek çok zor olmaktadır. Bu modellerin belirlenebilmesi için serilerin mutlaka durağan hale getirilmesi, yani fark işlemi ile olasılıksal trendden arındırılmış olması ve aynı zamanda mevsimsel fark ile de olasılıksal mevsimsellikten arındırılmış olması gerekmektedir. Mevsimsel modelleri belirleme aşamasında ACF ve PACF grafiklerinin yorumu mevsimsel olmayan modellerdeki yorumların temelinde yapılmaktadır (Yarar, 2010: 76).

2.1.2.1.4. Mevsimsel Bütünleşik Kendiyle Bağlanımlı (Oto regresif)

Hareketli Ortalama Modeli - ARIMA $(p, d, q)(P, D, Q)_m$

Mevsimsel ARIMA modellerinin genel yapısı şöyle ifade edilebilir:

$$\text{ARIMA } \underbrace{(p, d, q)}_{\substack{\text{(Modelin mevsimsel} \\ \text{olmayan bölümü)}}} \underbrace{(P, D, Q)_m}_{\substack{\text{(Modelin mevsimsel} \\ \text{bölümü)}}$$

Burada p (P) kendiyle bağlanımlı (otoregresif) (AR) bileşeni gecikme sayısını, q (Q) hareketli ortalama (MA) bileşeni gecikme sayısını, d (D) serilerin durağanlaştırılması için gerekli fark alma sayısını ve m yıl içindeki mevsim sayısını göstermektedir.

ARIMA(1,1,1)(1,1,1)₄ yapısına sahip bir Y_t için model şöyle gösterilebilir:

$$\underbrace{(1 - \phi_1 L)}_{\substack{\text{(Mevsimsel} \\ \text{olmayan AR(1))}}} \underbrace{(1 - \Phi_1 L^4)}_{\substack{\uparrow \\ \text{(Mevsimsel} \\ \text{AR(1))}}} \underbrace{(1 - L)}_{\substack{\text{(Mevsimsel} \\ \text{olmayan} \\ \text{fark alma)}}} Y_t = \underbrace{(1 + \theta_1 L)}_{\substack{\text{(Mevsimsel} \\ \text{olmayan MA(1))}}} \underbrace{(1 + \Theta_1 L^4)}_{\substack{\uparrow \\ \text{(Mevsimsel} \\ \text{MA(1))}}} \varepsilon_t$$

Burada L gecikme işlemcisini ve y_t ele alınan makroekonomik göstereyi belirtmektedir. Kukla değişkenlerin modele nasıl katıldığını göstermek için hem sıfırıncı frekansta ve hem de mevsimsel frekansta durağan olan ve mevsimsel ARMA yapısı göstermeyen bir y_t serisi için model

$$Y_t = \mu + \phi_1 Y_{t-1} + \dots + \phi_p Y_{t-p} + \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + \dots + \theta_q \varepsilon_{t-q} + \sum_{j=1}^k \beta_j PBCDUMMY_j$$

şeklinde ifade edilebilir.

2.1.2. Box-Jenkins Model Seçimi

Box-Jenkins (1976)'in tahmin ve öngörü amacıyla tek değişkenli model seçimi üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar *ayırt etme (identification)*, *tahmin ve tanı kontrol* aşamalarıdır. Aslında Box-Jenkins türü modelleme dört aşamada uygulanmaktadır. Bu aşamalar şöyledir; (Ertaş, 2010: 1).

1. Önsel Filtreleme
2. Ayırt etme (Identification)
3. Tahmin
4. Tanı Kontrol

1. Önsel Filtreleme: Bu aşamada durağan olmayan seriler durağan hale getirilir. Bir diğer deyişle olasılıksal ve belirlenimsel (deterministik) bileşenler ortadan kaldırılır. Bu zaman serileri analizlerinde oldukça önemlidir. *Bu aşamada serilerde zaman yönelim (trend), yapısal kırılma, değişen varyans, durağan dışılık, mevsimsellik, aykırılıklar (outliers) söz konusu ise bunlar ortadan kaldırılır.* Örneğin seride birim kök olup olmadığını otokorelasyon fonksiyonunun çok yavaş olarak aşağı doğru düşmesinden, birim kök sınamalarından, zaman trendi ile genişletilmiş birim kök sınamalarından ve yapısal kırılma ile genişletilmiş birim kök sınamaları analizleri ile anlayabiliriz (Ertaş, 2010: 1). *Bu çalışmada serilerde birim kök olup olmadığı hem mevsimsel olmayan birim kökü hem de mevsimsel birim kökü aynı anda test eden HEGY mevsimsel birim kök analizinden yararlanılmıştır.*

Eğer serilerde olasılıksal trend söz konusu, bir diğer deyişle birim kök var ise serilerin farkı alınarak birim kök ortadan kaldırılır. Genellikle tek değişkenli zaman serisi modellerinde birinci fark alma tercih edilmektedir (Ertaş, 2010: 1). *Bu çalışmada birim köke sahip olan serilerin birinci farkı alınarak birim kök ortadan kaldırılmıştır.*

Yine eğer önsel filtreleme aşamasında mevsimsel etkiye rastlanan seriler var ise, *mevsimsel fark alma, modele mevsimsel kukla değişkenlerin katılması, sinus ve cosinus*

fonksiyonlarının bir kümesini kullanmak ya da zaman serisi modeli ile mevsimselliği yakalama yöntemleri ile mevsimsellik ortadan kaldırılabilir (Ertaş, 2010: 2). Bu çalışmada mevsimsel fark alma ve zaman serisi modeli ile mevsimselliği yakalama yöntemleri ile mevsimsel etki ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle bu çalışmada “Mevsimsel Tümlüşik Otoresif Hareketli Ortalama Modeli [ARIMA (p,d,q)(P,D,Q)_m]” kullanılmıştır.

Aykırılıkların belirlenmesi de zaman serisi analizleri için oldukça önemlidir. Çünkü serilerde yer alan aykırılıklar modellemeyi, sınamayı ve çıkarımı etkilemektedir. Bunun sebebi aykırılıklar yanlış model belirlenmesine, yanlış parametre tahminine, zayıf öngörülere ve serilerin uygun olmayan bir şekilde ayrıştırılmasına sebep olabilir. Serilerde yer alan aykırılıkları ortadan kaldırmak için *REG-ARIMA*, *X-12 ARIMA* ve *TRAMO* gibi otomatik aykırılık belirleme programları kullanılabilir (Ertaş, 2010: 2).

Yine önsel belirleme aşamasında değişirlikte (varyansta) değişmeler için *verilerin logaritmaları alınabilir, veriler tahmin edilen standart sapmaya bölünebilir (EGLS) veya kendiyile bağlaşımlı koşullu çok değişirlik (otoresif koşullu heteroskedastisi) (ARCH) modellemesine başvurulabilir (Ertaş, 2010: 2). Bu çalışmada verilerin logaritmaları alınarak çok değişirlik sorunu ortadan kaldırılmıştır.*

2. Belirlenme (Identification): Bu aşamada serilerin “*kendiyile ilgileşim (otokorelasyon) fonksiyonu (ACF/SACF/EACF)*” ve “*kısmi kendiyile ilgileşim fonksiyonunu (PACF/SPACF/EAPCF)*” incelenir. Serilerin ACF ve PACF fonksiyonları çeşitli teorik ARMA süreçleri ile karşılaştırılarak birkaç olabilir model belirlenir. Bu subjektif bir aşamadır. Yine bu aşamada ACF ve PACF fonksiyonları yanında bilgi kriterlerinden de yararlanılabilir (Ertaş, 2010: 2). *Genel olarak AR mertebesi AR sürecine uyumlu ACF’nin seyri ile, MA mertebesi PACF seyri ile belirlenir. Mertebelerin ACF ve PACF’ye ile belirlenmesine yönelik çizelge aşağıda verilmiştir (Kırçıl, 2013: 36).*

Tablo 4. ACF ve PACF'nin teorik davranışları

Model	ACF	PACF
AR(p)	Azalarak kaybolur	p gecikme sonra kesilir
MA(q)	q gecikme sonra kesilir	Azalarak kaybolur
ARMA(p,q)	Azalarak kaybolur ve p gecikme sonra kesilir	Azalarak kaybolur ve q gecikme sonra kesilir

Kaynak: Polat, 2009: 58.

Tablo 4'e göre otokorelasyon (ACF) üssel olarak sifıra doğru azalıp kayboluyorsa AR modeli seçilmelidir ve AR modelinin derecesi ise otokorelasyon fonksiyonunun anlamlı şekilde sifirdan farklı olduğu noktadır. Eğer kısmi otokorelasyon fonksiyonu (PACF) üssel olarak sifıra doğru düşüp kayboluyor ise model MA seçilmelidir ve MA modelinin derecesi ise otokorelasyonun anlamlı bir şekilde sifirdan farklı olduğu kesişim noktasıdır. Eğer hem otokorelasyon hem de kısmi otokorelasyon sifıra doğru yaklaşıp kayboluyor ise p ve q derecesinden ARMA modeli oluşturulmalıdır (Yıldız, 2009: 21).

Modelin belirlenme aşamasında “*sadelik (parsimony) ilkesi*” gereği mümkün olan en az sayıda parametre içeren model belirlenmeye çalışılır. Çünkü Box-Jenkins az sayıda parametre içeren modellerle aşırı parametreleştirilmiş modellere kıyasla daha iyi öngörüler yapılacağını savunur. Yine bu aşamada *ortak faktör problemi, durağanlık ve evrilebilirlik*²²⁹ özelliklerinin de dikkate alınarak modelin seçilmesi gerekir (Ertaş, 2010: 3).

3. Tahmin: Box-Jenkins yönteminde aday model belirlendikten sonra parametre tahmin²³⁰ aşamasına geçilir. ARMA modellerinin tahmin edilmesinde birçok yöntem önerilmiştir. Bu yöntemlerin bazıları *olabilirlik fonksiyonuna dayalı yöntemler*, bazıları ise *eğrisel en küçük kareler yöntemleri temel alandır*. Bir ARMA modelinin parametreleri olabilirlik fonksiyonunun maksimize edilmesi ile elde edildiği gibi, hata kareler fonksiyonunun

²²⁹ y_t 'nin evrilebilir olması demek onun sonlu dereceli veya yakınlaşan bir otoregresif süreç ile temsil edilebilir olması demektir (Ertaş, 2010: 4).

²³⁰ Zaman serilerinde en önemli kavramalardan biri rasgele değişkenin gelecekte alacağı değerini öngörülmedir. Zaman serilerinde tahmin kitlenin bir parametresi için önerilen tahmin edicinin bir değeridir (Akdi, 2012: 101).

minimize edilmesi ile de bulunabilir (Günay *et al.*, 2007: 66). En küçük kareler yöntemi için Eviews programı kullanılabilir. En çok olabilirlik ile de tutarlı ve asimptotik etkin tahminler yapılabilir. Yine en çok olabilirlik tahminleri için RATS veya PROC ARIMA programları kullanılabilir (Ertaş, 2010: 6- 7).

4. Tanı Kontrol: Bu aşamada anlamsız parametreler elimine edilir, uyumun iyiliği sağlanır, kalıntıların saf rassallığı sınanır ve kalıntıların *ACF* ve *PACF*'si incelenir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta özellikle çeyrek yıllık ve aylık verilerde AR ve/veya MA derecesini doğru olarak belirlemek gerektiğidir. Bunun için t ve F istatistikleri aracılığı ile genelden özele ilkesi kullanılarak, potansiyel en fazla gecikme sayısından başlayarak ve her defasında gecikme sayısını bir eksilterek model yeniden tahmin edilebilir. Son gecikme t ve F istatistiklerine göre anlamlı olduğunda tahmin işlemi durdurulur. Her aşamada hata teriminin saf rassal olup olmadığı kontrol edilir (Ertaş, 2010: 9).

Yine tanı kontrol aşamasında $\overline{R^2}$ ve Akaike (*AIC*), Schwarz (*SBC*) veya (*BIC*) ve Hannan-Quinn (*HGC*) bilgi kriterlerinden yararlanılabilir. Bunlar uyumun iyiliği hakkında bilgi verirler. Bu kriterleri kullanmada amaç bilgi kriterini en küçük yapan gecikmeyi seçmektir. $\text{Log}(T) > 2$ olduğunda Schwarz ölçütü Akaike'den daha tutumlu model seçmektedir. Büyük örneklem için HQC ve özellikle SBC ölçütü AIC'den daha iyidir. Küçük örneklemde AIC daha iyidir. *Bu çalışmada model seçimi yapılırken en düşük AIC'ye sahip olan model tercih edilmiştir* (Ertaş, 2010: 10).

2.2. HEGY Mevsimsel Birim Kök Testi

Mevsimsel zaman serileri analizinde serilerin mevsimsel birim köke sahip olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü bazı zaman serilerinde çok güçlü mevsimsel değişme trend ya da konjonktür hareketlerinin görülmesini engelleyebilir. Bu nedenle serilerin davranışlarının daha açık bir biçimde görülebilmesi için serilerin mevsimsel etkiden

arındırılması gerekmektedir.²³¹ Mevsimsel serilerde birim kök varsa bu birim kökler tekrar etmektedir. Bu nedenle tekrar eden birim kök sayısı kadar fark alma işlemi seriyi durağanlaştırmadığı gibi çok karmaşık modellere de dönüşebilmektedir. Bu nedenle mevsimsel etkinin olduğu serilerde mevsimsel fark alma yöntemleri kullanılmalıdır (Türe ve Akdi, 2005: 3; Kızılgöl, 2011: 14- 15).

Zaman serilerinin sahip olduğu mevsimsel değişimi test etmek için öncelikle serinin stokastik mi yoksa deterministik mevsimsel yapıya sahip olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir (Tıraşoğlu, 2012: 51). Çünkü farklı mevsimsel modellerin istatistiksel özellikleri de farklı olduğundan, mevsimselliğin modellenmesinde yapılacak bir hata, bilgi kaybına veya tahminlerde sapmaya neden olabilecektir. Bu nedenle ele alınan seride ne tür bir mevsimselliğin bulunduğunu tesbit etmek son derece önemlidir (Sivri, 2004: 195). Serideki deterministik mevsimsellik uzun döneme yayılmıştır. Bu nedenle deterministik mevsimsellikte verilen şokların etkisi uzun dönemde biterek yok olmaktadır. Stokastik mevsimsellikte ise şoklar daimi bir etkiye sahiptir. Stokastik mevsimselliğe sahip bir zaman serisine t döneminde verilen bir şok, sadece o serinin o dönemdeki değerini değil, aynı zamanda daha sonraki dönem değerlerini de etkilemektedir. Bu nedenle bir zaman serisinin gösterdiği mevsimselliğin ayırt edilmesi gerekir (Tıraşoğlu, 2012: 51).²³²

Mevsimsel zaman serilerinin sıfır frekans dışında farklı frekanslarda da birim kökün olup olmadığı araştırılabilir. Mevsimsel birim kök analizi, aylık veya üçer aylık veriler için

²³¹ Hylleberg (1992)'ye göre iktisatta mevsimselliğin tanımı şu şekildedir; *Mevsimsellik, hava değişikliklerinin, takvime bağlı olayların, zamanlanan kararların ve iktisadi birimlerin üretime ve tüketime ilişkin kararlarının doğrudan ve dolaylı neden olduğu düzenli olması şart olmayan sistematik yıl içi harekettir* (Altınay, 2010: 6).

²³² Mevsimsellik üç farklı yaklaşımla ele alınabilir. Bunlardan ilki mevsimselliğin, verileri veya daha doğrusu iktisatçıların ilgilendiği bilgileri bulandıran bir olgu olarak görüldüğü *saf gürültü* (pure noise) modelleridir. Bu yaklaşımı benimseyen çalışmalarda mevsimsellik ortadan kaldırılması gereken bir sorun gibi görülmüştür. Çeşitli istatistik kurumlarınca resmi olarak yayımlanan mevsimsellikten arındırılmış serilerin elde edilmesinde kullanılan bu yaklaşımın en çok bilinen yöntemleri, Amerika Nüfus Sayımı Kurumunca geliştirilen *X- 11* ve daha yeni versiyonu *X-12 yöntemi* ile İspanya Merkez Bankasınınca geliştirilen ve Avrupa'da daha yaygın olarak kullanılan *TRAMO-SEATS yöntemi*dir. Bunların dışında ekonometride verileri mevsimsellikten arındırmak için ekonometrik uygulamalarda daha basit olarak kullanılan diğer filtreleme yöntemleri, *regresyon modeline mevsimsel kukla değişken eklenmesi* ile Box-Jenkins metodolojisinde kullanılan *mevsimsel fark alma yöntemleri*dir (Altınay, 2010: 6). *Bu çalışmada da serilerin mevsimsel etkiden arındırmada mevsimsel fark alma yöntemi kullanılmıştır.*

mevsimsel frekanslarda birim kökün varlığını incelemek amacı ile yapılmaktadır (Çağlayan, 2003: 412).

Mevsimsel etkiye sahip zaman serilerinde birim köklerin tespit edilmesi için geliştirilmiş birçok test vardır. Literatürde “*HEGY Testi*” olarak adlandırılan *Hylleberg, Engle, Granger ve Yoo (1990)* tarafından ortaya konan test serilerin sahip olduğu stokastik veya deterministik mevsimsellik durumunu araştırmaktadır (Ayvaz, 2006: 72). Başlangıçta *Hylleberg, Engle, Granger ve Yoo (1990)*'nun üçer aylık veriler için geliştirdikleri test sonradan *Franses (1990)* ve *Beaulie ve Miron (1992)* tarafından aylık verileri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Sivri, 2004: 196). HEGY testi birim kökü ilgilenilen frekansta muhafaza edip diğer frekanslardan elimine eden dönüştürülmüş değişkenlerin kullanıldığı yardımcı regresyon üzerine kuruludur (Altınay, 2010: 9). Aynı zamanda üçer aylık olarak alınan serilerdeki birim köklerin frekanslarını belirleyebilmektedir. HEGY testinin avantajı frekansların bazılarında veya tamamında birim kökler olup olmadığına bakmaksızın, ayrı ayrı her bir frekansta birim kökleri test edebilmesidir (Ayvaz, 2006: 72). Bir diğer deyişle bu test sayesinde sıfırıncı frekansta birim kök, yarıyıllık frekanstaki birim kök veya mevsimsel birim kök (yıllık frekanstaki birim kök) için sınama yapılabilmektedir. Bu nedenle bu test çeşitli frekanslarda birim kök sınamasına olanak tanımaktadır (Ertaş, tarihi bilinmiyor: 16- 17). HEGY testinin bir seriye uygulanabilmesi için en az 50 gözlem gerekmektedir (Kızılgöl, 2011: 15).

Üçer aylık veriler için HEGY testi çok terimlisi,

$$(1 - L^4)x_t = (1 - L)(1 + L)(1 - iL)(1 + iL)x_t \quad (17)$$

şeklinde ifade edilebilir. 17 nolu denklemde L , gecikme işlemcisidir. Burada $+1, -1, i$ ve $-i$ olmak üzere dört birim kök bulunmaktadır. Sıfır frekansa karşılık gelen kök $(+1)$, yarıyıllık çevrim yani $\frac{1}{2}$ frekansa karşılık gelen kök (-1) ve çeyrek çevrime yani $\frac{1}{4}$ (ve $\frac{3}{4}$) frekanslarına karşılık gelen kökler $(\pm i)$ 'dir. Bir diğer deyişle $+1$ döngüsüz uzun dönem

(standart birim kök), -1 yılda iki döngü (her çeyrekte yarım döngü ile yarıyıllık frekans), +i ve -i ise yılda tek döngüyü (her çeyrekte çeyrek döngü ile çeyrek yıllık frekans) ifade etmektedir (Ertaş, tarihi bilinmiyor, 16). Bu köklerin tesbit edilebilmesi için kullanılan HEGY testi regresyon denklemi,

$$\Delta_4 x_t = \pi_1 y_{1,t-1} + \pi_2 y_{2,t-1} + \pi_3 y_{3,t-2} + \pi_4 y_{3,t-1} + \varepsilon_t$$

şeklinde ifade edilebilir. Bu denklem en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmekte ve hata terimleri durağan sürece sahip olana kadar modele,

$$\sum_{i=1}^k \Phi_i \Delta_4 x_{t-i}$$

terimleri ilave edilmektedir (Çağlayan, 2003: 412; Tıraşoğlu, 2012: 53- 54).

HEGY (1990) testine göre, mevsimsel birim köklerin frekanslarını saptayabilmek için aşağıdaki hipotezlerin test edilmesi gerekmektedir (Gürel ve Tiryakioğlu, 2012: 81).

$$1) H_0 : \pi_1 = 0$$

$$2) H_0 : \pi_2 = 0$$

$$3) H_0 : \pi_3 = \pi_4 = 0$$

$$H_1 : \pi_1 < 0$$

$$H_1 : \pi_2 < 0$$

$$H_1 : \pi_3 \neq \pi_4 \neq 0$$

Hipotezlerin test edilmesinde birinci ve ikinci durum için t istatistiği kullanılırken, üçüncü durum için F istatistiği kullanılır (Tıraşoğlu, 2012: 56). Birim kök vardır temel hipotezi altında tahmin edilen parametreler için testler temel standart dağılımlara sahip değildir ve değerler *HEGY (1990)* tarafından elde edilmiş *kritik değerler* ile karşılaştırılır (Çağlayan, 2003: 413). HEGY (1990) t ve F istatistikleri için *pür, kaymalı, kaymalı yönelimli, kaymalı mevsimsel kuklalı, kaymalı yönelimli mevsimsel kuklalı modeller* için kritik değerleri sunmaktadır (Eryiğit, 2008: 91). $H_0 : \pi_1 = 0$ hipotezinin $H_1 : \pi_1 < 0$ alternatifine karşı red edilememesi 0 frekansta birim kökün olduğu anlamına gelmektedir. Benzer şekilde $H_0 : \pi_2 = 0$ hipotezinin $H_1 : \pi_2 < 0$ hipotezine karşı red edilememesi seride ½ (yarıyıllık) frekansta birim kök olduğu anlamına gelir. Kompleks kökler için π_3 ve π_4 parametrelerinin her ikisinin de sıfıra eşit olup olmadığı test edilmektedir. $H_0 : \pi_3 = \pi_4 = 0$ hipotezinin

$H_1 : \pi_3 \neq \pi_4 \neq 0$ hipotezine karşı red edilememesi durumunda ise seride $\frac{1}{4}$ (yıllık) frekansta mevsimsel birim kök var demektir. *Bu durumda $H_0 : \pi_2 = 0$ ve $H_0 : \pi_3 = \pi_4 = 0$ red edilemiyorsa seride mevsimsel birim kök var demektir* (Türe ve Akdi, 2005: 11).

2.3. Verilerin Derlenmesi ve Düzenlenmesi

Çalışmada kullanılan veri seti, *TCMB elektronik veri dağıtım sistemi, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO) ve IFS verilerini* kapsamaktadır. GSYİH, enflasyon, M0 ve M1 serileri 1987–2012 dönemi için çeyrek yıllık olarak düzenlenirken, kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı serileri için 1987- 2003 dönemi için yine çeyrek yıllık olarak yeniden düzenlenmiştir.²³³ Verilerin çeyrek yıllık olarak ele alınma gerekçesi, politik konjonktür etkilerinin çeyrek yıllık verilerle daha net biçimde ortaya konulabilmesi ve çeyrek yıllık verilerle yapılan zaman serisi analizlerinin daha sağlıklı sonuçlar veriyor olmasıdır.²³⁴ Ardından tüm nominal olan seriler reele dönüştürülmüştür. Daha sonra tüm serilerin korelogramları incelenerek ve HEGY sınaması uygulanarak, sıfırıncı frekansta ve mevsimsel frekanslarda birim kök içerip içermedikleri araştırılmıştır. Bu inceleme ve sınama sonuçları dikkate alınarak durağan olmayan seriler durağanlaştırılmıştır. Aşağıda HEGY sınaması ve tek tek her bir seriye uygulanan işlemler ayrıntılı olarak izah edilmektedir.

²³³ Analize 1987 yılından başlanmasının sebebi 1987 seçiminin demokratik anlamda yapılan ilk seçim olmasıdır. Türkiye’de çok partili hayata geçiş dönemine kadar tek partili politik bir yapı mevcuttu. Politik sistemin tek partiden meydana geldiği durumda politik partilerin popülist politikalar uygulayıp ekonomiyi manipüle etmesi anlamsızlaşmaktadır. 1960- 1980 döneminde her on yılda bir yapılan askeri müdahaleler demokrasinin işleyişine sekte vurmuştur. 1980 askeri darbesinden sonra ilk seçim 1983 yılında yapılmıştır. Ancak bu seçim askeri darbe koşullarının yarattığı antidemokratik ortamda yapıldığı için popülist politikaların yaygınlaşmasını önlemiştir (Aydemir, 2007: 1). Ayrıca serilerin başlangıç yılının 1987 olarak seçilmesinin bir diğer sebebi serilere ait verilerin sağlıklı bir şekilde bu dönemden sonra elde edilmesinden kaynaklanmaktadır. Yine kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı serileri 2003 yılına kadar ele alınmıştır. Bunun da nedeni Türkiye’de 2003’ten sonra konsolide bütçe tanımından merkezi bütçe tanımına geçildiğinden ilgili serilerde 2003’ten sonra ortaya çıkan uyumsuzluk ve kırılmalarıdır.

²³⁴ Aylık verilerin çeyrek yıllık veriler göre daha iyi sonuçlar veriyor olmasına rağmen, veri eksikliği nedeniyle bu çalışmada aylık veriler kullanılamamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için *Tutar ve Tansel (2000)*’e bakılabilir.

2.3.1. HEGY Sınaması

Bu çalışmada uygulanan Box-Jenkins modellemesi serilerin durağan olmasını gerektirmektedir. Serilerin sıfırcı ve mevsimsel frekanslarda birim kök içerip içermediklerini belirlemek için, korelogramlarını incelemeye ek olarak, HEGY sınaması kullanılmıştır. HEGY sınama sonuçlarını aşağıdaki çıktı biçiminde vermektedir:

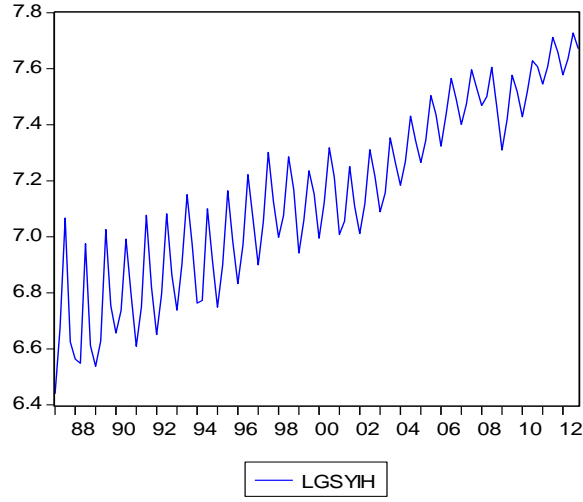
Aux. regr.	t1'	t2'	t3'	t4'	F3&4'	LM-sign
-	-0.474	-6.080	-3.556	-5.510	26.954	0.368
I	-3.300	-6.387	-4.284	-5.095	29.136	0.880
I, SD	-3.253	-6.267	-4.204	-5.015	28.181	0.860
I, Tr	-3.311	-6.365	-4.285	-5.058	28.934	0.823
I, SD, Tr	-3.264	-6.245	-4.205	-4.977	27.973	0.798

Her seri için 5 ayrı model tahmin edilmekte dört değişik frekansta tahmin edilen denklem katsayıları için t istatistiği değerleri, $t1$, $t2$, $t3$, $t4$, birinci ve dördüncü mevsimsel frekanslarda birim kök olup olmadığını sınamak için F istatistiği değerleri, $F3&F4$, ve bu çalışmada kullanılmayan LM istatistiği değerleri, $LM-sign$, verilmektedir. $t1$ sıfırcı frekansta, $t2$ altı aylık frekansta, $t3$ ve $t4$ ile $F3&F4$ mevsimsel frekanslarda birim kök olup olmadığını değerlendirmede kullanılmaktadır. Bu istatistik değerleri HEGY (1990) EK 1'den alınan kritik değerlerle karşılaştırılarak karar verilmektedir. Karar verilirken incelenen serinin sabit terim içerip içermediğine (I), sabit terim ve belirlenimsel (deterministik) mevsimsellik içerip içermediğine (I, SD), sabit terim ve belirlenimsel trend içerip içermediğine (I, Tr) ve sabit terim, belirlenimsel mevsimsellik ve belirlenimsel trend (I, SD, Tr) içerip içermediğine bakılması gerekir. Serinin yapısı ve grafiği incelenmek suretiyle buna karar verilecektir. Burada her seri için HEGY sınama sonuçları tablo halinde verilmiş ve bulgular uzun uzadıya açıklamalar yapılmaksızın özet halinde sunulmuştur.

2.3.2. Serilerin Dönüştürülmesi

LGSYİH

Çalışmada kullanılan 1987:Q1 – 2012:Q4 dönemine ait cari fiyatlarla ifade edilen GSYİH serisi 2003 bazlı GSYİH deflatörü kullanılarak reel hale getirilmiş ve daha sonra logaritması alınarak LGSYİH serisi oluşturulmuştur. LGSYİH serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8. Reel GSYİH Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği

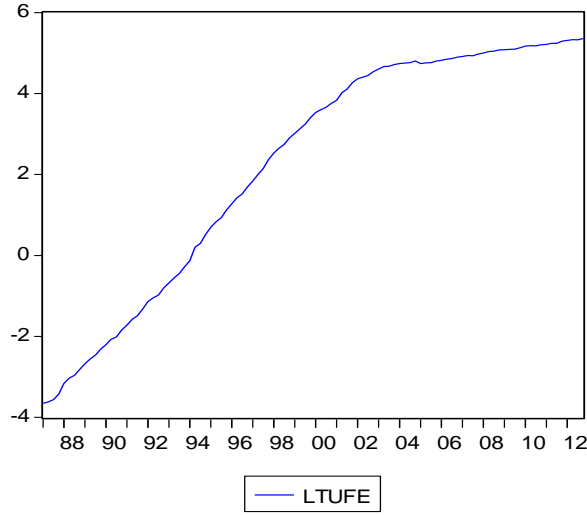
Reel GSYİH serisinin logaritmasının (LGSYİH) zaman yolu grafiği incelendiğinde yukarı doğru pozitif eğilime ve trende sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu seri yüksek ihtimalle durağan bir yapıya sahip değildir. Serilerin durağan olup olmadığına zaman yolu grafiklerine bakarak karar vermek yanıltıcı olabilir. Tablo 5’de yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre GSYİH serisinde hem mevsimsel olmayan birim kök hem de yıllık frekansta mevsimsel birim kök vardır. Bu nedenle serinin birinci farkı ve mevsimsel farkı alınarak serideki durağan dışılık ortadan kaldırılmıştır.

Tablo 5. LGSYİH serisi HEGY mevsimsel birim kök sınaması sonuçları

Aux. regr.	t1'	t2'	t3'	t4'	F3&4'	LM-sign
-	-0.474	-6.080	-3.556	-5.510	26.954	0.368
I	-3.300	-6.387	-4.284	-5.095	29.136	0.880
I,SD	-3.253	-6.267	-4.204	-5.015	28.181	0.860
I,Tr	-3.311	-6.365	-4.285	-5.058	28.934	0.823
I,SD,Tr	-3.264	-6.245	-4.205	-4.977	27.973	0.798

LTUFE

Çalışmada kullanılan 1987:Q1 – 2012:Q4 dönemine ait 1987 ve 2003 baz yıllarına sahip logaritması alınan iki TÜFE serisi, 2003 baz yılına göre revize edilmiştir. Daha sonra serinin logaritması alınarak LTUFE serisi elde edilmiştir. LTUFE serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 2. Enflasyon Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği

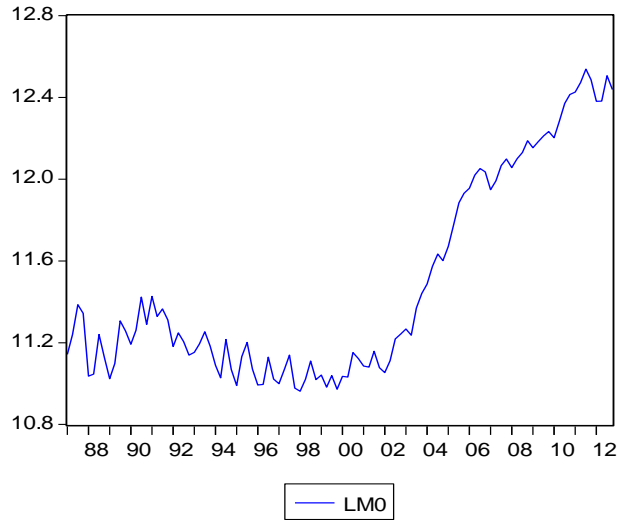
LTUFE serisinin zaman yolu grafiği incelendiğinde yukarı doğru pozitif eğilime ve trende sahip olduğu görülmektedir. Tablo 6'da yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre TÜFE serisinin mevsimsellik içermediği fakat mevsimsel olmayan birim köke sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle serinin birinci farkı alınarak seri durağan hale getirilmiştir.

Tablo 6. LTUFE serisi HEGY mevsimsel birim kök sına sonuçları

Aux. regr.	't1'	't2'	't3'	't4'	'F3&4'	LM-sign
-	-1.122	-1.692	-3.711	-0.231	6.943	0.115
I	-0.064	-1.663	-3.671	-0.208	6.786	0.113
I,SD	-1.091	-4.373	-6.969	-0.593	24.759	0.105
I,Tr	-1.665	-1.658	-2.992	0.006	4.475	0.142
I,SD,Tr	-2.651	-4.485	-7.166	-0.455	26.030	0.172

LM0

Çalışmada kullanılan 1987:Q1 – 2012:Q4 dönemine ait dolaşımdaki para (M0) serisi 2003 bazlı TÜFE serisi kullanılarak reelleştirilmiştir. Daha sonra serinin logaritması alınarak LM0 serisi elde edilmiştir. LM0 serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 10'da verilmiştir.

Şekil 10. Reel Dolaşımdaki Para Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği

Reel dolaşımdaki para serisinin zaman yolu grafiği incelendiğinde ise 2000'li yıllarda yukarı doğru pozitif eğilime sahip olduğu görülmektedir. Yine enflasyon serisi gibi M0'm da yukarı doğru trend içermesi sebebiyle durağan bir seri olmama durumu söz konusudur. Tablo 7'de yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre M0 serisinin mevsimsellik

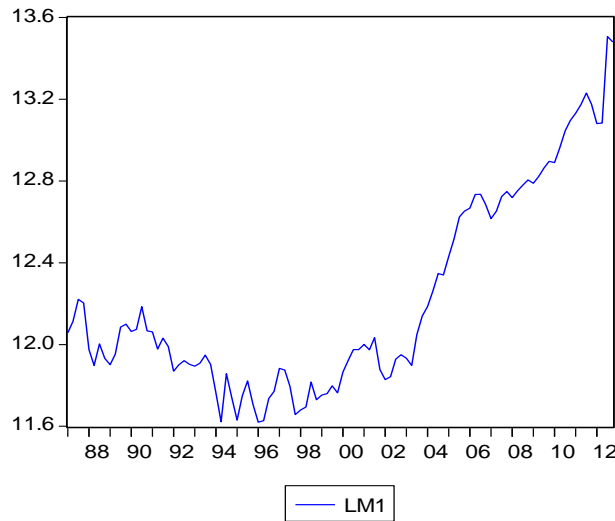
içermediği fakat mevsimsel olmayan birim köke sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle serinin birinci farkı alınarak seri durağan hale getirilmiştir.

Tablo 7. LM0 serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları

Aux. regr.	't1'	't2'	't3'	't4'	'F3&4'	LM-sign
-	1.335	-1.796	-2.666	-1.103	4.134	0.881
I	-0.224	-1.780	-2.648	-1.097	4.079	0.877
I,SD	0.606	-5.486	-6.600	-4.605	46.253	0.550
I,Tr	-1.316	-1.773	-2.634	-0.975	3.915	0.623
I,SD,Tr	-0.961	-5.439	-6.581	-4.362	43.692	0.449

LM1

1987:Q1 – 2012:Q4 dönemine ait para arzı (M1) serisi 2003 bazlı TÜFE serisi kullanılarak reelleştirilmiştir. Daha sonra serinin logaritması alınarak LM1 serisi elde edilmiştir. LM1 serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 11’de verilmiştir.

Şekil 11. Reel Para Arzı Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği

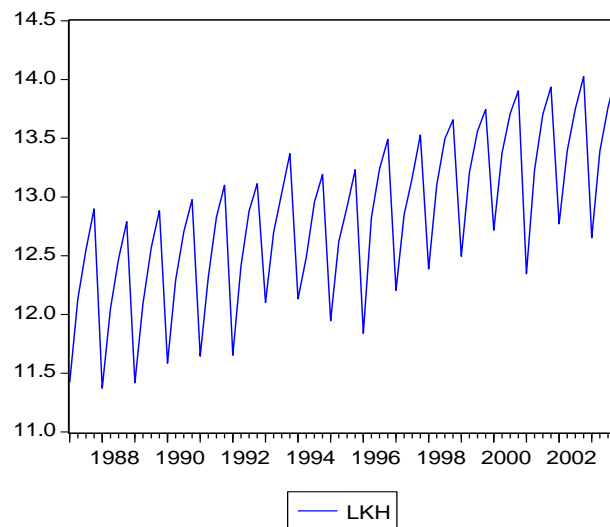
Zaman yolu grafiğinde Reel LM1 serisinin 2000’li yıllarda yukarı doğru pozitif eğilime sahip olduğu görülmektedir. Yukarı doğru olan trend serinin durağan olmadığını belirtir. Tablo 8’de yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre M1 serisinin mevsimsellik içermediği fakat mevsimsel olmayan birim köke sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle serinin birinci farkı alınarak seri durağan hale getirilmiştir.

Tablo 8. LM1 serisi HEGY mevsimsel birim kök sınama sonuçları

Aux. regr.	't1'	't2'	't3'	't4'	'F3&4'	LM-sign
-	1.335	-1.796	-2.666	-1.103	4.134	0.881
I	-0.224	-1.780	-2.648	-1.097	4.079	0.877
I,SD	0.606	-5.486	-6.600	-4.605	46.253	0.550
I,Tr	-1.316	-1.773	-2.634	-0.975	3.915	0.623
I,SD,Tr	-0.961	-5.439	-6.581	-4.362	43.692	0.449

LKH

1987:Q1 – 2002:Q4 dönemine ait kamu harcamaları (KH) serisi 2003 bazlı TÜFE serisi kullanılarak reelleştirilmiştir. Daha sonra serinin logaritması alınarak LKH serisi elde edilmiştir. LKH serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 12’de verilmiştir.

Şekil 12. Reel Kamu Harcamaları Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği

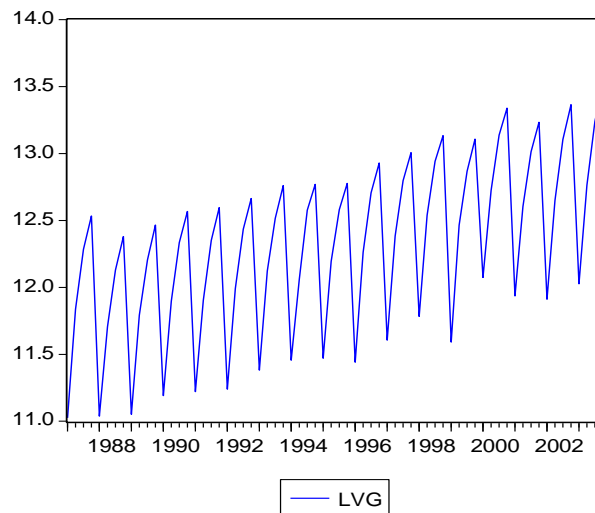
Reel GSYİH serisinin zaman yolu grafiğinde de 2000’li yıllarda yukarı doğru pozitif eğilime sahip olduğu görülmektedir. Tablo 9’da yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre KH serisinin olasılıksal mevsimsellik içermediği fakat mevsimsel olmayan birim köke sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle serinin birinci farkı alınarak seri durağan hale getirilmiştir.

Tablo 9. LKH serisi HEGY mevsimsel birim kök sınaması sonuçları

Aux. regr.	't1'	't2'	't3'	't4'	'F3&4'	LM-sign
-	2.527	-0.404	-0.632	-0.168	0.212	0.255
I	-0.679	-0.402	-0.611	-0.192	0.204	0.260
I,SD	-0.959	-4.100	-4.509	-2.261	15.265	0.375
I,Tr	-2.560	-0.394	-0.650	-0.095	0.215	0.264
I,SD,Tr	-3.067	-4.458	-5.199	-2.072	18.689	0.852

LVG

1987:Q1 – 2002:Q4 dönemine ait vergi gelirleri (VG) serisi 2003 bazlı TÜFE serisi kullanılarak reelleştirilmiştir. Daha sonra serinin logaritması alınarak LVG serisi elde edilmiştir. LVG serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 13’de verilmiştir.

Şekil 13. Reel Vergi Gelirleri Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği

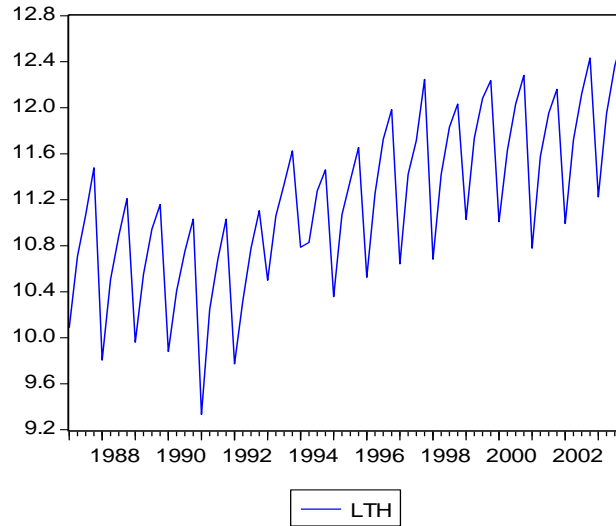
Şekil 13’de ise reel vergi gelirleri serisinin zaman yolu grafiği görülmektedir. Tablo 10’da yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre VG serisinde ne mevsimsel birim köke ne de mevsimsel olmayan birim köke de rastlanmıştır. Bu nedenle seride herhangi bir düzeltme işlemi yapılmamıştır.

Tablo 10. LVG serisi HEGY mevsimsel birim kök sına ma sonuçları

Aux. regr.	't1'	't2'	't3'	't4'	'F3&4'	LM-sign
-	5.272	-0.186	0.010	-0.038	0.001	0.411
I	0.169	-0.181	0.015	-0.039	0.001	0.415
I,SD	-0.037	-6.048	-6.726	-4.246	31.621	0.249
I,Tr	-1.642	-0.216	-0.064	-0.023	0.002	0.339
I,SD,Tr	-5.103	-5.638	-7.561	-2.027	38.790	0.387

LTH

1987:Q1 – 2002:Q4 dönemine ait diğer kamu transfer harcamaları (TH) serisi 2003 bazlı TÜFE serisi kullanılarak reelleştirilmiştir. Daha sonra serinin logaritması alınarak LTH serisi elde edilmiştir. LTH serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 14’de verilmiştir.

Şekil 14. Reel Diğer Kamu Transfer Harcamaları Serisinin Logaritmasının Düzey Grafiği

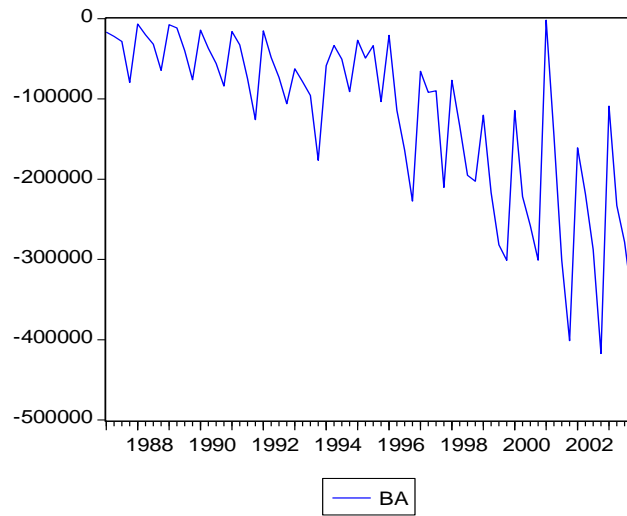
Diğer reel kamu transfer harcamaları serisinin zaman yolu grafiği incelendiğinde, 2000’li yıllarda yukarı doğru pozitif eğilime sahip olduğu görülmektedir. Bu yukarı yönlü trend serinin durağan olmadığına dair bir işaret olarak değerlendirilebilir. Tablo 11’de yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre TH serisinde mevsimsel birim köke rastlanmazken, mevsimsel olmayan birim kökün mevcudiyeti tespit edilmiştir. Seriyi durağan hale getirebilmek için serinin birinci farkı alınmıştır.

Tablo 11. LTH serisi HEGY mevsimsel birim kök sına sonuçları

Aux. regr.	‘t1’	‘t2’	‘t3’	‘t4’	‘F3&4’	LM-sign
-	1.443	-0.592	-0.765	-0.192	0.309	0.170
I	-0.331	-0.583	-0.752	-0.196	0.300	0.175
I,SD	-0.219	-3.462	-4.739	-2.539	18.276	0.947
I,Tr	-3.460	-0.561	-0.672	0.088	0.231	0.221
I,SD,Tr	-2.599	-3.579	-5.198	-2.266	20.101	0.141

BA

1987:Q1 – 2002:Q4 dönemine ait diğer kamu transfer harcamaları (TH) serisi 2003 bazlı TÜFE serisi kullanılarak reelleştirilmiştir. BA serisi negatif değerlere sahip olduğu için serinin logaritması alınmamıştır. BA serinin düzey zaman yolu grafiği Şekil 15’de verilmiştir.

Şekil 15. Reel Bütçe Açığı Serisinin Düzey Grafiği

Reel bütçe açığı serisinin zaman yolu grafiğine bakıldığında 2000’li yıllarda aşağıya bir eğilime sahip olduğu görülmektedir. Bu aşağı yönlü trend büyük ihtimalle serinin durağan olmadığına bir göstergesidir. Tablo 12’de yer verilen HEGY mevsimsel birim kök testi sonuçlarına göre, BA serisinde hem yarıyıllık frekansta hem de yıllık frekansta mevsimsel birim köke rastlanırken aynı zamanda seride mevsimsel olmayan birim kökün varlığı tesbit edilmiştir. Bu nedenle serinin hem birinci farkı hem de mevsimsel farkı alınmıştır.

Tablo 12. BA serisi HEGY mevsimsel birim kök sınaması sonuçları

Aux. regr.	't1'	't2'	't3'	't4'	'F3&4'	LM-sign
-	1.385	1.599	1.317	1.939	2.474	0.042
I	0.203	1.586	1.387	1.866	2.432	0.032
I,SD	-0.804	-1.503	-1.381	-2.392	3.651	0.132
I,Tr	-3.365	0.092	-0.279	-0.477	0.145	0.118
I,SD,Tr	-3.020	-1.385	-1.496	-2.002	2.979	0.237

2.4. Kukla Değişkenler

Çalışmada 1987- 2012 dönemlerine ait toplam 7 milletvekili seçimi dikkate alınmıştır. Bu seçim dönemleri; 29 Kasım 1987, 20 Ekim 1991, 24 Aralık 1995, 18 Nisan 1999, 3 Kasım 2002, 22 Temmuz 2007 ve 12 Haziran 2011 seçimleridir. Çalışmada sadece milletvekili seçimlerinin ele alınmasının temel nedeni, ilgili literatürde çoğunlukla milletvekili seçimlerinin baz alınmasıdır.²³⁵ Yine çalışmada *makro düzeyde* bir analiz yapılıyor olması da yerel seçimlerin göz ardı edilmesine sebebiyet vermiştir. Analize tabi tutulan bağımlı değişkenlerde seçim dönemlerinde²³⁶ ve seçimlerden sonra anlamlı bir değişimin var olup

²³⁵ Bazı çalışmalarda Türk seçiminin özellikle 1999 yerel seçimlerinden itibaren yerel seçimler ile genel seçimleri birbirinden ayırt etmeye başladığına değinilmektedir. Bu nedenle genel seçimlerle yerel seçimleri aynı analize dahil etmek sağlıklı bir yöntem olmayabilir. Söz konusu çalışmalar için *Öniş (2000)* ve *Asutay (2006)*'ya bakılabilir.

²³⁶ Bu çalışmada seçim dönemleri ile “seçimin yapıldığı çeyrek ve seçim çeyreğinden önceki 3 çeyrek döneme denk düşen bir yıllık süre” kastedilmektedir. Seçim sonrası dönem ise “seçim çeyreğinden sonraki üç çeyrek döneme” karşılık gelmektedir. Ayrıca literatürdeki bazı çalışmalarda politik konjonktür dalgalanmaları araştırılırken sadece seçim dönemi dikkate alan çalışmalar olduğu gibi tıpkı bu çalışmada olduğu gibi hem seçim dönemini hem de seçim sonrası dikkate alan çalışmalar da bulunmaktadır. Literatürde bu konuda inisiyatif

olmadığını belirlemek amacıyla kullanılan her seçim dönemi ve sonrası için *E87D*, *E87S*, *E91D*, *E91S*, *E95D*, *E95S*, *E99D*, *E99S*, *E02D*, *E02S*, *E07D*, *E07S*, *E11D* VE *E11S* kukla değişkenleri²³⁷ aşağıdaki gibi üretilmiştir: ²³⁸

- ❖ *E87D=1* 1987 seçim döneminden önceki bir yıl (yani dört çeyrek) ise, aksi halde
E87D=0
- ❖ *E87S=1* 1987 seçim döneminden sonraki üç ay (yani üç çeyrek) ise, aksi halde
E87S=0
- ❖ *E91D=1* 1991 seçim döneminden önceki bir yıl (yani dört çeyrek) ise, aksi halde
E91D=0
- ❖ *E91S=1* 1991 seçim döneminden sonraki üç ay (yani üç çeyrek) ise, aksi halde
E91S=0
- ❖ *E95D=1* 1995 seçim döneminden önceki bir yıl (yani dört çeyrek) ise, aksi halde
E95D=0
- ❖ *E95S=1* 1995 seçim döneminden sonraki üç ay (yani üç çeyrek) ise, aksi halde
E95S=0
- ❖ *E99D=1* 1999 seçim döneminden önceki bir yıl (yani dört çeyrek) ise, aksi halde
E99D=0
- ❖ *E99S=1* 1999 seçim döneminden sonraki üç ay (yani üç çeyrek) ise, aksi halde
E99S=0

araştırmacıya aittir. Bu çalışmada GFPKT'nin hem seçim öncesine hem de seçim sonrasına ait varsayımları test edilmek istendiğinden hem seçim dönemi hem de seçim sonrası dönem dikkate alınmıştır.

²³⁷Politik konjonktür teorilerinin testi ile ilgili literatürde, kullanılan kukla değişkenlerin hangi dönemlere ait olması gerektiği hususunda genel kabul gören dönemler dışında zaman zaman araştırmacının inisiyatifine bağlı olarak belirlenmiş dönemlere de rastlanılmaktadır. Bu çalışmanın kukla değişken dönemleri belirlenirken literatürce alınması zorunlu olarak görülen dönemler ve Türkiye bağlamı dikkate alınmıştır.

²³⁸ Bu çalışmada GSYİH, M0, M1 ve enflasyon değişkenlerinin analiz edildiği dönem 1987- 2012 dönemini kapsadığından bu değişkenlere ait olan otoregresif modellerde *E87D*, *E87S*, *E91D*, *E91S*, *E95D*, *E95S*, *E99D*, *E99S*, *E02D*, *E02S*, *E07D*, *E07S*, *E11D*, *E12D* kukla değişkenlerine yer verilirken, kamu harcamaları, bütçe açığı, vergi gelirleri ve diğer kamu transfer harcamalarının 1987- 2003 dönemine ait otoregresif modellerinde ise *E87D*, *E87S*, *E91D*, *E91S*, *E95D*, *E95S*, *E99D*, *E99S*, *E02D*, *E02S* kukla değişkenlerine yer verilmiştir. Bu çalışmada her seçim dönemi için ayrı kukla değişken belirlenmiştir. Literatürde ayrıca tüm seçim dönemlerinin tek bir kukla değişkenle gösterildiği çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmada tüm seçim dönemlerinin tek bir kukla değişken ile gösterimi tercih edilmemiştir. Bunun sebebi her seçim döneminin etkilerinin ayrı ayrı değerlendirilmek istenmesidir.

- ❖ $E02D=1$ 2002 seçim döneminden önceki bir yıl (yani dört çeyrek) ise, aksi halde
 $E02D=0$
- ❖ $E02S=1$ 2002 seçim döneminden sonraki üç ay (yani üç çeyrek) ise, aksi halde
 $E02S=0$
- ❖ $E07D=1$ 2007 seçim döneminden önceki bir yıl (yani dört çeyrek) ise, aksi halde
 $E07D=0$
- ❖ $E07S=1$ 2007 seçim döneminden sonraki üç ay (yani üç çeyrek) ise, aksi halde
 $E07S=0$
- ❖ $E11D=1$ 2011 seçim döneminden önceki bir yıl (yani dört çeyrek) ise, aksi halde
 $E11D=0$
- ❖ $E11S=1$ 2011 seçim döneminden sonraki üç ay (yani üç çeyrek) ise, aksi halde
 $E11S=0$

2.4. Analiz Sonuçları

Durağanlık analizini takiben seriler “Mevsimsel *Box-Jenkins Modelleri*” temel alınarak modellenmeye çalışılmıştır. *Vergi gelirlerinin durağan olması nedeniyle bu serinin modellemesinde “mevsimsel durağan stokastik modeller” kullanılırken, durağan olmayan diğer değişkenler için “mevsimsel durağan olmayan stokastik modeller” tercih edilmiştir. Model belirleme aşamasında serilere ilişkin korelogramlar yardımcı araç olarak kullanılmıştır. Bu aşamada alternatif SARIMA model tahminlerine ilişkin sonuçlar “AIC bilgi kriterinin en düşük olması” durumu göz önünde bulundurularak en uygun model seçilmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan seriler modellenmeden önce, seçim dönemleri ile seriler arasında içsellik probleminin olup olmadığını test etmek için Heckelmen ve Berument (1998)’in de kullandığı Hausman (1978)’in tek denklemlerli F testi kullanılmıştır. Hausman test*

istatistiği sonucunda makroekonomik değişkenler ile seçim tarihleri arasında içsellik problemi olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle Türkiye için literatüre uygun olarak “manipülatif hipotez” geçerli iken “fırsatçı seçim hipotezi” geçerli değildir. Bir diğer deyişle Türkiye’de ilgili dönemdeki iktidarlar, seçimleri kazanmak için ekonominin iyi olduğu dönemlerde erken seçime gitmek yerine makroekonomik değişkenleri manipüle etmeyi tercih etmektedirler.²³⁹

1987 Q1- 2012 Q4 dönemini kapsayan çeyrek yıllık GDP, enflasyon, dolaşımdaki para (M0) ve para arzı (M1) serileri için en uygun otoregresif modellerin sırası ile $ARIMA(0, 1, 0)$ ($0, 1, 1$), $ARIMA(0, 1, 1)$ ($1, 0, 0$), $ARIMA(0, 1, 0)$ ($0, 0, 1$) ve $ARIMA(0, 1, 1)$ ($0, 0, 1$) olduğuna karar verilmiştir. Söz konusu serilere ait otoregresif model sonuçları Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo 13. LGSYİH, LTUFE, LM0 ve LM1 Serileri için Otoregresyon Analiz Sonuçları

	GSYİH		TÜFE		M0		M1	
	Coef.	t	Coef.	t	Coef.	t	Coef.	t
E87D	-0.578327	-2.523187	-0.063617	-1.565297	0.009262	0.239569	0.008099	0.174654
E87S	0.105583	1.857997	0.009695	0.280769	-0.081709	-2.381342	-0.096176	-2.226329
E91D	0.006435	0.176467	-0.009877	-0.367116	-0.031334	-1.159751	-0.051423	-1.465092
E91S	0.010371	0.220136	-0.030489	-1.034061	-0.071973	-2.179184	-0.052048	-1.234143
E95D	0.014462	0.394724	-0.013522	-0.488685	-0.030175	-1.106349	-0.040914	-1.145983
E95S	0.006012	0.127344	-0.026904	-0.892976	-0.036127	-1.094415	-0.006712	-0.158505
E99D	0.002536	0.069148	-0.007766	-0.285695	-0.03263	-1.206038	-0.017849	-0.504399
E99S	0.013411	0.283359	0.019955	0.672741	-0.012903	-0.39187	0.024203	0.572315
E02D	0.020097	0.553661	-0.010258	-0.369961	0.007396	0.270046	-0.027943	-0.771963
E02S	0.00354	0.072819	-0.012656	-0.420437	0.038785	1.179540	0.045046	1.067361
E07D	0.012942	0.347698	-0.001599	-0.059915	-0.015369	-0.569633	-0.021848	-0.627746
E07S	-0.000843	-0.018046	0.017305	0.588757	0.00125	0.038025	0.000783	0.0186
E11D	0.012418	0.339171	-0.001458	-0.052675	0.037495	1.388831	0.038241	1.099249
E11S	-0.01028	-0.207827	0.009826	0.313631	-0.055716	-1.698338	-0.016698	-0.395871
AR(1)			0.993248	51.27963				
MA(1)			-0.798467	-9.748748	-0.529723	-5.501530	-0.603504	-4.964791
SMA(1)	-0.997465	-9.800513					0.460803	3.644771

²³⁹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bu çalışmanın 67. sayfasına bakılabilir.

Nordhaus'a ait geleneksel fırsatçı politik konjonktür teorisinin varsayımlarına göre yeniden seçimleri kazanmak isteyen iktidar partileri seçmenleri kandırabilmek için seçim öncesinde ekonomik büyümeyi artırarak seçmenleri ekonominin iyi olduğuna inandırmaya ve bu vesileyle onların oylarını almaya çalışırlar. Seçim sonrasında iktidara gelen parti ise seçim öncesi manipülatif iktisat politikalarının menfi etkilerini silebilmek için daraltıcı iktisat politikaları uygulamalarına başvurmaktadır. *Bu nedenle GFPKT, GSYİH'de seçimlerden önce artış, seçimlerden sonra ise azalış beklemektedir.* Bu açıdan Tablo 13'de sunulan parametre tahmin sonuçları incelendiğinde, GSYİH değişkeni için 1987 seçim dönemine ait kukla değişkenlerinin yani E87D ve E87S'nin istatistiksel olarak anlamlı olmalarına rağmen iktisadi olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.²⁴⁰ Bir diğer deyişle E87D kukla değişkeninin teoriye göre pozitif olması gerekirken negatif olduğu, E87S kukla değişkeninin ise negatif olması gerekirken pozitif olduğu gözlemlenmektedir. *Bunun anlamı Türkiye'de 1987- 2012 yılları arasında yapılan seçimlerde iktidarlar tarafından GSYİH iktidarlarca manipüle edilmemiştir.* Bu nedenle ele alınan tüm seçim dönemlerinde GSYİH üzerinde *politik konjonktür dalgalanmalarına (bundan böyle PKD)* rastlanmamıştır. Türkiye'de 1991 seçimleri öncesinde yaşanan Körfez Savaşı manipülasyonu önleyen bir durum olarak değerlendirilebilir. 1995 seçimlerinden önce yaşanan 1994 krizi ve 2002 seçimlerinden önce yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sebebiyle bu seçim dönemlerinde de iktidarların GSYİH'da artış yaratmaları mümkün olamamıştır.²⁴¹ Bir diğer seçim dönemi olan 1999 seçimlerinde ise Türkiye ekonomisinin gerek ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar gerekse 1997 Asya ve 1998 Rusya krizinin ülkeyi olumsuz etkilemiş olması sebebiyle seçim

²⁴⁰ Politik konjonktür literatürüne ait bazı çalışmalarda politik konjonktür ekisinin net olarak kanıtlanmasının güçlüğüne dikkat çekilerek, otoregresif model tahmini sonucunda kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olmasa bile beklenen işaret sahip olmasının PKD'na işaret ettiğine değinilmektedir (Özkan ve Tarı, 2011: 234).

²⁴¹ 1994 krizinden sonra 5 Nisan kararlarının, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra ise Güçlü Ekonomiye geçiş istikrar programlarının yürürlüğe girmesi de seçim öncesinde iktidarların elini kolunu bağlayarak seçim ekonomisi uygulamalarına izin vermemiştir.

öncesi dönemde GSYİH’de artış çok imkân dâhilinde olamamıştır.²⁴² 2007 seçimleri de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden kaynaklanan tartışmalardan dolayı alınmış bir erken seçim kararının ürünüdür. O dönemde hem ekonomik hem de siyasi istikrarın verdiği rahatlık hem de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde halk tarafından haksızlığa uğradığı bilincinin verdiği güvenle seçime giren AKP’de, seçimin kazanılacağına olan inanç yüksekti. Bu nedenle, iktidara gelen AKP 2007 seçimlerinden önce seçim ekonomisi uygulamalarına başvurmamıştır. Yine AKP’nin 2011 seçimlerinden önce de seçim ekonomisini uygulamaya sokmadığı yönünde bir genel kabul söz konusudur. AKP’nin her iki seçim döneminde de seçim ekonomisine başvurmamasının iki temel gerekçesi vardır. Bunlardan ilki AKP iktidarı döneminde 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş programının getirdiği kurumsal ve yasal düzenlemelerin seçim ekonomisi uygulamalarına imkân vermemesidir. Bir diğer neden ise Frey ve Scheneider (1975, 1978)’in belirttiği seçimi kazanma olasılığı yüksek olan iktidarların fırsatçı davranışlara başvurmamaları savıyla uygunluk gösteren konjonktürdür. O dönemde AKP hükümeti seçimleri kazanma olasılığının yüksek olduğunu bildiği için, seçim sonrası dengeleri bozulmuş bir ekonomiyle karşı karşıya kalmamak adına her iki seçim döneminde manipülatif politikalara başvurmaktan kaçınmıştır. Bu sonuç politik istikrarsızlık literatürüne ait *“tek parti hükümetleri dönemlerinde görülen politik konjonktür dalgalanmaları koalisyon hükümetleri döneminde görülen politik konjonktür dalgalanmalarına göre daha azdır”* savını da destekler niteliktedir.²⁴³

Daha önce de değinildiği gibi politik konjonktür teorileri ile ilgili testler yapılırken iktisadi veriler politika amaçları ve politika araçları olarak da sınıflandırılmaktadır. Bu

²⁴² 1987- 2012 dönemi içerisinde 1999 seçimleri en zor şartlarda gerçekleştirilen seçim olarak kabul edilmektedir.

²⁴³ Türkiye’de tek parti hükümetleri ile koalisyon hükümetleri dönemlerine ait ekonomi politika kıyaslamaları için Tutar ve Tansel (2000), Karaca (2003), Karagöz ve Ergün (2007), Şanlısoy (2010), Sarısoy ve Beşer (2010), Takım (2012)’a bakılabilir.

bağlamda GDP, enflasyon, işsizlik verileri²⁴⁴ politika amaçları olarak kabul edilirken, para arzı, kamu harcamaları ve vergi oranları gibi veriler de politika araçları olarak kabul edilebilmektedir. Politik konjonktür literatürüne göre iktidarların politika araçlarını manipüle etmeleri, politika amaçlarını manipüle etmelerine kıyasla daha kolaydır. Çünkü kamu harcamaları, vergiler ve para arzı gibi politika araçları direkt olarak iktidarların kontrolünde iken; iktidarların GSYİH, enflasyon ve işsizlik gibi politika çıktılarını direkt olarak kontrol edebilmeleri mümkün değildir.²⁴⁵ Bu durumun muhtemel bir sebebi politika araçları üzerinde tek kontrol ve etki sahibi hükümetler iken; politika çıktıları üzerinde ise tüketiciler, merkez bankaları ve uluslararası kurumlar gibi iktisadi ajanların faaliyetlerinin tesirleri olabilmektedir. Bu nedenle hükümetler için politika çıktılarını diledikleri yönde etkilemek oldukça güçleşmektedir. Bu nedenle genellikle yapılan ampirik çalışmalarda politika amaçlarında PKD'ya rastlamak güçleşmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada GSYİH serisinde PKD'ye rastlanmamış olması bu literatür ile de koşutluk arz etmektedir.

Türkiye ile ilgili yapılan birçok çalışmada, bu çalışmada elde edilen sonuca benzer bir şekilde GSYİH değişkeninde PBC etkisine rastlanılamamıştır. *Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004)* 1987:1–2003:1 dönemine ait çalışmalarında seçimlerin GSYİH üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yine *Sezgin (2005)* hem 1953- 2003 dönemine ait yıllık verilerle hem de 1988- 2003 dönemine ait çeyrek yıllık verilerle gerçekleştirdiği analizlerinde, GFPKT varsayımlarının aksine, seçim dönemlerinde GSYİH'da azalışa rastlamıştır. Bu nedenle *Sezgin (2005)*'e ait her iki çalışmada da GSYİH üzerinde PKD'na rastlanamamıştır. *Özkan (2010)*'un 1987- 2008 dönemine ait üç aylık verilerle yaptığı çalışmasında GSYİH veya

²⁴⁴ Türkiye'de işsizlik verisinin sağlıklı ve yetersiz olması nedeniyle, bu çalışmada önemli bir değişken olan işsizliğe yer verilememiştir. Ayrıca literatürde Okun yasası gereği işsizlik oranı yerine ekonomik büyüme verisi de kullanılmaktadır.

²⁴⁵ *Alesina vd. (1991)* 18 OECD ülkesinde için fırsatçı ve partizan etkileri test ettikleri çalışmalarında işsizlik ve büyüme gibi reel değişkenler üzerinde fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarına rastlanamamışlardır. Oysa para ve maliye politikası araçları üzerinde fırsatçı politik konjonktür dalgalanmalarından söz edilebileceğine değinmişlerdir. *Bu nedenle politika araçlarını manipüle etmenin politika çıktılarına göre daha kolay olduğu sonucunu vurgulamışlardır (Özkan ve Tarı, 2011: 225).*

ekonomik büyümei temsil eden diğer değişkenler için PKD'nı destekler kanıtlara net bir şekilde ulaşamadığı sonucuna varmıştır. *Bahçe (2006) ise* 1980- 2006 dönemine ait çalışmasında, GSYİH değişkeninde, seçim dönemlerinde ve seçim dönemleri sonrasında istatistiki olarak anlamlı bir farkın olmadığı sonucunu bulgulamıştır. Yine *Akçoraoglu ve Yurdakul (2004)'da* 1987- 2003 dönemi için yapmış oldukları analizlerinde GSYİH'da PKE etkilerine rastlamamışlardır. Bir diğer önemli çalışma olan *Ergun (2000)'in* çalışmasında da 1987- 1999 döneminde GSYİH üzerinde PKD'na rastlanamamıştır. Kanca (2011)'de 1987- 2007 dönemi için GSYİH'da seçim dönemlerinde dalgalanmalara rastlamamıştır.

Bu çalışmada sınanan Nordhaus'a ait *GFPKT'nin* varsayımına göre yeniden seçimleri kazanmak isteyen iktidar partileri seçmenleri ikna edebilmek için seçim öncesinde genişletici politikalar uyguladıkları için seçim öncesinde (veya seçimlerden hemen) enflasyonda artış beklerlerken seçim sonrasında uygulanan daraltıcı politikalar nedeniyle enflasyon azalış beklenmektedir. Öte yandan enflasyon oranının seçim dönemlerinde uygulanan genişletici politikalar nedeniyle seçimlerden hemen önce mi yoksa hemen sonra mı yükselişe geçtiğinin tespit edilmesi zordur. Çünkü enflasyon değişkeninin gecikme yapısına bağlı olarak enflasyondaki artış seçimlerden hemen önce veya hemen sonra gerçekleşebilir. Bu nedenle enflasyon oranları kimi zaman seçimlerden hemen sonra artış gösterip ardından daraltıcı politikaların etkisi ile azalışa geçebildiğinden enflasyon değişkeni ile ilgili yapılan çalışmalarda bu özelliğe dikkat edilmesi gerekmektedir.²⁴⁶ Bu çalışmada enflasyon değişkenine ilişkin tüm katsayılar istatistiksel olarak anlamsız çıktığı için bu özelliği dikkate alarak yorum yapmak mümkün olamamıştır. Sonuç olarak enflasyon değişkeni için elde edilen sonuçlarda, tüm kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. *Bu sonuca göre 1987- 2012 döneminde Türkiye'de yapılan seçimlerde enflasyonda politik*

²⁴⁶ Fakat buna rağmen enflasyon değişkeni için GFPKT literatüründe yapılan çoğu analizde, enflasyon değişkeninde PKD'nın söz konusu olabilmesi için seçim öncesi artış seçim sonrası ise azalış olması gerektiği vurgulanmaktadır.

konjonktür dalgalanmalarına rastlanamamıştır. Türkiye’de ilgili seçim dönemlerinde enflasyonda PKD olmamasının nedeni, büyük ihtimal enflasyon sürecinin yapısından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de 2001 öncesi dönemde yaşanan çok uzun süreli kronik enflasyon problemi, hükümetlerin seçim öncesi ve sonrası enflasyonu düşürme gayretlerini sınırlandıran bir etken olarak düşünülebilir ve bu sonuç aynı zamanda iktidarların ekonomiyi tam olarak yönetemedikleri ve kontrol edemedikleri anlamına da gelmektedir. Yine Türkiye ilgili dönemde çok fazla ekonomik kriz ile karşı karşıya kaldığından, bu durumun iktidarların ekonomiyi etkileme kabiliyetlerini olumsuz yönde etkilemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Enflasyon serisinde PKD’na rastlanamamasında, 2006 yılında başlatılan ve % 10’un altında belirlenen açık enflasyon hedeflemesi sayesinde hem iktidarın hem de Merkez Bankası’nın nihai hedeflerinin ortak olmasının da etkili olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada elde edilen sonuç, Türkiye için daha önceden yapılmış çalışmalarla benzerlik arz etmektedir. Örneğin *Hızlı (2012)*, 1986: 05- 2010: 10 dönemini kapsayan çalışmasında, Türkiye’de seçim öncesi dönemde enflasyon değişkeninin seçim kazanma derdinde olan siyasilerce manipüle edilemediği sonucuna ulaşmıştır. *Sezgin (2005)* hem 1953-2003 dönemine ait yıllık verilerle hem de 1988- 2003 dönemine ait çeyrek yıllık verilerle yaptığı çalışmalarında enflasyon değişkeni üzerinde seçim öncesi dönemde politik konjonktür dalgalanmalarına rastlamamıştır. Yine *Akçoraoğlu ve Yurdakul (2004)*’da 1987:1- 2003:1 döneminde enflasyonda politik konjonktür etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Öte yandan *Bakırtaş ve Koyuncu (2005)* ise 1987: 01- 2006: 06 dönemine ait aylık verilerle yaptıkları çalışmalarında, seçim dönemlerinde enflasyon üzerinde azaltıcı etkiye rastlamamışlardır. *Asutay (2005)* da 1986: 01- 2002: 11 dönemi için Türkiye’de enflasyon üzerinden seçim kaynaklı manipülasyonlara rastlamamıştır. *Asutay (2005)*’e göre bu durumun muhtemel sebeplerinden biri enflasyonun izlediği *zaman gecikmeli yapı olabilir.* Bu nedenle enflasyona ait bu zaman gecikmeli yapının sonuçlar yorumlanırken dikkate alınması önem arz

etmektedir. Buna göre Türkiye’de hükümetler seçim öncesi dönemde enflasyon azaltıcı iktisat politikaları uyguladıkları bir diğer deyişle ekonomiyi manipüle etseler dahi, bu politikaların etkileri gecikmeli olarak ortaya çıkacağından enflasyon azalışı seçim ertesinde ortaya çıkabilmektedir. *Parlaktuna ve Burhanbahçe (2006)* de 1980:01- 2006: 03 dönemi için enflasyon değişkeni üzerinde yine seçim öncesi dönemde politik konjonktür etkisine rastlamamışlardır. *Telatar (2000)*’de 1986: 01- 1997: 10 döneminde ele aldığı enflasyon değişkeninde beklentisinin aksine seçim öncesi dönemde bir azalışla karşılaşmadığını dile getirmiştir. Ergun (2000)’da hem Tüfe hem de Üfe’yi ele aldığı çalışmasında ilgili serilerde PKD olup olmadığı konusunda net bir sonuca ulaşamamış ve sonuçların karma olduğuna değinmiştir. Yine Telatar (2000) 1986: 01- 1997: 10 dönemini kapsayan çalışmasında kendi beklentisinin aksine enflasyon üzerinde PKD’na rastlamamıştır. Bakırtaş ve Koyuncu (2005)’de bu çalışmaya paralel olarak enflasyon oranı üzerinde PKD’na rastlamamıştır. Telatar (2000)’e göre bu sonucun en önemli nedeni enflasyon oranının bir politika çıktısı olmasıdır. İkinci olarak seçim öncesi izlenen politikaların etkilerinin geç ortaya çıkmış olması da bu sonuca neden olmuş olabilir. Özatay (2007) 1987: 01- 2003: 12 dönemini kapsayan çalışmasında enflasyon üzerinde PKD’na rastlayamamıştır. Özatay (2007)’ye göre hükümetin kamu malları fiyatlarını çok rahat kontrol edebilirken, özel sektöre ait malların fiyatlarını kontrol edebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle çalışmasında kamu malları fiyatlarına ait enflasyonda PKD’na rastlarken özel sektör mallarına ait enflasyonda ise PKD’na rastlamamıştır. Yine Özatay (2007)’ye göre Türkiye’de hükümetlerin enflasyon üzerinde kontrol gücüne sahip olamamasının bir diğer nedeni ise ilgili dönemde uygulanan IMF bazlı istikrar programlarıdır. Ana merkezi enflasyonu kontrole odaklanan bu programlarla getirilen kurallar nedeniyle hükümetin enflasyon artırıcı uygulamalarına belirli kısıtlamalar getirildiğinden enflasyonun seçim kazanma amaçlı manipülasyonu üzerine engellemeler getirilmiştir. Buradan elde edilen bir diğer sonuç istikrar politikaları ile oluşturulan kurumsal

yapıların hükümetlerce uygulanan manipülatif politikaları engellediğidir. GFPKT'nin varsayımına göre dolaşımdaki para (M0) serisinde politik konjonktür etkisinden söz edebilmek için, dolaşımdaki parada seçim öncesi dönemde artış, seçim sonrasında ise anlamlı bir azalışın gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunun sebebi seçim kazanma telaşında olan iktidarlar, seçim öncesinde genişletici para politikalarına başvurduğundan seçim öncesi dönemde dolaşımdaki para da artış gözlenecektir. Seçim sonrasında ise seçilen iktidar, yine seçim öncesi bozulan dengeleri düzeltebilmek adına daraltıcı para politikası uygulayacağından seçim sonrası dönemde ise dolaşımdaki parada azalış beklenmektedir. Tablo 13'deki dolaşımdaki para (M0) değişkeni için elde edilen sonuçlardan, E87S ve E91S değişkenlerinin hem istatistiksel hem de iktisadi olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bunun anlamı 1987 ve 1991 seçimlerinden sonra GFPKT'nin varsayımına uygun olarak dolaşımdaki parada azalışın gerçekleştiğidir. Yani ilgili dönemde iktidar partileri seçim sonrasında daraltıcı para politikasına başvurmuşlardır. Fakat diğer seçim dönemlerine ait kukla değişkenlere bakıldığında, dolaşımdaki parada hem seçim döneminde hem de seçim sonrasında politik konjonktür dalgalanmalarına rastlanılamamaktadır. *Bu nedenle genel olarak Türkiye'de ilgili dönemde, dolaşımdaki parada güçlü politik konjonktür dalgalanmalarının olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.* Bu durum iktidarların ekonomiye müdahalelerini azaltması ve ekonomi için gerekli yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulmuş olması ile açıklanabilir. Türkiye'de 2001 Mayıs'ta Merkez Bankasının bağımsızlığını önemli derecede artıran bir kanun çıkarılmıştır. Bu sayede iktidarların yeniden seçilebilmek amacıyla ekonomiyi para politikası aracılığıyla manipüle etme davranışları ciddi anlamda sınırlandırılmıştır.

Elde edilen sonuç daha önce yapılmış çalışmalarla da tutarlılık arz etmektedir. Örneğin; *Hızlı (2012)* 1987: 02- 2010: 10 dönemine ait çalışmasında seçim öncesi dönemde iktidarların yeniden seçilebilme adına dolaşımdaki parayı artırıcı yönde davranmadıkları

sonucuna ulaşmıştır. Bir diğer çalışma olan *Ergun (2000)*'de 1985: 01- 1999: 05 dönemini kapsayan çalışmada ilgili dönemde dolaşımdaki para seçim öncesi dönemde manipülatif bir artışa rastlanmadığı sonucuna ulaşmıştır. *Asutay (2005)* da 1986:01- 2002:11 dönemine ait analizinde seçim öncesi dönemde dolaşımdaki paraya ilişkin güçlü politik konjonktür etkisine rastlamamıştır. *Özatay (1999)* 1984- 1995 dönemi için çeyrek yıllık verilerle yaptığı çalışmada M0 üzerinden seçimlerin etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yine bu çalışmanın sınındığı GFPKT'ne göre yeniden seçilme gayesinde olan iktidarlar seçim öncesinde para arzında artış yaratarak ekonomiyi daha iyi koşullara taşımayı arzulayacaklardır. Seçim sonrasında ise bozulan dengeleri onarabilmek için daraltıcı politikaları tercih edeceklerinden para arzını azaltma yöntemine başvuracaklardır. *Bu nedenle GFPKT'ne göre para arzında seçim öncesi dönemde artış, seçim sonrasında ise azalış beklenmektedir.* Tablo 13'deki para arzı (M1) değişkenine ait sonuçlardan, E87S kukla değişkeninin istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bunun anlamı 1987 seçimlerinden sonra M1'de bir azalış olduğudur. Fakat diğer kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. *Bu sonuca göre Türkiye'de ilgili dönemde para arzında politik konjonktür etkisinden söz etmek mümkün değildir.* Yani Türkiye'de 1987-2012 döneminde seçimlerden önce para arzı iktidarlar tarafından artırılmamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi 1991 seçimlerinin erken seçim olması, 1995, 1999 ve 2002 seçimlerine kötü iktisadi şartlarda girilmesi ve ayrıca 2001'de çıkarılan Merkez Bankası Kanunu sayesinde bağımsızlaşan Merkez Bankası gibi faktörlerin de etkisiyle 2007 ve 2011 seçimlerinde iktidarlarca M0 ve M1 gibi para politikası araçlarının manipülasyonu söz konusu olamamıştır. *Elde edilen bu sonuç Türkiye'de iktidarların yeniden seçim kazanmak uğruna Merkez Bankası'nı kullandıkları yönündeki savı çürütmektedir. Bir diğer deyişle Merkez Bankası aktif olarak politik konjonktür dalgalanmalarının sebebi değildir.*

Bu çalışmada M1 için elde edilen sonuç Türkiye için yapılmış birçok çalışmayla tutarlılık göstermektedir. *Yıldırım (2009b)*, 1987:1- 2007: 3 dönemini kapsayan çalışmasında seçim öncesi dönemde para arzının manipülasyonu yönünde bulgulara rastlamadığını belirtmiştir. *Derin (2002)* 1986:1- 2004:4 yıllarını kapsayan çalışmasında, yine seçimlerden önce iktidarların para arzını artırıcı davranışlarda bulunmadığını, dolayısıyla para arzı (M1) serisinde politik konjonktür etkilerine rastlamadığını dile getirmiştir. *Sezgin (2005)*, hem 1953- 2003 dönemine ait yıllık verilerle hem de 1988- 2003 dönemi için çeyrek yıllık verileri kullanarak yaptığı çalışmalarında, ilgili dönemde seçim dönemlerinde para arzının iktidarlar tarafından manipüle edilmediği sonucuna ulaşmıştır. *Parlaktuna ve Bahçe'nin (2006)*'de çeyrek yıllık verilerle yaptıkları 1980: 01- 2006: 03 dönemine ait çalışmalarında, yine M1 üzerinde PKD'na rastlamamışlardır. Yine *Bakırtaş ve Koyuncu (2005)*'da 1987: 01- 2003:6 dönemini ele alan çalışmalarında M1 üzerinde seçim dönemlerinde manipülatif bir artışa rastlamamışlardır.

1987 Q1- 2003 Q4 dönemini kapsayan çeyrek yıllık kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı serileri için en uygun otoregresif modellerin sırası ile $ARIMA(0, 1, 0)(0, 0, 1)$, $ARIMA(1, 1, 1)(0, 0, 2)$, $ARMA(1, 1)$, $ARIMA(0, 1, 0)(1, 1, 0)$ olduğuna karar verilmiştir. Söz konusu serilere ait otoregresif model sonuçları Tablo 14'de sunulmuştur.

Tablo 14. KH, TH, VG ve BA Serileri için Otoregresyon Analiz Sonuçları

	KH		TH		VG		BA	
	Coef.	t	Coef.	t	Coef.	t	Coef.	t
E87D	0.007321	0.021054	0.066306	0.345888	0.628070	1.287977	4536.304	0.051759
E87S	0.072732	0.411915	0.157310	1.542683	0.076631	0.180951	658.8660	0.010949
E91D	0.004243	0.035255	0.176020	4.282583	0.048075	0.157228	1113.219	0.021666
E91S	0.013562	0.088934	0.279564	6.109172	0.267907	0.777209	5737.931	0.095958
E95D	0.070515	0.580317	0.011385	0.298136	0.188243	0.596935	774.6510	0.015077
E95S	0.081974	0.545651	0.071277	1.602739	0.379160	1.085725	18176.45	0.303993
E99D	0.033058	0.277438	0.047685	1.181360	0.178833	0.586198	12030.11	0.234140
E99S	0.028071	0.185567	0.083520	1.789631	0.088244	0.254493	48989.75	0.818893
E02D	0.032129	0.262702	0.018950	0.426627	0.176899	0.502477	7707.995	0.150017
E02S	0.123750	0.689157	0.225130	6.458039	0.307965	0.735887	22007.50	0.368010
AR(1)			0.984725	43.37561	0.985634	27.07702	0.559931	4.911920
MA(1)	0.984991	45.17493	0.983842	6.167231	0.975661	68.01274		
SMA(2)			7.779202					

GFPKT'ne göre kamu harcamalarında seçim öncesi dönemde artış, seçim sonrasında ise azalış beklenmektedir. Bunun sebebi seçmeni oy vermesi için ikna etme gayretindeki iktidarın, seçim öncesinde ekonomiyi canlandırmak için genişletici maliye politikası uygulamasıdır. Yine iktidara gelen hükümet, seçim sonrasında iktisadi durumu yeniden düzenlemek için daraltıcı maliye politikasına başvurarak kamu harcamalarını azaltma yoluna gidecektir. *Tablo 14'deki kamu harcamalarına ait kukla değişkenler incelendiğinde, 1987-2003 döneminde Türkiye'de seçim öncesi ve seçim sonrasında kamu harcamalarında politik konjonktür dalgalanmalarının bulunmadığı görülmektedir.* Bu durumun başlıca nedeni, 1990'lı yıllardaki iktisadi şartların kamu harcamalarını arttırmaya uygun olmaması ve 2001 krizi sonrasında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sonrasında uygulamaya konulan mali disiplinin, 2000'li yıllarda maliye politikası araçlarının manipülasyonuna çok ciddi engellemeler getirmiş olmasıdır.

Çalışmada kamu harcamaları ile ilgili elde edilen bulgular Türkiye için yapılmış bazı çalışmalarla da tutarlılık göstermektedir.²⁴⁷ *Sezgin (2005)*, 1988: 2003 dönemine ait çeyrek yıllık verilerle yaptığı çalışmasında, kamu harcamalarında politik konjonktür etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer biçimde, *Karakaş (2013)* 1962: 2- 2008:1 dönemini kapsayan çalışmasında, seçimlerden önce kamu harcamalarında artış olmadığını, dolayısıyla kamu harcamalarında PKD'na rastlanmadığını belirtmiştir.

GFPKT'ne göre seçim öncesi dönemde diğer kamu transfer harcamalarında artış seçim sonrasında ise azalış beklenmektedir. Bu durumun sebebi seçim öncesi dönemde transfer harcamaları yardımı ile hem seçmeni memnun etmek hem de ekonomide canlanma yaratarak ekonomiyi daha sağlıklı hale getirmektir. Tablo 14 incelendiğinde diğer kamu transfer harcamaları için E91D, E91S ve E02S kukla değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olmasına rağmen iktisadi olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Ayrıca, E91D kukla değişkeninin pozitif olması gerekirken negatif, E91S ve E02S kukla değişkenlerinin ise negatif olması gerekirken pozitif olduğu görülmektedir. Bu nedenle diğer kamu transfer harcamalarında hiçbir seçim döneminde politik konjonktür etkisine rastlanmamıştır. Bu bulgu ilgili dönemde yapılan tüm seçimlerde yeniden seçilmek isteyen iktidar partilerinin seçim öncesi dönemde diğer kamu transfer harcamalarını artırma eğilimine gitmedikleri anlamına gelmektedir. Yine bu çalışma ile tutarlı olarak *Asutay (2004)* 1985:1- 2003: 1 dönemini ele aldığı çalışmasında diğer kamu transferleri içinde yer alan *KİT'lere yapılan transfer harcamaları* için ilgili dönemde iktidarlarca arttırıcı etki yapılmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca *Hızlı (2012b)* 1987- 2007 dönemini kapsayan, çeyrek yıllık verilerle yaptığı çalışmasında diğer kamu transfer harcamalarında politik konjonktür dalgalanmalarına

²⁴⁷ Bu çalışmada *kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı* verileri 2003 yılının sonuna ele kadar alınmak zorunda kalmıştır. Bunun sebebi Türkiye'nin 2004'ten sonra konsolide bütçe tanımından merkezi bütçe tanımına geçmiş olmasından kaynaklanan veri uyumsuzluğudur. 2004'ten sonra maliye politikasına ait verilerde ciddi kırılmalar görüldüğünden bu verileri kullanmanın sağlıklı olmadığı düşünülmüş ve bu nedenle ilgili veriler 2003 sonuna kadar analize tabi tutulmuştur.

rastlamamıştır. Yine *Yıldırım (2009b)* 1987:1- 2007:3 dönemini ele alan çalışmasında diğer kamu transferi harcamaları içinde değerlendirilebilecek olan “*sosyal güvenlik kurumlarına yapılan transferlerde*” PKD’nin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

GFPKT’ne göre vergi gelirlerinde seçim öncesi dönemde azalış, seçim sonrasında ise artış beklenmektedir. Bunun sebebi seçmenler vergi ödemekten haz etmediklerinden, iktidarlar oy alabilmek için seçim dönemlerinde vergi oranlarını azaltma ve vergi affi uygulamalarını yürürlüğe koyma eğilimindedirler. Bu nedenle seçim dönemlerinde devlete ait vergi gelirlerinde azalmalar görülmektedir. Seçim sona erdikten sonra ise iktidarlar bozulan iktisadi dengeyi düzeltebilmek için yeniden vergi oranlarında artışa giderek vergi gelirlerini yükseltme yoluna giderler. Tablo 14 incelendiğinde diğer kamu transfer harcamaları için seçim dönemleri ve seçim sonrasına ait kukla değişkenlerin hiçbirinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. *Bunun anlamı Türkiye’de seçim dönemlerinde iktidarlarca yeniden seçilebilmek için vergi indirimi yapılmadığıdır.* Bu nedenle ilgili dönemde vergi gelirleri, bir diğer deyişle vergi oranları iktidarlarca manipüle edilmemiştir. Türkiye ile ilgili yapılan çalışmalarda vergi gelirlerinde politik konjonktür dalgalanmalarına rastlanmamasının nedeni vergi arttırım ya da indirimlerinin etkilerinin belli bir gecikmeyle ortaya çıkmasında aranabilir. Çünkü vergiler politikacıların hemen kullanabilecekleri ve çok çabuk reaksiyon veren bir politika aracı değildir. Ayrıca yine seçimlerin sıklığı nedeniyle Türkiye’de iktidarların vergi oranları ve vergi yapılarını değiştirecek zamanlarının olmayacağı düşünüldüğünde bu çalışmada elde edilen sonuç Türkiye bağlamına oldukça uygun görünmektedir.

Elde edilen bu sonuç Türkiye için yapılmış bazı çalışmalarla da tutarlılık arz etmektedir. Örneğin; *Sezgin (2005)* 1953- 2003 dönemini kapsayan çalışmasında vergi gelirleri üzerinde politik konjonktür dalgalanmalarına rastlamamıştır. *Ergun (2000)* Ocak 1985-Mayıs 1999 dönemini içeren analizinde seçim dönemi ve seçim sonrası için vergi

gelirlerinde politik konjonktür dalgalanması olmadığı sonucunu elde etmiştir. Yine *Karakaş (2013)* bu çalışmaya paralel olarak vergi gelirlerinde politik konjonktür dalgalanmasına rastlamamıştır. Benzer biçimde, Ergun (2000) Türkiye'ye ait birçok seriyi aylık olarak ele aldığı çalışmasında, 1987- 1999 döneminde yapılan seçimlerin vergi gelirleri üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Karakaş (2013)'de analizinde vergi gelirleri üzerinde seçim dönemlerinde manipülatif etkilere rastlamamıştır.

GFPKT'nin varsayımına göre seçim öncesi dönemde genişletici maliye politikalarına başvuran iktidarlar bütçe açığının artmasına sebebiyet vereceklerdir. *Bu nedenle GFPKT'ye göre bütçe açığında seçim öncesi dönemde artış, seçim sonrasında ise azalış beklenmektedir.* Tablo 10'daki bütçe açığı serisine ait otoregresif modelin sonuçları incelendiğinde hiçbir seçim döneminde bütçe açığında artışla karşılaşılmazken, seçim sonrasında da azalış gözlemlenmemektedir. *Bu nedenle Türkiye'de 1987- 2012 döneminde yapılan seçimler boyunca bütçe açığında politik konjonktür dalgalanmalarına rastlanılmamaktadır.* Bütçe açığı serisi de tıpkı GSYİH, enflasyon ve işsizlik serileri gibi politika çıktısı olduğundan bütçe açığında PKD'na rastlanılmamış olması yine *"politika çıktılarında PKD'na rastlamanın zor olduğu"* savını destekler bir bulgu olarak yorumlanabilir.

Elde edilen bu sonuç Türkiye için yapılmış birçok çalışma ile tutarlılık göstermektedir. Özatay (1999) 1985- 1995 arası dönemi kapsayan çeyrek yıllık verilerle yaptığı çalışmasında bütçe açığında PKD'na rastlamamıştır. Yine *Tutar ve Tansel (2000)* yaptıkları çalışmalarında yıllık bütçe açığı serilerini kullanarak yaptıkları analizlerinde bütçe açığında 1960- 1996 dönemi için PKD tespit etmemişlerdir. Tutar ve Tansel (2000)'e göre seçimler bir politik unsur olarak bütçe açığı üzerinde bir etkiye sahip değilken, aksine Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin bütçe açığı üzerinde daha fazla menfi tesire sahiptir. Bu nedenle Türkiye'de bütçe açığı üzerinde politik ve kurumsal faktörler incelenirken özellikle koalisyon hükümetleri faktörüne dikkat edilmelidir. Yine Tutar ve Tansel (2000) aynı çalışmalarında

bütçe açığının aylık serilerinde PKD'na rastladıklarından, literatürde de sıkça vurgulandığı gibi politik konjonktür teorileri ile ilgili analizler yapılırken eğer mümkün ise aylık veriler kullanılması yerinde olacaktır.

SONUÇ

Kamu tercihi teorisi iktisatta ayrıntılı analizler için geliştirilmiş iktisadi tahlil araç ve yöntemlerini kamu sektörüne, politik sürece ve politikaya uyarlayan bir bilim dalıdır. Teori esas olarak iktisadın temel analiz araçlarından biri olan “*homo economicus*”u politik sahada kullanarak, bu alanda karar birimlerinin rasyonel olduklarını ve kendi çıkarlarını azamileştirmeye çalıştıklarını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda, seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların aralarındaki çıkar ilişkisinin nihayetinde politika ile ekonomi arasındaki hududun ihlal edilmesine neden olduğunu dile getirmektedir. Bu sayede kamu tercihi teorisinde kendi çıkarları doğrultusunda iktisadi hayatta baskın rol oynayan iktidarların, olumsuz ekonomik değişimlere neden olmasıyla birlikte “*devletin (hükümetin) başarısızlığı*” fikri gündeme gelmektedir.

Kamu Tercihi Teorisini savunanlar, devletin iktisadi hayattaki rolünün genişlemesinde ve piyasa müdahalesinde kamu yararının gözetileceğini savunan Keynesyen iktisadın önemli tesiri olduğunu düşünmektedirler. Bundan dolayı devletin yetkilerinin sınırlandırılması ekonominin manipülasyonunu engellemek için en etkili çözüm olarak görülmekte ve devletin büyümesi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik ve politik yozlaşmaların bertaraf edilmesi için politik karar alma sürecinde *anayasal düzeyde bir yeniden yapılanma* ihtiyacı doğmaktadır. Bu sayede çıkarlarını maksimize etme gayesinde olan bireylerin ve politikacıların, bu amaçla istikrarsızlığa yol açacak faaliyetlerde bulunmaları anayasal kurullarla yasaklanmış olacak ve böylece politik ve ekonomik alanda sapmaların da önüne geçilmiş olacaktır.

Kamu tercihi “*pozitif kamu tercihi teorisi*” ve “*normatif kamu tercihi teorisi*” olarak iki ana kola ayrılmaktadır. Pozitif Kamu Tercihi Teorisi gerçek hayattaki politik kurumların yapısının ve aktörlerin davranışlarının arkasındaki itici güçlerin iktisadi tahlilini yapmaktadır. Normatif Kamu Tercihi Teorisi ise ekonomi ve politikanın ortak kümesinde “*var olan*” yerine, “*olması gereken*” konuları incelemiştir. Kısacası pozitif ayırım “*nedir*”, normatif

ayırım ise “*ne olmalıdır*” sorularına cevap aramışlardır. Pozitif Kamu Tercihi Teorisi seçimleri dikkate alarak kendi içinde “*oylama ve oylama kuralları teorisi, seçim ve parti rekabeti teorisi, bürokrasinin ekonomi teorisi, çıkar ve baskı grupları ve politik konjonktür teorileri*” olmak üzere beş temel teori olarak gelişmiştir.

Pozitif Kamu Tercihi Teorisinin temel tartışma alanlarından biri olarak ortaya çıkan “*Politik Konjonktür Teorilerinin*” temelleri her ne kadar 1940’lı yıllarda *Kalecki (1943)* ve *Akerman (1947)*’in çalışmalarına dayansa da, asıl formel şeklini yeni makroekonominin de doğduğu 1970’li yıllarda almıştır. Politik Konjonktür Teorileri “*Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri*” ve “*Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri*” olmak üzere iki ana kola ayrılarak incelenmektedir. Geleneksel Politik Konjonktür Teorileri “*Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri*” ve “*Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorileri*” olarak iki grupta sınıflandırılırken yine Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri de “*Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri*” ve “*Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorileri*” olarak ikiye ayrılmaktadır. Geleneksel Politik Konjonktür Teorilerinde seçmenlerin *adaptif* (uyarlayıcı) bekleyişlere sahip olduğu varsayılırken, Rasyonel Politik Konjonktür Teorilerinde ise seçmenlerin *rasyonel* olduğu kabul edilmektedir. Yine politik konjonktür teorilerine ilişkin bir diğer ayırım modellerin “*fırsatçı*” veya “*partizan*” olduğuna ilişkindir. Fırsatçı (oportunist) modellerde eşbiçimlenmiş olduğu kabul edilen iktidar partilerinin tek amaçlarının seçimleri kazanma şanslarını maksimize eden politikalar uygulamak olduğu varsayılmaktadır. Partizan modeller de ise iktidar partileri birbirinin benzeri değildir ve hatta aksine sağ ve sol olmak üzere farklı ideolojik yönelimlere sahiptir.

Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri ve *Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorileri* rasyonel bekleyişler öncesi dönemde ortaya çıkmışlardır. Her iki teorinin de ortak karakteristiği seçmenlerin yakın geçmişteki tecrübeleri doğrultusunda adaptif (uyarlayıcı) bekleyişlere sahip olduğu ve bugünkü politikaların gelecekteki etkilerini oylama

davranışlarına dâhil etmedikleridir. *Bir diğer deyişle geleneksel teoriler seçmenlerin miyop ve saf olduğunu ve geçmişi çok çabuk unuttuğunu varsaymaktadır.* Yine geleneksel teorilerde geçmişi süratle unutan seçmenler karşısında, toplam talebi etkileyebilme gücüne sahip iktidar bulunmaktadır. Teoride iktidar partisinin enflasyon ile işsizlik arasında ters orantılı ilişkiyi siyasi amaç ile kullanabilecekleri ileri sürüldüğünden Geleneksel Politik Konjunktür Teorilerinin *sömürülebilir Philips eğrisi ilişkisine* dayandığı kabul edilmektedir. Genelde kısa dönem Philips eğrisi uzun dönem Philips eğrisine göre daha yatık olduğundan iktidarlar için kısa dönem işsizlik oranını (enflasyonu) düşürmenin maliyeti (işsizlik oranı), uzun döneme göre daha azdır. Bu nedenle hükümetlerin kısa dönem ile uzun dönem arasındaki söz konusu bu sapmadan faydalanmak istemeleri ekonomide sistematik politik konjunktür dalgalanmalarına sebebiyet vermektedir.

Geleneksel Politik Konjunktür Teorilerinden ilki olan Geleneksel Fırsatçı Politik Konjunktür Teorisi *Nordhaus (1975)'un* gündeme getirdiği model ile ortaya çıkmıştır. Nordhaus (1975)'un modeline göre iktidar partilerinin temel gayesi seçmenlerde ekonomik performansın müspet bir gelişme seyri izlediği intibasını uyandırarak onlardan oy alabilmektir. Bu nedenle iktidar partileri seçim öncesi dönemde ekonomiyi daha iyi duruma getirebilmek için genişletici iktisat politikaları uygulamalarına başvururlar. Seçim sonrasında ise seçim öncesi uygulanan bu genişletici iktisat politikaları nedeniyle ekonominin bozulan dengesini düzeltebilmek için bu kez de daraltıcı iktisat politikası uygulamalarını tercih edeceklerdir. Bu sayede ekonomide seçim dönemlerinde *sistematik* politik konjunktür dalgalanmaları oluşacaktır.

Geleneksel Partizan Politik Konjunktür Teorilerinin doğuşu ise Hibbs (1977)'in *Parti Kontrol Modeli* ile olmuştur. Bu teorinin temel savı farklı ideolojilere sahip partilerin farklı önceliklere sahip olacaklarıdır. Bu bağlamda sol partiler enflasyonu yükseltme pahasına üretim artışını doğal düzeyinin üzerine çıkararak iktisadi politikalar uygulayarak işsizliği

düşürmeye çalışırken sağ partiler de düşük enflasyona ulaşmaya çalışırlar. Yine bu teoride sağ ve sol ideolojiye sahip seçmenler sahip oldukları gelirlerini ekonomideki gelişmeler sonrasında en az kayıpla kurtaracak politikaları tercih eden partiye oy vereceklerdir. Böylece sermaye sahibi seçmenler yüksek enflasyondan kaynaklanan zararlarını minimize edecek sağ parti politikalarına destek verirken, servetini emek gelirinin oluşturduğu ve genellikle düşük ücretli işlerde çalışan seçmenler ise işsizliği azaltan genişletici iktisat politikalarına önem veren sol partilere oylarını kanalize edeceklerdir.

1980’li yılların ortalarından itibaren Rasyonel Politik Konjonktür Teorileri gündeme gelmiştir. Rasyonel teoriler geleneksel modellerin “*adaptif (miyop) seçmen*” varsayımını reddederek seçmenlerin “*rasyonel*” olduğunu varsaymışlardır. Bu sayede rasyonel davranış varsayımının geçerli olduğu durumlarda dahi iktidar partilerinin fırsatçı ve partizan politikalar uygulayarak ekonomiyi manipüle edebileceklerini dile getirmişlerdir. Rasyonel teorilerden ilki olan Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür teorisi *Cukierman ve Meltzer (1986)*, *Rogoff ve Sibert (1988)*, *Rogoff (1990)* ve *Persson ve Tabellini (1990)*’nin çalışmaları ile gündeme gelmiştir. Bu teoriye göre seçmenler ile iktidar partisi arasında, iktidar partisinin ekonomiyi yönetebilme yeteneği konusunda “*asimetrik bilgi*” söz konudur. İktidar partisi kendi yeteneği hakkında seçmenlerden daha erken ve net bilgiye sahip olduğu için, bu bilgi avantajını kullanarak seçmenlerin kısa dönemli yanılgılarına sebep olmaktadır. İktidar partileri ise seçim öncesinde uyguladıkları genişletici politikalarla işsizliği azaltıp büyümeyi artırarak seçmenlere yetenekli olduklarına dair sinyaller göndermeye gayret ederler. Yine seçim öncesi uyguladıkları bu genişletici politikalar nedeniyle seçim sonrasında bozulan dengeyi daraltıcı politikalarla telafi etme yoluna giderler. Bu sayede seçim dönemlerinde politik konjonktür dalgalanmalarına neden olurlar. Seçmenler bilgi asimetrisi ve bu nedenle bilgiye ulaşmada meydana gelen zaman gecikmesi nedeniyle iktidarın yeteneğini bir dönem gecikmeli olarak görebileceklerinden, değerlendirmelerini seçim dönemindeki ekonomik sonuçlara bakarak

yapacaklardır. Bu nedenle iktidar partileri seçimden hemen önce seçmenlere mümkün olduğu kadar yetenekli görünebilmek maksadıyla fırsatçı davranarak ekonomiyi manipüle edeceklerdir. Seçmenler rasyonel oldukları için belirli bir süre sonra iktidarların bu manipülasyonlarını idrak edeceklerdir. Bu nedenle seçim öncesi iktidarlarca yaratılan dalgalanma çok uzun sürmeyecektir. Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisinin varsaydığı dalgalanma Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorilerinin öngördüğü dalgalanmalara göre daha *kısa sürelidir* ve *daha düzensiz (sistemik olmayan)* olarak meydana gelmektedir.

Alesina (1987) tarafından ortaya konan Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisine göre seçmenler sağ ve sol partiden hangisinin seçimi kazanacağını bilmeden enflasyon beklentilerini inşa ederler. Seçmenlerin her iki partinin de seçimi kazanma olasılığını dikkate alması sebebiyle, sol parti iktidara geldiğinde bir enflasyon şokuyla karşılaşmakta ve beklenen enflasyon gerçekleşen enflasyondan düşük olmaktadır. Sağ partinin seçimi kazanması halinde ise gerçekleşen enflasyon beklenen enflasyondan düşük olmaktadır. *Bu sayede iktidarlar seçimi kazandıktan sonraki iki yıl içinde sol parti doğal oranın üzerinde sağ parti ise doğal oranın altında bir büyüme yakalayacaktır.* Seçimlerin ardından hangi partinin iktidara geldiğinin kesinleşmesiyle birlikte belirsizlik ortadan kalkacak ve yeni ücret sözleşmelerine bu durum gecikmeli olarak yansiyacaktır. Bu nedenle her iki parti durumunda da iktidar partisinin ikinci dönemini ifade eden son iki yıllık dönemde büyüme doğal oran kadar gerçekleşecektir. *Böylelikle seçim belirsizliği nedeniyle seçimlerden sonraki iki yıllık sürede ortaya çıkan politik konjonktür dalgalanmaları iktidarın son iki yılında ortadan kalkacaktır.* Teoriye göre seçim sonuçları ile ilgili belirsizlik arttıkça hasıla ve enflasyonun doğal düzeyinden sapma olasılığı da artmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için en uygun teori olan “*Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri*” test edilmiştir. Literatüre göre Türk seçmeni *adaptif bekleyişlere*

(miyop) sahip olduğundan Rasyonel Politik Konjonktür Teorilerinin Türkiye için testi mümkün değildir. Ayrıca hem Geleneksel ve Rasyonel Partizan Politik Konjoktür Teorileri de Türkiye koşulları ile uygunluk göstermemektedir. Çünkü her iki partizan teoride de partiler farklı ideolojik eğilimlere sahiptirler. Oysa Türkiye’de siyasi partilerin iktisadi politikalarını ideolojik olarak kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Örneğin Türkiye’de bazen bir sağ partinin hedefi işsizliği düşürmek olabilmektedir. Yine Türkiye’de koalisyon hükümetleri dönemlerinde uygulanmış iktisat politikalarının ideolojik niteliğini tam olarak saptayabilmek de çok kolay değildir. Bu nedenlerle partizan teorilerin varsayımları Türkiye için uygun değildir. Bu çalışmada Nordhaus’a ait Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi Türkiye ekonomisi için *GSYİH, enflasyon, dolaşımdaki para (M0), para arzı (M1), kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığı* serileri için Mevsimsel Box-Jenkins Modellemesi” kullanılarak test edilmiştir. Analizde bu değişkenlerin kullanılmasının temel nedeni, bu değişkenlerin Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri literatüründeki makroekonomik düzeyde analiz yapan çalışmalarda çok sık kullanılmasıdır.

Çalışmada 1987- 2012 döneminde yapılan genel seçimlerde, politikacıların fırsatçı politikalar izleyip izlemediğinin belirlenmesinde, Alesina, Cohen ve Roubini (1991, 1992, 1997)’nin OECD ülkeleri ve endüstriyel ülkeler için yaptıkları çalışmalarında kullandıkları *otoregresif model* kullanılmıştır. Seçim döneminde (sonrasında) iktidar partilerinin genişletici politikalara başvurması sonucu *GSYİH, enflasyon, dolaşımdaki para (M0), para arzı (M1), kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları ve bütçe açığında artış (azalış) vergi gelirlerinde ise azalış (artış) yaratacakları* düşüncesinden hareket edilerek Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür teorisi Türkiye için test edilmiştir.

Elde edilen bulgularda hem seçim dönemlerinde hem de seçimlerden sonra ilgili değişkenlerin hiçbirinde politik konjonktür dalgalanmalarına rastlanılmamıştır. *Bunun anlamı Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisinin Türkiye için geçerli olmadığıdır. Çünkü*

ilgili dönemde GSYİH, enflasyon, dolaşımdaki para (M0), para arzı (M1), kamu harcamaları, diğer kamu transfer harcamaları, vergi gelirleri ve bütçe açığında Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorilerinin varsaydığı artış veya azalış yönünde dalgalanmaların anlamlı olmadığı görülmüştür. *Bu durumun muhtemel sebebi seçim dönemlerinde genişletici politikaların, seçim sonralarında ise daraltıcı politikaların uygulamaya konmadığı veya çeşitli nedenlerden dolayı iktidarlarca uygulamaya konmakta güçlük çekildiğidir.* Bu sonucu Türkiye’de makroekonomik düzeyde politik konjonktür dalgalanmalarının olmadığı şeklinde yorumlamak yerine Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorilerinin Türkiye özelinde pratiği tam olarak açıklayamadığı şeklinde düşünmek daha doğru olabilir. Çünkü *Bağlam Koşullu Politik Konjonktür Teorilerinin* de vurguladığı gibi Türkiye’nin kendine has bağlamının da Politik Konjonktür Teorileri ile ilgili analizlere dâhil edilmesi ve elde edilen bulguların uluslararası politik ilişkiler, güçler dengesi ve bunların ekonomiler üzerindeki yaptırım ve yönlendirmeleri gibi ekonomi dışı faktörler de hesaba katılarak yorumlanması daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir. Bu anlamda özellikle de küçük ve dışa açık ekonomilerde politik konjonktür dalgalanmalarının analizinde dünya ekonomisindeki gelişmeler mutlaka dikkate alınmalıdır. Örneğin Asutay (2005, 2006)’ya göre Türkiye’de politik patronaj ve bazı sosyo- politik faktörlerin tesiri nedeniyle ampirik çalışmalarda makroekonomik değişkenler ile seçimler arasında kesin bir ilişki elde edilemediğinden fırsatçı politik konjonktür dalgalanmaları Türkiye örneğinde literatürden farklı özellikler gösterebilmektedir.

Nordhaus (1975)’un çalışmasından sonra Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorileri üzerine çok sayıda çalışma yapılmış fakat teoriye ait varsayımların ampirik çalışmalarda çok fazla destek bulamadığı görülmüştür. Bu anlamda bu çalışma Nordhaus sonrası gelişen ve teorinin ampirik çalışmalarda destek bulamadığına değinen söz konusu literatürle de uygunluk göstermektedir. Çünkü teorinin varsayımları her ne kadar Türkiye

örnekleme uygun gibi gözükse de, çalışmanın ampirik kısmında politik konjonktür dalgalanmalarının varlığına dair bir kanıt elde edilememiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan otoregresif modelleme sürecinin, politik konjonktür teorilerinin analizinde en çok kullanılan modelleme süreci olmasına rağmen bazı çalışmalarda bu modelleme sürecinin kırılğan ekonomiler için çok sağlıklı sonuçlar sunmayacağı dile getirilmekte, bu nedenle de bundan sonraki süreçte teorinin varsayımlarını daha doğru biçimde test edebilecek başka modelleme süreçlerinin geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Yine bu çalışmada Nordhaus (1975) ve takipçilerinin en sık kullandığı veriler olan politika çıktıları (GSYİH, enflasyon, bütçe açığı) ve politika araçlarına (para ve maliye politikası araçları) yer verilmiştir. Fakat Türkiye'nin kendi iktisadi yapısına has değişkenlerin de analize dâhil edilmesi analiz açısından daha faydalı olabilir. Bu anlamda Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisinin Türkiye için testinde kullanılan ekonometrik yöntem ve veri seti farklılıkları tahmin sonuçlarına da hiç şüphesiz ki yansımıştır. Örneğin Çarkoğlu (1995), Telatar (2001) hipotezi destekleyen, Telatar (2000) hipotezi reddeden, Gürkan ve Kasnakoğlu (1991) ve Tutar ve Tansel (2000) ise sırasıyla incelenen değişken ve kullanılan veri setine bağlı olarak test sonuçlarının farklılık gösterdiğini belirten çalışmalar olarak sınıflandırılabilir. Yine Özkan (2010)'a göre Geleneksel Fırsatçı Teorinin ampirik analizi, aynı ülkede dahi kısmen *farklı veri kullanımı, araştırma metodu ve tahmin yöntemleri* nedeniyle *farklı sonuçlar* verebilmektedir. Bu anlamda özellikle de ekonomik yapısı kırılğan olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karma bulgular elde edilebilmektedir. Özkan (2010)'a göre bu karma bulguların elimine edilebilmesi için Politik Konjonktür Teorilerinin daha fazla çalışmayla test edilmesi gerekir.

Türkiye'de makro ekonomik düzeyde politik konjonktür dalgalanmalarına rastlanılamamasının bir diğer sebebi, 2001 yılından sonra uygulanan *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* kapsamında devletin yeni piyasa düzenleme ve aracı kurumların varlığını ve

bağımsızlığını onaylayarak, düzenleyici çerçevenin bu anlamda güçlendirilmesi ile siyasi müdahalelerin azaltılması, modern kurallara dayanan bir ekonomi için gerekli *yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulması* konusunda önemli bir gelişme sağlanması da olabilir. Örneğin bu dönemde Merkez Bankası'nın bağımsızlığını önemli derecede artıran kanun Mayıs 2001'de meclisten geçerek yasalaşmıştır. Böylece iktidar partilerinin Merkez Bankası kaynaklarından yararlanarak oy maksimize etme ve yeniden seçilmeyi artırma imkânları sınırlandırılmıştır. Yine 2006 yılında başlatılan ve %10'un altında belirlenen *açık enflasyon hedeflemesi* sayesinde hem hükümetin hem de merkez bankasının nihai hedefleri ortak hale gelmiştir. Bu dönemdeki gelişmelerden bir diğeri de devlet yardımı olarak kabul edilen sübvasyonların azaltılarak, devlet müdahalesine de kısıtlamalar getirilmiş olmasıdır. Aynı dönemde BDDK ve SPK gibi bağımsız kurullar kurularak, kamunun düzenleme işlevini bu bağımsız düzenleme ve denetleme kurumları yerine getirmeye başlamıştır. 2001 sonrası yaşanan tüm bu gelişmelerin devlette şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin artmasını sağlayarak iktidarların seçim dönemlerinde uygulayacakları fırsatçı politikaları daha önceki dönemlere kıyasla azalttıkları söylenebilir. Öte yandan AKP, 2002'den itibaren uyguladığı *istikrarlı ekonomi politikaları ve mali disiplin (sıkı maliye ve bütçe politikası)* sayesinde yatırımcı ve tüketicinin güvenine mazhar olmuştur.

Türkiye için GFPKT'nin geçerli olmamasının başka olası sebepleri de olabilir. Örneğin Türkiye'de seçimlerin zamanında yapılmaması, iktidarların haddinden sık değişmesi ve en önemlisi de askeri darbeler ile demokratik işleyişin sekteye uğraması, politik konjonktür dalgalanmalarının Türkiye için analizinde önemli engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü politik konjonktür teorilerinin analiz edilmesinde demokratik sistemin sağlıklı bir şekilde işliyor olması bir ön şart niteliğindedir. Ayrıca olağan süresi dolmadan yapılan seçimler ve sık değişen hükümetler nedeni ile teoride öngörülen dalgalanmaların tespiti de güçleşmektedir. Yine Türkiye gibi büyük ekonomik krizlerin tecrübe edildiği ülkelerde

makroekonomik değişkenlerin değerleri çoğu zaman suni olarak tespit edilmektedir. 1980’li yıllarla birlikte Uluslararası Para Fonu (IMF) ile birlikte uygulanmaya başlanan yapısal uyum programları çerçevesinde belirlenen ekonomi politikaları makroekonomik amaçların suni şekilde belirlenmesine neden olmuştur. Bu da iktidarların makroekonomik amaçlar üzerindeki kontrolünü sınırlayan bir diğer deyişle politik konjonktür dalgalanmalarının oluşmasına engel oluşturan bir diğer etken olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada sadece genel seçimler dikkate alınmıştır. Gelecekteki çalışmalarda yerel seçimlerin de dikkate alınması ve benzer demokrasi deneyimine sahip ülkelerle kıyaslamalara gidilmesi daha doğru ve yararlı sonuçların elde edilmesine imkân verebilecektir.

KAYNAKÇA

- ADA Selver Seda (2012), Politik Seçimlerle Referandumların Hisse Senedi Getirileri Üzerindeki Etkisi: İMKB Örneği, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- ADLIĞ Şevket Gürhan (2009), Finansal Piyasalarda Ardışık Bağlanımlı Koşullu Varyans Etkileri, Oynaklık Tahmini ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- AKALIN Gülsüm- Kemal ERKİŞİ (2007), “Türkiye’de Seçim Ekonomisi Uygulamalarının Geleneksel Oportünist Seçim Çevrimleri Açısından Değerlendirilmesi”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, ss. 89–116.
- AKARCA Ali T. (2013), “Modeling Political Performance of Islamist- Rooted Parties in Turkey, **Working Paper No. 768**, ss. 1- 20.
- AKARCA Ali T. – Aysıt TANSEL (2004), “Economic Performance and Political Outcomes: An analysis of the 1995 Turkish Parliamentary Election Results” **ERC Working Paper in Economic 04/01**, ss. 1- 22.
- AKARCA Ali T. – Aysıt TANSEL (2006), “Economic performance and political outcomes: An analysis of the Turkish parliamentary and local election results between 1950 and 2004”, **Public Choice**, 129: 77–105.
- AKARCA Ali T. – Aysıt TANSEL (2012), “Turkish Voter Response to Government Incompetence and Corruption Related to the 1999 Earthquakes”, **Koç University-Tüsiad Economic Research Forum Working Paper 1204**, ss. 1- 29.
- AKARCA Ali T. – Aysıt TANSEL (2014),” Impact of Internal Migration on Political Participation in Turkey”, **Discussion Paper Series IZA Dp No. 8036**, ss. 1- 13.
- AKÇORAOĞLU Alpaslan - Funda YURDAKUL (2004), “Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 59- 1, ss. 1- 25.
- AKDİ Yılmaz (2012), **Zaman Serileri Analizi**, Gazi Kitabevi.
- AKHMEDOV Akhmed- Alexei RAVICHEV-Ekaterina ZHURAVSKAYA (2002), “Opportunistic Political Cycles: Test in a Young Democracy Setting”, The second draft.
- AKTAN Coşkun Can- Dilek DİLEYİCİ (2001), “Kamu Ekonomisinde Karar Alma Ve Oylama Yöntemleri”, **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi**, Sayı:1, Yıl:1, Ocak-Şubat-Mart, ss. 1- 31.
- AKTAN Coşkun Can- Dilek DİLEYİCİ (2001), **Modern, Politik, İktisat, Kamu Tercih**, Seçkin Yayınevi, Ankara.

- AKTAN Coşkun Can, “Buchanan ve Kamu Tercihi Teorisi”, ss. 1- 13.
- ALBERTO Alesina (1987), “Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game”, **The Quarterly Journal of Economics**, 102 (3), ss.651- 678.
- ALBERTO Alesina (1988a), “Macroeconomics and Politics”, **NBER Macroeconomics Annual**, editor Stanley Fischer, Volume 3, ss. 13- 62.
- ALESINA Alberto (1988b), “Credibility and Policy Convergence in a Two-Party System with Rational Voters”. **The American Economic Review**. Vol. 78, Issue: 4, ss.796-805.
- ALESINA Alberto- James MIRRLEES- Manfred J. M. NEUMANN (1989), “Politics and Business Cycles in Industrial Democracies”, **Economic Policy**, Vol. 4, No. 8, April, ss. 55- 98.
- ALESINA Alberto,- Gerald D. COHEN- Nouriel ROUBINI (1992), “Macroeconomic Policy and Elections in OECD Democracies”, *Economics & Politics* 4(1), ss. 1- 30.
- ALESINA Alberto, Gerald D. COHEN and Nouriel ROUBINI (1993), “Electoral Business Cycle in Industrial Democracies”, **European Journal of Political Economy**, 9, ss.1- 23.
- ALESINA Alberto- John LONDREGAN ve Howard ROSENTHAL (1993), “A Model of the Political Economy of the United States”, **American Political Science Review**, 87(1), ss. 12- 33.
- ALESINA Alberto- Sule OZLER- Nouriel ROUBINI- Phillip SWAGEL (1996), “Political instability and economic growth”, **Journal of Economic Growth**, 1(2), ss. 189-211.
- ALESINA Alberto- Howard ROSENTHAL (1989) “Partisan Cycles in Congressional Elections and the Macroeconomy,” **American Political Science Review**. June, Vol.83, No.2, ss.373- 398.
- ALESINA Alberto - Nouriel ROUBINI (1992), “Political Cycles OECD Economies”, **NBER Working Paper Series, Working Paper**, No. 3478.
- ALESINA Alberto ve Jeffrey D. SACHS. "Political Parties and the Business Cycle in the United States, 1948- 1984". **Journal of Money, Credit and Banking**. Vol.20, No.1, February, ss. 63- 82.
- ALESINA Alberto- Guido TABELLINI (1990), “A Positive Theory Of Fiscal Deficits And Government Debt in A Democracy”, *Nber Working Paper* No. 2308, ss. 1- 40.
- ALESINA Alberto- Lawrence H. SUMMERS (1993) “Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence”, **Journal of Money, Credit and Banking**. Vol.25, No.1, ss.151- 162.

- ALESINA Alberto- Howard ROSENTHAL (1995), **Partisan Politics, Divided Government, and the Economy**, Cambridge University Press, USA.
- ALESINA Alberto- Nouriel ROUBINI- Gerald D. COHEN (1997), **Political Cycles and the Macroeconomy**, The MIT Press, İngiltere.
- ALESKEROV Fuad- Hasan ERSEL- Yavuz SABUNCU (2010), **Seçimden Koalisyona Siyasal Karar Alma**, Efil Yayınları, Ankara.
- ALKAN Mehmet (1998), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, **Görüş**, Mayıs, 48- 61.
- ALT James E.- K. Alec CHRYSTAL (1983), **Political Economics**, University of California Press, Londra.
- ALTINAY Galip (2010), “Aylık Elektrik Talebinin Mevsimsel Model ile Orta Dönem Öngörüsü”, **Enerji, Piyasa ve Düzenleme**, Cilt:1, Sayı:1, ss. 1- 23.
- AMES B (1987). **Political Survival: Politicians and Public Policy in Latin America**. Berkeley: University of California Press.
- ARROW Kenneth- J. Gerard DEBREU (1954), “Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy”, **Econometrica**, Vol. 22, No. 3., July, ss. 265- 290.
- ARROW Kenneth J. (1963b), “Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care”, **The American Economic Review**, Volume LIII, December, Number 5, ss. 941- 973.
- ARSLAN Ali (2007), “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, **Akademik Bakış**, Sayı: 11 Ocak, ss. 1- 29.
- ARSLAN Ünal (2011), “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği”, **Ege Akademik Bakış**, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 73 -80.
- ASLAN Murat - Semih Bilge (2009), “Türkiye’de 1950–2006 Döneminde Bütçe Gelir-Gider Yönetimi Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Tek Parti ve Koalisyon Hükümetlerinin Karşılaştırması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.14, S.3 ss.265- 288.
- ASUTAY Mehmet (2004), “Searching for opportunistic political business cycles in Turkey”, **24th Annual Conference of the Public Choice Society**, Berlin, 15- 18 April.
- ASUTAY Mehmet (2005), “Political Monetary Cycles: The Political Manipulation of Monetary Policy Instruments and Outcomes in Turkey”, **25th Annual Conference of the Public Choice Society, Durham**, 31 Mart- 3 Nisan.
- ASUTAY Mehmet (2006), “Deconstructing and Moderating the functioning and Consequences of Political Manipulation of the Economy in Turkey.’, **26th Annual Meeting of the European Public Choice Society**, Turku, Finlandiya, 20- 23 Nisan.

- ATAY Kahraman (2006), Seçim Ekonomisinin Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikaları Üzerindeki Etkileri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- AYDEMİR Göksen (2007), Türkiye’de Politik Konjonktür Dalgalanmaları Kapsamında Seçmen Davranışlarının Analizi (1987- 2004), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- AYTUN Uğur (2012), “Politik Konjonktürel Dalgalanmalar Teorisi Çerçevesinde Türkiye’de Fırsatçı ve Manipülatif Kabine Hipotezlerinin Test Edilmesi”
- AYVAZ Özlem (2006), “Mevsimsel Birim Kök Testi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi**, Cilt: 20, Sayı: 1, 71- 87.
- BACIK Gökhan (2008), “The parliamentary elections in Turkey, July 2007”, **Notes on Recent Elections / Electoral Studies**, 27, 356- 390.
- BAHÇE Abdullah Burhan (2006), Politik Konjonktür Dalgalanmaları Çerçevesinde Seçimlerin Ekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Uygulaması (1980-2006), Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- BAKIRTAŞ İbrahim (1998), “Politik-Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, **D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi**, Cilt:13, Sayı: II, ss.47- 63.
- BAKIRTAŞ İbrahim - Cüneyt KOYUNCU (2005), “Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi”, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 19, Nisan, Sayı 1, ss. 55- 66.
- BALYEMEZ A.Sinan (2008), Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Seçim Ekonomisi Uygulamalarının Kamu Maliyesine Yansımaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Manisa.
- BAŞLEVENT Cem (2005), “Party Preferences and Economic Voting in Turkey (Now That the Crisis is Over)”, **EcoMod Conference: Middle East and North African Economies: Past Perspectives and Future Challenges**, Brüksel, Belçika, Temmuz 2- 4.
- BAŞLEVENT Cem- Hasan KİRMANOĞLU- Burhan ŞENATALAR (2005), “Empirical investigation of party preferences and economic voting in Turkey”, **European Journal of Political Research**, 44, ss. 547–562.
- BAŞLEVENT Cem- Hasan KİRMANOĞLU- Burhan ŞENATALAR (2009), “Party Preferences and Economic Voting In Turkey (Now That The Crisis is Over)”, VOL 15. No.3, ss. 377–391
- BATMAZ Bülent (2002), Türkiye’de Seçim Öncesi ve Seçim Sonrası Göstergelerinin Karşılaştırılmasında İstatistiksel Bir Yaklaşım, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.

- BAYATA Halim Ferit (2010), Trafik Kazalarının Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle Modellenmesi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- BAYRAK Metin - Osman Cenk KANCA, “Türkiye’de 1970- 2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 35, Mart – Nisan, ss. 1- 20.
- BECK N. (1988), Politics and Monetary Policy. Ed.Thomas D.Willet, **Political Business Cycles**. Durham and London: Duke University Press,
- BELLUCCI Paolo – Michael LEWIS-BECK (2011), “A Stable Popularity Function? Cross-National Analysis”, **European Journal of Political Research** **50**, ss. 190–211.
- BERBEROĞLU Emine (2010), Süt Sığırlarında Zaman Serisi Yöntemleriyle Laktasyon Eğrilerinin Modellenmesi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- BERGER Helge- Ulrich WOITEK (1997), “Searching for Political Business Cycle in Germany”, **Public Choice**, University of Munich.
- BERLEMANN M., Markward, G. (2006), “Variable Rational Partisan Cycles and Electoral Uncertainty”, **European Journal of Political Economy**, 22, ss. 874– 886.
- BLACK Duncan (1948a), “On The Rationale of Group Decision-Making”, ss. 23- 34.
- BLOCK S. A. (1999), “Political Business Cycles, Democratization, And Economic Reform: The Case of Africa”.
- BLOCK Steven A. (2002), “ Political Business Cycles, Democratization and Economic Reform: The Case of Africa”, **Journal of Development Economics**, 67, ss. 205-228.
- BLOCK Steven- Burkhard N. SCHRAGE- Paul M.VAALER (2003), ”Demokratization’s Risk Premium: Partisan and Opportunistic Political Business Cycle Effects on Sovereig Ratings in Developing Countries”, **William Davidson Working Paper**, No:546, Şubat.
- BLOMBERG S. Brock- Gregory D. HESS (2001), “Is The Political Business Cycle For Real?”, **CESifo Working Paper**, No 415, 1- 37.
- BOETTKE Peter J. (1998), “James M. Buchanan And The Rebirth Of Political Economy”, **Economics and Its Discontent: Dissent in 20th Century Economics**, editör Ric Holt and Steven Pressman, Edward Elgar Publishing, ss. 21- 39.
- BORATAV Korkut (2006), **Türkiye İktisat Tarihi (1908- 2005)**, İmge Kitabevi, Ankara.

- BRENDER Adi- Allan Drazen (2005), Political budget cycles in new versus established democracies”, **Journal of Monetary Economics**, 2005, Vol.52 (7), ss.1271- 1295.
- BUCHANAN James M. (1954), “Social Choice, Democracy, and Free Markets”, **Journal of Political Economy**, Vol. 62, No. 2, April, ss. 114- 123.
- BUCHANAN James M. (1987), “The Constitution of Economic Policy”, **The American Economic Review**, Vol. 77, No. 3, June, ss. 243- 250.
- BUCHANAN James M. (2003), “Public Choice: The Origins and Development of a Research Program”, ss. 1- 13.
- BUCHANAN James M. (2003b), “Public Choice: Politics Without Romance”, **Policy, The Quarterly Review of The Centre for Independent Studies**, Spring, ss. 1- 6.
- BULUT Nihat (2011), “Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XIV, Sayı 3-4, ss. 1- 18.
- BULUTAY Tuncer- Nuri YILDIRIM (1969), “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerinde Bir Deneme”, **SBF Dergisi**, ss. 7- 40.
- BULUTAY Tuncer (1970), “Türk Toplumsal Hayatında İktisadi ve Siyasal Gelişmeler”, **SBF Dergisi**, ss. 79- 119.
- BURAN Hasan (2005), **Seçim Sistemleri ve Türkiye için Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- CAN Mustafa (2009), İşletmelerde Zaman Serileri Analizi İle Tahmin, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- CHAPPELL Henry W. Jr.- William R. KEECH (1986), “Party Differences in Macroeconomic Policies and Outcomes”, **The American Economic Review**, Vol. 76, No. 2, Papers and Proceedings of the Ninety-Eighth Annual Meeting of the American Economic Association, May, ss. 71- 74.
- CHAPPELL Henry W. Jr.- William R. KEECH (1988), “ The Unemployment Rate Consequences of Partisan Monetary Policies”, **Southern Economic Journal**, Vol. 55, No. 1, July, ss. 107- 122.
- CONGLETON Roger D. (1999), “Buchanan and the Virginia School”, ss. 1- 17.
- CUKIERMAN Alex- Allan H. MELTZER (1986), “A Theory of Ambiguity, Credibility, and Inflation under Discretion and Asymmetric Information”, **Tepper School of Business. Paper 843**, ss. 1099- 1128.
- ÇAĞLAYAN Ebru (2003), Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezi’nde Mevsimsellik, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XVIII, Sayı 1, ss. 409- 423.

- ÇAKIR Yasin Nuri (2009), Bütçe Açıklarının Politik İktisadı: Türkiye Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın
- ÇARKOĞLU Ali (1998), “The Turkish Party System in Transition: Party Performance and Agenda Change”, **Political Studies**, XLVI, ss. 544- 571.
- ÇARKOĞLU Ali (2002), “Turkey's November 2002 Elections: A New Beginning?”, **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 6, No. 4 (December), ss. 30- 42.
- ÇARKOĞLU Ali (2011), “Turkey’s 2011 General Elections: Towards a Dominant Party System?”, **Inside Turkey**, Vol. 13, No. 3, ss. 43- 62
- ÇARKOĞLU Ali (2012), “Economic evaluations vs. ideology: Diagnosing the Sources of Electoral Change in Turkey, 2002–2011”, **Electoral Studies**, 31, ss. 513–521.
- ÇARKOĞLU Ali (2014), “Ideology or Economic Pragmatism?: Profiling Turkish Voters in 2007”, **Turkish Studies**, Vol. 9, No. 2, ss. 317–344.
- ÇARKOĞLU Ali- Binnaz TOPRAK (2006), “**Değişen Dünyada Din ve Siyaset**”, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÇARKOĞLU Ali- Melvin J. HINICH (2006), A spatial analysis of Turkish party preferences, *Electoral Studies* 25, ss. 369- 392.
- ÇARKOĞLU Ali- Lemi BARUH- Kerem YILDIRIM (2014), “Press-Party Parallelism and Polarization of News Media during an Election Campaign: The Case of the 2011 Turkish Elections”, **The International Journal of Press/Politics**, ss. 1- 23.
- ÇAYLAK Adem- Mehmet DİKKAYA- Cihat GÖKTEPE- Hüsnü KAPLI (2010), **Osmanlı’dan İkininli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ÇINAR Ali (2010), Ekonominin Seçmen İdeolojisi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- ÇİNKO Levent (2005), “Modern Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi: Rasyonel Beklentileri İçeren Politik Konjonktür Hareketleri”, ss. 1- 15.
- ÇİNKO Levent (2006),” Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 61- 1, ss. 103- 116.
- ÇUHADAR MURAT (2006), Turizm Sektöründe Talep Tahmini İçin Yapay Sınır Ağları Kullanımı ve Diğer Yöntemlerle Karşılaştırmalı Analizi (Antalya İlinin Dış Turizm Talebinde Uygulama), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi), Isparta.

DALGIÇ Uğur Cem (2006), Türkiye’de Seçmen Davranışlarını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.

DERİN İbrahim (2002), Do political business cycles exist in Turkey?, The Faculty of Claremont Graduate University (Yayınlanmamış Doktora Tezi), California.

DRAZEN Allan (2000), **Political Economy in Macroeconomics**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

DRAZEN Allan (2001), “The Political Business Cycle After 25 Years”, **NBER Macroeconomics Annual 2000**, editor Ben S. Bernanke and Kenneth Rogoff, ss. 75- 138.

DRAZEN Allan (Tarihi Bilinmiyor), “A. Political Business Cycles”.

http://econweb.umd.edu/~drazen/Working_Papers/Palgrave_PBusinessCycle.pdf.

DERİNGÖZ Arı Ayşe (2013), Politik İş Çevrimleri ve Makro Ekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkiler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

DORN J. A. (2012), “Editor’s Note A Tribute to William A. Niskanen”, **Cato Journal**.

DOWNS Anthony (1998), **Political Theory and Public Choice**, Edward Elgar, ABD.

DUDLEY Susan (2012), “William A. Niskanen”, **In Memoriam**, ss. 1- 5.

DURA Yahya Can (2006), “Kamu Tercihi Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi”, ss. 1- 11.

DURDU Zafer (2013), **Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak, Kadim Yayınları**, Ankara.

DURKAYA Mehmet (1997), Türkiye’de Seçim ve Ekonomi (1950- 1993), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon.

EFE Ahmet (1999), Türkiye Ekonomisinin Anayasal İktisat Açısından Analizi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon.

EKŞİ Zekerya (2006), Kamusal Tercih Alanında Kuramsal Yaklaşımlar ve Anayasal İktisat, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

EKZEN Nazif (2009), **Türkiye Kısa İktisat Tarihi**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

ERCİNS Gülay (2007), “Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ss. 25- 40.

- EFTHYVOULOU Georgios (2010), “Political Budget Cycles in the European Union and the Impact of Political Pressures: A dynamic panel regression analysis”, **BWPEF 1002**.
- ERDOĞAN Seyfettin (2004), **Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi Perspektifi ile Siyaset- Ekonomi İlişkileri**, Değişim Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN Eda (2006), Zaman Serilerinde Arıma Modelleri, Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla.
- ERDOĞAN Seyfettin- Hilal BOZKURT (2009), “Demokratik Rejimlerde Politik Parasal Konjonktür Hareketleri: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 10 (2), ss. 204- 216.
- EREN Ercan- Melike BİLDİRİCİ (1999), “Siyasal Konjonktür Dalgaları ve Türkiye’de Seçmen Davranışı”, **İktisat, İşletme ve Finans**, Ekim, ss. 27- 39.
- EREN Ercan- Melike BİLDİRİCİ (2001), “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980- 2001”, **İktisat, İşletme ve Finans**, Ekim, Yıl: 16, Sayı: 187, ss. 27- 43.
- ERGUN Mine (2000), “Electoral Political-Business Cycles in Emerging Markets: Evidence from Turkey”, **Russian and East European Finance and Trade**, Vol. 36, No. 6 (Nov. – Dec.), ss. 6- 32
- ERKİŞİ Kemal (2007), Seçim Çevrimleri Teorileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme (1950- 2006), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- ERTAŞ Sacit (2010), **Box-Jenkins Model Seçimi**, Yayınlanmamış Ders Notları, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ERTAŞ Sacit (2013a), **Ekonometrik Zaman Serisi Çözümlemesi, Temel Kavramlar**, Yayınlanmamış Ders Notları, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ERTAŞ Sacit (2013b), **Arma Süreçleri**, Yayınlanmamış Ders Notları, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ERTAŞ Sacit (Tarihi Bilinmiyor), **Mevsimsellik ve Mevsimsel Tümlleşme**, Yayınlanmamış Ders Notları, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ERTÜRK Emin (2010), **Uluslararası İktisat**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ERYİĞİT Kadir Yasin (2008), Döviz Kuru Davranışı, Alternatif Modeller: Türkiye Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa.
- GARRATT Dean (1998), “An Analysis Of Political Business Cycle Theory And Its Relationship With The New Political Macroeconomics”, ss. 1- 49.

- GOLDEN David G. - James M. POTERBA (1980), “The Price of Popularity: The Political Business Cycle Reexamined”, **American Journal of Political Science**, Vol. 24, No. 4 November, ss. 696- 714.
- GONZALEZ Maria de los Angeles (2002), “Do Changes in Democracy Affect the Political”Budget Cycle? Evidence from Mexico”, **Review of Development Economics**, 6(2), ss. 204–224.
- GÖKSEL Türkmən- Yetkin ÇINAR (2011), “12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Haziran, ss. 1- 5.
- GÖZCÜ Oğuzhan (2009), Türkiye’de Hava Ulaşım Talebinin Arima Modelleri İle Tahminlemesi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- GÜVENEK Burcu (2009), Enerji Piyasası Reformları ve Bu Reformların Elektrik Enerjisi Piyasası Üzerine Etkisi: Elektrik Enerjisi Üreten Kuruluşlar Üzerine Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- GÜREL Sinem Pınar- Murad TİRYAKİOĞLU (2012), “Seasonal Unit Root: An Application to Turkish Industrial Production Series”, **Business and Economics Research Journal**, Volume 3 Number 4, ss. 77- 89.
- GÜRİŞ Selahattin- Ebru ÇAĞLAYAN- Burak GÜRİŞ (2013), **Eviews ile Temel Ekonometri**, Der Yayınları, İstanbul.
- GRACIELA Chichilnisky (2010), “General Equilibrium With Uncertainty the Work of Kenneth Arrow”, **Encyclopedia of Quantitative Finance**, ss. 1- 9.
- FELDMAN Allan M. - SERRANO Roberto (2008), “Arrow’s Impossibility Theorem: Two Simple Single-Profile Versions”, **Faculty Feature Article**, ss. 46- 57.
- FEULNER Edwin J. (2003), “The Impact of Professor James Buchanan's work on American Public Policy”, ss. 1- 7.
- FİDAN Asker (2011), 1980 Sonrası Yapılan Yerel Seçim Sonuçları İle Genel Seçim Sonuçlarının Karşılaştırmalı Analizi: Mersin Örneği, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- FORMAINI Robert L. (2003), “James M. Buchanan The Creation of Public Choice Theory”, **Economic Insight**, Federal Reserve Bank of Dallas, Volume 8, Number 2, ss. 1- 4.
- FRANZESE Robert J (1999), “**Political Cycles and the Macroeconomy Book Review**”, ss. 1- 13.

- FRANZESE Robert J (2002), “**Electoral And Partisan Cycles in Economic Policies and Outcomes**”, Annual Review Political Science, 5, ss. 369–421.
- FREY Bruno S.- Alois Stutzer (2001), “Procedures Matter in Political Economy”, **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi**, Sayı:2, Yıl:1, Nisan- Mayıs- Haziran, ss. 1-31.
- FREY Bruno (Tarihi Bilinmiyor), “The Politico Economic System: A Simulation Model”.
- FREY Bruno S. - Friedrich SCHNEIDER (1978a), “An Empirical Study of Politico-Economic Interaction in the United States”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 60, No. 2 April, ss. 174- 183.
- FREY Bruno S. - Friedrich SCHNEIDER (1978b), “A Politico-Economic Model of the United Kingdom”, **The Economic Journal**, Vol. 88, No. 350, June, ss. 243- 253.
- FROHLICH Norman – Joe OSSENHEIMER (1997), “Kenneth Arrow, Welfare Aggregation and Progress in Political Theory”, **Conversations with Nobelists about Economics and Political Science**. editör James Alt, Margaret Levi, and Elinor Ostrom. New York: Russell Sage Foundation. ss. 4 -33.
- GARFIELD Eugene (1987), “Public-Choice Theory Brings James M. Buchanan the 1986 Nobel Prize in Economics; Nigerian Poet and Playwright Wole Soyinka Awarded the Literature Prize”, **Essays of an Information Scientist**, Vol:10, ss. 152- 158.
- GEANAKOPOLOS John (2001), “Three Brief Proofs Of Arrow’s Impossibility Theorem”, **Cowles Foundation Discussion Paper No. 1123RRR**, ss. 1- 6.
- GROFMAN Bernard (2004), “Reflections on Public Choice”, **Public Choice**, Vol. 118, No. ½, January, ss. 31- 51.
- GÜNAY Süleyman- Erol EĞRİOĞLU- Hakan ALADAĞ (2007), **Tek Değişkenli Zaman Serileri Analizine Giriş**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- HAGGARD S.- R. KAUFMAN (1990), “The Political Economy of Inflation and Stabilization in Middle-Income Countries”, **PRE Working Paper No. 444**, World Bank.
- HANUSCH Marek (2010), “The Economy and Political Budget Cycles”, Revised Draft.
- HAVRILESKY Thomas M. (1987), “A Partisanship Theory of Fiscal and Monetary Regimes”, **Journal of Money, Credit and Banking**, Vol. 19, No. 3 (Aug., 1987), ss. 308- 325.
- HAZAMA Yasushi (2003), “Social Cleavages And Electoral Support In Turkey: Toward Convergence?”, **The Developing Economies**, XLI- 3 (September 2003): 362–87.
- HAZAMA Yasushi (2006), “Retrospective Voting in Turkey: Macro and Micro Perspectives”, **Discussion Paper No. 46**, ss. 1- 23.

- HAZAMA Yasushi (2009), “Economic Voting and Electoral Volatility in Turkish Provinces”, **IDE Discussion Paper No. 202, 1- 33.**
- HECKELMAN Jac J.- Hakan BERUMENT (1998), “Political Business Cycles and Endogeneous Elections”, **Southern Economic Journal**, 64(4), ss. 987- 1000.
- HIBBS Douglas A. (1977), “Political Parties and Macroeconomic Policy”, **The American Political Science Review**, Vol. 71, No. 4, December, ss. 1467- 1487.
- HIBBS Douglas A. (1978), “ On the Political Economy of Long-Run Trends in Strike Activity”, **British Journal of Political Science**, Vol. 8, No. 2, April, ss. 153- 175.
- HIBBS Douglas A. (1981), “Contemporary Political Economy: An Overview” **Contemporary Political Economy**, editör D. A. Hibbs ve H. Fassbender, North Holland Publishing Company.
- HIBBS Douglas A.-Jr., R. Douglas RIVERS- Nicholas VASILATOS (1982a), “On the Demand for Economic Outcomes: Macroeconomic Performance and Mass Political Support in the United States, Great Britain, and Germany”, **The Journal of Politics**, Vol. 44, No. 2 May, ss. 426- 462.
- HIBBS Douglas A.-Jr., R. Douglas RIVERS- Nicholas VASILATOS (1982b), “The Dynamics of Political Support for American Presidents Among Occupational and Partisan Groups”, **American Journal of Political Science**, Vol. 26, No. 2, May, ss. 312- 332.
- HIBBS Douglas A. (1986), “Political Parties and Macroeconomic Policies and Outcomes in the United States”, **The American Economic Review**, Vol. 76, No. 2, Papers and Proceedings of the Ninety-Eighth Annual Meeting of the American Economic Association, May, ss. 66- 70.
- HIBBS Douglas A. (1987a), *The American Political Economy Macroeconomics and Electoral Politics*, Harvard University Press, İngiltere.
- HIBBS Douglas A. (1987b), **The Political Economy of Industrial Democracies**, Harvard University Press, İngiltere.
- HIBBS Douglas A. (1992), “Partisan theory after fifteen years”, **European Journal of Political Economy** 8, ss. 361- 373.
- HIBBS Douglas A. (1994), “The Partisan Model of Macroeconomic Cycles: More Theory and Evidence for The United States”, **Economics And Politics**, March, Volume 6, 1- 23.
- HIBBS Douglas A.- Jr.-Henrik Jess Madsen (1981), “The Impact of Economic Performance on Electoral Support in Sweden, 1967–1978”, **Nordic Political Science Association**, Vol. 4 - New Series, 33- 51.
- HINDMOOR Andrew (2006), **Rational Choice**, Palgrave Macmillan, İngiltere.

- HILL P. J. (1999), “Public Choice: A Review”, **Faith & Economics**, Number 34, Fall, ss. 1–10.
- HIZLI Hurşit (2012), Politik Parasal Çevrimler ve Ekonominin Kurumsal Yapısı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- HOLCOMBE Randall G. (2000), “Policy Analysis and Public Choice: Selected Papers by William A. Niskanen”, **A Journal of Political Economy**, Volume 4, Number 4, Spring, ss. Ix- 430.
- JUAN Dubra (2005), Interview with Kenneth Arrow, **Munich Personal RePEc Archive**, ss. 1- 24.
- JULA Dorin - Nicolae-Marius JULA (2009), “Regional Economic Voting in Romania”, **Romanian Journal of Economic Forecasting**, ss. 5- 16.
- KAHRAMAN Hasan Bülent (2011), “12 Haziran 2011 Türk Siyasal Hayatının Nadir Seçimlerinden Biridir”, **Panorama**, Sayı 3, ss. 4- 9.
- KANCA Osman Cenk (2011), “Politik Konjonktür Dalgalanmaları: Kuram ve Türkiye Örneği”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt: 48, Sayı: 557, ss. 557- 592.
- KANCA Osman Cenk (2012), “Türkiye’de Transfer Harcamalarının Salınımı ve Politik Gelişmeler”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:46. (Mart 2012). ss.25- 59.
- KARACA Orhan (2003), “Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri, Tek Parti Hükümetleri ve Ekonomi”, **İktisat, İşletme ve Finans**, Haziran, ss. 90- 100.
- KARAGÖZ Kadir- Suzan ERGÜN (2007), “Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın KAYNAKLARI: Ekonometrik Bir Değerlendirme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, ss.169- 185.
- KARAKAŞ Mesut (2013), “Political Business Cycles in Turkey: A Fiscal Approach”, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt:20 Sayı:1, ss. 245- 262.
- KALAYCIOĞLU Ersin- Ali YAŞAR SARIBAY (2009), **Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme**, Dora Yayınları, Bursa.
- KALECKI Michael (1943), “Political Aspects of Full Employment”, **Political Quarterly**, ss. 1- 9.
- KAPUSIZOĞLU Mehmet (2011), “Ekonomik Kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen Tercihi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt 3, No 2, ss. 121- 132.
- KAYABAŞI Yeltekin (2005), Politik Yozlaşmaya Çözüm Olarak Anayasal İktisat, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.

- KAZGAN Gülten (2013), **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KEIL Manfred W. (1988), "Is the Political Business Cycle Really Dead?", **Southern Economic Journal**, Vol. 55, No. 1, July, ss. 86- 99.
- KENAR Barış (2008), Türkiye'de Seçim Harcamaları ve Ekonomiye Etkisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- KEPENEK Yakup- Nurhan YENTÜRK (2005), **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KEYMAN Fuat- Tarhan ERDEM- Bekir AĞIRDİR (2013), "Türkiye'nin Demokratikleşmesi için Kapsamlı Bir Siyasi Parti ve Seçim Sistemi Reformu Önerisi", ss. 1- 36.
- KHEMANI Stuti (2000), "Political Cycles in a Developing Economy Effect of the Elections in the Indian States" **World Bank Working Paper**.
- KILIÇBAY Ahmet (1999), **Türk Ekonomisi**, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir.
- KIRÇİL Meltem (2013), Box Jenkins Yöntemi İle Konut Doğal Gaz Talebini Tahminlenmesi: İzmir İli Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- KIZILGÖL Özlem (2011), "Mevsimsel Eşbütünlük Testi: Türkiye'nin Makroekonomik Verileriyle Bir Uygulama", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 2, ss. 13- 26.
- KLOMP Jeroen - Jakob de HAAN (2012), "Political budget cycles and election outcomes", **Public Choice**.
- KOÇ Yaşar Taşkın (2011), 12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti), **Seta Analiz**, Mayıs, ss. 1- 24.
- KOÇ İsmail (2013), Politik Konjonktür Teorileri Çerçevesinde 1950 Sonrası Türkiye'de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik.
- KONGAR Emre (2012), **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KUŞAT Nurdan - Nilgün DOLMACI (2011), "Kamu Tercih Teorisi Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramının Değerlendirilmesi", **C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1, ss. 129- 146.
- KUZU Yasemin (2001), "Political Business Cycles in the Turkish Economy: 1977- 2001", 32.

- LACHLER U. (1982), "On Political Business Cycles with Endogenous Election Dates", **Journal of Public Economics**, Vol. 17, ss. 117.
- LEWIS-Beck Michael S. (1988). *Economics and Elections: The Major Western Democracies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- LINDBECK Assar (1976), "Stabilization Policy in Open Economies and Endogeneous Policy", **American Economic Association**, May, ss. 1- 20.
- LOHMANN S. (1998), "Rationalizing The Political Business Cycle: A Workhorse Model", *Economics and Politics*, Vol. 10, No. 1.
- MACRAE C. Duncan (1977), "A Political Model of the Business Cycle", **Journal of Political Economy**, Vol. 85, No. 2, April, ss. 239- 263.
- MALONEY, J., Pickering- A. C., HADRI, K. (2003) Political Business Cycles And Central Bank Independence. *The Economic Journal*, 113.
- McCALLUM Bennett T. (1978), "The Political Business Cycle: An Empirical Test", **Southern Economic Journal**, Vol. 44, No. 3, January, ss. 504- 515.
- McLEAN Iain (1991), **Public Choice An Introduction**, Basil Blackwell.
- McNUTT P. A. (1996), **The Economics of Public Choice**, Edward Elgar Publishing, ABD.
- MITCHELL William C. (1974), "Bureaucracy and Representative Government by William A. Niskanen", **The American Political Science Review**, Vol. 68, No. 4, ss. 1775- 1777.
- MUELLER Dennis C. (1989), **Public Choice**, Cambridge University Press, London.
- MUELLER Dennis C. (1997), **Perspectives on Public Choice (A Handbook)**, Cambridge University Press, London.
- NISKANEN William A. (1971), **Bureaucracy and Representative Government**, Adline Atherton, New York.
- NISKANEN William A. (1998), **Policy Analysis and Public Choice**, Edward Elgar.
- NORDHAUS William D. (1975), "The Political Business Cycle", **Review of Economic Studies**, Vol.42, ss. 169- 189.
- NORDHAUS William D. (1989). "Alternative Approaches to the Political Business Cycles", **Brooking Papers on Economic Activity**, Vol.2, 1- 68.
- ONUR Sara (2001), "Politik Konjonktür Dalgaları ve Türkiye Uygulaması (1950- 2000)", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, ss. 157- 184.
- ONUR Sara (2002), "Politik Bütçe Döngüleri Ve Türkiye Ekonomisi (1975- 2000)", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 2, 2002, ss. 85- 126.

- ONUR Sara (2003), “Politik Bütçe Döngüleri Bağlamında İç ve Dış Borçlanmanın Devlet Bütçesi Üzerindeki Etkisi”, **İş Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt: 5 Sayı: 2, Sıra: 8, ss. 1- 28.
- ONUR Sara (2004), “Literatürde Ekonomi-Politika İlişkisi”, **İş Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Yıl: 2004/ Cilt: 6, Sayı: 1, Sıra: 4, No: 191, ss. 1- 9.
- ÖZBUDUN Ergun (2004), **2002 Seçimleri Işığında Türk Siyasetinde Eğilimler**, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- ÖZBUDUN Ergun (2011), **Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR Mehmet Bülent (2007), Türkiye’de Seçim Ekonomisi Ve Bütçesel Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- ÖZER M. Akif (2001), “Girişimci Sınıf, İktisadi Hayat ve Siyaset”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 3, ss. 165- 206.
- ÖZER Kazım (2009), İstanbul Deniz Otobüsleri’nin Bir Hattında Yolcu Talep Tahmini, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- ÖZKAN Filiz (2010), Politik Konjonktür Dalgalanmaları (Türkiye Analizi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kocaeli.
- ÖZKAN Filiz - Recep TARI (2011), “Türkiye’de 1980 Sonrası Seçim Dönemlerinin Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Teorisi Çerçevesinde Analizi”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 36, 224 Ağustos-Aralık, ss. 223- 238.
- PALDAM Martin (1979), “ Is There An Election Cycle? A Comparative Study of National Accounts.” **Scandinavian Journal of Economics**. 81, ss. 323- 342.
- PALDAM Martin (1981),”An Essay on the Rationality of Economic Policy: The Test-Case of the Electional Cycle”, **Public Choice**, Vol. 37, No.2, ss. 287- 305.
- PARLAKTUNA İnci- Abdullah Burhan BAHÇE (2006), “Politik Konjonktür Dalgalanmalarının Ekonomi Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Uygulaması (1980-2006)”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), ss. 1- 18.
- PERSSON Torsten- Guido TABELLINI (1990), **Macroeconomic Policy, Credibility and Politics**, Harwood Academic Publishers.
- PERSSON Torsten- Guido TABELLINI (2000), **Political Economics Explaining Economic Policy**, The MIT Press, London.

- POLAT Özgür (2009), Türkiye'nin Dış Ticaret Verilerinin Öngörüsünde Yapay Sinir Ağları ve Box-Jenkins Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kocaeli.
- REMMER Karen L. (1983), "The Political Economy of Elections in Latin America, 1980-1991, **American Political Science Review** 87, 2, ss. 393- 407.
- ROGOFF Kenneth (1990), "Equilibrium Political Budget Cycles", **The American Economic Review**, Vol. 80, No. 1, March, ss. 21- 36.
- ROGOFF Kenneth -Anne SIBERT (1986), "Elections And Macroeconomic Policy Cycles", **NBER Working Paper No. 1838**, ss. 1- 44.
- ROGOFF Kenneth -Anne SIBERT (1988), " Elections and Macroeconomic Policy Cycles", **The Review of Economic Studies**, Vol. 55, No. 1, January, ss. 1- 16.
- REFFGEN Alexander (2011), "An Introduction to Social Choice Theory and Strategy-Proofness", ss. 1- 9.
- SAATÇIOĞLU Ebru Akel (2010), Veteriner İlaçları Talep Tahmini Örneğinde Mevsimsel Zaman Serilerinin Ekonometrik Modellemesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- SARAÇ Bahadır Taha (2005), Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramı ve (1980- 2004) Dönemi Türkiye Uygulaması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- SARISOY Sinan- Mustafa Kemal BEŞER, "Türkiye'de 1980 Sonrası Siyasi İstikrarsızlığın Ekonomik İstikrar Ve Krizler Üzerindeki Etkileri", 789- 800.
- SAVAŞ Vural (1986), **Politik İktisat**, Beta Basım Yayım Dağıtım.
- SAVAŞAN Fatih - İbrahim DURSUN (2006), "Türkiye'de Yerel Düzeyde Politik Konjonktürel Devreler", **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt VIII, Sayı 2, ss. 191- 208.
- SAYAN Serdar - Hakan BERUMENT (1997), "Türkiye'de Siyaset, Ekonomik Popülizm ve Hükümetler", ss. 1- 21.
- SCHUKNECHT Ludger (2000), "Fiscal Policy Cycles and Public Expenditure in Developing Countries", **Public Choice**, 102, ss. 115–130.
- SCHULTZ Kenneth A. (1995), "The Politics of the Political Business Cycle", **British Journal of Political Science**, Vol. 25, No. 1, January, ss. 79- 99.
- SELF Peter (1993), **Government by The Market? The Politics of Public Choice**, MacMillian Press, London.
- SEN Amartya (2009), "Arrow and The Impossibility Theorem", ss. 1- 11.

- SERT Osman (2009), Seçimlerin Türkiye Ekonomisi Üzerinde Yarattığı Etkiler: Hendry Yaklaşımı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- SETA (2011), “Türkiye’de 2011”, **Seta Analiz**, Aralık, ss. 7- 13.
- SEZGİN ŞENNUR (2005), Politika ve Ekonomi İlişkisi: Türkiye’de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar ve Ekonomik Oy Verme, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir.
- SEZGİN ŞENNUR (2007), “Türkiye’de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar: 1950- 2003 Dönemi, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62- 2, ss. 135- 154.
- SEZGİN ŞENNUR (2010), “Defence Spending And Political Business Cycles in Turkey”, **Ege Akademik Bakış**, 10 (2), ss. 487- 502.
- SHAW Jane S. (2002), “Public Choice Theory”, ss. 1- 6.
- SHELTON C. A. (2012), The Information Content of Elections and Varieties of the Partisan Political Business Cycle. **Public Choice**, 150, ss. 209–240.
- SHI Min- SVENSSON Jakob (2001), “Conditional Political Budget Cycles”, ss. 1- 41.
- SHOVEN John B. (2009), “Kenneth Arrow Contributions to Economics”, ss. 1- 4.
- SIEG Gernot (Tarihi Bilinmiyor), “A Model of an Opportunistic- Partisan Political Business Cycles”, ss. 1- 14.
- SIMARD Francois (2004), “Self-Interest In Public Administration: Niskanen And The Budget-Maximizing Bureaucrat”, **Canadian Public Administration**, Volume 47, No.3, Fall/Automne, ss. 406- 411.
- SİVRİ Uğur (2004), Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Uygulanan Seçim Ekonomisi Politikaları, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon.
- SİVRİ, Uğur (2004), İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında Stokastik Mevsimsellik, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt XIX, Sayı 1, ss. 195- 208.
- SNOWDON Brian- Howard R. Vane (2005), **Modern Makroekonomi, Temelleri, Gelişimi ve Bugünü**, Efil Yayınevi, Ankara.
- SOH Byung Hee (1986), “Political Business Cycles in Industrialized Democratic Countries”, **KYKLOS**, 39, ss. 31- 46.
- SPANAKOS Tony (2001), “Political Business Cycles in the Emerging Markets: The Case of Brazil”.

SUBAŞI Devrim Barış (2005), Enflasyonun Arıma Modelleri İle Tahminlenmesi: 1994–2005 Türkiye Uygulaması, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kütahya.

ŞAHİN Hüseyin (2011), **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

ŞANLISOY Selim (2007), Ekonomi Politika Etkileşiminin Süreç Politikası Açısından Analizi: Türkiye Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

ŞANLISOY Selim (2010), “Politik İstikrarsızlık- Ekonomik Süreç Politikaları Etkileşimi”, **Sosyo Ekonomi**, Temmuz- Aralık, ss. 191- 214.

ŞANLISOY Selim - Recep KÖK (2010), “Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:25, Sayı:1, Yıl:2010, ss.101- 125.

ŞEN AKTAŞ Selma (2006), “Bankacılık Sektörü ve Devlet Müdahaleleri: Politik Devresel Dalgalanmalar Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörü Etkinlik Analizi”, **Soysa Ekonomi**, Temmuz-Aralık, ss. 12- 30.

TAKIM Abdullah (2012), “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları Ve Sonuçları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 67, No. 2, s. 157- 187.

TARI Recep (2010), Ekonometri, **Umuttepe Yayınları**, Kocaeli.

TANÖR Bülent- Korkut BORATAV- Sina AKŞİN- Ayla ÖDEKAN (1995), **Türkiye Tarihi 5, Bugünkü Türkiye 1980- 2003**, Cem Tarih, İstanbul.

TELATAR Funda (2000), “Parlamente Sistemlerde Politik Devresel Dalgalanmalar: Teori ve Türkiye için Bir Uygulama” **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 4, ss. 133- 154.

TELATAR Funda (2001), “Politik Devresel Dalgalanmalar Işığında Demokrasi- Siyaset- Ekonomi İlişkisi: Türkiye Örneği”, **İktisat, İşletme ve Finans**, Ekim, Yıl: 16, Sayı 187, ss. 57- 66.

TELATAR Funda (2004), Politik İktisat Politikası, İmaj Yayınevi, Ankara.

TELLIER Geneviève (2006), “Effect of Economic Conditions on Government Popularity: The Canadian Provincial Case” **Canadian Journal of Political Science**, 39: 1, March, ss. 27–51.

THOMPSON Earl A. (1973), “Bureaucracy and Representative Government, **Journal of Economic Literature**, Volume 11, Issue 3, September, ss. 950- 953.

TIRAŞOĞLU Muhammed (2012), “HEGY Mevsimsel Birim Kök Testi: Türkiye’de Tüfe ve Tüfe Harcama Grupları İçin Bir Uygulama, **Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, ss. 49- 66.

- ȚIGĂNAȘ Claudiu-Gabriel- Claudiu PEPTINE (2012), “Political Business Cycle and Economic Instability- Literature Review”, **CES Working Papers**, ss. 853- 865.
- TOROS Emre (2011), “Forecasting elections in Turkey”, **International Journal of Forecasting**, 27, ss. 1248–1258.
- TREISMAN Daniel- Vlademir GIMPELSON (2001), “ Political Business Cycless and Russian Elections or the Manipulations of “chudar”, **British Journal of Political Science** 31, ss. 225- 246.
- TUFTE Edward R. (1978), **Political Control of the Economy**, Princeton Universtiy Press, Princeton, New Jersey.
- TUNCER Erol (2006), “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, ss. 1- 16.
- TURAN Ali Eşref (2008), **Türkiye’de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- TUTAR İbrahim- Aysıt TANSEL (2000), “Political Business Cycles, Institutional Structure and Budget Deficits in Turkey”, **Working Paper 2019**, ss. 1- 19.
- TÜİK (2012), Milletvekili Genel Seçimleri 1923 -2011.
- TÜRE Hasan- Yılmaz AKDİ, “Mevsimsel Kointegrasyon: Türkiye Verilerine Bir Uygulama”, **7. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, İstanbul Üniversitesi, 26- 27 Mayıs 2005.
- UDEHN Lars (1996), **The Limits of Public Choice**, Routledge, Londra.
- UZUN Turgay- Seher TOK (2009), “Kamu Tercih Kuramı ve Anayasal İktisat Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Güz, Sayı 23, ss. 1- 25.
- VARIM Suphi (1997) “2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: Seçim Ekonomisi.” **Türkiye Genç İşadamları Derneği Yayınları**.
- VEIGA Linda Rosa Fanseca Gonçalues (1999)“ Voters, Policymakers and the Macroeconomy; An Emphasis on Employment.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of South Carolina.
- VERGNE Clemence (2009), “Democracy, elections and allocation of public expenditures in developing countries”, **European Journal of Political Economy**, 25, ss. 63–77.
- WAGNER Richard E. (2012), “Remembering Bill Niskanen: Pursuing Economics as a Public Science in The Service of Liberty”, **Public Choice**, 153, ss. 1–7.
- WHITEHEAD L. (1990), **Political Explanations of Macroeconomic Management: A Survey**, Oxford, Nuffield College.

WILLETT Thomas (1988), **Political Business Cycles**, Duke University Press, London.

YAŞAR Alpaslan (2004), Türkiye’de Seçim Ekonomisi ve Konsolide Bütçe Harcamaları Boyutu (1950- 2000 Dönemi Genel Seçimleri’nin Analizi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.

YARAR Alpaslan (2010), Susurluk Havzası Yağış Akış Verilerinin Modellenmesi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.

YILANCI Veli (2007), Eşik Otoresif Modellerde Birim Kök Testi İle Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sınanması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

YILDIRIM Nil (2009), Politik Konjonktürel Dalgalanmalar-Bir Uygulama, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.

YILDIRIM Nurtaç (2009), Politik İş Çevrimleri: Türkiye Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

YILDIZ Doğan (2009), Zaman Serileri Analizi ve Yapay Sınır Ağları İle Tahmin: Yabancı Portföy Yatırımları Üzerine Uygulama, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

YOUSSEF Hoda (2012), Fiscal Manipulation in non-democratic regimes The Case of Egypt.

Preliminary Daft.

YÜRÜK Reyyan (2010), Trafik Yoğunluğunun Enerji Tüketimi ve Hava Kirliliğine Etkilerinin Analizi, Bahçeşehir Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

<http://econweb.umd.edu/~drazen/WorkingIPapers/PalgraveiPBusinessCycle.pdf>,

Erişim Tarihi: 28.04.2012

<http://facstaff.uww.edu/ahmady/courses/econ402/samples/fsample1.pdf>,

Erişim Tarihi: 28.04.2012.

The Region (1995),“Interview with James Buchanan”, September, <http://www.minneapolisfed.org/publicationsipapers/pubidisplay.cfm?id=3682&>,

Erişim Tarihi: 13.10.2013

<http://www.kpsspuanhesaplama.net/oy-cogunlugu-kurami.html>, Erişim Tarihi: 26.08.2012.

<http://en.wikipedia.org/wiki/WilliamiA.iNiskanen>, Erişim Tarihi: 03.04.2013.

www.econlib.org/library/Enc/bios/Arrow.html, Erişim Tarihi: 12.10.2013

<http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Buchanan.html>, Erişim Tarihi: 18.11.2013.

<http://what-when-how.com/public-choice/james-m-buchanan-public-choice/>, Erişim Tarihi: 02.12.2013.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Filiz ERYILMAZ		
Doğum Yeri ve Yılı	Aydın- 1982		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	İyi		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	1997	2000	Aydın Süper Lisesi
Lisans	2000	2004	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2005	2008	Uludağ Üniversitesi
Doktora	2008	2014	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<p>Eryılmaz, F., Mercan, M. (2013). Political Budget Cycles and New Democracy Effect: Evidence from Turkey. The Public Choice Society at 50 Years, March 7-10, New Orleans- Louisiana, USA.</p> <p>Eryiğit Bali, S., Eryiğit, K. Y., Gayğusuz, F., Dülgeroğlu, E. (2012). Local Financial Development and Capital Accumulations: Evidence from Turkey, European and Finance Society 2012, June 14-17, Koc University, İstanbul, Turkey.</p> <p>Gayğusuz, F. (2012). An Examination of Rational Opportunistic <i>Political Business Cycles</i> in Turkey: 1986–2011, I. International Interdisciplinary Social Inquiry Conference, June 17-21, Uludag University, Bursa, Turkey</p> <p>Eryiğit Bali, S., Eryiğit, K. Y., Dülgeroğlu, E., Gayğusuz, F.(2011). The Role of Physical, Human and Social Capital in Regional Financial Development Differences: An Analysis of Turkish Provinces, ERSA 2011, 30 August-3 September 2011, Barcelona, Spain.</p> <p>Eryılmaz, M.E. ve Gayğusuz, F. (2011). Sektörlerarası yakınsama tezi bağlamında kamu ve özel sektör yöneticilerinin retoriksel stratejilerinin kıyaslanması üzerine bir araştırma. <i>19. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi</i>, 26- 28 Mayıs, Çanakkale.</p>		

	<p>Eryılmaz, M.E. ve Gayğusuz, F. (2010). Ekonomik krizlerin retorların yönetim bilgisi meşrulaştırırlarken kullanacakları retoriksel stratejilerin seçimine etkileri. <i>1.Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildirileri</i>, Başkent Üniversitesi İ.İ.B.F., Ankara: s.89-110.</p> <p>Gayğusuz, F. ve Bahtiyar, G. (2010). Keynes: Usta geri mi döndü?. <i>Uluslararası İstanbul İktisatçılar Zirvesi II</i>, İstanbul, 13- 14 Mayıs.</p> <p>Bahtiyar, G. ve <i>Gayğusuz, F.</i> (2010). 2008 krizi mi, yeniden dirilen 2001 krizi mi?. <i>Uluslararası Sempozyum V: Küresel Kriz Sonrasında Ekonominin Yeniden Yapılanması</i>, Balıkesir, 27-29 Mayıs.</p> <p>Yılmaz, D. ve Gayğusuz, F. (2009). 2008 krizinin yeni global ekonomik yapı üzerine etkileri. <i>Uluslararası Davraz Kongresi</i>, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 24–27 Eylül.</p> <p>Gayğusuz, F. (2009). Nedenleri, sonuçları ve yarattığı etkilerle hisse senedi piyasa volatilitesi: İMKB'ye ilişkin bir araştırma. <i>YEBKO</i>, İzmir, 24 Eylül</p> <p>Nargeleçekenler, M. ve Gayğusuz, F. (2008). Hisse Senedi Piyasalarında Volatilite ve İşlem Hacmi ile İlişkisi. <i>YEBKO</i>, İzmir, 11-12 Eylül</p>	
Yayınlar:	<p>Eryılmaz, M.E. ve <i>Gayğusuz, F.</i> (Baskıda). Ekonomik krizlerin retoriksel stratejilere etkisi: TKY örneği. <i>Başkent Üniversitesi Yönetim Araştırmaları Dergisi (YAD)</i>, 11/1–2.</p> <p>Gayğusuz, F. (2006). Hisse Senedi Piyasalarında İşlem Hacmi-Volatilite İlişkisi İMKB'ye Ait Bir Uygulama. <i>Çukurova Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi</i>, Cilt 10, Sayı 1, 72–102.</p>	
Diğer:		
İletişim (e-posta):	filizgaygusuz@gmail.com , filizg@uludag.edu.tr	
	<p style="text-align: right;">Tarih İmza Adı Soyadı</p>	<p style="text-align: right;">28.05.2014 Filiz Eryılmaz</p>